M. TVLLII CICE-
ronis ad M. Brutum

ORATOR, IACOBI LO-
doici Strebæi Commentariis ab
authore ipſo recogni-
tis illuſtratus.

PARISIIS,
Ex officina Michaëlis Vaſcoſani.
1539.

Cum priuilegio.

IACOBI LODOICI STREBAEI Rhemenſis in M. T. Ciceronis Oratorem commentaria, ad Gabrielem Venatorem, Eburonicum Epiſcopum deſignatum.

SAEPE veritus ſum, deſignate Pótifex, ne me plerique temeritatis arguendum putarent, ſi quod opus diuinus author M. Cicero, omniũ difficillimum iudicaſſet, ſi quod homines eruditi tẽporibus noſtris intelligi non poſſe confirmaſſent, hoc & difficultatibus explicare, & commentariis illuſtrare contenderem. Perſpicuum eſt Oratoris eximii iudicium, qui quum multas atque præclaras abſoluiſſet orationes, & quum multa de arte rhetorica grauiter & copioſè præcepiſſet, quúmq; iam arcana philoſophiæ myſteria Latinis aperire vellet, vnum in Oratore ſubinde repetiuit, nihil eſſe tam difficile, nihil tam arduum, quàm quæ ſit optima figura dicendi, iudicare. Nec ignotũ quod homo noſtra ætate nominis ampliſſimi, non ſine multorum conſenſu, memoriæ prodidit, eum dementem & inſanum videri, qui quod Cicero de numeris oratoriis, & eloquendi generibus hic ſcriptum reliquiſſet, id non modò ſcire ſe, ſed etiam conſequi poſſe profiteretur. Nec ſi res obuia ac intellectu facilis eſſet, poſſem tamen omni vacare metu. Me premeret eorum ſententia, qui Romæ falſò quidem, ſed tamen appellabantur Attici. Iis antiquius grauiúſque videbatur incóditum genus orationis, quàm aptè compoſitum, & (vt aiebant) mollibus numeris effœminatum. In Atticorum ſententiam pedibus eunt innumerabiles etiam ſcriptores, qui horridò & confragoſo genere loquendi ſuas exprimunt cogitationes, ornamentorum voluptates reſpuunt, & numeros. Nec eis ſatis in hoc tetro ſquallore non contemni, laudari etiam volunt. Accedit his omnibus alia metuẽdi ratio, ne per virium infirmitatem, aptè opus compoſitum & ornatumn on dico exponam, ſed miſceam incompoſite & inornate. Turpe certè quidem de optimo gene-

re eloquendi præcepta referentem, nulla valere facultate dicendi. Aliud eſt quod etiam mihi negocium faceſſat, ſi flumen hoc eloquentiæ ad ſuos fontes primúmque caput reuocare non poſſim. Etenim reperiuntur amatores Græci nominis, qui vehementer affirmant hæc omnia ferê præcepta Ciceronis à Græcorum fontibus eſſe deducta, eóque reducenda exiſtimant, vt inde multo purius hauriantur. Hæc & talia cogitanti mihi rerum diſcrimen, occurrebant. Auſus ſum equidē ire contrà, ſi parum conſulte, non tamen ſine ratione. Nam quod antê clauſum videbatur & inacceſſum, patefecit eloquentiæ princeps, & ſtrato viarum ſolo, tranſitum dedit. Incredibile porrò tanto labore muniſſe viam, quô nemini ſtudioſorū pateret acceſſus. Certê traductus eſt Brutus, alii'que permulti, quorum pars (teſtis eſt Quintilianus) iter vt nimium molle deſeruit, aliud ſibi poſtea conſtrauit. Nec tempus interiectum clauſit aditus, nec excluſit poſteros omneis. quanquā mons ille & aſcenſus editior eſt, quàm mente concipiant audaces, opinione ſua docti, re vera inexperti. Arduum ſanê & longum metiendum eſt animo ſpacium, ſi ad huiuſce doctrinæ lineā ſummam peruenire cōtendas. At illud Virgilianum in hac quoque parte verum eſt, Labor omnia vincit Improbus. Quid Attici, quidve alii ſequantur, videant ipſi. Alteros palàm deriſos & exploſos accepimus, alteros ab optimo quoque deſeri videmus. Quamobrem grauior apud me ſit eorum ſententia & authoritas, qui orationem vinciunt & expoliunt, quàm qui ſcopas aut ignorantia aut mala perſuaſione diſſoluunt. Hoc modo, inquit Cicero, dicere nemo vnquam noluit, nemóque potuit quin dixerit. Et alio in loco, Fieri poteſt vt recte quis ſentiat, & id quod ſentit, polite eloqui non poſſit: ſed mandare quenquam literis ſuas cogitationes, qui eas nec diſponere nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperāter abutentis ocio & literis. Id ergo metuendum magis eſt, ne inter compoſitos ſimus incompoſiti & inornati. Venio inermis & ſtyli vacuus ad pulcherrimum certamen literarum. quo mihi ſæpius eſt venia petenda, ac precibus eluendum crimen. Peto equidem, & rationem commentationis haberi cupio. Totum ferè genus commentariorum (niſi quid interim altius & ſplendidius extollitur)

haud

haud recedit ab illa tenuitate dicendi. In humili figura ſimus, vt placet, in qua fùere priores interpretes, vt qui leuiter attigerunt paucos operis huius nec abſtruſos locos. De Græcorum fontibus hoc reſpondeo,multo melius præcepta dicendi tractaſſe Ciceronem,quàm veteres Græcos,vnde multa collegit, Ariſtotelem dico, Theodectem atque Theophraſtum, quos nonnunquam ſecutus eſt ſenex,vt Hermagoram iuuenis.Nam Molon tempore Ciceronis, Areus, & Dionyſius Alicarnaſſeus poſt Molonem ediderunt artes,ad quos ii qui putant hæc præcepta referenda, Tullianam maieſtatem magnopere lædere videntur.Gręcis igitur antiquioribus aliquando vſi ſumus, non ad eam oſtentationem qua male quidam geſtiunt infirmi, ſed ad quorundam locorum propè neceſſariam interpretationem.Omnino deſperare non debui, ſed quoad mihi licuit, in commune laborare,& viuēdi genus inſtitutum perſequi. Ergo vitæ rationibus adductus, meæ'que diligenter erudiendæ iuuentutis amore compulſus, ad hæc maxime excitatus illo tuo mihi percharo nomine Deſignate Pōtifex,hoc ingreſſus ſum laboris,qui ſi te fortè nihil erudire,tamen ad ſtudia literarum ſponte currentem celerius incitare poſſet. Sic ego mihi perſuaſi, quum ſuaues & iucundæ literæ veniſſent quaſi in tuos amplexus,honeſtúmq; ſui altius animo fixiſſent amorē, tum plura cognoſcendi ſuauitate captum , nullam dies noctésq; prætermiſſurum diligentiam.Hanc meam ſpem cōfirmant rationes annorum ſuperiorum.Ex quo Pariſiorum Lutetiam veniſti,nunquā tibi defuit optima ſtudiorum voluntas,nunquam remiſſa eſt fortis animi contentio,nunquam reiectum graue laborum pondus. Semper hæſit animo perpetuus amor literarum atq; profeſſorū, tanta'q; fuit indoles & natura, tanta moderatio & humanitas, vt triennio per ordines grāmaticorum profectu ſequente traductus, in ordinem primorum ſumma tua volūtate perueneris. Alumnus eſſe voluiſti noſtræ pertenuis & ieiunæ diſciplinæ.officio,charitate, liberalitate, bonitate ſingulari proſecutus es hunc hominem, in quo nihil erat, quod ad te pertineret, niſi leuis vmbra doctrinæ. Quapropter non parum me impuliſti: nec immerito ſi quid leuium rerum prodit è nobis,ad ſuum properat exiſtimatorem. Hoc igitur quicquid eſt, etiam leges optime iuuenum, ſi tuam

modò formare disciplinam,& ardua capessentem adiutare possit. Scis & ipse prudẽs ad decora alta nitendum ea qua cœpisti via, adiungendas esse comites itineris artes atque virtutes. Elaborandum fortiter, vt quum magna spei floruerit ætas, iure numerari possis inter lumina familiæ vestræ. Circunstant te summæ authoritates, quæ te obliuisci laudis domesticæ non sinant. Circunstant te permulta gentilitiæ virtutis exempla, quæ te horis omnibus commoneant. Nunc quatuor è multis capita prominent, tria ex genere paterno, vnum ex stirpe materna. In vno singularis humanitas, in altero summa liberalitas, in alio dignitas amplissima, in alio bellica virtus, & animi magnitudo, quarum initia rerum in te magna video. Nam sine controuersia pater tuus Ioannes Venator Humensium princeps & Carrugianorum, humanitatis honore nulli mortalium cedit. Id si cuiquam dubium est, legat is faciem tuam, & inde sumat argumentum. Patruus magnus Ambrosius Venator Eburonicum episcopus, aliis multis, tibi maxime, re non verbo certum fecit quâm esset liberalis. Hinc donando, planum quoque mihi fecisti velle te viri sequi vestigia. Alter etiam patruus magnus Ioannes Venator alto in fastigio præcellit. Sublimem agit antiqua nobilitas, Lexouiorum principatus, & pontificia maiestas, Regiæ munificentiæ & misericordiæ dispensatio, Religio & sanctimonia Cardinalis. Hunc (quod optime facis) suspice virum, animóque forti prosequere. Hæc tria amplissimæ domus ornamenta, Gabrielem suum charissimum, & exemplis & monitis hortantur ad vitæ dignitatem: vnum habẽt in votis persæpe tibi recantatum, vt pergas esse bonus atque studiosus. Laude fortitudinis accendit te Regnatus auunculus à monte Ioannis cognominatus, nominis Bretani magnus author, qui bellica virtute clarus, & ab Rege Gallorum Francisco dux copiarum creatus, iam suo nomine totam impleuit Europam, ad cuius altitudinem animúmque generosum tua iam conspirat ætas. Macte noua virtute puer, hanc tibi deus concedit laudem, & propinquorum suscitat honores. Agedum, quoniam promouisti in Rhetoricas artes, & aliquem cepisti eloquentiæ fructum, succede melioribus, & maiora contemplare. Etenim ad caussas nostri laboris accessit rei magnitudo. Nihil in hoc genere maius quicquam reperies,

peries, quàm perfectum M. Ciceronis Oratorem. Multa reliquit & præclara monumenta vir ingenio & arte diuinus, at hoc præcipuè dedit specimē magnæ facultatis, vt Venerem Coam Apelles, Iouem Olympium Phidias. Dignissimas eloquentiæ partes in vnam conflauit imaginem, ac speciem omnium pulcherrimam subiecit oculis, velut Ialysum opus admirandū Protogenes. Hinc effecit, vt spectator obseruata rei magnitudine & dignitate, primùm animo obstuperet, deinde amore accenderetur, & in illud neruos omneis contenderet, quod summum atque perfectum prima specie iudicasset. Vt autē ad illius exemplar, quicunq; ideam secutus esset, orationum grauium delinearet effigiem, ducendus erat per omnia, & ex ordine parteis omneis, earúmque virtutes edocendus. Circunducit igitur dux & artifex optimus. Tyronem cōsidere iubet. Initio preciosam materiam à philosophia petitam ostendit. illius triplicem esse tractationem, quam scire oporteat eum qui decēter omnium rerum formas oratione velit exprimere. ad summum neminem peruenisse, qui vnum aliquod genus vnámque perpetuò figuram duxisset. Contemnenda iudicia imperitorum, qui vel Asianos, vel vnum Lysiam, vel vnum Thucydidem, vel vnum Xenophontem imitandum putant. Cognoscēda multa genera fingendę orationis, quibus aliter vtuntur laudatores, aliter historici, aliter panegyricorum scriptores, aliter authores meditationum, aliter actores forensium rerum. Iam propius ad partes admouet amatorem. Breuiter exponit & eleganter quæ sit illa mirabilis inuentio, quibus vtatur locis, deinde quæ collocatio rerúmque dispositio laudabilis, quæ porrò actio pulcherrima, tum vocis & vultus, tum corporis motus atque membrorum. Quanta vis elocutionis, quàm sit oratoris propria, vt sit alia figura philosophis, alia sophistis, alia memoriæ scriptoribus, alia poëtis: quid, quámque late patens decorum: qua ratione quibúsve rebus & verbis aut tenuem deducere orationem, aut mediam aptare, aut grauem incitare oporteat. Quibus potissimum artibus instruatur eloquentiæ candidatus, quæ præcepta in partibus orationis teneat, quando propositum & infinitam quæstionem innectat & incrementum, vt moueat atque delectet auditorem, vt interserat verborum conformationes & sententiarū, hæc

omnia inquam breuiter exponit & eleganter : nihil humile,nihil minutum , nihil triuiale & vulgatum in opere summo commemorat. Vbique prosequitur rerum grauium summas,vbiq; recenset insignia diuinæ rhetorices ornamenta. Quid autem maius aut oratore dignius, quàm ratio & ordo numerorum ? Quàm multi subinde recinunt treis esse characteras & species orationis? quàm multi nominitant stylum? quàm multi aut orare se dicunt, aut ornate scribere? Quàm multi præ se ferunt bonas literas ac politas? Quàm pauci tamen norunt nō dico formare, sed in magnis antiquorum monumentis distinguere genera dicendi? Quàm pauci edoctas habent aures, quibus sentiant in verbis cōcursionum differentias, in figuris parium concinnitatem, in ordine pedum numeri compositionem? Hæc nō eò dico, quôd ipse norim: id tantum profiteri possum, eius me rei studiosum fuisse : sed quôd hominum pars admiretur Tullianam dictionem, & frustra referat in Enchiridion, pars de loco in locum verba traiiciat, cónfuse misceat ignota ratione componendi, pars effundat omnia quæ veniunt in linguam, pars tragica grandiloquentia conetur more tonitrui concrepare: magnum profecto & arduum opus, apte componere orationem. In eo penê totus est hic liber, vel hoc solo nomine præstantissimus . In quo sine dubitatione Cicero superauit antiquos. Nam de arte componendi nemo Græcorum, nemo Latinorum tam multa scripsit, nemo tam perspicue vulgauit intima secreta numerosæ eloquentiæ . Nemo contrà in dicendo suaues numeros & inaffectatos muniuit occultius. Qui de cæteris rebus abunde prçciperent, semper innumerabiles reperti sunt. Qui traderent eloquentiæ numeros, vix tandem extiterunt , nec postea multos habuerunt imitatores. Numerorum autem magna vis est in animis nostris , adeò vt sine illis oratio videatur agrestis & incondita. Cicero testis est & prudens & grauis, ex tam multis antiquorum voluminibus nihil ferè permansisse , nisi quod haberet illud velut condimentum & animi iucundam voluptatem. quod vere dictum memoria seculi nostri comprobauit . Numerus sanê plurimum valet ad animorum delectationē, ad concitandos affectus, ad impetum sententiarum, ad decorem & ornamentum, ad varianda pro dicentis arbitrio genera dicendi. In summa dicam,

hoc

hoc numerus eſt in oratione,quod modorum ſolatium in hominum vita.Quemadmodum ſine vlla muſica,ratio viuendi triſtior eſt & languidior, ita ſine voluptate numerorum, nimis iniucunda & infirma eſt oratio. Quòd eſſet igitur hoc opus tum præclarum,tum perutile, & in primis dignum cui daret operam iuuentus , nec id multi etiam ingenio & diligentia præditi , ſine duce aut vſu longo poſſent animo conſequi,porrexi manum,viam neſcientibus oſtendi, effeciqúe, ni fallor,diligentia, vt ſi quid errarent, minimum tamen errarent . Commemoro hiſtorias omnes, expono omnia verba difficiliora , expoſitionem eorum ita coniungo,vt frequenter aliud me facere quiſquam putet.In quo monendi ſunt mihi lectores , vt antè diligenter Ciceroniana perlegant,quàm ſe conferant ad noſtra.Id quidem fieri debet in omni commentario,ſed in hoc maxime, qui nuſquam ferê ab inſtituto digreditur,vna re propoſita contentus.Ad hæc rerum ſeriem demonſtro. Græca,ſi bonum eſt, admiſceo . Præcepta penè omnia illuſtro periphraſi & exemplis. Qui vitium fecerant,locos in integrum reſtituo . Omnia quæ ad rem maxime facere videntur, diligenter inquiſita, pro facultate digeſta propono.

CVR HIC LIBER VOCETVR ORATOR.

HVIC libello nomẽ fecit Orator, κατ' ἐξοχὴν καὶ ἀντωνομασίαν, qua figura aut partem aut speciem primę dignitatis, nomine generis appellamus, vt Homerum poetam, Platonem philosophum, Ciceronem eloquentiæ Romanæ principem. Sic & oratorem Cicero nominauit eum, quisquis in eo genere summus esset, ac perfectissimus. Is est quem quærit, is est quem fingit & informat. quamobrem disserit quæ sit optima species & quasi figura dicendi, quod eloquentiæ genus maximè probetur, qui sit ille eloquens quem nunquam vidit Antonius. Tum sic breui tandem complectitur. Is est, inquit, eloquens, qui & humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè potest dicere. Et paulò pòst: Is erit igitur eloquens (vt illud idem iteremus) qui poterit parua summissè, modica temperatê, magna grauiter dicere. de quo sic Antonius primo libro de Oratore, Túmque ego hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum, disertos me cognosse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quòd eum statuebam disertum, qui posset satis acutê atque dilucidê apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere: eloquentem verô, qui mirabilius & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet, omnêsque omnium rerum quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Ex quibus facilè est colligere quinam sit hic Ciceronis Orator, quódque propositum sit disputationis argumentum.

AD QVEM ET QVANDO SCRIPTVM SIT HOC OPVS.

IVLIVS Cæſar à bello Pharſalico traiecturus in Africam aduerſus arma Scipionis & Iubæ, Marcum Brutum Galliæ Togatæ præfecit. Is in communi bellorum incendio ſic prouinciam adminiſtrabat, vt nullam poſtea neque tranquilliorem, neq; amore ſui magis incenſam compererit Cæſar: atq; etiam in maximis occupationibus nunquam intermittebat ſtudia doctrinæ. Semper aut ipſe ſcribebat aliquid, aut Ciceronem (quo familiariter vtebatur) ad ſcribendum vocabat. A quo per literas impetrauit, & vt vult Cicero, penè extorſit, vt quod eloquentiæ genus probaret maximè, ſcripta ſententia pronunciaret. hiſce de rebus hoc in libello Cicero, Amo, inquit, & ſemper amaui, ingenium, ſtudia, mores tuos. Incendor porrò quotidie magis, nõ deſiderio ſolum, quo quidem conficior, congreſſus noſtros, cõſuetudinem victus, doctiſſimos ſermones requirens tuos, ſed etiam admirabili fama virtutum incredibilium, quæ ſpecie diſpares, prudentia coniunguntur. Quid enim tam diſtans, quàm à ſeueritate comitas? quis tamen vnquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quàm in plurimorum controuerſiis diiudicandis ab omnibus diligi? cõſequeris tamen, vt eos ipſos quos cõtra ſtatuas, æquos placatóſque dimittas. Itaque efficis, vt quum gratiæ cauſſa nihil facias, omnia tamen ſint grata quæ facis. Ergo ex omnibus terris vna Gallia communi nõ ardet incendio, in qua frueris ipſe te, quum in Italiæ luce cognoſceris, verſariſque in optimorum ciuium vel flore vel robore. Iam quantum illud eſt, quòd in maximis occupationibus nunquam intermittis ſtudia doctrinæ? Semper aut ipſe ſcribis aliquid, aut me vocas ad ſcribendum. Itaque hoc ſum aggreſſus ſtatim Catone abſoluto: quem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens inimica virtuti, niſi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charam excitanti, non parêre, nefas eſſe duxiſſem. Sed teſtificor me à te rogatum, & recuſantem, hæc ſcribere eſſe auſum.

M. T. CICERONIS

AD MARCVM BRVTVM ORATOR.

VTRVM difficilius, aut maius esset, negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id quod rogares, diu multumq; Brute dubitaui. Nam & negare ei quem vnicè diligerem, cuiq; me charissimum esse sentirem, præsertim & iusta petēti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & suscipere tantam rem, quãtam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione cõplecti, vix arbitrabar esse eius qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium. Quid enim est maius, quàm cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, iudicare quæ sit optima species & quasi figura dicēdi? Quod quoniam me sæpius rogas, aggrediar, non tam perficiundi spe, quàm experiundi volũtate. Malo enim quum studio tuo sim obsecutus, desiderari à te prudentiam meam, quàm si id non fecerim, beneuolentiam.

DVAE proponuntur initio tanquam cõtrariæ caussæ. altera vocat ad scribendum, altera contrà reuocat. Tum vis vtriusq; rationibus confirmatur. hoc modo, duæ propositiones, duæq; rationes, & hinc duo enthymemata hoc prætexunt exordium: quibus inter se comparatis, à potentiore colligitur esse parendum. Enthymema primum ex propositione atq; ratione. Difficile est negare Bruto petēti, quia præclara cupit, & iusta petit sæpius ab suo necessario. Enthymema secundum, Magnum est efficere quod petit Brutus. Id enim rogat, quod superat non modò viri facultatem, sed etiam cogitationem: quia nihil est maius quàm iudicare quæ sit optima figura dicendi, propterea quòd inter oratores bonos multiplex est dissimilitudo. Hæc ratio tripertita, vim habet

vnius.Comparatio eſt ad colligendum,Melius eſt, obſequētis amico bono deſiderari prudentiam,q̃ recuſantis beneuolentiam:Sæpius igitur roganti parendum eſt.Hoc principio conſequitur,vti Bruti non modò retineat amicitiā,ſed vt eandē vinculo nouo liberalis officij cōfirmet.Nec animum Bruti ſolum,verùm etiam cæterorum mereri contendit. Nā(quod ſcribit in partitionibus) initia beneuolentiæ conciliandæ comparātur ab aliquo genere virtutis,& maximè liberalitatis,officij,iuſtitiæ,fidei.Hic autē viro bono amico ſuo iuſta petenti & præclara cupienti præſtat officiū,cuius eſt fructus omnium communis.Ad hæc propoſita rei magnitudine ac difficultate mouet lectoris attentionē:de quo in præceptis,Vt attentè,inquit,audiamur,trium rerū aliqua conſequemur. Nam aut magna quædam proponemus,aut neceſſaria,aut cōiuncta cum ipſis apud quos res agetur. Quinetiam vidit acutus Orator, ſi pondus iſtuc ſuſtinere poſſet,& opus conficere,non paruum fore gloriæ fructum.Si forte non perferret,tamen veniā ſibi datum iri,qui rem magnam aggreſſus eſſet,non tam perficiundi ſpe, q̃ experiundi voluntate.Putauit igitur hoc quoq; præmittendum,ne quid temerè videretur aggreſſus.Hæc de toto genere dicta ſunt.Nūc pauca de partibus,quod velit eſſe diſcrimen inter difficilius & maius,inter diu multumq́;, inter doctos atq; prudentes,inter ſpeciem & figurā:deinde quæ ſit vis horum verborum,vnicè diligerem, chariſſimū,ſentire,ſuſcipere:& tandē quę ſit inter oratores bonos diſſimilitudo. Magnum,& difficile, inter ſe diſtant. hic enim difficultas ad amicitiā refertur,magnitudo ad materiā.difficiles duri ſunt & inhumani:vnde paulò pòſt vſurpauit durū pro difficili.Eſt igitur difficilius id quod durius & inhumanius, maius autem ad efficiendum operoſius,& arduum magis.Nec rei ſunt eiuſdem, diu,multumq́;.Diu temporis eſt,multum verò,cōtentionis animi.Doctos & prudentes ſeparamus.Etenim doctrina eſt præceptionū & artis,Prudentia naturalis eſt intelligentia,quæ doctrina iuuari poteſt.Donatus in Eunuchū Terentij, Prudens eſt,inquit,qui intelligentia ſua aliquid ſentit.definitur à Cicerone prudentia,rerum expetendarum fugiendarumq́; ſcientia:quam ſi accipias,acceſſione doctrinæ nō carebit.Prudentia, vt definit Ariſtoteles,eſt habitus in rebus humanis cum ratione recta.Proprietas eius,bene cōſulere.Natura maximè & experientia conſtat.Species autem & figura,vtraq; ſignificat formam & modum, & faciem quandam rerum,vt hic orationis.Illa ab aſpectu,hęc à fingendo,id eſt formādo dicta eſt.Vt autem in corporibus aliud eſt gracile,aliud plenum, aliud medium, aliud breue,aliud procerum,aliud aliter efformatum, ſic oratio in multas ſpecies fingitur,& varias fingēdo capit figuras.Et vt in picturis effigies eſt optima,quę rem proximè imitatur,ſic eſt optima ſpecies & figura dicendi,quæ refert humilia ſubtiliter,magna grauiter,mediocria temperatè.Vnicè diligere eſt ſingulariter & maximè amare.Vbi verbum diligo,nō eſt leuioris affectus, vt multi putauerunt.Chariſſimum dicimus,cuius amor à dignitate natus eſt atq; virtute.Cicero in Partitionibus,Cum deorum,tum parentum,patriæq; cultus,eorumq́; hominum,qui aut ſapiētia aut opibus excellunt,ad charitatē referri ſolet. Aeque propriè verbo Sentirem,vſus eſt.Nam q̃ diligamur ab alijs,ſenſu prius, deinde mente cognoſcimus:quātum diligamus alios,vna vi mentis intelligimus.Quum dicit

autem

autem iuſta petere Brutum, ne accipito æqua viribus exhibentis, ſed quæ iure ſuo petat Brutus. Iam verbũ ſuſcipere, magnis in rebus ac publicis vſitatè dicitur. Cicero quarta actione in Verrem, Ego tamẽ hoc onere ſuſcepto, & recepta cauſſa Sicilienſi, amplexus animo ſum aliquãto amplius, ſuſcepi enim cauſſam totius ordinis, ſuſcepi cauſſam populi Romani. Hinc intelliges quãtum differant, recipere, & ſuſcipere. Veniamus ad extremum, quæ ſit oratorum diſſimilitudo. Bonorum certè proponitur imitatio, non malorum. Sunt autem etiam boni diſſimiles. Alij grandiloqui, ijq́ aut oratione aſpera vtuntur, triſti & horrida, neq; perfecta neque concluſa, aut inſtructa & terminata. Alij tenues, in quibus alij callidi ſed impoliti, alij concinniores. Alij neque grandiloqui, neque tenues, ſed intermedij, & quaſi temperati. id quale ſit, poſtea dicetur. Adde quòd totidẽ ſunt ferè genera dicendi, quot oratores extiterunt. Sed vt in alijs rebus, ſic & in hac partes non poſſunt arte comprehendi.

Quæris igitur, idq́; iã ſæpius, quod eloquẽtiæ genus probẽ maximè, & quale mihi videatur illud, cui nihil addi poſſit, quod ego ſummũ & perfectiſſimũ iudicẽ.

HVNC ordinẽ præſcribit ratio diſſerendi, vt aditu patefacto, & ad audiendũ paratis animis, tum conſtituatur quęſtio quaſi fundamentum rei de qua futura ſit oratio. Quę ſi fuſius explicãda eſt, narratione: ſi breuius, propoſitione declaratur. Proponit ergo breuiter eam, quæ paucis eget verbis, ſummã Bruti quæſtionem, quod eloquentiæ genus Cicero maximè probet, quodq́ ſummum & perfectiſſimum iudicet. Ex quibus & hoc accipimus, eloquentiæ imperfectæ, & cuiuſdam facultatis oratoriæ multa quidẽ eſſe genera laudabilia, vnã tamen eloquentiam ſummam, quæ variantibus rerum naturis aptum cuiq; genus accommodat.

In quo vereor, ne ſi id quod vis, effecero, eúmque oratorem quem quæris, expreſſero, tardem ſtudia multorum, qui deſperatione debilitati, experiri id nolent, quod ſe aſſequi poſſe diffidant. Sed par eſt omneis omnia experiri, qui res magnas & magnopere expetendas concupiuerunt. Quod ſi quem aut natura ſua, aut illa præſtantis ingenii vis forte deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium diſciplinis, teneat tamẽ eum curſum quem poterit. Prima enim ſequẽtem, honeſtum eſt in ſecundis tertiis'que conſiſtere. Nam in poetis nõ Homero ſoli locus eſt (vt de Græcis loquar)

aut Archilocho,aut Sophocli,aut Pindaro,ſed horum vel ſecundis,vel etiam infra ſecundos.Nec verò Ariſto telem in philoſophia deterruit à ſcribendo amplitudo Platonis.Nec ipſe Ariſtoteles admirabili quadã ſciẽtia & copia cæterorũ ſtudia reſtinxit. Nec ſolum ab optimis ſtudiis excellentes viri deterriti nõ ſunt,ſed ne opi fices quidem ſe artibus ſuis remouerunt,qui aut Ialyſi quẽ Rhodi vidimus,non potuerunt,aut Coæ Veneris pulchritudinẽ imitari Nec ſimulachro Iouis Olympii, aut Doryphori ſtatua deterriti reliqui minus experti ſunt quid efficere,aut quò progredi poſſent. Quorum tanta multitudo fuit, tanta in ſuo cuiuſq; genere laus, vt cũ ſumma miraremur,inferiora tamen probaremus. In oratoribus verò,Græcis quidẽ,admirabile eſt quantum inter omneis vnus excellat.Attamen cũ eſſet Demoſthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, & antea fuerant,nec poſtea defecerunt.Quare non eſt cur eorum qui ſe ſtudio eloquẽtiæ dediderunt,ſpes infringatur, aut langueſcat induſtria. Nam neq; illud ipſum quod eſt optimum, deſperandum eſt:& in præſtãtibus rebus magna ſunt ea quæ ſunt optimis proxima.

PROPOSITA quæſtione de qua diſſerendum ſit,& vniuerſo genere conſtituto,de re ipſa iam dicẽdum videbatur:verũ prius quàm ingrederetur in aſperiorem diſputandi locum,viam ſibi muniendam putauit.Id enim ex arte fit,vt duriora dicendo molliantur, & præmunitionibus velut aggeribus in via dirigãtur animi,ne qui dociles haberi debeant,trahantur in errorem.Quòd igitur optimã dicendi figuram delineare non poſſet,niſi maius aliquid eloquẽtia nota proponeret,quod poſitum ſua mole terreret ſtudia multorum, vtilem cenſuit animorũ præparationem.Eſt igitur hæc παρασκευὴ ad illud facilius intromittẽdum quod paulò pòſt inducit· Ego in ſummo oratore fingendo, talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit.Facit & ad reliqua generis eiuſdem: & qua ratione parat auditorem,exordij pars habenda eſt,quæ quidem exhortantis eſt,conſtatq; propoſitione,non eſſe diffidendum:deinde ratione, res magnas eſſe tentandas.poſtea

ſimilitudine

ſimilitudine à curſu,honeſtum eſſe in ſecundis tertijſq; conſiſtere.præterea, quatuor variatis ad iucunditatem exẽplis,à poetis,à philoſophis,à ſtatuarijs,ab oratoribus:vnde tandem hæc efficit:Non eſt cur eorũ qui ſe ſtudio eloquentiæ dediderunt,ſpes infringatur,aut langueſcat induſtria. Summã poſuimus: partes explicemus. Expreſſero verbũ,à pictura trãſtulit,quæ lineamentis & vmbris exprimitur.Ex eadẽ tranſlatione deriuare poſſis ſpeciem orationis figuramq;. Par eſt omnia experiri.)Sentẽtia præclara ad acuendam animi fortitudinem.Eſt autem par,id quod cõuenit,& bonum eſt. Treis poſtea numerat virtutes, è quibus vna ſi deſit,non poteſt eſſe perfectus orator.Non erit ſummus, ſi cui aut natura defuerit(cuius hæc ſunt dona,conformatio bona corporis,venuſtas oris,linguæ ſolutio,latera,valetudo,vires)aut ſi præſtantis ingenij vis abfuerit ad excogitandum acuti,ad explicandum ornandumq; fœcundi,ad memoriam firmi atq; diuturni:aut ſi non erit inſtructus magnarũ artium diſciplinis.Cicero primo de oratore,Sic igitur ſentio,Naturam primum atq; ingenium ad dicendum vim afferre maximam.Nam & animi atque ingenij celeres quidam motus eſſe debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandúmque ſint vberes, & ad memoriã firmi atque diuturni.Et ſi quis eſt qui hæc putet arte accipi poſſe,quod falſum eſt,quid de illis dicet, quæ certè cum ipſo homine naſcuntur,linguæ ſolutio,vocis ſonus,latera,vires,conformatio quędam & figura totius oris & corporis?De magnarum artium diſciplinis idem in eodem libro: Legendi poetæ, cognoſcenda hiſtoria,omnium bonarũ artium ſcriptores ac doctores & legendi & peruolitandi. Et paulò pòſt.Perdiſcendum ius ciuile,cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas,Senatoria conſuetudo, diſciplina Reipublicæ,iura ſociorum,fœdera,pactiones:cauſſa imperij cognoſcenda eſt.Et in eodem libro,In oratore acumen dialecticorum,ſententiæ philoſophorum, verba propè poetarum,memoria iuriſcõſultorum,vox tragœdorum,geſtus penè ſummorum actorum eſt requirẽdus. De primis ſecundis & tertijs partibus in eodem libro. Neque hæc in eam ſententiam diſputo,vt homines adoleſcentes,ſi quid naturale forte non habeant, omnino à dicendi ſtudio deterream. Quis enim non videat C.Cælio æquali meo,maximo honori fuiſſe homini nouo illã ipſam quãcunque aſſequi potuerit in dicẽdo mediocritatem?Quis veſtrum æqualem meũ Q.Varium vaſtum hominẽ atq; fœdum nõ intelligit illa ipſa facultate, quãcunque habet,magnam eſſe in ciuitate gratiam conſecutum? Aeneas apud Virgiliũ non modò primis in curſu,ſed etiã ſecundis & tertijs ſua reddit præmia. De ordine poetarũ Quintilianus in decimo, Homerus omnes ſine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à ſe reliquit.Heroicos tamen præcipuè,videlicet quia clariſſima in materia ſimili comparatio eſt. Idem de Archilocho.Itaq; ex tribus receptis Ariſtarchi iudicio ſcriptoribus Iamborum, ad ἕξιν maximè pertinebit vnus Archilochus. Idẽ de tragœdia & Sophocle· Sed longè clarius illuſtrauerunt hoc opus Sophocles atq; Euripides, quorum in diſpari dicendi via vter ſit poeta melior,inter plurimos quęritur.Idem de Pindaro,Nouem Lyricorũ longè Pindarus princeps.Sũt igitur hi principes,Homerus heroicorũ,Archilochus iambographorum,Sophocles tragicorum,Lyricorũ Pindarus. Si quæris ſecun-

dos & tertios, in eodem capite multos reperies, vt Hesiodum, Nicandrum, Euphorionem, Callimachum. Veniamus ad philosophos. Plato philosophorum omnium princeps, plurimis in rebus grauiter & copiosè disputauit: quæ rerum copia hic dicitur amplitudo Platonis, à qua non separamus dignitatem. Aristoteles autem Platoni neque copia neque scientia cedit, sed inuentione rerum, atq; grauitate. Nam qui à Platone suo permulta cepisset, secutus est eam subtilitatem, quæ longè à grauitate posita est. vnde fit, vt qui versantur in administranda Rep. præferant Aristoteli Platonem: contrà qui in ocio disputationũ tenui subtilitate delectantur, Aristotelem malint. Vterq; sanè in suo genere optimus est. Post Aristotelem Theophrastus aliiq; multi scripsere, quos memorat Diogenes Laërtius. Alia similitudo est ab opificibus, qui manu suas exercent artes, vt pictores & statuarij, qualis Protogenes, Phidias, Apelles. Ialysum pinxit Rhodi Protogenes Xanthius ex Lycia, quo tẽpore Demetrius obsidebat Rhodon. Plinius. Propter Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, quum ab ea parte sola posset Rhodon capere, non incendit. Erat tum Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est Demetrij castris: neq; interpellatus prælijs inchoata opera intermisit omnino: sed accitus à rege, interrogatusq; qua fiducia extra muros ageret, respondit scire se, illi cum Rhodijs bellum esse, non cum artibus. Gellius multò aliter extremo capite libri decimiquinti. sic enim de rebus priscis dissident opiniones. Nec minor est controuersia quid fuerit Ialysus. Alij quòd Ialysus vna est ex tribus antiquissimis vrbibus insulæ Rhodi, hic illius accipiunt imaginem, alij venatorẽ, alij satyrum. Quid sit autem, tradit Suidas, Πρωτογένης ζωγράφος Ξάνθιος ἐκ Λυκίας ὁ κατὰ τὴν γραφικὴν διαβόητος ἐπιστήμην, ὁ τὸν ἐν Ῥόδῳ Διονύσιον ἱστορήσας, τὸ ξένον καὶ θαυμαστὸν ἔργον, ὃ καὶ Δημήτριος μεγάλως ἐθαύμασεν. Hoc est, Protogenes pictor Xanthius ex Lycia, pingendi scientia fuit insignis, qui Rhodium Bacchũ & res eius expressit, opus & diuinum & admirãdum, quod & Demetrius vehementer admiratus est. Eo pertinet, quod Strabo Ialysum & Satyrum vt duo Protogenis opera numerat. Hoc opus Cicero vidit quum Rhodi literis operã dabat. De Venere Coa Plinius. Apelles inchoauerat aliã Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Inuidit mors, peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta, inuentus est. Cos autem insula est ad Cariam. Idem de Ioue Olympio. Ante omnes Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto ex ebore. & paulò pòst, Phidias præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore Mineruam Athenis. Idem, Polycletus fecit Doryphorum viriliter puerum. dictus est autẽ ab ea hasta quam gerebat. De eisdem opificibus Quintilianus & alij faciunt mentionem. verùm breuitati consulimus. Opificum multitudo magna fuit, & magna in suo cuiusq; genere laus. Nam vt omittamus alios, & de genere proposito loquamur, alij sunt pictores, alij plastæ, alij marmorarij, alij fusores, alij vascularij. Multi etiam varij'que oratores fuerunt in Græcia, vt temporibus Demosthenis, Hyperides, Lycurgus, Aeschines, Dynarchus. Antea fuerant multi, vt Pericles, Alcibiades, Lysias, Theramenes: nec postea defuerunt, vt Demochares, Demetrius. Cicero de claris Oratoribus multos enumerat, & hanc fert sententiam: Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum de-

sit,

ſit,Demoſthenem facilè dixerim. Nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis quas ſcripſit,nihil(vt ita dicam)ſubdolè,nihil verſutè,quod ille non viderit:nihil ſubtiliter dici,nihil preſſè,nihil enucleatè,quo fieri poſſit aliquid limatius:nihil contrà grande,nihil incitatum,nihil ornatum,vel verborum grauitate,vel ſententiarum,quo quicquam eſſet elatius. Addamus & hoc de vocabulo induſtria,ſignificare illud quidem agẽdi ſtudium ac laborem.Cicero Tuſculana ſecunda:Itaq; induſtrios homines Græci ſtudioſos vel potius amantes doloris appellant, nos commodius laborioſos.

At ego in ſummo oratore fingẽdo talem informabo,qualis fortaſſe nemo fuit.Nõ enim quæro quis fuerit, ſed quid ſit illud, quo nihil poſſit eſſe præſtantius: quod in perpetuitate dicendi non ſæpe, atq; haud ſcio an vnquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios denſius,apud alios fortaſſe rarius.Sed ego ſic ſtatuo,nihil eſſe in vllo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id ſit, vnde illud vt ex ore aliquo quaſi imago exprimatur, quod neque oculis, neq; auribus,neq; vllo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tãtum & mẽte cõplectimur. Itaq; & Phidiæ ſimulachris,quibus nihil in illo genere perfectius videmus,& his picturis quas nominaui, cogitare tamẽ poſſumus pulchriora.Nec verò ille artifex cum faceret Iouis formam,aut Mineruæ,contemplabatur aliquem è quo ſimilitudinẽ duceret,ſed ipſius in mẽte inſidebat ſpecies pulchritudinis eximia quædam,quam intuens,in eaq; defixus,ad illius ſimilitudinem artem & manum dirigebat.Vt igitur in formis & figuris eſt aliquid perfectum & excellens,cuius ad excogitatã ſpeciem imitando referuntur ea quæ ſub oculos ipſa cadũt : ſic perfectæ eloquentiæ ſpeciẽ animo videmus,effigiem auribus quærimus.Has rerũ formas appellat ideas ille non intelligendi ſolum,

ſed etiam dicendi grauiſſimus author & magiſter Plato, eáſque gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri: cætera naſci, occidere, fluere, labi, nec diutius eſſe vno & eodem ſtatu. Quicquid eſt igitur de quo ratione & via diſputetur; id eſt ad vltimam ſui generis formam ſpeciemq; redigendum.

QVONIAM aperta eſt via diſputandi, nunc de propoſita quæſtione dicendum videtur. Vt autem quæſtio ducatur ab initio ad finem, & vt ordine tractetur, petendum etiam videtur rei principium. Principium dicimus aut cauſſam, aut naturam, aut Deum, aut ideam, vt qui dixere natam eſſe Rhetoricē ab ijs qui ſui tuendi cauſſa loquebantur accuratius, hanc poſuere cauſſam tanquam principiū. Qui reduxerunt ad ſeminaria naturæ, voluerunt aliud eſſe fundamentum rhetoricæ, naturam. Qui verò putarunt illud eſſe Mercurij donum, eam primam ſtatuerunt originem. Sunt qui reuocant ad Ideā, vt Plato, & Academiæ ſectatores. Ergo Cicero Platonis imitator de ſummo oratore dicturus, & eo quem nemo vidit vnquam, altius initium ab Idea petit. Ex qua diſputatione oratorem ſuum facit auguſtiorem. Proponit igitur in ſummo oratore fingendo ſtatuendum illud, quo nihil poſſit eſſe neque pulchrius, neque præſtantius. Vtitur argumento & ſimilitudine pictorum. Colligit eloquentiæ perfectum genus ad vltimam ſui generis formam ſpeciémque redigendum. Quæris, quid inde bonæ frugis percipimus, quum ad Ideam reducimus? Certè illam ſpeciem intuēs futurus orator, ſi quoad licet, ad eius ſimilitudinem ſe componat, altius euolabit, quàm ſi cacumen ignorās ad imas ſtirpes deſideat. Qua ratione fingi dicitur orator? Quemadmodum figuræ pictorum lineamētis deſignantur, & fictilia paulatim finguntur & informantur, ſic orator informatur, ſi vis eius & eloquentia lineamētis & ſpecie quadam ac figura comprehenditur. Summus orator in perpetuitate dicendi, hoc eſt in toto actionis integræ filo & oratione continua vix elucet vnquam, in aliqua parte ſæpe conſpicuus eſt. Alij ſunt voce bona, ſed agreſtiore geſtu. Alij valent arte, ſed hebetiore ingenio tardantur. Alij narrant optimè, ijdem neſciunt perorare. Alij fidem facere poſſunt, non æque animos affectu concitare. Alij contrà in amplificationibus & motu coruſcant, in conſtituēda fide languescunt. Quid moror? Sæpenumero laudatores emētiuntur ei quem cœperunt ornandū, nihil omnino deeſſe: vera tamen Horatij ſententia, Nihil eſt ab omni parte beatum. qua ratione moti veteres, vni eidemq; cauſſæ multos adhibebant oratores, & pro cuiuſq; facultate partiebantur officia. Felix igitur, apud quem bona denſius & copioſius elucent: ſummus tamen, cui nihil deeſt. Ideam Plato perfectam ſtatuit, quam neque oculis, neque auribus, neque vllo ſenſu percipere poſſumus, cogitatione tantum & mente complectimur. Ex ea res exprimi putat, quemadmodum ex ore aliquo, id eſt ea parte quam vulgus appellat faciem, dūcitur imago. Et ne in ſtudijs literarum modò quæramus Ideam, Cicero affirmat

Phidiam.

Phidiam quum faceret Iouis formam, aut Mineruę, illam eximiam speciē animo vidisse, ad quam τέχνην ἀγαλματοποιὸν & manū dirigebat. hinc similitudinem ducit. Quemadmodum quæ sub oculos ipsa cadunt, vt simulachra Phidiæ, referuntur ad excogitatam speciem, hoc est Ideam excellentem atque perfectam, sic eloquentiæ perfectæ speciem animo videmus, effigiem auribus quærimus. Eloquētia explicatur oratione, in aurem cadit oratio, ad aurium sensum retulit imaginem Plato magister intelligendi, qui vim omnium rerū ratione scrutatur: idem dicēdi grauissimus author, qui res ornare verbis, & copiosè tractare nouit, Ideas omnium rerū facit. de quibus Seneca Epistolarum. 8. Tertium genus est, inquit, eorum quæ propriè sunt. Innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. quæ sunt interrogas? Propriè Plato Ideas vocat, ex quibus omnia quæ sunt, fiunt, & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit Idea, id est quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum quæ naturaliter fiunt, exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationē, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere, exemplar picturæ tuæ habeo, ex quo capit aliquem habitum mens nostra, quē operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instruit facies, à qua petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum, ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. hęc ille. Omnium hominum vna est idea, equorum vna, vlmorum vna, & eodem modo cæterorum. Ab ea multæ quidem res imitatione producuntur, vt vno eodemque annulo sexcentæ imagines exprimuntur. Quòd ideas omnium rerum Plato consideret, ostendit ipse decimo dialogo de Repub. βούλει οὖν ἐνθένδε ἀρξώμεθα ἐπισκοποῦντες ἐκ τῆς ἐωθυίας μεθόδου; εἶδος γάρ πού τι ἓν ἕκαστον εἰώθαμεν τίθεσθαι περὶ ἕκαστα τὰ πόλλα, οἷς ταυτὸν ὄνομα ἐπιφέρομεν, πολλαί που εἰσι κλῖναι καὶ τράπεζαι, ἀλλὰ ἰδέαι γέ που περὶ ταῦτα τὰ σκεύη δύο, μία μὲν κλίνης, μία δὲ τραπέζης. οὐκοῦν καὶ εἰώθαμεν λέγειν ὅτι ὁ δημιουργὸς ἑκατέρου τοῦ σκεύους πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων οὕτω ποιεῖ ὁ μὲν τὰς κλίνας, ὁ δὲ τὰς τραπέζας, αἷς ἡμεῖς χρώμεθα, καὶ τ᾽ ἄλλα κατὰ ταῦτα. οὐ γάρ που τήν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν. Hoc est, Vis igitur hinc exordiamur, & rem vsitata illa ratione cōtemplemur? Speciem vnā quandā facere solemus in ijs pluribus quibus idem nomen imponimus: vt multi quidem sunt lecti, multæque mensę: ideæ tamen earum rerum duæ sunt, vna lecti, altera mensæ. Solemus igitur hoc dicere, vtriusque supellectilis artifices sic opus suum moliri, vt ideam intueantur, aut lectos aut mensas, quibus nos vtimur, & eodē modo cætera. Nullus autē artifex Ideam facit. Hæc autem Idea rerum prima, eadem est vltima generis forma, quā Plato gigni negat, & ait semper esse, cætera nasci & occidere, nec diutius vno eodémque statu permanere.

Ac video hanc primam ingressionem meam nō ex oratoriis disputationibus ductam, sed è media philosophia repetitam, & eam quidem cū antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certè admi-

rationis habiturã. Nam aut mirabuntur quid hæc pertineant ad ea quæ quærimus, quibus ſatisfaciet res ipſa cognita,vt nõ ſine cauſſa altè repetita videatur:aut reprehendent quòd inuſitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem & me ſæpe noua videri dicere intelligo,cum peruetera dicam, ſed inaudita pleriſque: & fateor me oratorẽ, ſi modò ſim, aut etiam quicunq; ſim,non ex Rhetorum officinis,ſed ex Academiæ ſpatiis extitiſſe.Illa enim ſunt curricula multiplicium variorumq́; ſermonum, in quibus Platonis primùm ſunt impreſſa veſtigia:ſed & huius,& aliorum philoſophorum diſputationibus & exagitatus maximè orator eſt, & adiutus.Omnis enim vbertas & quaſi ſylua dicendi ducta ab illis eſt , nec ſatis tamen inſtructa ad forenſes cauſſas,quas,vt illi ipſi dicere ſolebãt,agreſtioribus muſis reliquerunt.ſic eloquentia hæc forenſis,ſpreta à Philoſophis & repudiata , multis quidem illa adiumentis magniſq́; caruit,ſed tamen ornata verbis atque ſententiis,iactationem habuit in populo,nec paucorum iudicium reprehenſionémque pertimuit.Ita & doctis eloquentia popularis,& diſertis elegans doctrina defuit.

QVVM præter rhetorum morem propoſuiſſet ideam Platonis, altiusq́; rem ipſam repetiuiſſet,hoc prouidit,nõ defuturos qui dicerent, id nihil ad rem propoſitam pertinere,idq́; diſputandi genus eſſe philoſophorum magis,quàm conſuetudinis oratorum.Occupauit igitur quæ videbantur obſtare.Non inutilis eſt ratio occupandi quæ videntur obſtare : quod Schema πρόληψις dicitur.Si quiſpiam dicat huc ideam nihil pertinere, illi ſatiſfaciet , inquit, res cognita, vt non ſine cauſſa altè repetita videatur. Si reprehẽdat inuſitatum diſputandi genus,occurrit, nec inuſitatum eſſe, nec ſe rhetorum more diſputare contendit, ſed Academiæ,quôd omnis vbertas & quaſi ſylua dicendi è philoſophia ducta ſit. hoc modo duas obiectiones diluit. Primam ingreſſionem dicit primam diſputationem,in qua ſit rei principium. Mediam philoſophiam dicit illam ſecretiſſimam,

quia ſecretiora ſunt ea quæ rebus in medijs latent. Antiquam, accipe Platonicã. Subobſcuram, quòd idearum ſpecies non cadit in ſenſum, ſed in mentem & cogitationem. Vias. μεθόδους Græci vocant artes, artiúmque rationes, Latini transferunt vias. Id ex tranſlatione eſt. Vt enim via duce peruenimus ad locum deſtinatum, ſic ad ſcientiæ finem ratione præcipiendi tanquam via progredimur. Ad hoc verbi methodus alludit, vbi facit Academiæ ſpatia. Curricula ſermonum, Platonis impreſſa veſtigia, ſunt hæc omnia ex eodem metaphoræ fonte. Quod autem non audet oratorem ſe confiteri, vitat arrogantiam: de quo Quintiliani præceptio eſt. Omnis ſui vitioſa iactatio eſt, eloquentiæ tamen in Oratore præcipuè, affertq́ audientibus non faſtidium modò, ſed plerunq́ etiam odium. Hoc grauius eſt, quod ingenue fatetur, oratorem magnum ex rhetorum officinis nõ poſſe prodire: in quam ſententiam ſcribit hæc primo libro de Oratore. Oratio, ſi res non ſubeſt ab Oratore percepta & cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. Quid eſt enim tam furioſum, quàm verborum vel optimorum atq́ ornatiſſimorum ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſententia & ſcientia? Et paulò pòſt de cognitione ſcientiarum. Atqui totus hic locus philoſophorum putatur proprius, neq́ orator, me authore, vnquam repugnabit. Senſus autem eſt: Fateor me oratorem non ex rhetorum officinis, id eſt anguſtis libellis & præceptiunculis, ſed ex Academiæ ſpatijs, hoc eſt philoſophiæ methodo extitiſſe, & maiorem fuiſſe. Philoſophorũ diſputationibus exagitatus eſt orator & adiutus. Nam dialogus eſt Platonis Gorgias, in quo Socrates artem dicendi tanquam coquinariam, & rhetoras ineptiores agitat, atque labefactare conatur. ad quod alludit Cicero. Fatetur autem artium magnarum cognitionem à philoſophia petendam, quia omnis vbertas, quæ varia eſt rerum cognitio & ſylua, ὕλη & materia, ab ea ducta ſit, nec ſatis tamen inſtructa & parata ad cauſſas forenſes, quę pugnant acrius, magisq́ populariter. Quieta & ſecura philoſophorum diſputatio. Aliud eſt in ocio via quadam ac ratione diſſerere, aliud in pugna forenſi mille modis aut aduerſarium petere, aut adoriri iudices, aut euitare plagas. hoc tamen ſtudium philoſophi contempſerunt. Itaq́ quum peterent ocium & quietem literarum, & rudiores illi quæſtum ſitirent, eloquentia forenſis ſpreta à philoſophis, & agreſtioribus Muſis, hoc eſt rudioribus & impolitioribus relicta, multis adiumentis magnisq́ caruit, vt altiore diſciplina, & notionibus artium magnarum. Sed tamen ornata verbis, & elocutione veſtita, collectis etiam popularibus ſententijs, & in communi ſenſu poſitis, iactationẽ habuit in populo, id eſt apud imperitorum multitudinem extulit ſe inſolentius: aut ſic agitata eſt in populo, vt nauis in fluctu. Nec paucorũ, vt optimorum philoſophorum, iudicium reprehẽſionemq́ timuit, quòd à populo frequentiore coleretur. Ita & doctis, hoc eſt philoſophis, eloquentia popularis, qua Rempub. adminiſtrarent, animóſque populi regerent, & diſertis oratoribus elegans doctrina & philoſophiæ cognitio defuit. Diſertos accipit eos qui ſatis acutè atque dilucidè poſſunt apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere.

Poſitum ſit igitur in primis, quod pòſt magis intel-

ligetur, ſine philoſophia non poſſe effici quem quærimus eloquenté. Non vt in ea tamen omnia ſint, ſed vt ſic adiuuet, vt palæſtra hiſtrionem. parua enim magnis ſæpe rectiſſimè conferũtur. nam nec latius, nec copioſius de magnis variíſque rebus ſine philoſophia poteſt quiſquam dicere. Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe cæteris dicit oratoribus Socrates, quòd is Anaxagoræ Phyſici fuerit auditor, à quo cenſet eum, cum alia præclara quædam & magnifica didiciſſet, vberem & fœcũdum fuiſſe, gnarumq́; (quod eſt eloquentiæ maximũ) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt, cuius ex epiſtolis intelligi licet, quàm frequens fuerit Platonis auditor. Nec verò ſine Philoſophorum diſciplina genus & ſpeciem cuiuſque rei cernere, neq; eam definiendo explicare, nec tribuere in partes poſſumus, nec iudicare quæ vera, quæ falſa ſint, neque cernere conſequentia, repugnantia videre, ambigua diſtinguere. Quid dicam de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis ſuppeditat copiam, de vita, de officiis, de virtute, de moribus, ſine multa earum ipſarum rerum diſciplina aut dici aut intelligi poſſe? Ad has tot, tantáſque res adhibenda ſunt ornamenta innumerabilia, quæ ſola tum quidem tradebantur ab iis qui dicendi numerabantur magiſtri. Quo fit, vt veram illam & abſolutam eloquẽtiam nemo conſequatur, quòd alia intelligendi, alia dicendi diſciplina eſt, & ab aliis rerum, ab aliis verborum doctrina quæritur. Itaque M. Antonius, cui vel primas eloquentiæ,

eloquentiæ patrum noſtrorũ tribuebat ætas, vir natura peracutus, & prudẽs, in eo libro quem vnum reliquit, diſertos ait ſe vidiſſe multos, eloquentem omnino neminem. Inſidebat videlicet in eius mente ſpecies eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipſa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (ſic enim fuit) multa & in ſe & in aliis deſiderãs, neminem planè qui rectè appellari eloquens poſſet, videbat. Quòd ſi ille nec ſe, nec L. Craſſum eloquentem putauit, habuit profectò comprehenſam animo quandam formam eloquentiæ: cui quoniam nihil deerat, eos quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Inueſtigemus hunc igitur Brute, ſi poſſumus, quem nunquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus vnquam fuit: quem ſi imitari atque exprimere non poſſumus, quod idem ille vix Deo cõceſſum eſſe dicebat: attamen qualis eſſe debeat, poterimus fortaſſe dicere.

QVONIAM profeſſus eſt ſe oratorem non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe, philoſophorúmque diſputationibus & exagitatum oratorem & adiutũ, progreditur longius, & philoſophiam oratori ſummo neceſſariam demonſtrat. Quæ res eſt velut appendix & pars loci ſuperioris. Proponit igitur ſine philoſophia non poſſe effici eloquentem. Argumenta ducit ab exemplis, à tribus philoſophiæ partibus, ab Antonij authoritate: vnde opportunè regreditur ad illud ſuum propoſitum, quodnam ſit eloquentiæ ſummum genus. Iam videamus quid palæſtra iuuet hiſtrionem. Hiſtriones ſunt actores fabularum, qui mitti ſolebant ad palæſtritas. & id Quintilianus fieri ſuadet, vt exercitatione palæſtræ membra decentius & corpus mouerent, aptiusq; geſtum cõponerent: cuius exactores ſeueros Athenienſes fuiſſe conſtat, atq; Romanos, recepta celebritate & magnificentia ludorum ſcenicorum. Vt igitur in ſcena videntes hiſtrionem prudentiores, operámne palæſtræ dederit, intelligunt: ita qui dicentem audiunt oratorem, ſentiunt quantum diſciplina & eruditione profecerit: vtq; plus habet hiſtrio quàm palæſtrita, ſic ſummus orator, quàm philoſophus ille cui popularis eloquentia deeſt. Hanc collationem, ne vilior eſſe videretur, oratione adornauit. De Pericle verba Platonis adſcripſimus, vt tanti viri

iudiciũ cognoſceret diligẽs interpres, κινδυνεύει ὦ ἄριστε ἠκότως ὁ περικλῆς πάντων τελεώτατος εἰς τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι. προσπεσὼν γὰρ οἶμαι τοιούτῳ ὄντι Ἀναξαγόρᾳ μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς, καὶ ἐπὶ φύσιν νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὧν δὴ πέρι, τὸν πολὺν λόγον ἐποιεῖτο Ἀναξαγόρας, ἐντεῦθεν εἵλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῇ. Hoc eſt, Pericles, ò vir optime, eò cõtendit, vt ſuo iure videretur omnium perfectiſſimus in arte dicendi. Nam cũ forte nactus eſſet Anaxagorã magnis artibus inſtitutum, & cõtemplatione rerum ſublimiũ captus eſſet, aſſecutus eſt mentis & dementiæ naturã, de quibus multa verba fecit Anaxagoras, & inde traduxit id quod arti dicẽdi vtile videbatur. Quod Plato μετεωρολογίαν, Cicero præclara & magnifica dicit, ſicut νοῦν καὶ ἀνοίαν partes animi vertit. Narum, ſcium & peritum dicit. Hoc verbum ſine litera g ſcribendum hoc eodem libro Ciceronem ſentire putes. Noti erant, inquit, & Naui, & Nari, quibus quum, in, præponi oporteret, dulcius viſum eſt ignoti, ignaui, ignari dicere, quàm vt veritas poſtulabat. Cenſet n literã in g mutatam fuiſſe, ſicut in hoc verbo ignominia, ignobilis. Alij putant hãc literam poſitam κατὰ πρόθεσιν, alij deriuãt à verbo γνωρίζω. Ego quidem exiſtimo iſtud obrepſiſſe aut per abuſum, aut per ignorantiam, vt gnarus & gnotus ſcriberetur. Quæris deinde quæ ſint animi partes, quas ab Anaxagora phyſico Clazomenio Pericles didicit? Id oſtendit Cicero Tuſculana quarta. In perturbationibus explicandis veterem illam quidẽ Pythagorę primùm, deinde Platonis deſcriptionem ſequar, qui animum in duas partes diuidunt. Alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. In participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt, placidam quietamq; conſtantiam: in illa altera motus turbidos, tum iræ, tum cupiditatis, cõtrarios inimicosq; rationi. Pars ſublimior mens dicitur, inferior appetitus: cuius eſt iraſcendi vis in corde, cupiendi in iecore. Hęc poſterior mouetur ad quatuor genera perturbationum, ad lætitiam & ægritudinem, ad metum & cupiditatem. Superior habet voluntatem, cautionem & gaudium. Lege totum locũ, ne quid te prætereat. Quòd ſi animi partes atq; facultates notiores habere vis, habes libros Ariſtotelis de Anima qui te doceant. Demoſthenẽ Platonis auditorem fuiſſe Gellius ſcribit. Hermippus, inquit, hoc ſcriptum reliquit, Demoſthenem admodum adoleſcentem ventitare in Academiam, Platonemq; audire ſolitũ. Hoc intelligitur ex eius epiſtola ad Heracleodorum: ὁρῶν ὅτι δόξης ἐπιτυγχάνων καὶ παιδείαν ἀντιλέγου(?) καὶ ταύτης τῆς ἀπὸ τοῦ πλάτωνος διατριβῆς, ἣ περὶ ὅσιν ὡς ἀληθῶς τῶν μὲν πλεονεκτημάτων καὶ τῶν περὶ ταῦτα σοφισμάτων ἔξω, τοῦ βελτίστου δὲ καὶ τοῦ δικαιοτάτου πάνθ' ἕνεκα ἐξητασμένη: ἧς μὰ τοὺς θεοὺς τῷ μετασχόντι μὴ οὐχὶ ἀψευδεῖν, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀγαθῷ εἶναι, οὐχ ὅσιον ἡγοῦμαι. Hoc eſt, De moribus tuis coniecturam feci, quum viderem te gloriã adeptum cepiſſe etiam doctrinam à ſchola Platonis, quæ haud dubiè procul eſt à cupiditatibus habendi, & eiuſmodi verſutijs, vtpote quę optimum & æquiſſimum omnibus in rebus inquirat, cuius participem virum non colere veritatem, neminemq; non lędere, nefas eſſe duco. Poſt hæc philoſophiæ partes diſtribuit, vt intelligamus quantum philoſophia iuuet oratorem. Treis autem conſtituit in Academicis. Fuit, inquit, à Platone accepta philoſophandi ratio triplex; vna de vita & moribus, altera de natura & rebus occultis, tertia de

diſſerendo,

differendo,& quid verum, & quid falſum, quid rectum in oratione prauúmve, quid conſentiens,quid repugnans,iudicando.Hic eandem diſtributionem partium facit.vnam dialecticen,alteram phyſicen,tertiam vocamus ethicen. Dialectice genus & ſpeciē cuiuſq; rei quærit,definiendo explicat,in partes diſtribuit, easq́; definit.Iudicat quæ vera,quæ falſa ſint:quæ conſequentia, quæ repugnantia,videt:ambigua diſtinguit.Hęc intellige dicta de vera germanaq́; dialectica, non de garrula captione, qua noſtrum hoc infelix ſeculum abutebatur. nec illa facere poteſt,qui cęteras philoſophiæ partes ignoret,vt in Partitiones oratorias oſtendimus,in quibus genera,ſpecies,partes,diſtribuit & definit Cicero:quæ cō ſentiunt,quęque diſſentiunt,oſtendit.Vſus enim dialecticæ pręſtantior eſt aut in conſtituendis libris,aut in perpetuitate differendi,quàm in illa contentioſa vociferatione,quę raucim gutturi,confuſionē animo parit.Phyſice rerum cauſſas naturamq́; ſpeculatur. cuius cognitio magnam orationi copiam ſuppeditat, quum dicit orator quid efficiat ira, quid auaritia,quid libido, quid metus,quid vulnus altum, quid venenum,quid exhortatio, quid educatio, quid anteacta vita,quid temperamentū,quæ cauſſæ ſint & effectus vnde coniectura capiatur,vnde probetur definitio,vnde laus ſit maior minórve,vnde conſilia dentur. Ethice præcepta continet de vita, de officijs,de virtute,de moribus:de quibus abundè Plato,& à Platone Cicero.Hanc vtilem eſſe oratori,ſicut & dialecticen,notius eſt quàm oratione debeat explicari . Ad has tot tantáſque res adhibenda ſunt ornamenta innumerabilia, quæ præceptis eloquendi tenentur, de amplificatione, de ſententijs,de proprietate verborum,de tropis,de ſchematis vtriſq;,de numeris,& omni ratione cōponendi vnde ſumitur ornatus.Hęc ornamēta modò qui ſciunt,ſcientiam dicendi habere dicuntur:qui philoſophiam tenent,diſciplinam intelligendi.Neutra ſine altera diſciplina perfecta eſt. Quæramus poſtea an M. Antonius primas eloquentiæ ſuo tempore tenebat. Cicero libro de Claris oratoribus plura maioráque tribuit Craſſo quàm Antonio.hic igitur non ſuam,ſed aliorum refert ſententiam, quoniam vſurus authoritate viri, ſe loco accōmodat & orationi, vt ſi Craſſus & Antonius ſummi videbantur,in quibus tamen multa deſiderabat Antonius, argumentum ſit, inueſtigandam perfectæ eloquentiæ formam . Quid autem differat ab eloquēte diſertus, ex Cicerone ſcripſimus initio noſtræ huius interpretationis . Inueſtigo, interdum ſignificat quod inuenio. Cicero pro Ligario,Diligētia inimici inueſtigatum eſt quod latebat. Nonnunquam quod veſtigo, cuius intellectus præſens eſt teſtimonium.

Tria ſunt omnino genera dicendi, quibus in ſingulis quidam floruerunt, peræque autem, id quod volumus,perpauci in omnibus. Nam & grandiloqui,vt ita dicam, fuerunt cum ampla & ſententiarum grauitate, & maieſtate verborum,vehementes,varii, copioſi,graues, ad permouendos & cōuertendos animos inſtructi

& parati. quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa: alii leui, & instructa, & terminata.

IAM POSITA quæstio est, & origo prima repetita, subiectaq; philosophorum materia: deinde distinguēda sunt genera dicendi, vt quod illorum sit optimum, iudicetur. Id certè quidem quærit Brutus, quæ sit optima figura dicendi, vt qui multa esse genera non ignoret. Constituit igitur omnino tria genera, vnum grande, alterum tenue, aliud intermedium: vt cum imperfectos ostenderit oratores, tandem definiat eloquentem, qui & humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè potest dicere. Nam qui floruerunt in singulis, non in omnibus, in suo genere quidē laudandi, sed eò tamē habentur imperfecti, quòd illis optima rerum varietas defuerit. Qui verò perçque, hoc est, eodē modo floruerunt in omnibus, ij tanquam perfecti quidē, sed perpauci fuerunt. De singulis Gellius in septimo· Et in carmine, & in soluta oratione genera dicendi probabilia tria, quæ Græci χαρακτῆρας vocant, nomináque eis fecerunt, ἁδρὸν, ἰσχνὸν, μέσον. Nosq; quem primum posuimus, vberem vocamus: secundum, gracilem: tertium, mediocrem. Vberi dignitas atque amplitudo est, gracili venustas & subtilitas. Medius in confinio est, vtriusque modi particeps. His singulis orationis virtutibus vitia agnata sunt pari numero, quæ earum modum & habitum simulachris falsis ementiuntur. Sic plerunque sufflati atq; tumidi fallunt pro vberibus, squallentes & ieiuni dicti pro gracilibus, inferti & ambigui pro mediocribus. Animaduersa hæc tripertita varietas in tribus philosophis, quos Athenienses Romā ad S.P.Q.R. legauerant. violenta & rapida Carneades dicebat, scita & teretia Critolaus, modesta Diogenes & sobria. hæc præclarè Gellius. Grandiloqui, verbum duriusculū est, ideoq; cum venia dictum. definiuntur ex rhetoricæ partibus ij qui vtuntur ampla & sententiarum grauitate, & maiestate verborum, vehementes, varij, copiosi, graues, ad permouendos & conuertendos animos instructi & parati. Etenim primum est inuenire atque collocare sententias aptiores, & etiam ad mouendū ampliores, vt omnes quæ virum grauem decent cum authoritate & amplificatione verba facientem, quales à poëtis de rebus omnibus in heroica maiestate ponūtur. Contrà omittere vilem rerum minutarum multitudinem, qualis est in comœdia & epigrammatis. Alterum est inuenta digestaq; proloqui seruata dignitate verborum, id est positis verbis grauitate delectis, plenis, sonantibus, nitidis, figuris aptè modificatis, ne quid aut leue sit, aut inane, aut exile, aut turpe, aut à rebus alienum. Quoniam autem non habetur orator is qui docet tantum, ponatur & tertium munus in augendis rebus, & in mouendis animis, grauitérque concitandis pro dignitate caussæ. Sic fuit Sulpitius grandis & tragicus orator. Sed ne frustra ab ijs quorum scripta perierūt, exempla petas, vtitur hoc genere dicendi Cic. in tota ferè oratione pro Rabirio Perduellionis reo. Ius, inquit, omne retinendæ maiestatis, Rabirij caussa cōtinebatur: ergo in omni genere amplificationis exarsimus. Oratorū grauium duæ species.

Alij

Alij yruntur aſpera,triſti,horrida oratione,neque perfecta,neque concluſa.hoc eſt,eorum verba ſæpe dura ſunt,inelegantia,iniucunda,inæqualia: deinde aſperi literarum concurſus,iuncturæ hiantes atque diſiunctæ.tum periodi neque numerum perficiunt, neque concludunt ad explendum aurium ſenſum apto quaſi verborum modo.Contrarium eſt ſuaue genus,de quo pręcipit in Oratoria partitione. Sit hoc exemplum Catonis ex oratione pro Rhodijs· Scio ſolere pleriſque hominibus,rebus ſecundis,atque prolixis, atque proſperis,animum excellentem,atque ſuperbiam, atque ferociam, augeſcere atque creſcere : quod nunc mihi magnæ curæ eſt,quód hæc res tam ſecundé proceſſerit, ne quid in conſulendo aduerſi eueniat.Aduerſę res ſe domant,& docent quid opus ſit facto.Secundæ res lætitia tranſuorſum trudere ſolent à rectè conſulendo atque intelligendo.Quo maiore opere dico ſuadeóque,vti hęc res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in poteſtatem noſtram redeamus. Sententiæ graues ſunt & copioſæ,verba pondere & grauitate delecta,ratio dicendi plena maieſtatis, cæterùm inamœna cõpoſitio verborum,concurſus aſperi, iunctura inſuauis,moleſta quædam repetitio coniunctionum, numerus anguſtior, & nulla arte modulatus. Non deerunt alia exempla Senecam legenti. Alij grauitatem retinent in oratione lęui,æquata & cõplanata,quale iuuenile corpus eſt ſucculenta carne veſtitũ:in oratione inſtructa,verbisq́ digeſta, qualis eſt acies ordine collocata: in oratione terminata,& numeris abſoluta, quæ pedibus excurrit, ſpatijsq́ fertur ad aurium dimenſionem . quod genus reperias apud hunc grauioribus locis,vt Catilinaria prima,vbi grauitate ſeruata ſtudioſè componit orationem.Talis eſt hæc oratio Carbonis·O Marce Druſe.Patrem appello.Tu dicere ſolebas ſacram eſſe Rempublicam. quicunque eam violauiſſent,ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas. Patris dictum ſapiens, temeritas filij comprobauit.

Et contrà tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora,non ampliora facientes,ſubtili quadam & preſſa oratione limati. In eodemq́; genere alii callidi,ſed impoliti,& conſultò rudium ſimiles,& imperitorum:alii in eadem ieiunitate concinniores , id eſt faceti, florentes etiam, & leuiter ornati.

ALTERVM dicendi genus tenue vocatur,ſuperiori quodam modo contrarium Illud autem,quemadmodum cætera omnia,poſitum eſt in rebus & verbis. Sententiæ erunt acutæ,ſubtiles,& minutæ, quibus paruæ res continentur,ſed,vt par eſt, acutiores paulo quàm in ſermone vulgari,& lingua cottidiana. Etenim orator ille tenuis aſſumit etiam minima,ac multa dicendo,nõ amplificando,dilucidiora omnia non ampliora facit. Oratio & elocutio ſubtilis erit, preſſa atq́ limata:ſubtilis,verborum tenuitate,& gracili filo. Ea ſunt verba quæ paucas habent ſyllabas,& exiguas literarum voces, & tritam ſignificationẽ,qualia ſunt in

hoc Terentij versiculo, Si illum relinquo, eius vitæ timeo: Sin opitulor, huius mi nas. Et in hac oratione Ciceronis, An in coacta multitudine, in armis, in telis, in præsenti metu mortis, perspicuo periculo cædis, dubiũ vobis fuit an esse vis ali qua videretur, nécne? Quibus igitur in rebus vis intelligi potest, si in his non in telligitur? Subtilitas & in numero dicitur, cum minutis & concisis numeris sine grauitate mouetur oratio. Sunt enim spatia grauiora plenioráque, vt in dactylis, spondeis, pæanibus. Sunt leuiora atq; graciliora, vt in iambis, choreis, pyrrichijs, proceleusmaticis. Ex his curtisque periodis efficitur illa tenuitas: sæpius ex incisis atque membris inexpletis. Pressa dicitur oratio attenuata, non ampla: in qua ferè nihil extat, nihil excellit, nihil eminet sublimius. Non incedit regio passu, non ambitiosè circumflectit articulos, non iactat brachia, non ostentat ornamenta, neq; togam distendit, sed quasi puella honestior & verecundior, amictu simplici membrisq; decenter pressis molitur iter ad propositum finem. Cicero de Claris oratoribus, Quoniam, inquit, oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo ge nera sunt, vnum attentè presseq;, alterum sublatè ampleq; dicentium, etsi id me lius est quod splendidius & magnificentius, tamen in bonis omnia quæ summa sunt, iure laudātur. Sed cauenda est presso illi oratori inopia & ieiunitas, amplo autem inflatum & corruptum orationis genus. Hic quidẽ pressum genus oppo nit amplo. Quintilianus in duodecimo pressum dicit quod neque tumidum est, neque inflatum, neq; redundans. Vnde Attici pressi, Asiani tumidi esse dicuntur. Ea quoq; de caussa limatum dicitur, cui derasa est amplitudo & vbertas augen di, cuique extrita est illa grauis seueritas, æqualitate quadam tenui relicta. Nec si dicit omnia tenuis orator, idcirco amplior est. Amplitudo dignitatis est, nõ mul titudinis: grauitas autem rerum magnarum & amplificationum est, nõ subtilium multorumq; sermonum. Hoc genere dicendi floruit Lysias apud Græcos, Cotta apud Latinos. Sed & illud Cicero paruis adhibuit reb⁹. Tota, inquit, mihi caussa pro Cecinna de verbis interdicti fuit. Res inuolutas definiẽdo explicauimus, ius ciuile laudauimus, verba ambigua distinximus. Significat partitiones, diuisio nes, distinctiones, subtiliter tractari solere. In hoc genere sunt Comici, Bucolici, frequenter Epigrammatici, nonnunquam Lyrici, plerunq; scriptores epistolarũ. In eodẽ genere alij callidi, id est exercitati, acuti, in cõmuni hominum opinio ne versati, atq; subtiliter prudentes. Nam quod ait tertio de natura deorum, cal lidi sunt, quorum tanquam manus opere, sic animus vsu concalluit. Vt autem cal lidi sunt in rebus atque sententijs, ita genere elocutionis impoliti & inornati, & consultò rudium similes & imperitorũ, qui quum elegantius ornare possint ora tionem tum verbis & figuris, tum suauiore numerorum tractu, malunt effunde re incomptum, inornatum, rudeq; dicẽdi genus, aut quia dictionem accommo dant imperitis vt Lysias, aut quia contemnunt elegantiarum delicias, vt antiquo rum similiores esse videantur. Alij sunt oratores in eadem ieiunitate, hoc est tenuitate & gracilitate, quæ nihil vehemẽter amplificat, concinniores. ij sunt fa ceti, lepidi, iucundi, florentes, & leuiter ornati, quorum elocutio tenuis est qui dem, sed venusta, grata, facilis, & suauitate condita veluti quædam Attica Venus: quo genere florent etiam Poëtæ, vt Aristophanes & Terentius.

Est autem

Eſt autem quidam interiectus intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine poſteriorum, nec fulmine vtens ſuperiorum, vicinus amborum, in neutro excellens, vtriuſque particeps, vel vtriuſque, ſi verum quærimus, potius expers. Isq; vno tenore, vt aiunt, in dicendo fluit, nihil adferens præter facultatem, & æqualitatem: aut addit aliquos vt in corona toros, omnémque orationem ornamentis modicis verborum ſententiarûmque diſtinguit.

TERTIVM dicendi genus eſt intermedium. illud eſt quaſi temperatum. Nec enim tam ſubtile eſt, tam minutum, tam acutum, quàm quod tenue vocatur: nec tam graue, tam vehemens, tam amplum, q̃ character ille grandiloquus atq; ſublimis. Nec fulminat amplificatione, nec ad minima rerũ momenta penetrat acumine, ſed vno tenore, hoc eſt æquabili continuatione in dicendo fluit, nihil afferens præter facultatem, id eſt, facilem quendam ductum & volubilitatem cum æqualitate paríque ratione texendi. In neutro excellit: nec inſigniter apparet, nec vehementer auget, nec tenuiter infima rimatur. Vtriuſq; particeps eſt, vt videtur: ſed ſi verum quærimus, potius expers: quia neque hoc, neque illud habet, ſed interiectam moderationem retinet, atq; temperiem. Aequalitas in eo non eſt tam perpetua, támque directa, quin aliquando mollius aſſurgat, vbi quid amplius eſt efferendum. Addit aliquos vt in corona toros. Volubile quidem genus & rotundum vt corona, ſuſcipit ad ornamentum partes eminentiores, quaſi toros, ne tanquam politum marmor, iucunditate varietatis exuatur. Huc alij κορύνην, id eſt clauam reſtituunt: quibus ideo non aſſentior, quòd & græca vitat Cicero, & in claua nodi toríque notabiliter excellunt, non item in aurea corona, vnde ſimilitudo & imago ducitur. Iam ſi quæris exemplum, cape tibi orationem pro lege Manilia. Sic enim teſtatur: Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius temperata oratione, ornandi copiam perſecuti ſumus. Huc pertinent & poëmata, vt Georgica Virgilij, Faſti Ouidij, inſigniores odæ Horatij, & id genus multa, in quibus eſt dignitas inferior ampliſſimo genere, ſuperior infima tenuitate.

Horum ſingulorum generum quicunq; vim ſingulis conſecuti ſunt, magnum in oratoribus nomen habuerũt. Sed quærendum eſt, ſatisne id quod volumus, effecerint. Videmus enim fuiſſe quoſdam, qui iidem ornatè ac grauiter, iidem verſutè & ſubtiliter dicerent.

Atq; vtinam in Latinis talis oratoris ſimulachrum reperire poſſemus: eſſet egregium,non quærere externa, domeſticis eſſe contentos.Sed ego idem,qui in illo ſermone noſtro, qui eſt expoſitus in Bruto, multum tribuerim Latinis,vel vt hortarer alios,vel quòd amarem meos , recordor longè omnibus vnum anteferre Demoſthenem,qui vim accommodarit ad eam quam ſentiam eloquentiã, non ad eam quam in aliquo ipſe cognouerim. Hoc nec grauior extitit quiſquam,nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi ſunt ii quorum ſermo imperitus increbuit,qui aut dici ſe deſiderant Atticos, aut ipſi Atticè volunt dicere, vt mirentur hunc maxime , quo ne Athenas quidem ipſas magis credo fuiſſe Atticas. quid enim ſit Atticum, diſcant,eloquentiámque ipſius viribus, non imbecillitate ſua metiantur . Nunc enim tantum quiſque laudat, quantun ſe poſſe ſperat imitari . Sed tamen eos ſtudio optimo, iudicio minus firmo præditos,docere quæ ſit propria laus Atticorum,non alienum puto.

NON HABENDI ſunt oratores abſoluti,qui in ſingulis generibus,nõ in vniuerſis floruerunt,vt in graui Sulpitius,in tenui Cotta,in temperato medioq; Hortenſius , quanquam hi, & eorum ſimiles magnum in oratoribus nomen habuerunt:quia magnum eſt vel vnum tractare genus.Sed ante Ciceronem nemo Latinorum quod hic quæritur effecit,vt idem ornatè & grauiter,ſi eſſet vtendũ genere ſublimi:idem temperatè,ſi medio:idem verſutè,callidè,ſubtiliter,acutè,ſi tenui,diceret.Quidam vt Craſſus & Antonius præclarè fuerunt initiati,& vt vulgus exiſtimabat,ſummi atque perfecti,quos in Bruto,hoc eſt dialogo de Claris oratoribus, vehementer ornat, non quòd fuerint abſoluti, ſed quòd Romanus Romanos amet,& extollere conetur, atque ita comparare Græcis, qui nomini Romano nihil attribuebant artium ſecretiorum.Quoniam autem domeſticos,id eſt, Latinos excellentes tribus illis dicendi generibus vniuerſis,verè nominare non poſſit,etſi putat egregiũ præclarumq; vti ſuis,non quærere externa & aliena,cogitur tamen Latinis anteferre Græcos,maxime Demoſthenẽ,non abſolutũ

illum quidem,ſed qui vim facultatemq; dicendi accommodarit ad eloquentiam perfectam,quoniã varijs in rebus alio & alio vſus ſit genere dicẽdi. Demoſthenes igitur cęteris abſolutior:& ſi fortè malumus hominẽ quàm Platonis ideam intueri, ad imitationem videtur eſſe proponendus. Quamobrem caſtigat eos qui principe eloquẽtiæ relicto,inferiores quoſq; pro libidine imitantur:quúmque ſit aliquid quod in Demoſthene vel Aeſchines deſideret, ad ideam tãdem reducit imitatorem. Sit igitur hæc ratio diſputandi, tria eſſe genera dicendi oratori ſummo neceſſaria, quæ non aſſequetur κακόζηλος & prauus imitator. Hic locus eſt comparatus in Oratores quoſdam rudiores, qui fuere tempore Ciceronis.ij ſolùm dicebant Atticos eos,qui horridè & aſperè funderent orationem, ſi modò rebus ſtuderent: Ciceronem tanquam Aſianum & redundantem contempſerant:de quibus hic alibi,Quoniam,inquit, nonnullorũ ſermo iam increbuit,partim ſeipſos atticè dicere,partim neminem noſtrum dicere:alteros negligamus: ſatis enim his res ipſa reſpondet, quum aut non adhibeantur ad cauſſas, aut adhibiti derideantur.Nam ſi arrideantur, eſſet idipſum Atticorum.Ergo monendi ſunt iſti,quorum ſermo imperitus,ſimplex,& experiẽtiæ vacuus increbuit, ac diuulgatus eſt ipſos atticè dicere,monendi, inquam, vt Demoſthenem admirentur,quo ne Athenas quidem ipſas,id eſt genuinam Athenienſium facundiam lepidáſque venuſtates magis credo fuiſſe atticas,hoc eſt facundas,elegantes,ac ſuaues.Quid enim ſit Atticum,diſcant,nempe ſyncerum,incorruptum,& elegãs: eloquentiámque metiantur Demoſthenis viribus,non imbecillitate ſua,qui nec ingenio,nec doctrina valent. Non enim laudant quod optimum eſt, ſed aut quod habent,aut quod imitari poſſe ſe credunt. Qui ſi ſtudio ſunt optimo,quia ſectantur Atticam eloquentiam, tamen iudicio ſunt infirmo, quia iudicare non poſſunt quæ ſit propria laus Atticorum.Hos eſſe deriſos memoriæ mandat Tuſculana ſecunda. Reperiebantur,inquit, nonnulli qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent,quiq; ſperandi ſibi eundem & bene dicendi finem proponerent: & quum obruerentur copia ſententiarum atque verborum, ieiunitatem & famem ſe malle quàm vbertatem & copiam dicerent. vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipſis qui id ſequi ſe profitebantur,ignotum,qui iam conticuere, penè ab ipſo foro irriſi. Sunt autem Græcorum quinque διάλεκτοι, hoc eſt linguæ proprietates,Attica,Dorica,Aeolica,Ionica,Communis. In illis Attica princeps eſt & dignitate verborũ,& liberali ſono, hoc à cæteris diſtans, quod ſermo ruſticus ab vrbano. Cicero paulò pòſt· Athenienſium ſemper fuit prudens ſyncerúmque iudicium,nihil vt poſſent niſi incorruptum audire & elegans. Idem ibidem· Ad Atticorum igitur aures teretes & religioſas qui ſe accommodant,ij ſunt exiſtimandi atticè dicere.

Semper oratorum eloquẽtiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim qui probari volunt,voluntatem eorum qui audiunt,intuentur,ad eámque,& ad eorum arbitrium & nutum totos ſe fingunt & ac-

commodant. Itaque Caria,& Phrygia,& Myſia,quòd minime politæ, miniméque elegãtes ſunt, adſciuerunt aptum ſuis auribus opimum quoddam & tanquã adipale dictionis genus,quod eorũ vicini,non ita lato interiecto mari, Rhodii nunquam probauerunt, Græci autem multo minus, Athenienſes verò funditus repudiauerunt:quorum ſemper fuit prudens ſyncerúmque iudicium, nihil vt poſſent niſi incorruptum audire, & elegans. Eorum religioni cum ſeruiret orator,nullum verbũ inſolens,nullum odioſum ponere audebat.Itaq; hic, quem præſtitiſſe diximus cæteris, in illa pro Cteſiphõte oratione longe optima, ſummiſſius à primo,deinde dum de legibus diſputat, preſſius:pòſt ſenſim incedens, iudices vt vidit ardentes, in reliquis exultauit audacius: ac tamen in hoc ipſo diligenter examinante verborũ omnium pondera,reprehẽdit Aeſchines quædam,& exagitat,illudénſque,dura,odioſa,intolerabilia eſſe dicit. quinetiam quærit ab ipſo,cum quidem eum beluam appellet, vtrum illa verba,an portenta ſint: vt Aeſchini ne Demoſthenes quidẽ videatur Atticè dicere. Facile eſt enim verbum aliquod ardens (vt ita dicã) notare,idq; reſtinctis iam animorum incendiis,irridere. Itaq; ſe purgans iocatur Demoſthenes:negat in eo poſitas eſſe fortunas Gręciæ,hoc an illud verbum dixerit, huc an illuc manum porrexerit. Quonam igitur modo audiretur Myſius aut Phryx Athenis, cum etiam Demoſthenes exagitetur vt putidus? Cum vero inclinata vlulantiq; voce more Aſiatico canere cœpiſſet,quis eũ ferret?aut quis potius non iuberet auferri? Ad Atticorum igitur

rum igitur

rum igitur aures teretes & religiosas qui se accommodant, ii sunt existimandi Atticè dicere.

PAVCIS antè verbis aggressus est Atticos istos falsò nominatos. Iam pluribus ostendit quid sit Atticè dicere: definit à contrarijs Atticum dicendi genus neque esse impolitum, neque inelegans, neque opimum & adipale, neque inuerecundum, neque durum & odiosum, neq; auditu triste, neque vlulanti voce declamandum, sed syncerum, incorruptum, & elegans: quæ declaratio facilè à dictis eius colligitur. Ea melior est ac venustior positis exemplis, & inter se comparatis. Hunc totum locum Quintilianus occupauit libro duodecimo capite decimo, de genere dicendi. Tu si voles iure repetes, & lege vindicabis. Plurimum conferet ad intelligendum verum illud dicendi genus. Auditorum prudentia est intelligendi iudicandíque ratio & facultas in singulis: quæ si parua est, parua desiderat: si mediocris, mediocria: si magna, res magnas. Hanc spectat orator: quoniam si probari velit, voluntatem eorum qui audiunt, intueatur necesse est, vt ad eorum arbitrium, hoc est liberum iudicium, & nutum, id est signis expressam voluntatem, se fingat, componat, accommodet. In primis enim habenda ratio personarum, videndúmque qua quisque ratione trahi vincíque possit. Id confirmat exemplo Asianorum, in quibus Phryges, Cares, Mysij, populi in Asia minore maritimi, fuerunt minimè politi, miniméque elegantes, sed in loquendo rudes, asperi, incompositi, inflati, redundantes. Quamobrem adsciuerũt sensimq; induxerunt aptum suis auribus vastis & agrestibus opimum & crassum quoddam & tanquam adipale & pingue dicendi genus. Quod eorum vicini non ita lato interiecto mari Lycio, Rhodij nunquam probauerunt, apud quos fuisse magnos oratores historiæ testantur. Hoc pingue si quæras vbi sit, insitum est verbis odiosis, sonóque vocis illiberali & iniucundo. Quintil. octauo, Neq; enim Asiani, aut quocunque alio genere corrupti, res non viderunt, aut eas non collocauerunt, sed illis in eloquendo vires defuerunt. Nonius Marcellus non adipale, sed adipatæ legit. Adipatum, inquit, veteres honestè pro pingui & succulento & opimo posuerunt. & hac vtitur Ciceronis authoritate. Nec desunt qui adipale verbum barbarum putent. Arbitror adipale non adipatæ scripsisse Ciceronem, quia quum posuisset hoc epitheton, opimum, recta loquendi ratio poscebat adipale coniungi, non orationis filum in casum patrium malè detorqueri. Sic enim rectum fuerat, Adsciuerunt aptum suis auribus opimæ quoddam & tanquam adipatæ dictionis genus. Cur autem ab adipe non dicamus adipale, vt à lege legale, à ceruice ceruicale, à trabe trabale, à dape dapale? Nam claui trabales, & cœna dapalis est dicta. Quæ porro ista est religio? quæ vana potius superstitio? Nesciunt hoc præcepisse Ciceronem, vt ex inflexione verba noua faciamus? Redeamus in viam. Quemadmodum Phryges oratione impoliti fuerunt & incompositi, sic & Athenienses incorrupti & elegantes, & in dicendo religiosi: quorum religioni, hoc est obseruantissimæ curæ audiendi & loquendi, quum seruiret orator, nullum verbum insolens, inauditum, inusitatum, ab Attico lepore alienum, nullũ odiosum & auditu molestum pone-

re audebat. Itaque Demosthenes in illa celeberrima pro Ctesiphonte oratione, quem accusabat Aeschines quòd contra leges in publico Demosthenem coronasset, summissius à primo, hoc est à principio dixit, vt insolentiam vitaret & audaciam, vt illum honestum pudorem gratámque verecundiam præ se ferret: deinde pressius, id est subtilius & acutius, dum de legibus disputat, quæ vetabant ipsum coronari in theatro populo conuocato, qui locus non est legitimæ concionis, quum etiam nihil de Repub. bene meritum ciuem, qui rationes suæ curationis non retulisset, coronari non liceret. Hęc disputatio subtile dicendi genus, & pressum, vocem & actionem docentis plenam & securam petit. pòst sensim incedens per ea quæ administrauit in Repub. iudices vt vidit ardentes orationis & affectuum flamma, in reliquis in aduersarium dictis exultauit audacius, vt si quis imperator aditu facto, spe victoriæ fretus petulantius exultet. Aeschines autem, etsi Demosthenes examinat & quasi trutinatur pondera verborū, exagitat & reprehendit quædam, quæ odiosa, dira, μιαρὰ, quæ intolerabilia, ἀπίθανα esse dicit, Demosthenem beluam appellat κίναδον. ab eo quęrit vtrum illa verba ῥήματα, an portenta θαύματα sint. Aeschinis verba subscripsimus ad hunc illustrandum locum, οὐ μέμνησθε αὐτοῦ τὰ μιαρὰ καὶ ἀπίθανα ῥήματα, ἃ πῶς ποθ᾽ ὑμεῖς ὦ σιδήρεοι ἐκαρτερεῖτε ἀκροώμενοι; ὅτ᾽ ἔφη παρελθὼν, ἀμπελουργοῦσί τινες τὴν πόλιν, ἀνατετμήκασί τινες τὰ κλήματα τοῦ δήμου, ὑποτέτμηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων, φορμορραφούμεθα ἐπὶ τὰ στενά, τινὲς ὥσπερ τὰς βελόνας διείρουσι; ταῦτα δ᾽ ἐστὶν ὦ κίναδος ῥήματα, ἢ θαύματα; Non meministis eius odiosa & intoleranda verba? quæ qua patientia audire potuistis, homines ferrei? quum prætercurrens inquit, Sunt qui tanquam vites amputant ciuitatem, Sunt qui exciderunt quasi palmites populi, ab eis succisi sunt Reipub. nerui. Cogimur in angustias, quasi in tegetem insuti. Sunt qui nos tanquam acus traijciunt. Hæc, ò belua, sunt verba, an portenta potius? Sic verba Demosthenis aliqua in concione concitati reprehēdit Aeschines: aduersus quem Cicero purgat Demosthenem, qui vbi iam incaluisset oratio, posuerit verba ardentia, quæ restinctis iam animorum incendijs, & affectu remisso, frigidiora videbantur. Et se ipse purgat tueturq; Demosthenes. negat in eo positas esse fortunas & res Græciæ, τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, hoc an illud verbum dixerit in elocutione, huc an illuc manum porrexerit in gestu. verba Demosthenis sunt πάνυ γὰρ παρὰ τοῦτο οὐχ ὁρᾷς γέγονε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, εἰ τουτὶ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ μὴ τουτὶ διελέχθην ἐγώ. ἢ δευρὶ τὴν χεῖρα, ἀλλὰ μὴ δευρὶ παρήνεγκα. Præclarè sanè se habeant fortunæ Græcorum, vti videre potes, hoc si verbum, non illud locutus sim: aut si manum huc non illuc protulerim. Ex his facile est intelligere locū Ciceronis esse corruptum, & hoc modo legendum. Negat in eo positas esse fortunas Græciæ, hoc an illud dixerit verbum, huc an illuc manū porrexerit. Si Demosthenes exagitatur & vellicatur ab Aeschine tanquā putidus, id est rancidus, auditu tristis & insuauis, quonam modo audiretur Mysius aut Phryx Athenis? Omisit Cares illos barbaros in primis, quia noluit Car nominatiuum singularē inuenustum ponere, quem vsurpant nōnunquam historici. Nec in verbis putidis solum est opimum genus, sed etiam ponitur in voce inclinata, id est neque stante, neque erecta, sed deflexa ad nimiam

quandam

quãdam ſeueritatem. Cicero infra, Volet orator inclinata voce videri grauis. Idẽ 2. de Oratore, Oratio poteſt inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare. Eſt etiã vox Aſianorum in epilogis ſiue perorationibus quæ luporũ more vlulat, & triſte quoddam canticum perſonat, quod in agendo fœdiſſimum eſt. Non enim canendum, ſed voce molliter ac decenter flexa pronunciandum quum mouemus affectus in peroratione. Dixit hic Cicero teretes aures ſicut Horatius os rotundum, Graijs dedit ore rotundo Muſa loqui. Acron interpretatur os perfectum. Aures ergo teretes perfectę, perpôlitę, delicatæ, quæque ſonis aſperioribus facillimè læduntur. Religioſę verò, quæ nihil corruptum, nihil fœdum, nihil putidum admittunt, contrà legunt pura omnia, ſancta & incorrupta, vt fieri ſolet in obſeruatione cæremoniarum.

Quorum genera plura ſunt: hi vnum modò quale ſit, ſuſpicantur. Putant enim, qui horridè incultéque dicat, modò id eleganter, enucleateq; faciat, eum ſolum Atticè dicere. Errant, quòd ſolum: quòd Atticè, non falluntur. Iſtorum enim iudicio, ſi ſolum illud eſt Atticum, ne Pericles quidem dixit Atticè, cui primæ ſine controuerſia deferebantur. Qui ſi tenui genere vteretur, nunquam ab Ariſtophane poeta fulgurare, tonare, permiſcere Græciã dictus eſſet. Dicat igitur Atticê venuſtiſſimus ille ſcriptor ac politiſſimus Lyſias, (quis enim id poſſit negare?) dum intelligamus hoc eſſe Atticum in Lyſia, non quòd tenuis ſit atque inornatus, ſed quòd nihil habeat inſolens, aut ineptum. Ornatè verò & grauiter & copioſè dicere, aut Atticorum ſit, aut ne ſit Aeſchines néve Demoſthenes Atticus. Ecce autem aliqui ſe Thucydidios eſſe profitentur, nouum quoddam imperitorum & inauditum genus. Nam qui Lyſiam ſequuntur, cauſidicum quendam ſequuntur, non quidem amplum atque grandem, ſubtilem & elegantẽ tamen, & qui in forenſibus cauſſis poſſit præclarè conſiſtere. Thucydides autem res geſtas & bella narrat, &

prælia,grauiter ſanè,& probè, ſed nihil ab eo transferri poteſt ad forenſem vſum, & publicum. Ipſæ illæ conciones ita multas habent obſcuras abditasq; ſententias, vix vt intelligantur: quod eſt in oratione ciuili vitium vel maximum. Quæ eſt autem in hominibus tãta peruerſitas, vt inuentis frugibus, glande veſcantur? An victus,hominum Athenienſium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro vnquam Græcorũ rhetorum à Thucydide quicquam duxit? At laudatus eſt ab omnibus:fateor, ſed ita,vt rerũ explicator prudens, ſeuerus,grauis,non vt in iudiciis verſaret cauſſas,ſed vt in hiſtoriis bella narraret. Itaq; nũquam eſt numeratus orator. Nec verò ſi hiſtoriã non ſcripſiſſet, nomen eius extaret,cũ præſertim fuiſſet honoratus,& nobilis. Huius tamen nemo neque verborum neque ſentẽtiarum grauitatem imitatur:ſed cum mutila quædam & hiantia locuti ſunt, quæ vel ſine magiſtro facere potuerũt, germanos ſe putant eſſe Thucydidis. Nactus ſum etiã qui Xenophontis ſimilem eſſe ſe cuperet, cuius ſermo eſt ille quidem melle dulcior, ſed à forenſi ſtrepitu remotiſſimus. Referamus nos igitur ad eum quem volumus,inchoandum, & eadem eloquentia informãdum, quam in nullo cognouit Antonius.

TRIA genera facit eorum qui falsò exiſtimãt ſe Atticè dicere. Alij ſubtiliter, ſed horridè inculteq; dicendũ putant, Lyſiæ more:alij ſe Thucydidios eſſe profitentur,alij Xenophontis imitatores videri cupiunt. Iſtorum omnium praua iudicia caſtigat. Primi ſectantur illud tenue dicendi genus, quod eſt elegans, id eſt,bonis ſententijs & verbis informatum:quod eſt enucleatum, hoc eſt dilucidum,tum expoſitione rerum, tum verbis proprijs,vſitatis,compoſitis, horridum tamen aſperum & incultum figuris & ornamentis minimè pulchris, hiante iunctura verborum,numero neq; perfecto,neq; concluſo: quo charactere philoſo-

phorum

phorum plerique sunt vsi. Id genus tenue & callidum, sed impolitum, & consultò rude, Cicero Atticum fatetur, quia Lysias Atticus in eo præclarè cõstiterit, sed id Atticum solum negat, quoniam graue mediumq́ duo reliqua dicendi genera suscipiunt Attici. Nam quum Pericles ciuis Atheniensis vteretur oratione graui, primæ partes illi omnium consensu deferebantur: id quod affirmat Socrates in Phædro Platonis, vt paulò antè dictũ est. Quod ostendit Aristophanes poeta comicus, qui de Pericle scribit, ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τε πάντα, Fulgurabat, tonabat, permiscebat omnia. De Pericle Cicero in Bruto, Ante Periclem, cuius quædam feruntur, & Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed iam adultis fuerunt, litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur. Itaque potuit à scriptis coniecturam capere, sed alterius cuiusdã esse creduntur. Sit igitur argumentum à repugnantibus. Si tenuis orator solus est Atticus, Pericles ille grauis orator non Atticus fuit. Fuit autem Pericles in primis Atticus, Ergo nõ tenuis orator solus est Atticus. Quia verò dicũt imitari se Lysiam, qui sit tenuis & inornatus, probat eos existimare falsum, si putant illud esse Atticum. Etenim Demosthenes non tenuis est, sed copiosus: non inornatus, sed ornatus, & tamen in primis Atticus. Hoc est igitur Atticum in Lysia, non quòd tenuis sit & inornatus, sed quòd nihil habeat insolens, alienum, peregrinum, absurdum, ineptum, vitiosum, ingratum, ridiculum. Hic quærendum videtur, cur Lysiam scriptorem vocet, deinde quo pacto possit idẽ esse venustissimus ac politissimus, idem in eodem tenuis & inornatus? Caussam prioris sic ostendit in Bruto. Tum fuit Lysias, ipse quidem in caussis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis scriptor, atq; elegans, quem iam propè audeas oratorem perfectũ dicere. Ex quibus intelliges horum sententiam verborũ, qui Lysiam sequuntur, caussidicum quendam sequuntur, non illum quidem amplum, atque grandem, subtilem & elegantem tamen, & qui in forensibus caussis possit præclarè consistere. Is quum lex Athenis esset, ne quis vteretur oratore, sed suam ipse caussam diceret, cuius negocium & lis esset: scribebat imperitis orationes, quibus ad iudices vterentur. Aliquot extant adhuc dilucidæ, tenues, sermonis illius cottidiani consimiles, vnde proposuissemus exempla si opus fuisset. sed qui Græca norunt, ab ipso fonte credo haurire malunt. Orationes illæ subtiles & inornatæ videntur, quia non ita multum recedũt à sermone vulgari. Nihilominus venustissimæ, hoc est decentissimæ sunt, vtpote quæ mirum in modum placeant. Sunt & politissimæ, quæ nihil omnino redundent. Hæc in oratione non magis repugnant, quàm eundem virum esse gracilibus membris, vulgariter indutis, vt Iulium Cæsarem, eundem decere tamẽ, & χάριτας habere. Alterum genus cacozelorũ proponit sibi Thucydidem imitãdum: quorũ iudicium Cicero sic eleuat, Nouum quoddã imperitorum & inauditum genus. Deinde ratione refutat, hoc modo, nihil ab eo transferri potest ad forẽsem vsum & publicũ: quia id maximè liceret è concionibus, in quibus historicus agit oratorẽ. At verò illę conciones in quibus frequens est Thucydides, ita multas habent obscuras abditásque sententias, tum ex historijs congestis, tum ex quadam antiqua affectatione grauitatis, vix vt intelligãtur: quod est in oratione ciuili & oratoria vitium vel maximũ.

Postea rhetores Græcos obijcit, quos à Thucydide nihil vnq̃ duxisse cõtendit. Tentat & maius, istos nec imitari debere Thucydidem, nec posse, qui nesciant virtutes eius, tantum viderint horridum & incultum genus orationis. Demosthenem tamen ferunt Thucydidis orationem adeò probasse, vt eam non modo legerit, sed etiam edidicerit. Quod si est, quî constare possunt dicta Ciceronis? De scriptoribus magnæ sunt controuersiæ in præsentia omittendæ: hoc ponendum forte, voluisse Ciceronem accommodare se caussæ, & Thucydidem non ita improbasse, quin aliquid eloquẽtiæ conferre posse arbitraretur, sed meliores semper fuisse duces eloquentiæ. de Thucydide paulò aliter Alicarnasseus, ὡς δὲ τ' ἀληθὲς ἔχει, ὁ καὶ παλαιότερον, ἀεὶ θαυμαζόμενος Θουκυδίδης τ' ὄνομα, δαιμονιώτατος τῶν συγγραφέων. Sic veritas habet antiquior· Sẽper est admirando nomine Thucydides, vt omnium scriptorum fœlicissimus. Hanc sentẽtiam Quintilianus Alicarnassei Dionysii amator probat, nec ĩprobat omnino Cicero, qui fateatur esse rerum explicatorem prudentem, seuerum, grauẽ, qui præclarè narret res gestas in administratione ciuili, bella in expeditionibus, prælia in conflictibus. Et 2. de Oratore dicit, Thucydides omneis dicendi artificio mea sententia facilè vicit. & in hoc opere· In Thucydide orbẽ modò orationis desidero, cætera cõparent. Quia liber Thucydidis habetur in manibus, legat qui volet, & in re præsenti iudicium ferat. Semper tamen erit quædam peruersitas, & praua sentiendi ratio & agendi, Thucydidem imitari te malle quàm Demosthenẽ, quum Thucydides & antiquior sit, & aliud genus ipse tractet. Scitè cõparat eiusmodi homines ijs qui frugibus inuentis glande vescebantur, propterea quòd quæ posteriores Græci, vt Demosthenes, ad eloquentiam inuenerunt, tanto præstantiora fuerunt illa Thucydidis antiquitate, quanto glandibus antiquorũ meliores sunt inuentæ à Cerere fruges. Nam quemadmodum doctore Triptolemo, victus hominum, beneficio Atheniensium excoli potuit, sic & oratio potuit. Fabulam de Cerere & Triptolemo scribit Ouidius quarto Fastorum:

Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,
 Et seret, & multa præmia tollet humo.

Græcos Rhetores accipit etiam Oratores. sic enim ῥήτορας Græci vocant, quos hic imitatus est Cicero. Latini appellant eos rhetores, qui præcepta eloquentiæ tradunt. De nobilitate Thucydidis notemus hæc pauca. Thucydides Olori & Aegesipyles filius, genus ad Aeacum Iouis filium referebat. Is opibus potens & honore clarus erat Athenis: sed non ita multò pòst quum venisset in suspicionẽ proditionis, actus est in exilium. Ita non eloquẽtia ciuili, & felicitate rerum gestarum, sed historiæ conscriptione nomen extendit, quæ quum clara sit fama, & antiquam redoleat phrasin, imitatores isti sibi proponunt. Mutila quædã loquuntur, neq; perfecta numeris, neque conclusa, neq; modulata ad explendum auriũ sensum: hiantia vastè pronunciant, & ea quæ sunt ex aspero vocalium cõcursu, literisq; rixantibus, tam malè coagmentata, vt ore hianti laborantiq; sint proferenda. Quòd autem Thucydides angustiores interim numeros, & asperas concursiones admittit, vt in eius concionibus etiam videmus, se putant esse germanos id est similes Thucydidis. Tertium genus imitatorum Xenophontem probat,

sentẽtiarũ

ſententiarum pondere grauem, oratione prędulcem. Cicero tranquilliorē putat, quàm qui verſari poſſit in ſtrepitu forenſi. De Xenophōte Diogenes Laertius, Ξενοφῶν γρύλλου μὲν ἦν ἀθηναῖος, τῶν δήμων ἀρχιεύς, αἰδήμων δὲ καὶ εὐειδέστατος εἰς ὑπερβολήν. ἀκροατὴς σωκράτους ἦν, καὶ ἱστορίαν φιλοσόφων πρῶτος ἔγραψε. συνέγραψε δὲ βιβλία πρὸς τὰ τετταράκοντα ἄλλων ἄλλως διαιρούντων. τήν τε ἀνάβασιν ἧς κατ' βιβλίον μὲν ἐποίησε προοίμιον, ὅλης δὲ οὔ, καὶ κύρου παιδεῖαν, καὶ ἑλληνικὰ ἀπομνημονεύματα, συμπόσιόν τε καὶ οἰκονομικόν, καὶ περὶ ἱππικῆς, καὶ κυνηγετικόν, καὶ ἱππαρχικόν, ἀπολογίαν τε σωκράτους, καὶ περὶ πόρων, καὶ ἱέρωνα ἢ τυραννικόν, ἀγησίλαόν τε καὶ ἀθηναίων καὶ λακεδαιμονίων πολιτίαν. Xenophon Grylli filius Athenienſis fuit, vico archieus, homo verecundus, & ſupra modum formoſus. is auditor Socratis fuit, primusq́ philoſophorum ſcripſit hiſtoriam. Conſcripſit autem libros ad quadraginta, aliis aliter partientibus. Aſcenſum Cyri, in quo ſingulorū librorum, nō autem totius operis procemiū fecit, Cyri Pædian, rerum Græcarum cōmentaria, conuiuium, œconomicum, de arte equorum, de venatione, hipparchicum, Socratis defenſionē, de ſeminibus, Hieronem, vel Tyrānicum, Athenienſiū & Lacedæmoniorū Rempublicam. Ex operibus illius extant adhuc nonnulla præclara, in quibus ſtylus eſt tenuis quidem, ſed venuſtus, ac redolens Atticiſmon, genus dicendi acutum, callidum, ſpatioſumq́. De Platonis & Xenophontis æmulatione Gellius multa capite. 3. lib. 14.

MAGNVM opus omnino & arduum Brute conamur: ſed nihil difficile amanti puto. Amo autē, & ſemper amaui ingeniū, ſtudia, mores tuos. Incendor porrò quotidie magis, non deſiderio ſolum, quo quidē conficior, congreſſus noſtros, cōſuetudinem victus, doctiſſimos ſermones requirens tuos, ſed etiam admirabili fama virtutū incredibilium, quæ ſpecie diſpares, prudentia cōiunguntur. Quid enim tam diſtans, quàm à ſeueritate comitas? Quis tamen vnquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quàm in plurimorum controuerſiis diiudicandis ab omnibus diligi? conſequeris tamen, vt eos ipſos quos contra ſtatuas, æquos placatosq; dimittas. Itaque efficis, vt cum gratiæ cauſſa nihil facias, omnia tamē ſint grata quæ facis. Ergo ex omnibus terris vna Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipſe te, cum in Italiæ luce co-

gnoſceris, verſaríſque in optimorum ciuium vel flore, vel robore. Iam quantum illud eſt, quòd in maximis occupationibus nunquam intermittis ſtudia doctrinæ? Semper aut ipſe ſcribis aliquid, aut me vocas ad ſcribendum. Itaque hoc ſum aggreſſus ſtatim Catone abſoluto, quem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens inimica virtuti, niſi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charã excitanti, non parêre nefas eſſe duxiſſem. Sed teſtificor me à te rogatum & recuſantem hæc ſcribere eſſe auſum. Volo enim mihi tecum commune eſſe crimen: vt ſi ſuſtinere tantam quæſtionem non potuero, iniuſti oneris impoſiti tua culpa ſit, mea recepti. In quo tamen iudicii noſtri errorem, laus tibi dati muneris compenſabit.

PLANVM fecit eſſe multa & varia genera dicendi, laudabilia quidem illã, ſed tamen ſi ſummam eloquentiam requiras, imperfecta omnia. quamobrem ſe refert ad eum quem vult, inchoandum, eáque eloquentia informandum, quam in nullo cognouit Antonius. Quoniam autem difficillimum eſt in tanta varietate iudicare quæ ſit optima forma dicendi, tanquam magnitudine rei perculſus egreditur, vt expoſitis Bruti virtutibus, eam cauſſam faciat cur onus impar ſuſceperit, & in perferendo multum laborauerit. Alterum valet ad veniam promerendam, alterum ad operis huius & Bruti commendationem. Arduum, difficile eſt & moleſtum. Gellius. Arduum Salluſtius nõ pro difficili tantum, ſed pro eo quoque ponit, quod Græci δυσχερὲς aut χαλεπὸν appellãt, quod eſt cum difficile, tum moleſtum quoque & incommodum & intractabile. Inter ingenium & ſtudia diſcrimen eſt. ingenium naturæ eſt, ſtudia operæ noſtræ & diligentiæ. ex ingenio & ſtudijs, mores. His ergo rebus ordine poſitis amabilem Brutũ ſignificat, cui ſit ingenium bonum natum patriæ, magniſq; rebus: cui ſtudium virtutis, philoſophiæ atque eloquentiæ: cui mores ex ſeueritate & lenitate compoſiti. Qualia ſint hæc, Plutarchus in eius vita copioſè narrat. Animaduertendum quod Cicero dicit, incendor. Nam amori poſtponit aliquid maius, incendium, qui præcipui amoris eſt ardor. Duas eius incendij cauſſas ponit, abſentis amici deſyderium, famam virtutum incredibilium, à quibus amor ille antea magnus incendi poteſt. Brutus aberat quo tempore C. Cæſar in Africa bellum gerebat in Scipionem & Iubam, tumq; prouinciam Galliam regebat. eodem tempore Cicero Põpeianus accepta venia, nũc Romæ, nunc in agro Tuſculano ſcriptitabat libros, confectus,

fectus,

fectus,vt ait,hoc est penè consumptus & temporũ calamitate, & desiderio suorum:quorum congressus,& consuetudinem victus,& sermones requirebat.quæ tria sic habent,vt primum sit congredi, conuenire ac salutare : secundum, versari cum amico , & sodalitate recreari:tertium,à conuiuio liberius confabulari. Nec prætereundum illud,laudes epithetis & adiunctis ad nomẽ,& rebus magnis & admirabilibus exornari.hinc istuc,Incendor admirabili fama virtutũ incredibilium,quæ specie dispares prudentia cõiunguntur. Scitè etiã virtutes non contrarias,sed specie dispares censet.Nulla quippe virtus alteri virtuti contraria est, sed specie dispar,vt seueritas, & comitas quæ dicitur nomine lenitatis, dispares non contrariæ sunt.ad seueritatem referes sanctum,ad comitatem dulce, in hac oratione, Quis tamẽ vnquam te aut sanctior est habitus,aut dulcior? Nam sanctitas est grauitas,& vitæ seueritas quæ nulla vi corrumpitur.Hoc autem dulce, lenitas est,&(vt ait in partitionibus) moderatio animaduertendi,quæ nonnihil de iure summo remittit. Vtraque virtus in iure dicundo maximè cernitur, vt in Bruto præside Galliæ, qui cõtrouersias eo temperamento iudicabat, vt non modo victores, sed eosipsos quos contra statueret,sententiámque pronunciaret, æquos id est æquo animo vinci ferentes,placatósque dimitteret. Euitauit illud, contra quos,vt asperum & insuaue,& ab anastrophe remedium quæsiuit. Gratiam dicit pro fauore.Nomen fauoris tempore Ciceronis non multum inoleuerat. sic pro Quintio, Quæ res in ciuitate duæ plurimum possunt, hæ cõtra nos ambæ faciũt in hoc tempore, summa gratia,& eloquentia.Est summa gratia, summus fauor. Commune incendium significat cladem bellorum ciuilium. Brutus,quum prouincias cæteri præsides auarè diripercẽt,Gallos in quiete summa regebat,omnésque accendebat amore Cæsaris.Is igitur in Gallia fruebatur ipse se, id est fructũ gloriámque percipiebat illius suæ moderationis.In Italiæ luce,id est splendore magistratus,vt in Rullum,Honoris vestri luce caruerũt.Aut certè in Gallia, quæ sit lux Italiæ.ad quod faciunt hæc in Antoniana tertia,Nec vero de virtute,cõstantia, grauitate prouinciæ Galliæ taceri potest. Est enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperij populi Romani, illud ornamentum dignitatis . Illic Italiæ florem Galliam, hic optimorum ciuium florem: illic imperij firmamentum, hic optimorum ciuium robur variè dixit. In tot occupationibus, totq; negocijs administrandæ prouinciæ nec intermittebat studia doctrinæ Brutus,nec interrumpebat illam curã artium liberalium. Adeò literis intẽtus erat, vt pridie quàm prælio Philippensi mortem oppeteret, alijs omnibus anxijs de prælio futuro, Polybij epitomen scriberet. quæ res viri constantiam demonstrat, & literarum eximium amorẽ.Quem autem Catonem se dicit absoluisse? Nõ est hic Cato maior,& liber de Senectute,sed laudatio Catonis Vticensis,qui ne veniret in potestatẽ Cæsaris,ipse sibi manus attulerat: in quem Cęsar Anticatones edidit,vt Ciceronẽ refutaret.Ea de re Cicero ad Atticum:Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationẽ meam, perspexi ex eo libro quem Hirtius ad me misit,in quo colligit vitia Catonis. hinc istud est, Catonem ipsum nunquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, id est Cæsaris tyrannidem, nisi tibi non parere nefas esse duxissem: sed testificor me à te rogatum, hæc, Catonem & oratorem.

ſcribere eſſe auſum.Volo mihi tecum commune eſſe crimen,id eſt accuſationẽ: vt ſi ſuſtinere tantam quæſtionem,id eſt tantam cauſſam tueri non potuero,iniuſti oneris,iniqui,viribúſque maioris,tua culpa ſit, mea recepti: ex hoc tibi dato munere tantum percipiam laudis,quantum vitij detur & vituperij,ſi quis in onere recipiendo fuit error iudicij noſtri.

Sed in omni re difficillimum eſt,formam, quod χαρακτὴρ Græce dicitur, exponere optimi:quòd aliud aliis videtur optimum. Ennio delector,ait quiſpiam, quòd nõ diſcedit à communi more verborum. Pacuuio,inquit alius: omnes apud hunc ornati elaboratíque ſunt verſus, multa apud alterum negligentius. Fac alium Accio: varia enim ſunt iudicia,vt in Græcis:nec facilis explicatio quæ forma maximè excellat. In picturis alios horrida,inculta,abdita,& opaca:cõtrà alios nitida, læta,colluſtrata delectant. Quid eſt quo præſcriptũ aliquod aut formulam exprimas, cum in ſuo quodq; genere pręſtet,& genera plura ſint?Hac ego religione nõ ſum ab hoc conatu repulſus: exiſtimauiq; in omnibus rebus eſſe aliquid optimum,etiam ſi lateret: idq; ab eo poſſe,qui eius rei narus eſſet,iudicari.

HAEC ANNECTE ſuperioribus, Magnum opus omnino & arduum Brute conamur,quia nõ ſolum in eloquentia,ſed in omni re, vt in ratione viuendi,difficillimũ eſt formam ſpeciemq; exponere optimi,quòd aliud alijs videatur optimum. Ex quo ſubortæ ſunt illæ concertationes philoſophorum de finibus bonorum & malorum,quòd aliud alijs optimum perpetuoq; expetẽdum videretur.Nec enim χαρακτὴρ magis eſt eloquentiæ,quàm cæterarum rerum ſpecies & forma quædam.Nam quemadmodum χαράττω ſignificat id quod ſigno,ſpeciemq; reddo,ſic etiam χαρακτὴρ eſt ὁμοίωσις,figura,& ſimilitudo rerum. Sæpe tamen orationis forma character appellatur.Quòd autẽ aliud alijs videatur optimum,ſicut in imitatoribus Græcorum planum fecit,ſic & in cenſoribus linguæ Latinæ picturæq; demonſtrat. Ennio delectantur alij, quia verſum ducit horridum & incultum:Pacuuium illum Tragicum præferunt alij,quòd Ennio ſit diligentior in ornando.Fac,id eſt,finge alium Accio tragœdiarum ſcriptore delectari,cuius librum Perſius vt durum & aſperum dicit eſſe venoſum. Iam in tam varijs iudicijs non erit facilis explicatio quę forma maximè excellat.Eodẽ modo iudicia variant in picturis.alij probant horrida,id eſt,inculta, quia magis referunt

ferunt antiquitatem. alij contrà nitida, culta, & ornata, quoniam talia magnificē-tiora creduntur. In illis eſt quædam reuerenda maieſtas, in his pulchritudo & ſplendor illuſtris. Alij optima putant abdita & opaca, quę ſunt frequentibus vmbris depreſſiora, minúsque lucentia: quod genus pleraque videmus admodum iucunda. Illud enim opacum & obſcurum, ſi modo ſcitè pictum & adumbratum eſt, minus ſui tædium parit. Alij cōtrà ſumma iudicant læta atq; colluſtrata. Læta, porrecta, expreſſa, non reiecta, multísque velut triſtibus vmbris opaca. Colluſtrata, quodammodo radiantia, vt quæ lineamentis eminētioribus & colore viuo ſpectatorum feriunt ſenſum. Idem tertio de Oratore: Quanto colorum pulchritudine & varietate floridiora ſunt in picturis nouis pleraque, quàm in veteribus? quæ tamen etiamſi primo aſpectu nos ceperunt, diutius non delectant, quin ijdem nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido obſoletóque teneamur. Sic varia ſunt iudicia quidnam ſit optimum in eloquētia, vt in poëtis & pictoribus. Dicet igitur quiſpiam, quid eſt in tanta varietate quo præſcriptum aliquod aut formulam exprimas, id eſt, cur certam legem, certumq́; præceptum definias, tanquam Ludimagiſter, qui literarum formulas quaſdam puero præſcribit ad imitandum, quum in ſuo quodque genere præſtet & excellat, vt graue genus, vt tenue, vt medium, vt poëma non diſcedens à communi more verborum, vt ornatum poëma, vt inculta pictura, vt nitida & ornata? Reſpondet ea ſe religione & veluti ſancto metu non teneri, quia ſit in omnibus rebus aliquid optimum, quod etiamſi latet, tamen citra crimen ab eo poſſit, qui eius rei narus eſt, iudicari. Præſcriptum accipere poſſis eam præſcriptionem qua prætor aut iudex certo modo certaq́; verborum comprehenſione aliquid antè ordinat. formulam quoque dicere licet, quali actiones & exceptiones comprehendebantur. Religio cultus eſt deorum, aliquando metus & ſolicitudo. Terētius in Andria, Dignus es cum tua religione hac, odio.

Sed quoniam plura ſunt orationum genera, eáque diuerſa, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, ſcriptionum, & hiſtoriarum, & talium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Panegyricum, multiq́; alii qui ſunt nominati Sophiſtæ, reliquarúmq; rerum formam quæ abſunt à forenſi contentione, eiúsque totius generis quod græce ἐπιδεικτικὸν nominatur, quod quaſi ad inſpiciendum delectationis cauſſa comparatum eſt, non complectar hoc tempore: non quò negligenda ſit: eſt enim illa quaſi nutrix eius oratoris quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exqui-

ſitius dicere. Ab hac & verborum copia alitur, & eorum conſtructio & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati ſententiarum, & arguti certíque & circunſcripti verborum ambitus conceduntur: de induſtriáque, non ex inſidiis, ſed apertè ac palàm elaboratur, vt verba verbis quaſi demenſa & paria reſpondeant, vt crebrò conferantur pugnantia, comparenturq; contraria, & vt pariter extrema terminentur, eundémque referant in cadendo ſonum: quæ in veritate cauſſarum & rarius multo facimus, & certe occultius. In Panathenaico autem Iſocrates ea ſtudioſe conſectatum fatetur. Non enim ad iudiciorum certamen, ſed ad voluptatem aurium ſcripſerat.

ET SI TRIA ſunt omnino genera dicẽdi, de quibus antea dictum eſt: ſpecies tamen eorum multæ. Aliæ quidem ſunt velut oratoris incunabula, quas in præſentia tractat. aliæ ad aciem dimicationemq; paratiores, quæ præcipuè ſunt in oratore perfecto. Verba ſunt eius infra: Sed quod educata huius inſtrumentis eloquentia, ipſa ſe poſtea colorat & roborat, non alienum fuit de oratoris quaſi incunabulis dicere. verum hæc ludorum atq; pompæ, nos autem iam in aciem dimicationemq; veniamus. Ex his intelliges quem ſeruarit ordinem collocandi. Plura ſunt orationum genera, inquit, ea diuerſa, neque in vnam formam cadũt omnia. Vnum genus laudationum eſt, quibus maxime quidem clari viri, ſed aliæ res quoque laudantur, vt dij, vrbes, agri. Hoc genus dicitur à Græcis ἐγκωμιαστικὸν, quo vſus eſt Iſocrates in Helenæ encomio. Alterum genus eſt ſcriptionum. Scriptiones autem dicere videtur omne genus ſcripti, vt ſecundo de Oratore: Illud autem eſt inſtitutæ ſcriptionis, ac temporis. & Tuſculana quinta, Impulſi ſumus ad Philoſophiæ ſcriptiones. quẽ ſi ſequamur intellectum, ſcriptiones erunt ingeniorum quædam exercitationes, aut fabuloſæ, vt de rebus Herculis: aut fictitiæ, vt de Icaromenippo: aut veræ, vt de pace, de bello. Huc χρείας & eiuſmodi exercitationes referre licet. Poſſumus etiam deriuare ἀπὸ τῆς γραφῆς. Nam γραφὴ ſcriptio ad verbum interpretatur. Eſt autem γραφὴ, vt Suidas oſtendit, accuſatio legum atque decretorum quæ ſanciri non oportuit, itémque omnium offenſionum publicarum delatio. γίνονται δὲ γραφαὶ καὶ νόμων, καὶ ψηφισμάτων καὶ τῶν δημοσίων ἀδικημάτων. πολλὴ δὲ ἡ χρῆσις τοῖς ῥήτορσιν. Hęc ſcriptio, vt in iudicijs eſt frequens, ita & ad meditationem proponi poteſt. Nam

Iſocrates

Iſocrates multa ſcripſit in mores ciuitatis, vt in Areopagitico. Tertia eſt hiſtoriæ forma, quæ & eloquentiæ nutrix eſt. Cicero ſecundo de Oratore, Qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo, putas eſſe hiſtoriam ſcribere? Videtíſne quantum munus ſit oratoris, hiſtoria? Haud ſcio an flumine orationis & varietate maximum. Alit eloquentiam, quia narrat, quia conciones aptat, quia oratori ſuppeditat exempla. Quartum genus eſt ſuaſionum, non omnium (nam ad eloquentiam ſummam pertinet illa ſeria de magnis rebus & conſilijs oratio) ſed talium ſuaſionum, quales ſcripſit Iſocrates in ocio. Panegyricus eius extat de rebus & vtilitatibus Athenienſium, qui in conuentu commodè haberi poteſt, à quo videtur hoc duxiſſe nomen. Eſt enim Panegyris conuentus, celebritas, & laus, quo nomine Plinius orationem de laudibus Traiani nominauit. Iſocrates autem Sophiſta dictus eſt, ſicut & cæteri profeſſores tum philoſophiæ, tum diſciplinæ rhetoricæ, vt Protagoras, vt Gorgias, vt alij propè infiniti, qui mercede capti profitebantur artes liberales. Plato in Sophiſta tradit hoc nomine vocandos adoleſcentium nobilium diuitúmque mercenarios venatores, quíque diſciplinas emunt, quas alijs poſtea reuendant, quíque verbo maiora pollicentur, quàm reipſa præſtare poſſint. Plutarchus in bonam partem Sophiſtas interim nominari dicit. Lege Sophiſtam & Gorgiam Platonis. Certè omnes ij Sophiſtæ ſunt, qui ſapientes videntur, & non ſunt, vt Mathematici apud Ariſtophanem, vt multi philoſophi apud Platonem, multi rhetores apud eundem. Quintum genus ἐπιδεικτικὸν nominatur, id eſt demonſtratiuum, quod quaſi ad inſpiciendum, & tanquam aliquod ſpectaculum delectationis cauſſa comparatum eſt. Quod quid differat à laudatione, Quintilianus oſtendit his verbis: Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non ita demonſtrationis vim habere, quàm oſtentationis videtur, & multum ab illo encomiaſtico differre. Nam vt continet laudatiuum in ſe genus, ita non intra hoc ſolum conſiſtit. An quiſquam negauerit Panegyricos ἐπιδεικτικοὺς eſſe? atqui formam ſuadendi habent, & plerunque de vtilitatibus Græciæ loquuntur. Hæc ille. Vnde ſcias ἐπιδεικτικὸν genus latius patere, q̃ quod laudatiuum vocatur. Sunt & aliæ formæ non abſimiles, quibus exercentur ingenia, quales libello collegit Aphthonius: quæ quia rebus & verbis alunt Oratorem, ſunt quaſi nutrices Oratoris eius quem informat, hoc eſt cuius ideam ſpeciémque proponit, & de quo molitur, id eſt vt in re difficili conatur aliquid exquiſitius, maius & excellentius dicere. Quid differant à veritate cauſſarum, quatuor amplectitur rebus. In illis generibus liberior eſt copia verborum & exuberantior, deinde numerus omnis & illa perfectio iucundior. Cõceduntur arguti certíque & circunſcripti verborum ambitus, quæ ſunt periodi concluſæ atque perfectæ. Datur etiam venia concinnitati ſententiarum. Ea eſt quæſita pulchritudo rerum, quæ magnam audientibus afferunt voluptatem. Tum de induſtria ex compoſito palàm & apertè figuris ornatur & elaboratur oratio, vt verbis quaſi demenſa & paria reſpondeant: quod fiet ſi multa membra eodem ferè ſyllabarum numero conſtent. Sic enim demetimur poſteriora prioribus, vt paria & magnitudine æqualia reſpondeant. Adde repugnantia & contraria comparata, ſimiliter deſinentia. Has omneis orationis

delicias in veris caussis vsurpat Orator, & rarius, & occultius. De copia verborum, de numero suaui, de periodo conclusa, de paribus membris, de similiter desinentibus, de concinnitate sententiarum, sit hoc breue Ciceronis exemplum, de laudibus Pompeij: Ita tantum bellum, tam diuturnũ, tam longè latéque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Hæ res quæ cæteros remorari solent, non retardarunt. Non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, nõ amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. De contrarijs & repugnantibus sit & hoc eiusdem Antonij promissa cruenta, tetra, scelerata, dijs hominibúsque inuisa, nec diuturna, neque salutaria. Nostra contrà honesta, integra, gloriosa, plena lætitiæ, plena pietatis. Similia multa colligito: facilè separabis hanc suauitatem ab illa contentiosa asperitate caussarum. Isocrates hæc ornamenta studiosè se confectatum fatetur, quoniam ad aurium voluptatem multa conscripserat. verba sunt illius in Panathenaico: περὶ ἐκείνους ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας, καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ᾽ ἀντιθέσεων, καὶ παρισώσεων, καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι, καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν. νῦν δ᾽ οὐδ᾽ ὁπωσοῦν τοὺς τοιούτους. ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν, οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέσσαρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς, οὔθ᾽ ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν. Hoc est, In illis orationibus elaboraui, quæ consilia darent vtilia nostræ ciuitati, cæterisque Græciæ, quæque refertæ essent & enthymematis, & oppositis, & paribus, alijsque ornamentis & luminibus in oratione lucentibus, quæ quidem & auditores comprimere, & eosdem concitare possent. Nunc eiusmodi delicias relinquo, quia sic arbitror, illud neque annos meos iam quatuor & nonaginta, neq; canos cuiusquã decere. Hinc illud est Ciceronis de senectute: Est enim quietæ, puræ, & eleganter actæ ætatis placida ac lenis senectus, qualem accepimus Isocratis, qui eum librum qui Panathenaicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixítque quinquennium postea. Panathenæa erant Athenis ludi & certamina in quibus pueri certabant, & victores olea coronabãtur. Minora fiebant in singulos annos, maiora quinto quoq; anno. Ab illis nomen habet Isocratis oratio, in qua disserit περὶ τῶν τῇ πόλει πεπραγμένων, καὶ τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς, hoc est de rebus gestis Atheniensium, & de virtute maiorum. aliquid etiam de se præmittit.

Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Gorgiam, Theodorũ inde Byzantium, multósque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: quorum satis arguta multa: sed vt modò primúmque nascentia, minuta, & versiculorum

similia

ſimilia quædam,nimiumq; depicta.quo magis ſunt Herodotus Thucydideſque mirabiles: quorum ætas cum in eorum tempora quos nominaui, incidiſſet, longiſſimè tamen ipſi à talibus deliciis, vel potius ineptiis abſuerunt. Alter enim ſine vllis ſalebris quaſi ſedatus amnis fluit: alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum:primíſque ab his (vt ait Theophraſtus) hiſtoria commota eſt vt auderet vberius quàm ſuperiores & ornatius dicere. Horũ ætati ſucceſſit Iſocrates,qui præter cæteros eiuſdem generis laudatur ſemper à nobis,nonnunquam,Brute,leuiter & eruditè repugnante te. Sed credas mihi fortaſſe, ſi,quid in eo laudem,cognoueris. Nam cum conciſus ei Thraſymachus minutis numeris videretur, & Gorgias,qui tamen primi traduntur arte quadã verba iunxiſſe,Thucydides autem præfractior, nec ſatis(vt ita dicam)rotundus:primus inſtituit dilatare verbis,& mollioribus numeris explere ſentẽtias. In quo cum doceret eos qui partim in dicendo, partim in ſcribẽdo principes extiterunt: domus eius officina habita eloquentiæ eſt. Itaque vt ego cum à noſtro Catone laudabar, vel reprehẽdi me à cæteris facilè patiebar, ſic Iſocrates videtur teſtimonio Platonis aliorũ iudicia debere contemnere.Eſt enim,vt ſcis,quaſi in extrema pagina Phædri his ipſis verbis loquens Socrates,Adoleſcens etiam nunc ô Phædre Iſocrates eſt: ſed quid de illo augurer, lubet dicere Quid tãdem,inquit ille? Maiore mihi ingenio videtur eſſe,quàm vt cum orationibus Lyſiæ cõparetur:præterea ad virtutem maior indoles: vt mini-

» mè mirum futurum ſit,ſi cum ætate proceſſerit, aut in
» hoc orationum genere,cui nunc ſtudet,tantum quan-
» tum pueris,reliquis præſtet omnibus qui vnquam ora-
» tiones attigerunt:aut ſi contentus his non fuerit, diui-
» no aliquo animi motu maiora concupiſcat.Ineſt enim
» natura philoſophia in huius viri mente quædam. Hæc de adoleſcente Iſocrate Socrates auguratur . At ea de ſeniore ſcribit Plato, & ſcribit æqualis: & quidem exagitator omnium rhetorum hunc miratur vnum. Me autem, qui Iſocratem non diligunt, vnà cum Socrate & Platone errare patiantur.

QVONIAM delicias attigit orationis quaſi prima ſummi oratoris alimenta,altius repetit inuentores earum rerum, docétque quos imitari maximè debeamus. Thraſymachus Sophiſta Chalcedonius ex Bithynia primus oſtendiſſe periodon & membrum,modúmque rhetorices induxiſſe fertur. Scripſit & orationes,& libros de arte rhetorica. Quód autem ſcriptum reperimus Iſocratis eum diſcipulum fuiſſe, conſtare non poteſt,ſi vera ſunt quæ Cicero ſcribit. Horum, inquit,ætati ſucceſſit Iſocrates . Scribendum igitur Socratis & Platonis auditorem fuiſſe. Gorgias Leontinus ex Sicilia tēporibus Socratis fuit(quod ex Gorgia Platonis intelligere facile eſt) diſcipulus Empedoclis, præceptor Iſocratis, artis inſignis oſtentator . Frequenter vſus eſt tropis, metaphora, allegòria, hypallage,catachreſi,hyperbaſi,anadiploſi, epanalepſi, apoſtrophe, paribus relatis. hæc ferè Suidas. De Gorgia Cicero de Senectute,Iſocratis magiſter Leontinus Gorgias centum & ſeptem compleuit annos,neque vnquam in ſuo ſtudio atque opere ceſſauit.. Theodorus Byzantius ex Thracia , ſcripſit contra Thraſybulum & Andocidem, & alia quædam . Hùnc Plato in Phædro λογοδαίδαλον,id eſt orationis egregium artificem appellat.προοίμιον μὲν οἶμαι πρῶτον: δεύτερον δὲ δὴ διήγησίν τινα, μαρτυρίας τε ἐπ' αὐτῇ: τρίτον; τεκμήρια: τέταρτον,εἰκότα. καὶ πίστωσιν οἶμαι καὶ ἐπιπίστωσιν, τόν γε βέλτιστον λογοδαίδαλον. Βυζάντιον ἄνδρα. ΦΑΙΔ. τὸν χρηστὸν λέγεις Θεόδωρον; ΣΩ. τί μήν; καὶ ἔλεγχόν γε καὶ ἐπεξέλεγχον, ὡς ποιητέον ἐν κατηγορίᾳ τε καὶ ἀπολογίᾳ. Meminiſti,credo, procemiū conſtitui primo loco, narrationem & in eaipſa teſtimonia ſecundo, argumenta euidentiora tertio,quarto veriſimilia:ſed & probationem,& probationis confirmationem addidiſſe virum Byzantium optimum artificē exiſtimo. Theodorum illum frugi ſignificas? Equidem certè.oſtendit idem vt in accuſatione & in defenſione inſtituenda eſſet reprehenſio,& altera reprehēſio. De Theodoro Cicero in Bruto· Itaque ait Ariſtoteles,quód Theodorus eſſet in arte ſubtilior, in

orationibus

orationibus autem ieiunior, orationes eum alijs ſcribere cœpiſſe, artem remouiſſe. Iſtorum ſatis arguta multa, id eſt acuta, ſonantia, modulata. Nam ſæpe ſententias & numeros perquam ſuaues natura fundit. Sed vt modò primumq́; naſcentia, hoc eſt quòd tum ſuam haberent infantiam, minuta texebantur, & verſiculorum ſimilia quædam, nimiúmque depicta. Hæc in numeris tria ſunt vitiorum genera. Nam minutus ille numerus & breuis, quia crebrò ferit aurem, ſenſúmque quatit, inſuauior eſt multo, quàm qui longiore tractu veluti per decliuia cum plena modulatione delabitur. Quamobrem periodis longioribus vtuntur exornatores, qui ſe compararunt ad auditorum voluptatem. Contrà, minutioribus omnes qui inſtant, acres, aſperi, vehementes, incitati. Numerus autem qui varietate maximè commẽdatur, vitium trahit ex ſimilitudine: vt ſi quis multas continuet ſententias ad modum menſurámque verſus hexametri, vel iambici, vel hendecaſyllabi. Nec laudabilis ille Rythmus figuris ornamentíſque nimium depictus. Is eſt qui ex nimium multis paribus relatis, & contrarijs, & repugnantibus, & antithetis conficitur. In his eſt numerus penè naturalis, qui maximè probatur ſi modum non excedit. In hac inueſtigatione figurarum & concinnitatum, quæ numerum faciunt, temperatiores fuerunt Herodotus & Thucydides, hiſtorici ſcriptis & fama notiſſimi, non qui delicias orationis & ornamẽta repudiarent, quorum ſtudioſos fuiſſe Quintilianus affirmat. Neque, inquit, mihi quamlibet magnus author Cicero perſuadebit, Herodotum, Thucydidẽ, Lyſiam parum ſtudioſos numeri fuiſſe, ſed qui fugerent ineptias, & cultus immoderatiores. De numero ſentio cum Cicerone acerrimi iudicij viro, & id exemplis poſtea demonſtrabo. Nec Quintilianus ſuo, ſed Alicarnaſſei Dionyſii iudicio nititur. Cæterùm laudandi ſunt authores illi, qui neque quaſi verſiculos texuerunt, neque ambitioſè paria, contraria, antitheta, ſimiliter deſinentia, ſimiliter cadentia quæſierunt. Sunt iſtæ ineptiæ affectatorum. Quas autem appellet ineptias, oſtendit his verbis ſecundo de Oratore, Qui aut tempus quid poſtulet, non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum quibuſcum eſt, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus eſt, is ineptus dicitur. In eodem libro de Herodoto & Thucydide Antonius: Apud Græcos autem eloquentiſſimi homines remoti à cauſſis forenſibus, cum ad cæteras res illuſtres, tum ad ſcribendam hiſtoriam maximè ſe applicauerunt. Nanque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornauit, in cauſſis nihil omnino verſatum eſſe accepimus: atqui tanta eſt eloquentia, vt me quidem, quantum ego græcè ſcripta intelligere poſſum, magnopere delectet. Et poſt illum Thucydides omneis dicendi artificio, mea ſententia, facilè vicit: qui ita creber eſt rerum frequentia, vt verborum propè numerum ſententiarum numero conſequatur. Ita porrò verbis aptus & preſſus, vt neſcias vtrum res oratione, an verba ſententijs illuſtrentur. atqui ne hunc quidem, quanquam eſt in Republica verſatus, ex numero accepimus eorum qui cauſſas dictitarunt: & hos libros tum ſcripſiſſe dicitur, quum à Repub. remotus, atq;, id quod optimo cuiq; Athenis accidere ſolitum eſt, in exilium pulſus eſſet. hæc ille. vnde conſtat omnibus in rebus à Cicerone Thucydidẽ probari, præterquam in

numeris,quos ille nõ expleuit.Herodotus ſine vllis ſalebris, id eſt aſperitatibus & inæqualitate dicendi, quaſi ſedatus amnis fluit,id eſt oratione vtitur æquali, dulci,ſuauiter profluenti:quod genus eſt oratio Cæſaris in commentarijs. Thucydides incitatior fertur,hoc eſt orationi dat affectum impetumq́ maiorem, vt Liuius apud Latinos: & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum, & ſonanti dictione tubæ ſonitum propè imitatur & clangorem. Quintilianus: Denſus & breuis,& ſemper inſtans ſibi Thucydides: dulcis & candidus & effuſus Herodotus.ille conciratis,hic remiſſis affectibus melior: ille cõcionibus,hic ſermonibus:ille vi,hic voluptate. Ab his hiſtoria commota eſt, hoc eſt ad vberiorem copiã,& ampliores ornatus excitata, quæ quodãmodo iacebat in Pherecyde,Hellanico,Accuſila,alijsq́ priſcis authoribus.id eſſe verum cõfirmat authoritate Theophraſti philoſophi, qui fuit Ariſtotelis auditor, ſcripſit'que περὶ λέξεων, καὶ παραγγέλματα ῥητορικῆς, καὶ περὶ τέχνης ῥητορικῆς. Iſocrates præter cæteros eiuſdem generis,id eſt,plus quàm Sophiſtæ,à Cicerone laudatur, quia primus inſtituit dilatare verbis, & melioribus numeris explere ſententias. Longiores enim periodos extendit ampliato numero, verbaq́ coagmẽtauit, vt molliores dulcioresq́ efficeret ſonos . Nam etſi Gorgias & Thraſymachus primi traduntur arte quadam verba iunxiſſe,tamẽ vterq́ conciſus eſt minutis numeris, id eſt,neuter abſoluta periodo ſententias explet, neuter ſpacioſè currit,dum impleatur aurium voluptas.Thucydides autẽ præfractior,durior & pręruptior eſt, cuius oratio non quaſi ſedatus amnis fluit,ſed quaſi torrens inter ſaxa concitatus fertur:quia & aſperæ ſunt iuncturæ,& interſiſtẽtes numeri curſum morãtur.Ideo non ſatis eſt rotundus,id eſt,volubilis in hiſtoria, quæ molliter fluere debet, & catenæ more coniungi. Quòd autem Brutus diſſentiat à Cicerone de laudibus Iſocratis,opinionem ſuam tuetur Cicero à conſequentibus & authoritate. Cõſequentia ſunt,quum doceret eos qui partim in dicẽdo,partim in ſcribendo principes extiterunt,domus eius officina habita eloquentiæ eſt.Is eſt effectus neceſſariæ cauſſæ,vt optimæ eruditionis & doctrinę.Ea de re ſcribit hoc ſecundo de Oratore,Ecce tibi exortus eſt Iſocrates magiſter iſtorum omnium,cuius è ludo tanquam ex equo Troiano innumeri principes exierunt . Sed eorum partim in pompa,partim in acie illuſtres eſſe voluerunt.Itaque & illi,Theopõpus,Ephorus,Philiſtus , Naucrates , multique alij naturis differunt,voluntate autem ſimiles ſunt inter ſe & magiſtri,& ij qui ſe ad cauſſas contulerunt, vt Demoſthenes, Hyperides,Lycurgus,Aeſchines,Dynarchus,alij'que complures. Enumerat diſcipulos Iſocratis, qui partim in dicendo, partim in ſcribendo principes extiterunt. Platonis elogium de Iſocrate eſt, quod Cicero tranſtulit. νέος ἔτι ὦ φαῖδρε ἰσοκράτης, ὃ μέν τοι μαντεύομαι κατ' αὐτοῦ, λέγειν ἐθέλω. φαι. τὸ ποῖον δή; σω. δοκεῖ μοι ἀμείνων, ἢ κατὰ τοὺς περὶ λυσίαν εἶναι λόγους, τὰ τῆς φύσεως, ἔτι δὲ ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι. ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν προϊούσης τῆς ἡλικίας, εἰ περὶ αὐτούς τε τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων. ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δέ τις αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα. φύσει γὰρ ὦ φίλε ἔνεστί τις φιλοσοφία τῇ τοῦ ἀνδρὸς διανοίᾳ. Hæc quia Cicero vertit, noſtra non egent neque interpretatione neq́ declaratione.

declaratione. In persona Socratis scribit Plato, & scribit æqualis, id est, agens ætatem parem. Et quidam exagitator & reprehensor omnium Rhetorum, vt in eius Gorgia videre est, hunc miratur vnum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, id de Bruto mitius dixit, vnà cum Socrate & Platone errare patiantur. Errorem Bruti cautè significat, cui sunt in disciplinis duo summi viri Socrates & Plato præferendi.

Dulce igitur orationis genus, & solutũ, & effluens, sententiis argutum, verbis sonans est in illo epidictico genere, quod diximus proprium sophistarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnasiis & palæstræ dicatũ, spretum & pulsum foro. Sed quòd educata huius nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat, & roborat: non alienum fuit de oratoris quasi incunabulis dicere. Verùm hæc ludorum, atque pompæ: nos autem iam in aciem dimicationémque veniamus.

QVI PRIMI vestierint orationem, quibúsque rebus vestierint, exposuit. Redit ad illud quietum genus, vt cum pugna forensi compareт. In illo epidictico genere, quod & laudationes & panegyricos & expositiones quasdam continet, dulce est orationis genus, & auribus & sensu tam iucundum, quàm grata sunt dulcia palato. Solutum, vinctum numero quidem, sed quietum, securum, remissum, nec ad pugnam fori collectum. Effluens, non præfractum & intersistens, sed liberè sine vllis salebris excurrens. Sententijs argutum, cuius pulchræ & crebræ sententiæ audientem voluptate demulcent. Verbis sonans, quorum bona pars multas habet syllabas, & eas vocales, quæ sunt in his verbis, ἐπαινῶ, μάλιστα: & in his, laudare, obtemperare. Pompæ, id est ostentationi ludorum, quàm pugnæ forensi aptius, vt quod habet pulchritudinem cum securitate. Gymnasijs & palæstræ dicatum, destinatũ certaminibus ludicris, & scholasticis exercitationibus: & id distans à veritate caussarum, quod ludi gymnici ab hostium conflictu & prælio. Sed quòd huius nutrimentis educata eloquentia, se postea colorat & roborat, more pueritiæ firmioris à lacte depulsæ: nõ alienum fuit de oratoris quasi incunabulis & primis alimentis dicere. Sed hæc ludorum atque pompæ sint, & ludicræ exercitationis. Nos in aciem dimicationémque veniamus, id est, eloquentiam forensem instruamus.

Quoniam tria videnda sunt oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo: dicendum omnino est quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus

atq; in tradenda arte dici ſolet. Nulla præcepta ponemus (neq; enim id ſuſcepimus) ſed excellentis eloquẽtiæ ſpeciem & formam adumbrabimus: nec quibus rebus ea paretur, exponemus, ſed qualis nobis eſſe videatur. Ac duo breuiter prima: ſunt enim nõ tam inſignia ad maximam laudem, quàm neceſſaria, & tamen cum multis penè communia. Nam & inuenire, & iudicare quid dicas, magna illa quidem ſunt, & tanquam animi inſtar in corpore, ſed propria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ, qua tantum in cauſſa eſt vacua prudentia.

IAM MVLTA conſtat eſſe genera dicendi, & vt in omnibus rebus, ſic & in his generibus aliquid eſſe optimum: deinde laudationes, hiſtorias & epidicticum genus nõ optimi nomine cenſeri. dicendum poſtea quid hic optimum iudicet. Et quoniam vis oratoris in quinque partes diſtributa eſt, inuentionem, collocationem, elocutionem, pronunciationẽ, memoriam: decernit quid ſit optimũ in ſingulis, præterquam in memoria, quam omittit, quandoquidem, vt ait paulò pòſt, de memoria nihil eſt hoc loco dicendum, quæ communis eſt multarum artium. Tria videnda ſunt oratori, quid dicat, id præſtat inuentio: & quo quidq; loco, quod eſt proprium collocationis: & quomodo, hoc duarũ partium, elocutionis & actionis. De tribus harũ partiũ pauca dicit, de elocutione permulta: ac de illis aliquanto ſecus atq; in tradenda arte dici ſolet, quia nulla præcepta ponit quot & qui ſint loci, quid ſit & quàm multiplex argumentum, quæ collocatio & quàm diuerſa, quæ inueniantur exordia, quæ ſint leges narrationis, quæ confirmationis, quæ perorandi, quæ pronunciandi: ſed excellentis eloquentiæ ſpeciem & formam adumbrat, & veluti pictor quidam lineamentis & vmbris effigiat. Nec quibus rebus ea paretur exponit, ſed qualis eſſe videatur. Quibus autẽ rebus ea paretur, explicat in tribus libris de Oratore ad Quintũ fratrem, & in oratorijs partitionibus. Nec enim ſatis eſt hanc cogere ſummam, eloquentiam parari natura, arte, & exercitatione. Ac duo breuiter prima, quæ ſit optima inuẽtio, & quæ præcellens diſpoſitio, percurrit. Nam etſi ſunt ad maximam laudem neceſſaria, quia loquendi profluentia ſine vi ſententiarum, improba eſt garrulitas, non tamen inſignia, non excellentia, non quæ pariant admirationem, vt ſolet excellens elocutio, & optima ratio dicendi. Sunt enim cum multis, vt dialecticis, phyſicis, medicis, mathematicis, penè, id eſt magna ex parte, communia. Inueniunt & illi quod loquantur, & aliqua ratione diſponunt, nec tamen in admiratione ſunt, quia plerique non habent illam grauiter & copioſè dicendi facultatẽ, quam qui ſunt aſſecuti philoſophi, mirabiles extiterũt, vt Plato & Theophraſtus. Hæc quum ita ſint in hominum quorundam opinione, fatendum eſt

tamen

tamen inuentionem & collocationem ſummas eſſe virtutes, & eas ſine præcellenti elocutione præclarè conſiſtere, elocutionem ſine iſtis meram eſſe loquacitatem. Oratio eſt quaſi quoddam corpus: rerum & ſententiarum vis, tanquam animi inſtar eſt, id eſt, animo comparanda in humano corpore: elocutio verò quaſi veſtimẽtum. Sed quemadmodũ in ornatu regio, apparatus ille tenet admiratione mentes, ſic & in eloquentia ſplẽdor omnis & apparatus & magnificentia & admiratio poſita eſt in artificioſa ratione dicendi. Id natura fecit, vt multorum communia nemo miretur: multorum communis eſt illa prudentia inueniendi magiſtra: ſed pauci res elocutione tractare potuerũt. Hac de re ſic Quintilianus octauo. M. Tullius inuentionẽ quidem ac diſpoſitionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris: ideóque præcipuè circa præcepta partis huius elaborauit. Eloqui enim hoc eſt, omnia quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes perferre, ſine quo ſuperuacua ſunt priora, & ſimilia gladio condito, atq; intra vaginam ſuam hærenti. Hoc itaque maximè docetur, hoc nullus niſi arte aſſequi poteſt, huc ſtudium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hic omnis ætas conſumitur, hoc maximè orator oratore præſtantior. Ergo elocutio tota artis eſt, inuentio & collocatio etiam prudẽtiæ. Quòd igitur eloquentia ab elocutione nomen habet, & nihil eſt aliud quàm copioſè loquens ſapientia, vt ait in Partitionibus, ea tantum in cauſſa eſt vacua prudentia, id eſt, hæc ſola pars non prudentia, ſed arte conſiſtit. Quo motus, vt opinor, Quintil. plus arti ſummæ tribuit, quàm ingenio naturæ. Sic autem Ciceronem legendum puto, Sed propria magis prudentiæ quàm eloquentiæ: qua tantum in cauſſa eſt vacua prudentia. Nam abſurdum eſt & ſuperuacuum quod legitur. Nemo negabit, credo, qui nouerit naturam ab arte differre, quin prudentiã naturæ, artẽ præceptis aſſignauerit, qui elocutionem illam præſtantiorem arti ſoli dederit.

Nouerit igitur hic quidem orator, quem ſummum eſſe volumus, argumentorum & rationum locos. Nam quoniã quicquid eſt quod in controuerſia aut in contentione verſetur, in eo aut ſit'ne, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur: ſit'ne, ſignis: quid ſit, definitionibus: quale ſit, recti prauíque partibus: quibus vt vti poſſit orator, nõ ille vulgaris, ſed hic excellens, à propriis perſonis & tẽporibus ſemper, ſi poteſt, auocat cõtrouerſiam (latius enim de genere quàm de parte diſceptare licet, vt quod in vniuerſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe) hæc igitur quæſtio à propriis perſonis & temporibus ad vniuerſi generis orationem traducta, appellatur:

theſis. In hac Ariſtoteles adoleſcentes nõ ad philoſophorum morẽ tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam Rhetorum, in vtranque partem vt ornatius & vberius dici poſſit, exercuit. Idemq; locos (ſic enim appellat) quaſi argumentorum notas tradidit, vnde omnis in vtranq; partem traheretur oratio. Facilè igitur hic noſter (non enim declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, ſed doctiſſimum & perfectiſſimum quærimus) quoniam loci certi traduntur, percurret omneis: vtetur aptis: generatim diſcet ex quo emanant etiam qui cõmunes appellantur loci. Nec verò vtetur imprudenter hac copia: ſed omnia expendet, & ſeliget. Non enim ſemper, nec in omnibus cauſſis, ex iiſdem eadem argumentorum momenta ſunt. Iudicium ergo adhibebit: nec inueniet ſolum quid dicat, ſed etiã expendet. Nihil enim feracius ingeniis, iis præſertim, quæ diſciplinis exculta ſunt: ſed vt ſegetes fœcundæ, & vberes, non ſolum fruges, verum herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus, ſic interdum ex illis locis aut leuia quædam, aut cauſſis aliena, aut non vtilia gignuntur: quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Alioqui quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis? vt molliet dura, aut occultabit quæ dilui nõ poterunt, atque omnino opprimet, ſi licebit, aut abducet animos, aut aliud afferet, quod oppoſitum probabilius ſit, quàm illud quod obſtabit?

QVICQVID ratione & arte inuenitur, in locis inuenitur. Loci ſunt argumentorum & rationum, hoc eſt probationum ſedes. Locorum alij ſunt communes, quos decem & ſeptem ponit in Topicis. alij proprij ſingularum quęſtionũ, an eſt, quid eſt, quale eſt. alij proprij generum, laudationis, deliberationis, & iudicij,

dicij. vtrosque posteriores in oratoria partitione assignat. Hęc tria genera locorum, si quęstiones omnes arte firmare velis, cognoscere necesse est: & hoc etiam nosse, qui loci faciant ad signa quæ cadunt in sensum, & aliud ostendunt, quibus hic omnem coniecturam comprehendi videre facile est, qui ad definitiones, qui ad recti prauíque partes, id est ad statum qualitatis. Sunt enim tres status & in controuersia, id est quæstione finita: & in cõtentione, hoc est infinita quæstione. Omnium istorum pręcepta scripsit in alijs libris. Orator excellens à quęstione finita, quę proprijs personis & temporibus constat, ad θέσιν & infinitam quęstionem auocat controuersiam, quia copiosus esse vult: & latius de genere q̃ de parte disceptare licet: hoc est, amplior est disceptatio vel de toto genere, vel de tota specie, quàm de singulis formarum partibus. Nam Cicero genere comprehendit & speciem: & quod multi vocant indiuiduum, hic nominat partem. Atque quum agitur de parte, tum finita quæstio est: quum de specie & genere, infinita. Dicat igitur nõ modò de Seruio Sulpitio iurisperito, sed etiam de toto iure ciuili: non modo de Muræna duce, sed & de arte imperandi: non modo de Catone Stoico, verùm etiam de tota disciplina Stoicorum: non modo de seditioso Norbano, sed etiam de omni seditione populari: non modo de Opimio interfectore Gracchi, sed etiam de liberatoribus patriæ. Hinc orationis vbertas & copia, hinc ratio probandi duplex: altera in vniuerso ac in genere constituta: altera in parte. Vocatur quæstio infinita, generalis, & propositum, & consultatio, & quæstio vniuersi generis, & θέσις. Hanc θέσιν commodè tractabit, qui iam à prima adolescentia sic fuerit institutus & exercitatus, vt de rebus multis in vtranque partem disserat. Id Aristoteles æmulatus Isocrati fecit, vt adolescentes rhetorum more ad vberius & ornatius dicendi genus exerceret. Alius est mos Philosophorum disserendi tenuiter, hoc est subtiliter argumentandi sine vbertate popularium sententiarum, sine eleganti numerosoq; orationis ornatu. Idem tradidit locos τόπους, & octo libros τοπικῶν, vt essent quasi argumentorum notæ & indicia. Ex his locis nihil ferè egregium ducet declamator ille rudis è ludo scholáque magistrorum, qui declamatione quasi tyrocinio contentus, nunquam venit in prælij certamen. Nihil itidem rabula de foro, qui sit indoctus & impolitus, egregiè tamen litigiosus, & in vociferando contentiosus. Sed orator ille bonus percurret omnes, vt si quid forte detur, excipiat. Vtetur aptis generatim, hoc est per singula genera quæstionum, coniecturæ, definitionis, qualitatis. Vtetur ijs argumentis, quæ à locis aptis suggerentur: qui quibus generibus conueniant, ostendit in Topicis. Ad coniecturam maximè apta, quæ ex caussis, quę ex effectis, quę ex coniunctis sumi possunt. Ad definitionem autem pertinet ratio definiendi, antecedentia, repugnantia, caussæ, & effecta. ad qualitatem, genera bonorum & commodorum, omnis æquitas, leges, atq; mores. Discet etiam ex quo emanant qui communes appellantur loci: de quibus sic ait in tertio de Oratore: Consequentur etiam illi loci, qui quanquam proprij caussarum, & inhærentes in earum neruis esse debent, tamen quia de vniuersa re tractari solent, communes à veteribus nominati sunt. Quorum partim habent vitiorum & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem, aut querelam, cõtra

quam nihil dici ſolet,nec poteſt:vt in depeculatorem,in proditorem,in parricidã,quibus vti confirmatis criminibus oportet.aliter enim ſunt ieiuni atq; inanes. Alij autem habent deprecationem,aut miſerationem:alij verò ancipites diſputationes,in quibus de vniuerſo genere in vtranq; partẽ diſſeri copioſè licet. Hactenus Cicero.Omnes loci rhetorici cõmunes appellari poſſunt,quòd nullus eſt arte comprehenſus,qui vni ſoliq; cauſſæ ſubſeruiat:nam pręcepta ſunt cõmunium non ſingulorum.Hi tamẽ communes vocantur,quia in theſi & in infinita quæſtione verſantur.Emanant autẽ atq; deriuantur ab inſigni aliqua virtute,aut à vitio,aut à calamitate,aut à meritis, aut ab ancipiti controuerſia generis & formæ: quæ quum venient in cauſſam,dabunt occaſionem latius expatiandi per infinitum.In percurrendis locis argumentorum ſicuti militum faciendus eſt delectus. Non enim ſolum numerus & multitudo,ſed etiam robur quæritur.Ergo ſcrutabitur & quęret ex omnibus,ſed adhibebit iudicium,vt leuia reijciat,nonnunquã etiam communia prætermittat, & non neceſſaria. Expendat etiam & ponderet quæ grauia,quę leuia.Seligat & excipiat robuſtiora,quoniam ex ijſdem locis in omnibus cauſſis non eadem argumentorum momenta ſunt,non ſunt perſimiles opportunitates & occaſiones, ſed ad alias cauſſas firmiora ſuggerent argumenta,ad alias imbecilliora,minoriſq; momenti : vt qui probat cædem eſſe factam, rationes optimas ducit à cauſſis,ab euentis,ab adiunctis,à teſtimonio:non eodẽ modo à cæteris rhetorũ locis. Opus eſt ergo iudicio. Nam quemadmodum ſeges, id eſt terra fœcunda, non modo fruges, & fructus aptos vſibus humanis, verum herbas etiam effundit inimiciſſimas frugibus,vt lolium,carduos, lappas: ſic etiam ingenium ferax leuia quædam,aut cauſſis aliena, aut non vtilia gignit, niſi iudicium adhibeas,quaſi manum ad runcationem. Hic ſeges dicitur humus arata & ſubacta ad recipiendum ſemen,& aruum bonæ ſpei. Virg.Illa ſeges demum votis reſpondet auari Agricolæ.Hanc cum ingenio feraci cõparare videbatur,ſed cõparationem ad locos tranſtulit, occulta quadam mutatione,quia locus loco melius confertur,nec tamen aliquid poteſt locus ſine ingenio.Ingeniũ & iudicium vitabit leue argumentũ,alienum à cauſſa,inutile.Leue eſt,Pecuniam ſuſtuliſti,nam pauper eras.Alienum à cauſſa, Sum conſtituẽdus verus accuſator, quoniã quæſtor eius eram.Inutile, Magnũ crimẽ eſt ſacrilegij,damnãdus igitur hic reus. Iudicij ſumma vis eſt in oratione,expendit & ſeligit argumẽta,cohibet ingenium cupidũ,vt in bonis hæreat & habitet ſuis,ne vnquã vagum quærat aliena. Mollit dura,ſiue ea lędant iudicẽ,ſiue noceant litigatori,ſiue nõ deceant agentẽ,ſiue diſpliceant circunfuſę multitudini,ſiue talia intorſit aduerſarius.Tot enim durorum genera molliẽda ſunt, orationeq; lenienda.Iudicium occultat,& quibuſdã verbis opacat ea quæ dilui non poſſunt.aut enim contemnit,aut multo minora eſſe dicit,aut extra cauſſam eſſe cõtendit,aut aliò deriuat.Idem iudicium opprimit & refutat argumẽtis ea quæ dilui poſſunt. Idem abducit animos ab eo quod nocet in cauſſa,ad id quod vtile eſt.Idem ſi contraria refutare non poteſt, argumentis aduerſarij vel æquè firma vel firmiora opponit argumenta . Quid opus eſt multis?Iudicium in omni arte dominatur,ſed pręſertim collimat inuentionem.Hæc dicimus de iudicio naturali,de quo Quintilianus in ſexto.

Iam verò ea quæ inuenerit,qua diligẽtia collocabit? quoniam id ſecundũ erat de tribus. Veſtibula nimirum honeſta,aditusq́; ad cauſſam faciet illuſtres: cumq́; animos prima aggreſſione occupauerit,infirmabit excludetq́; contraria:de firmiſſimis alia prima ponet,alia poſtrema,inculcabitq́; leuiora. Atque in primis duabus dicẽdi partibus qualis eſſet,ſummatim breuiterq́; deſcripſimus. Sed vt antè dictum eſt,in his partibus,etſi graues atque magnæ ſunt,minus & artis eſt,& laboris.

EX ILLIS, QVID, quo quidque loco, & quomodo dicat orator, alter eſt locus de collocatione,quęnam diſpoſitio Ciceroni optima eſſe videatur.Itaque tranſeundi cauſſa ſic interrogat:Iam verò quæ inuenerit orator,qua diligẽtia collocabit? Quia ſummus eſt atq; perfectus,ſummã in diſpoſitione diligentiam ponet,quemadmodum ſummus imperator in acie dirigenda,& in ſtatuendis ordinibus vehementer elaborat. Veſtibula,hoc eſt exordia,vt par eſt,cauſſamq́; decet,honeſta & ſplẽdida faciet,hoc eſt aditus ad cauſſam faciet illuſtres.Nam ſecundum eſt prioris interpretamẽtum. Exordiorum genera duo ſunt,vnum vulgatum atq; tritum, alterum doctum & illuſtre.hoc eloquenti conuenit,illud indocto.De priore in diuinatione Tu horum nihil metuis,nihil cogitas,nihil laboras. Si quid ex vetere aliqua oratione, Iouem ego opt. max. aut, Vellem, ſi fieri potuiſſet,iudices:aut aliquid eiuſmodi ediſcere potueris,pręclarè te paratum in iudicium venturũ arbitraris.Veſtibula ſunt honeſta,& aditus illuſtres,qui maiore quodam artificio parant animos , relicto genere exordiendi infirmo, nimiúmque vulgato.Quid hic collocare oporteat honeſtum,illuſtre, & magnificum: non artis eſt, ſed prudentiæ inuenire. Id aut à perſonis, aut à cauſſa ducet optimus orator.Quumq́; animos prima aggreſſione,hoc eſt aditu procemij occupauerit, beneuolóſque ſuæ cauſſæ fecerit , infirmabit contraria, aut excludet prorſusq́; diluet ab aduerſario dicta.Narratione docebit iudicem,& interiectis argumentorum ſeminarijs infirmabit contraria.Confirmatione quicquid erit in cauſſa dubium,excludet. Partietur argumẽta in treis ordines.De firmiſſimis alia prima ponet, ne prælium ſtatim ab initio frigidum languere videatur: alia poſtrema,vt auditoris animo relinquant aculeum.Inculcabit,hoc eſt in medio conſtituet,denſa & frequentata leuiora:quoniam in illis minus eſt præſidij,niſi cum turba roborantur. In primis duabus partibus,inuentione & collocatione,qualis eſſet excellentis eloquentiæ ſpecies & forma, ſummatim breuitérque deſcripſimus, id eſt,breui ſumma comprehendimus. Nam etſi graues ſunt pondere ſententiarum,magnæ virtute rerum, quæ ſunt tanquam animi inſtar in corpore,tamen in his minus & artis eſt & laboris, quàm in perfecta elocutione.

Cum autem quid & quo loco dicat,inuenerit,illud eſt longè maximum,videre quonam modo. Scitum eſt enim quod Carneades noſter dicere ſolebat,Clitomachum eadem dicere, Carneadem autem eodem etiam modo dicere. Quod ſi in Philoſophia tantum intereſt quemadmodum dicas,vbi res ſpectatur,nõ verba penduntur:quid tandem in cauſſis exiſtimandum eſt, quibus totis moderatur oratio? Quod quidem ego Brute ex tuis literis ſentiebam, non te id ſcitari, qualem ego in inueniendo & in collocando ſummum eſſe oratorem vellem:ſed id mihi quærere videbare,quod genus ipſius orationis optimũ iudicarem. Rem difficilem,dii immortales, atque omnium difficillimam. Nam cum eſt oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, vt ſequatur quocunque torqueas:tum & naturæ variæ,& voluntates,multum inter ſe diſtantia effecerunt genera dicẽdi. Flumen aliis verborum,volubilitasq; cordi eſt,qui ponunt in orationis celeritate eloquentiã. Diſtincta alios, & interpuncta,interualla,moræ,reſpirationéſque delectant. Quid poteſt eſſe tam diuerſum?tamẽ eſt in vtroque aliquid excellens. Elaborant alii lenitate,& æquabilitate, & puro quaſi quodam & candido genere dicendi. Ecce alii duritatem & ſeueritatem quãdam verbis, & orationis quaſi mœſtitiam ſequuntur:quódque paulò antè diuiſimus,vt alii graues,alii tenues,alii temperati vellent videri:quot orationum genera eſſe diximus, totidem oratorum reperiuntur.

QVVM TRIA videnda ſint oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo: tertium longè maximum eſt videre quomodo dicat.Id tribus rationibus confirmat, ne temerè minus in alijs, plus in hac parte laboraſſe videatur.

Vna

Vna ducitur à philosophiæ comparatione: altera à tacito quodã Bruti testimonio: tertia ad comparationem reducenda: elocutionem difficiliorem esse reliquis partibus, quoniam illæ simpliciores sunt, hæc in plures variat formas. Hæc autem disputatio inducta est vt vnam maximè excoleret elocutionē. Nam quum dicendum suscepisset quid esset optimum in singulis rhetoricæ partibus, cæterásque partes vidisset cum multis alijs esse communes, minúsque mirabiles, elocutionem propriam eloquentiæ: hanc partem reliquis anteposuit: vt quæ tota sit in arte posita, nec tum Latinorū præceptis vsúque celebrata, præsertim quum res esset insignis ad maximã laudē, & in ea maximè spectari posset ille summus orator. Scitum est argutè doctè & eleganter dictū, quod Carneades noster hic iunior tibi mihíque notus, & aliquando familiaris, vir memoriæ summæ, dicere solebat de veteri Carneade & Clitomacho: Clitomachum eadem dicere, id est, easdem sententias & res inuenire & collocare, nec animos recreare posse inueniendi varietate: Carneadem autem eodem etiam modo dicere, & vno eodémque graui stylo semper vti. Carneades philosophus Cyrenæus Chrysippi studiosus fuit, vir eloquentia tanta, vt ad eum etiam confluerent oratores. Nam vt ait Laërtius, δεινῶς τε ἦν ἐπιπληκτικὸς, καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσι δύσμαχος. acriter inuehebatur, & in quæstionibus erat inexpugnabilis. De Carneade Cicero persæpe mentionem facit, & de Oratore, & in Academicis, alijsque locis. Hoc vnum proferamus è secūdo de Oratore: Carneadis vis incredibilis illa dicēdi & varietas perquam esset optanda nobis, qui nullam vnquam in illis suis disceptationibus rem defendit, quam non probauerit: nullam oppugnauit, quam non euerterit. Hic Antonius intelligit nō eloquendi, sed inueniendi varietatem. Gellius in septimo refert ex Rutilio & Polybio, vt Carneades Romam legatus multis admirationi fuerit, & in disserendo violenta & rapida dixerit. Venit autem Romam temporibus Censorij Catonis. Clitomachus Carthaginensis Academicus Carneadis auditor, de quo Crassus primo de Oratore: Audiui enim summos homines, quum quæstor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, vt temporibus illis ferebatur, quòd eam Carneades & Clitomachus & Aeschines obtinebant. ὁ δὲ, inquit Laërtius, εἰς τοσοῦτον ἤλασεν ἐπιμελείας, ὥστε ὑπὲρ τὰ τετρακόσια βιβλία συνέγραψε, καὶ διεδέξατο τὸν Καρνεάδην, καὶ τὰ αὐτοῦ μάλιστα διὰ τῶν συγγραμμάτων ἐφώτισεν. Eò venit industriæ, vt supra quadringenta volumina conscripserit, successeritque Carneadi, cuius dicta monumentis literarum maximè illustrauit. Carneades igitur & Clitomachus viri quidem magni fuerunt, sed in quibus tamen aliquid Critici desiderarint. In philosophia, non in eloquentia tantū, magni interest quemadmodum dicas, quáque elocutione vtare. Nam multo maior habetur Plato propter illam variè & copiosè dicendi facultatem, & Theophrastus inde diuinum reperit nomen: & Galenus in medicis magnus, etsi Asianorū more tumet & redundat, tamē copia verborum magis quàm rerum, cæterorum gloriam adumbrauit. Philosophia res sententiásque spectat, non verba pendit, nec quasi lance trutinatur, vt eorum pondus examinare possit. Id in caussis contrà facit orator: quibus totis moderatur oratio, hoc est quas totas oratoris elocutio regit. Est enim, vt postea dicet, oratio oratoris elocutio, quæ regit animos, &

pectora mulcet, In partésque rapit varias,pérque omnia versat.Hoc Brutus philosophiæ studiosissimus vidit,& è Gallia Romam literas misit,quibus id quæreret, quod genus ipsius orationis, id est elocutionis, optimum iudicaret. Cicero veró qui à rebus optimam elocutionē separare nollet, alia quædā adiecit quasi corpus & animum, sine quibus eloquentia non constet. Sed orationis quasi de corpore & animo iudicare facile est: de decoro autem & ornamentis veram ferre sententiam,res est difficilis,atq; omnium difficillima.Etenim quemadmodum in cōmuni hominum vita perraro quæritur quid aut quale sit corpus, quid sit animus,quę'que animi natura,sed labor omnis adhibetur aut nutriendo corpori & vestiendo,aut animo ornando scientijs & virtutibus: sic & in eloquentia studium summum est nutriendæ dictionis,aptandi decori,ornandæ verbisq; decorandæ sententię.Natura nimirū res peperit,homini poliendas ac ornandas reliquit. Ergo sicuti de rebus hominum multi dissentiunt, ita diserti de ratione figuráque dicendi.Nam oratio mollis est & tenera vt cera,& ita flexibilis in omnem figuram,vt sequatur quocunq; torqueas,& quasi digito flectas.Ex ijsdem verbis orationem cōficies asperam & tristem:vt,Cn.Pompeius superauit virtute non modó gloriam eorum hominum qui nunc sunt,sed etiā antiquitatis memoriam.Ex ijsdem mollem atq; iucundam:vt,Cn.Pompeius non modo eorum hominum qui nunc sunt,gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superauit.Quęso & obtestor ne pro me vnquam vota Respub.inuita suscipiat:aut si susceperit,inuita ne debeat.Ex ijsdem tardam & intersistentem.Quæso & obtestor ne pro me vnquam vota, inuita suscipiat Respub. aut si inuita susceperit, ne debeat. Hic flexus orationis,& varię hominum naturę ac voluntates multum inter se distantia effecerunt genera dicendi. Nam,quod antè dixit, semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudētia:& si verum quærimus,totidem sunt genera diuersa,quot hominum naturæ. Verborum flumen alijs cordi est,id est,fluxus & celeritas placet,& volubilitas,rotundáque figura dicendi. Id assequuntur coniunctione verborum leni, & pede celeri, vt dactylo, pæane, iambo, choreo, proceleusmatico, periodis catenatis, quo genere frequenter vtuntur Historici & Oratores in exemplorum narratione. Distincta alios & interpuncta interualla,moræ respirationésque delectant. Distincta,non cohærentia, sed conatu pronunciantis interrupto proferenda. Interpuncta interualla, quasi puncto interiecto separata. Moræ & respirationes, spiritus intermissiones. His omnibus significat orationem curtatam atque concisam,pluribus quidem incisis & membris, nullis ferè periodis constantem, in qua frequentes illæ quæ pausæ nominantur,& ὑποστιγμαί.Cicero tertio de Oratore,Clausulas atque interpuncta verborum,animę interclusio,atque angustiæ spiritus attulerunt.In hoc genere multus est Seneca,multus etiam Plinius in historia naturali. Et amplificationes acerrimæ hoc ferè genere constant.tum enim cæsim membratimque vehementius dicitur.Alterum genus habet continuum quasi fluminis cursum,hoc veluti in saxo resilientes vndas,& interruptos impetus.In altero volubilitas,in hoc interpuncta respiratio. hæc omnino diuersa: tamen est in vtroque aliquid excellens. Illud enim genus in re cita tractáque laudatur,hoc in horrida grauitate

commendabile

commendabile eſt. Elaborant alij lenitate & æquabilitate, & puro quodam & candido genere dicendi: ad quod perficiundũ legenda ſunt verba lenia, & venuſta, & æquabilia, modóque pari demenſa, ne interiecta diſparia, vt ſeſquipedalia, aut monſtrũ pariant, aut ſonos diſpares efficiant. Hoc purum genus eſt & candidum, quod nullo diſſimili colore fucatum eſt: in qua figura totus eſt Cæſar in commentarijs: & nos in genere commentandi, ſi quid in hac re poſſumus, illud non inuitè ſequimur. Ecce alij duritatem & ſeueritatem quandam verbis, & orationis quaſi mœſtitiam ſequuntur, hoc eſt, auribus dura, aſpera, triſti compoſitione exhorreſcunt, vt Ennius, Cato Cenſorius, plerique philoſophorum.

Et quoniam cœpi iam cumulatius hoc munus augere, quàm à te poſtulatum eſt (tibi enim tantum de orationis genere quærenti, reſpondi etiam breuiter de inueniendo, & collocando) ne nunc quidem ſolum de orationis modo dicam, ſed etiã de actionis. ita prætermiſſa pars nulla erit: quandóquidem de memoria nihil eſt hoc loco dicendum, quæ communis eſt multarum artium. Quo modo autem dicatur, id eſt in duobus, in agendo, & in eloquẽdo. Eſt enim actio, quaſi corporis quædam eloquentia, cum conſtet è voce, atque motu. Vocis mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui maximè voce commouentur. Itaq; ille perfectus, quem iamdudum noſtra indicat oratio, vtcunque ſe affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit ſonum. de quo plura dicerem, ſi hoc pręcipiendi tempus eſſet, aut ſi tu hoc quæreres. dicerẽ etiam de geſtu, cum quo iunctus eſt vultus: quibus omnibus dici vix poteſt quantum interſit quemadmodum vtatur orator. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ ſæpe fructum tulerunt, & diſerti deformitate agendi multi infantes putati ſunt: vt iam non ſine cauſſa Demoſthenes tribuerit & primas & ſecundas & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla ſine hac, hæc

autem ſine eloquentia tanta eſt, certè plurimum in dicendo poteſt. Volet igitur ille qui eloquentiæ principatũ petet, & contenta voce atrociter dicere, & ſummiſſa leniter, & inclinata videri grauis, & inflexa miſerabilis. Mira eſt enim quædam natura vocis, cuius quidem è tribus omnino ſonis, inflexo, acuto, graui, tanta ſit & tam ſuauis varietas perfecta in cantibus.

QVANTA vis eſſet eloquendi, in vniuerſum propoſuit: vt propius accedat, dicendi modum partitur in actionem ac elocutionem. Nam eloquendi comes eſt actio, vt altera quædam mentis interpres. Quòd autem natura prima eſt elocutio, actio verò ſecunda, quoniam prius verba mens concipit, q̃ tradat actioni, cauſſam præmittit cur ſit vſus hoc ordine. Cumulare & augere munus voluit, neque tantum Bruto de orationis genere, id eſt de modo & ratione eloquendi, ſed etiam de inueniendo & collocando & agendo breuiter reſpondere, quas partes anteponi melius putauit, vt liberior elocutioni daretur locus. Ne nũc quidem, inquit, vbi tertium illud occurrit quomodo dicat orator, ſolum de orationis modo, hoc eſt habitu & figura dicam, ſed etiam de modo & ratione actionis, quæ pronunciatio dicitur. Ita prætermiſſa pars nulla erit, in qua bonus excellat orator, quandóquidem de artificiali memoria nihil eſt hoc loco dicendum, quia cõmunis eſt multarum artium, vt ſcientiæ ciuilis, vt philoſophiæ. Principio deſcribit actionem quaſi corporis quandam eloquentiam, quæ definitio à ſimili ducitur, vt plerunque ſolet. Quemadmodum igitur vis eloquentis animi materiã propoſitæ quæſtioni bonam copioſamq; ſuggerit, verba rebus apta componit: ſic etiam corporis eloquentia rebus & verbis flexus vocis & motus accommodat. Et ſicut animi ſapientia per eloquẽtiã ſe promit, ita etiam corporis facultas vtitur inſtrumento vocis & motus. Corpus itaq; quodammodo loquitur, ſicut & animi vis & facultas. ad hæc ſubſcribit Quintilianus vndecimo: Pronunciatio à pleriſq; actio dicitur, ſed prius nomen à voce, ſequens à geſtu videtur accipere. Nanque actionem Cicero aliâs quaſi ſermonem, aliâs eloquentiam quandam corporis dicit. Secundo loco diuidit actionem in vocem atq; motum. vox aures, motus oculos tangit, per quos duos ſenſus in animos penetrat orator. Vocis mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui maximè voce cõmouentur. Quæ mutationes animorum ſint, abundè ſcribit Tuſculana. 4. Quæ proponuntur oratori, copioſè ſcribit 2. de Oratore. Mutantur ad amorem, odium, beneuolentiam, ſpem, metum, cupiditatem, ægritudinem, lætitiam, mœrorem, miſericordiam, acerbitatẽ, & ad finitimas perturbationes. Quòd animi voce maximè cõmouentur, oſtendit ars bene canendi, quæ non modo pedem ſaltantis ad numerum regit, ſed animũ quoq; verſat in omnem affectum. Talis eſt oratio modulata, ſuóq; modo dicta. Cicero 2. de Oratore, Tantam vim habet illa quæ rectè à bono poëta dicta eſt

flexanima,

flexanima, atq; omnium regina rerum oratio : vt non modo inclinatum erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem & repugnantem, vt imperator bonus ac fortis, capere possit. Itaque summus orator vtcunque se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. Certus erit sonus, si rebus fuerit aptus, vt dulcibus dulcis, asperis asper, atrocibus atrox, lenibus mitis. Motus diuiditur in gestum atque vultum. Vultus est in spiritu, sanguine, & oris habitu quodam, qui motus animi produnt. Gestus est motus corporis & partium eius. hoc modo cũ gestu iunctus est vultus, quoniam in genere motus conueniunt. Vterq; rebus ipsis, sicut & vox, debet accõmodari : quod vt fiat, vsus & exercitatio plus iuuabunt, quàm Rhetorum præcepta. Actionem plurimũ valere probant euentus. Nam & infantes, id est infacundi viri, rudesq; dicendi, vt Cn. Lentulus, actionis dignitate, bona & decora pronunciatione, eloquentiæ fructum & gloriam tulerũt. Et diserti, quibus è diuerso opponuntur infantes, deformitate agendi, hoc est indecora & fœda pronunciatione, à multis infantes & indiserti putati sunt : cuiusmodi L. Cottam dicit Cicero fuisse. Huc pertinet illa sententia Demosthenis, qui sine actionis dignitate eloquẽtiam nullam censuit: de qua Fabius, Siquidem & Demosthenes, quod esset in toto genere dicẽdi summum, interrogatus, pronunciationi palmam dedit, eidémque secundum ac tertium locum, donec ab eo quęri desierit: vt eam videri possit non præcipuã, sed solam iudicasse. Itaque ille perfectus vt animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. Volet autem qui eloquẽtiæ principatum petet, id est qui summus haberi cupiet, contenta voce, forti, & quasi è chordis contentis edita, atrociter dicere: quod est vti amplificatione, & graui genere dicendi: vt si agat hæc, O mulieris scelus incredibile, O libidinem effrenatam & inauditam, O audaciam singularem. Volet summissa voce, depressa, suaui, & ea quã vulgus appellat fictam, leniter dicere, & vti genere leni & quieto. Ea voce efferatur hæc oratio, Ex eius ore, melle dulcior fluebat oratio. Volet videri grauis, & plenus authoritatis inclinata voce, id est neque erecta, neque stante, sed deflexa ad medium penè temperamentum: vt si dicenda est hæc oratio, Nolo accusator in iudicium potentiam afferat, non vim maiorem aliquam, nõ authoritatem excellentem, non nimiam gratiam : valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentium, ad auxilium calamitosorum: in periculo verò & in pernicie ciuium repudientur. Volet idem miserabilis videri, dignusq; venia, inflexa voce, hoc est subinde mutata ab acuto sono ad grauem: vt si sit hoc pronunciandum, O me miserum, ô me infelicem. reuocare tu me in patriã Milo potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? Tres soni vocis omnino sunt, qui dicuntur accentus, acutus, grauis, inflexus: quorum nomen & ratio defluxit à Græcis, quibus sunt προσῳδίαι ξεῖς, ὀξεῖα, βαρεῖα, περισπωμένη. Ex illis acutus habet primas, non modo quia natura, quasi modularetur hominum orationẽ, in omni verbo posuit acutam vocem, vt postea dicet, sed etiam quia simplex est, nec alterius gerit vices. Grauis accentus est natura secundus : est enim simplex, sed frequẽter obit acuti munus. Nam si dicimus, Cicero magnus est vir, postremum acuitur verbũ. Si vero dicimus, Cicero vir est magnus, idem verbum graui

profertur accẽtu. Tum enim acutus in grauem mutatur, ne turpiter exultet actio. Circunflexus ex acuto grauiq; componitur, ideoq; numero tertius eſt. vnde conſtat illum ordinem Græcorum à Cicerone mutatum, aut vt conſuleret orationi, quia languidũ erat iſtuc, acuto, graui, inflexo: aut quia non ingrata eſt negligentia quædam circa res minores. Cur autem ex tribus ſonis tanta ſit & tam ſuauis varietas in cantibus, ſi forte quæris, hoc dicendũ videtur, innumerabiles eſſe flexus inter acutiſſimum ſonum & grauiſſimum: vocum genera eſſe perpauca, multas autem ſpecies, vnde varia flectitur illa modulatio. hoc modo ex tribus neruis organum muſicum mille diuariat flexus, quum per gradus à ſummo tono deflectitur ad imum. Hæc igitur poſita ſunt, vt orator qui norit tam multos eſſe vocum gradus, per illos voce diſcurrere aſſueſcat: quia nihil eſt auribus odioſum magis, quàm vox illa rigida quæ ſemper vno ſonat modo contumax.

Eſt autem in dicendo etiam quidam cantus obſcurior, non hic è Phrygia & Caria Rhetorum epilogus penè canticum: ſed ille quem ſignificat Demoſthenes, & Aeſchines, cũ alter alteri obiicit vocis flexiones. Dicit plura etiam Demoſthenes, illúmque ſępe dicit voce dulci & clara fuiſſe. In quo illud etiam notãdum mihi videtur ad ſtudium perſequendæ ſuauitatis in vocibus. Ipſa enim natura quaſi modularetur hominũ orationem, in omni verbo poſuit acutam vocẽ, nec vna plus, nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam: quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem ſequatur induſtria. Ac vocis quidem bonitas optanda eſt. non eſt enim in nobis, ſed tractatio atque vſus in nobis. Ergo ille princeps variabit, & mutabit, & omnes ſonorum tum intendens tum remittens perſequetur gradus.

A NATVRA datur vox, ab arte flexus, à flexu gignitur cantus. Qui ſi temperatus eſt in actione, decet oratorem maximè in affectibus mouendis. Cicero ſecundo de Oratore: Quis enim cantus, moderatæ orationis pronunciatione dulcior inueniri poteſt? Idem ſi nimius eſt, accedit ad canticum carmẽq; phonaſcorum, nec oratoris actionem decet, ſed ne lectionem quidem. Sit, inquit Quintilianus, in primis lectio virilis, non in canticum diſſoluta, nec plaſmate, vt nunc à pleriſq; fit, effœminata: de quo genere C. Cæſarem prætextatum adhuc accepimus dixiſſe: Si cantas, malè cantas: ſi legis, cantas. Canticum oratorum ſic

agitat Perſius, Men moueat quippe, & cantet ſi naufragus, aſſem Protulerim? cantas quum fracta te in trabe pictum Ex humero portes? Vitet igitur orator illam ſcenicam modulationem: vitet vlulans canticum Aſianorum in epilogis ac perorationibus. Affectus animi concitandi ſunt, non ad riſus & cachinnos, ſed ad vtilitates & commoda cauſſarum. Canunt autem poëtæ, ſed obſcurius. Canunt oratores etiã obſcurius, & in omni pronunciatione, & maximè in amplificatione. Nam, quod ait Quintilianus, neque Demoſthenes per Marathonis & Platearum & Salaminis propugnatores recto ſono iurauit, neque Aeſchines Thebas ſermone defleuit. Vterq; igitur obſcuriore cantu modulatus eſt orationem. Quod quum feciſſet ad rapiendos animos, & ad facilius obtinendam cauſſam, non caruit reprehenſione, iniuſta quidem, ſed tamen accuſatoria. Aeſchinis verba ſunt: ὅλως δὲ τί τὰ δάκρυα; τί ἡ κραυγή; τί ὁ τόνος τῆς φωνῆς; Tandem quid lacrymæ ſibi volunt? quid vociferatio? quid tonus vocis? Demoſthenes hoc refert, ἔτ' ἐπὶ τούτῳ τῷ καιρῷ ῥήτωρ ἐξαίφνης ἐκ τῆς ἡσυχίας ὥσπερ πνεῦμα ἐφάνη, καὶ πεφωνασκηκὼς καὶ συνειλεχὼς ῥήματα καὶ λόγους, συνείρει τούτους σαφῶς καὶ ἀπνευστί. Deinde nactus opportunitatem, & hoc tempus, orator è quiete veluti quædam procella ſubitò prodijt: & vbi variè cantitauit, & verba meditando collegit & orationes, continuat eas claro & infracto ſpiritu. Cantus hic in oratione, ſicut cætera omnia, cœpit à natura ſeminarium, arte & humana induſtria colendum. Natura modulata eſt hominum orationem, certáſque voces ad agendum dedit: & vt impetu quodam proferrentur animo concepta, & aurem ferirent, in omni verbo poſuit acutam vocem, nec vna plus, vt eſſet varietas: nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam, ne quid ſpiritus laboraret. Omne verbum aut vnius eſt ſyllabæ, aut duarum, aut trium, pluriúmve. Si in verbo trium ſyllabarum pluriúmve fuerit accentus in tertia ab extrema, is ſemper erit acutus, vt φιλόσοφος, dóminus. Si fuerit accentus in ſecunda à fine, aut acutus erit, ἀνθρώπῳ, viríli, λόγος, déus. aut circunflexus, vt σημεῖον, μῦθος, Românus, Rôma. Quòd igitur inflexus ex acuto eſt & graui, non defuerit acutus, ſi ponetur inflexus. In vltima nunc eſt acutus, βασιλεύς, dúx. nunc circunflexus, βοῦς, bôs. Nihil refert an vnius ſint ſyllabæ verba, an verò plurium. Nunquam grauis erit vltima, niſi quum verbum acutum ceperit aliam ab vltima ſedem, propter quod mutarit accentum, vt ὁ βασιλεὺς ἔφη, dùx locutus éſt. iam grauis hic eſt pro acuta. Ergo natura in omni verbo poſuit acutam vocem, quæ quum altius ederetur, & reliquæ ſummiſſius conſonarent, iucundam è varietate cieret modulationem. Interim vnum verbum duos habet accentus acutos, ſed vnum ab alio verbo ducit, vt φιλόσοφοί τε, dóminíve. An acutam vocem dicit eam quæ clarius auditur, magíſque ferit aures, non illam tantum quam proprie dicimus acutam? At vocis quidem bonitas optanda eſt: non eſt enim in poteſtate noſtra, ſed à natura datur: tractatio tamen & vſus, hoc eſt ratio regendæ vocis & efferendæ, noſtri laboris eſt. Quintilianus, Nam bene pronunciare non poterit, ſi inemendabilia oris incommoda obſtabunt. Sed ne vox quidem niſi liberalis actionem habere optimam poteſt. Bona enim firmáque, vt volumus, vti licet: mala vel imbecilla & inhibet multa, vt inſurgere, exclamare: & aliqua cogit, vt ſummittere, deflectere, & raucas

fauces ac latus fatigatum deformi cantico reficere. Sed ille princeps & ſummus orator bonitate vocis fruetur, eámque variabit & mutabit, id eſt, tum intendet, tum remittet per omnes ſonorum gradus.

Idémque motu ſic vtetur, nihil vt ſuperſit in geſtu. Status erectus, & celſus: rarus inceſſus, nec ita longus: excurſio moderata, eaq́; rara: nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto ſe ipſe moderans, & virili laterum flexione: brachii proiectione in contentionibus, contractione in remiſſis.

ACTIO conſtat è voce atque motu. De motu breuiter dixit, nunc æque de motu qui continet geſtum atq; vultum. Geſtus motus eſt aptus corporis atq; mẽbrorũ, vt capitis, frõtis, oculorũ, narium, oris, menti, ceruicis, humerorũ, manuum, pectoris, ventris, laterum, pedum. de quibus ſingulis Fabius multa, quia ſicut ambitioſè geſtũ ſeruarunt Athenienſes tempore ſuæ libertatis, ita ambitioſius multo Roma captauit. Cicero pauciora dicit, nec enim præcepta ponit, ſed quid optimum ſit in ſingulis, indicat. Motu, inquit, ſic vtatur orator, id eſt, ſic in agendo moueat corpus & membra, nihil vt ſuperſit in geſtu: vt ſpectator nihil in geſtu pulcherrimo deſideret. Hoc aſſequetur, ſi, quoniam ſtare debet orator in agendo, fuerit ſtatus erectus & celſus, non incuruus, vt ruſticorum: non deiectus, vt verecundiæ puellaris: non contractus, vt ſcelerati metus & pudoris: non pronus & titubans, vt ineptorum & inconſtantium. Hoc poſitum eſt in toto quaſi corporis trunco. Iam ſubijcit præcepta de partibus. Sit rarus inceſſus, nec ita longus. Proferat orator pedem, ne ſtatuæ more ſtet iunctis pedibus, ſed perraro incedat, aut ſiquando licet. ſit tamen breuis inceſſus, ne qui dicit, ſui prorſus immemor aut ſecurus eſſe, aut deambulare videatur. Etenim quemadmodum turpe ducimus eos qui de ſuggeſtu ad populum verba faciunt, huc illuc curſitare, totámque percurrere cathedram, ſic turpe videbatur, oratorem ad ſubſellia dicentem, aut longius incedere, aut celeriter excurrere. Sit igitur excurſio moderata, id eſt, tẽperatus & modicus à ſtatione proiectus gradus: de quo ſic eſt Quintiliani iudicium: Procurſio opportuna, breuis, moderata, rara. Conuenit etiam & ambulatio quædam propter immodicas laudationum moras: quãquam Cicero rarum inceſſum, nec ita longum probat. Diſcurſare verò, &, quod Domitius Afer de Sura Manilio dixit, ſatagere, ineptiſſimum: vrbaneq́; Flauius Virginius interrogauit de quodã ſuo Antiſophiſte, quot millia paſſuum declamaſſet. Nulla ſit mollitia ceruicum. nec enim ceruix rigida eſſe debet, vt in homine ceruicoſo: nec mollis, & fluctuanti ſimilis, vt in lepidulo amatore. Dixit autem rectum caſum mollitia, non mollities, propter literam ſequentem: & ceruicum, non ceruicis, quòd illud verbum ſingulariter rarius vſurparetur. Nam primus Hortenſius ceruicem

uicem ſingulari numero dixiſſe fertur. Nullæ ſint argutiæ digitorum, nullæ celeres & quaſi ſortientes digitorum vibrationes. Nec enim ſummi viri eſt in dicendo præcipites agitare digitos, nimiumq́; mobiliter ad verba iaculari. Id præſtigiator ille faciat, qui obſtupente plebecula nuces verſat in cyatho. Ne ad numerum cadat articulus. Is eſt tibicinū geſtus, qui ad rhythmū numerumq́; carminis articulos flectunt, & vincula mẽbrorum. Trunco magis toto quàm ſingulis corporis partibus ſe ipſe moderetur & decẽter gerat Orator, & virili laterũ flexione, id eſt, quæ virum ampliſſimum deceat, ſe tẽperet. Brachium proijciat, longeq́; promoueat in cõtentionibus, hoc eſt grauioribus in locis & amplificationibus, quæ acriter & vehementer inſtant, ideoq́; contentione vocis egent. Contrà brachium admoueat corpori in remiſſis orationibus, quę tranquilla voce dicuntur.

Vultus verò, qui ſecundum vocem plurimum poteſt, quantam affert tum dignitatem, tum venuſtatem! in quo cum effeceris ne quid ineptum aut vultuoſum ſit, tum oculorum eſt quædam magna moderatio. Nã vt imago eſt animi vultus, ſic indices oculi: quorum & hilaritatis & viciſſim triſtitiæ modum, res ipſæ de quibus agetur, temperabunt.

VVLTVS EST motus pars altera, qui ſecũdum vocem, id eſt poſt vocem in actione principem, plurimum poteſt. Affert enim tum dignitatem, tum venuſtatem. Dignitas eſt in maieſtate quadam, venuſtas in elegantia, quæ ſpectatori placet. Ea de re Quintiliani verba ſunt: Dominatur autem maximè vultus. hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſummiſſi ſumus. hinc pẽdent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant etiam antequã dicamus. hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus, hic eſt ſæpe pro omnibus verbis. Hanc varietatem in hiſtrionibus videas, pro ratione perſonarum quas agunt, vultum mutantibus. In vultum duo vitia cadunt, vt vultuoſum, & ineptum. Vultuoſum, non triſte, vt quidam interpretantur (vultus enim triſtis ſæpe decet) ſed vultuoſum, crebro vultu nimióque variatum. Inclinationes in oſus, authore Nigidio nimium ac præter modum ſignificant, & iccirco in culpas cadũt, vt vinoſus, famoſus, moroſus, ebrioſus. Ineptum eſt quod aut perſonæ, aut rei, aut tẽpori, aut loco non conuenit. In vultu ſunt oculi, teſtatur Quintilianus his verbis: Sed in ipſo vultu plurimum valent oculi, per quos maximè animus emanat, vt citra motum quoq́; & hilaritate niteſcant, & triſtitia quoddam nubilum ducant. Id ex hoc fonte deduxit: oculorum eſt quædam magna moderatio, hoc eſt, magnum eſt & in primis honeſtum oculis bene moderari. Oſtendit hac comparatione, Quemadmodum vultus plurimum valet, quia imago eſt animi vultus, id eſt, ſignum quoddam interioris affectus: ſic oculorũ moderatio plurimum valet, quoniam animi ſunt indices oculi. Vt animus igitur erit

affectus,ſic erunt oculi regendi,atq; ratione moderãdi. Quòd igitur nunc hilares,nunc triſtes eſſe debent,vtrum modum & vtram moderationem tenere debeamus,res ipſę de quibus agetur,& ſubiectæ quæſtiones nos docebunt. Cicero.3.de Oratore·Sed in ore ſunt omnia. in eo autem ipſo dominatus eſt omnis oculorum:quo melius noſtri illi ſenes,qui perſonatum ne Roſcium quidem magnopere laudabant.Animi eſt enim omnis actio,& imago animi vultus eſt, indices oculi. Nam hæc eſt vna pars corporis, quæ quot animi motus ſunt, tot ſignificationes & mutationes poſſit efficere.quare oculorum eſt magna moderatio.Oculi ſunt quorum tum intentione,tum remiſſione,tum coniectu,tum hilaritate,motus animorũ ſignificemus aptè cum genere ipſo orationis.Eſt enim actio quaſi ſermo corporis:quo magis menti congruens eſſe debet. Oculos autem natura nobis,vt equo & leoni ſetas,caudam,aures ad motus animorum declarandos dedit.hæc ille. Percurre totum locum, vt hæc propè eadem facilius perluſtrare poſſis.

Sed iam illius perfecti oratoris & ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt:quem hoc vno excellere,id eſt oratione,cætera in eo latere,indicat nomen ipſum. Non enim inuentor,aut compoſitor,aut actor hæc cõplexus eſt omnia, ſed & græcè ab eloquendo ῥήτωρ, & latinè eloquẽs dictus eſt. Cæterarum enim rerum quæ ſunt in oratore,partem aliquam ſibi quiſque vendicat: dicendi autem, id eſt eloquendi, maxima vis ſoli huic conceditur. Quanquam enim & philoſophi quidam ornatè locuti ſunt, (ſiquidem & Theophraſtus à diuinitate loquendi nomen inuenit, & Ariſtoteles Iſocratem ipſum laceſſiuit,& Xenophontis voce Muſas quaſi locutas ferunt, & longè omnium quicũque ſcripſerunt,aut locuti ſunt, extitit & eloquentia & grauitate princeps Plato)

VT ORATIONEM, id eſt oratoris elocutionem,paulò antè commendarat,quò planum faceret pauciora de cæteris partibus eſſe dicenda:ſic rurſus eam commendat,vt eo plus artis adhibeat. In quo vtitur authoritate Græcorum atq; Latinorum:qui quum feciſſent doctrinæ dicendi quinq; partes,ab elocutione ſola,quòd ea pars eſſet eloquentium propria,dixere rhetoricen.Orator illorũ ſententia hoc vno excellit,id eſt oratione, quæ Oratoris eſt dictio. Cæteræ partes in eo

in eo latent, quoniam minus illustres sunt & insignes, vt res propriæ magis prudentiæ quàm artis, iccirco multarum artium communes. Ea de caussa nõ dictus est inuentor ab inuentione: neq; compositor ab artificiosa rerum collocatione: neq; actor à pronunciatione: quanquam hæc arte complexus est omnia: sed & græce ab eloquendo ῥήτωρ, & latinè eloquens dictus est. ῥήτωρ, vt ait Suidas, τὸ παλαιὸν ἐκαλεῖτο ὁ δήμῳ συμβουλεύων, καὶ ὁ ἐν δήμῳ ἀγορεύων, εἴτε ἱκανὸς εἴη λέγειν, εἴτε καὶ ἀδύνατος, εἴτε καὶ ἀπὸ τοῦ βελτίστου καὶ δικαιοτάτου συμβουλεύων, εἴτ' ἐπ' οἰκείοις λήμμασι. Rhetor olim dicebatur is qui populo cõsilium dabat, quiq; ad populum conciones habebat: siue aptè diceret, siue id facere non posset: siue ex optimo iure & æquissimo consilia tractaret, siue proprijs captionibus niteretur. Hæc verba transcripsi, vt planum facerem Græcos in rhetore maximè spectasse dictionem. Est ῥῆσις dictio, ῥήτωρ eloquens: quæ à ῥέω verbo antiquo videntur esse deducta. Cæterarum rerum quæ sunt in oratione, vt inuentionis, dispositionis, memoriæ, partem aliquam sibi quisq; vindicat, vt Dialecticus, Physicus, Musicus: eloquendi maxima vis huic soli conceditur. Nam si vis aliqua dicẽdi multis alijs, vt poëtis, historicis, philosophis conceditur, qui de re sua copiosè & ornatè loqui possunt, ea tamen vis & facultas & δύναμις neq; maxima, neq; perfecta, sed ab oratore & eius libris petita, ac in vno tantum genere laudabilis. Persequitur enim eandem propè loquendi viam, nec periculosè cum aduersario pugnat. Vis illa maxima, quæ more veteri prælium forensé committit, in omnes se versat modos, pro temporibus caussæ, & eloquẽtiæ dignitate. Cicero primo de Oratore· Quamobrẽ si ornatè locutus est, sicut fertur, & mihi videtur, Physicus ille Democritus, materies illa fuit Physici, de qua dixit: ornatus verò ipse verborum, oratoris putandus est. Et si Plato de rebus à ciuilibus controuersiis remotissimis diuinitus est locutus, quod ego concedo, si itẽ Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus ijs de quibus disputauerunt, eloquentes, & in dicẽdo suaues atq; ornati fuerunt, sint hæ res de quibus disputant, in alijs quibusdam studijs: oratio quidẽ ipsa propria est huius vnius rationis de qua loquimur & quęrimus. Hoc enim est propriũ oratoris, quod sæpe iam dixi, oratio grauis & ornata, & hominum sensibus ac mentibus accommodata. Quibus de rebus Aristotelem & Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide ne hoc Scæuola totum sit à me. Concedit illis viris eloquentiæ speciem quandã ab oratoribus petitam, nõ tamen eos dicere, sed ornatè loqui: non orare, sed sermocinari existimat. Theophrastus à diuinitate loquendi nomen inuenit. Laertius, τοῦτον Τύρταμον λεγόμενον, Θεόφραστον διὰ τὸ τῆς φράσεως θεσπέσιον Ἀριστοτέλης μετωνόμασεν. Eum cui Tyrtamus nomen esset, ab elocutione diuina Aristoteles Theophrastum nominauit. Θεὸς deus, φράζω loquor. Aristoteles Isocratem ipsum, id est tum facundia præcellentem, lacessiuit. Quintilianus .1. cap. 3. libri, Isocratis præstantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere: eoq; iam seniore (octauum enim & nonagesimum impleuit annum) pomeridianis scholis Aristoteles præcipere artem oratoriam cœpit, noto quidem illo, vt traditur, versu ex Philocteta frequenter vsus, αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν. Turpe est tacere, & Isocratem pati dicere. Cicero Tusculana prima, Aristoteles vir summo ingenio, summa scientiæ

ab historicorũ, à poetarum quibusdam proprietatibus ostẽdit, vt explicet tandem qualis futurus sit. Philosophorum oratio neq; neruos neq; aculeos oratorios ac forenses habet: neq; enim colluctatur aduersario, neq; neruorũ firmitate contendit, neq; aculeis pungit & instimulat obsistentem. Hoc est, non munit omnia crebris enthymematis, appendicibus & negocijs rerum quæ circunstantiæ vocantur, affectibus, amplificationibus, alijsq; munimẽtis, quibus vt propugnaculis belli temporibus oppidani muros, sic Orator suam firmat caussam. Sũt oratorij nerui, probationes: aculei, contẽtiones, affectus & amplificationes. Aristoteles probationem tanquam corpus orationis, & robur constituit, αἱ γὰρ πίστεις ἔντεχνόν ἐστι μόνον, τὰ δ' ἄλλα προσθήκη, οἱ δὲ περὶ μὲν ἐνθυμημάτων οὐδὲν λέγουσιν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. Solæ probationes, artificiales sunt: reliqua, quasi accessio quædã est. Isti verò de enthymematis nihil loquũtur, quod corpus est probationis. Vtũtur philosophi probatione & syllogismo quasi neruo, sed is mollior est & laxior, & quietior, nullisq; rebus adiunctis munitus atq; firmatus, vt sententijs popularibus, vt affectu, vt atrocitate, vt numero. Non adducentur artis eius professores vt id verum putent, nisi planum fiat exemplo. Proferamus igitur hoc Ciceronis argumentum in T. Roscium· Quid si accedit eodem, vt tenuis antea fueris? quid si vt auarus? quid si vt audax? quid si vt illius qui occisus est, inimicissimus? Num quærenda caussa quæ te ad tantũ facinus adduxerit? Quid ergo horũ negari potest? Tenuitas hominis eiusmodi est, vt dissimulari nõ queat, atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. Auaritiam præfers, qui societatẽ coieris de municipis cognatiq; fortunis cũ alienissimo. Quàm sis audax, vt alia obliuiscar, hinc omnes intelligere potuerunt, quòd ex tota societate, hoc est ex tot sicarijs, solus tu inuẽtus es, qui cum accusatoribus sederes, atq; os tuum non modò ostẽderes, sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum Sexto Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas necesse est. Restat iudices vt hoc dubitemus, vter potius Sextum Roscium occiderit, is ad quem morte eius diuitiæ venerint, an is ad quẽ mendicitas? Is qui antea tenuis fuerit, an is qui postea factus sit egẽtissimus? Is qui ardẽs auaritia feratur infestus in suos, an is qui semper ita vixerit, vt quæstum nosset nullum, fructum autem eum solum quem labore peperisset? Is qui omnium sectorũ audacissimus sit, an is qui propter fori iudiciorumq; insolentiam, non modo subsellia, verùm etiam vrbem ipsam reformidat? Postremò iudices, id quod ad rem mea sententia maximè pertinet, vtrum inimicus potius an filius? Hoc neruosum atq; robustũ argumẽtandi genus, & aculeatum. Nam pugnat acriter, & stimulat aduersariũ. Hic philosophus argumentetur· In quo plures caussæ fuerunt, in eo verisimilius est crimen. In Tito Roscio plures caussæ fuerunt, vt tenuitas, quam vidẽt omnes: vt auaritia, qua propinquum persequitur: vt audacia, qua adductus sedet in subsellijs: vt inimicitiæ cum Sexto Roscio notæ: istorum nihil est in Sexto Roscio. Ergo cædes in Tito quàm in Sexto verisimilior est. Hic neruus mollior est, & minores impetus habet. Id autem à rerum varietate comparatum est. Nam philosophi loquuntur cum doctis, quorũ sedare animos malunt quàm incitare, quò melius eos docere possint. Orator agit etiam apud indoctos, quorum vult animos commouere, vt litigatorem seruare possit.

Illi de rebus placatis,id eſt minimè turbulentis, vt de natura atq; virtute,docendi cauſſa non capiendi & fallendi loquuntur:iccirco ſimpliciter argumentãtur: hic de rebus agit turbulentis ſæpe,non tam docendi cauſſa,q̃ mouẽdi atque capiendi.ea de re verſat omnẽ lapidem,ne quid intentatũ relinquat. Illi non opus aucupari delectationem,ſed veritatem:huic tria incumbũt officia,vt doceat, moueat,& delectet.Mollis eſt oratio philoſophorum: neruoſa atque robuſta oratorum bonorum.Vmbratilis illa eſt,ocio marcida,& contenta priuato:hæc in luce hominum & in publico verſatur.Cedat igitur(vt ait pro Muræna)ſtylus gladio,vmbra ſoli.Illa nec ſentẽtijs nec verbis inſtructa popularibus,ſed abditis doctisq; ſententijs conſtat, verbis autem vulgò inauditis nec elegantibus veſtitur: hæc ſententias aptat populo:quumq; dicit eadem quæ philoſophus, multo facilius dilucidiusq; dicit.verba de medio ſumit nota omnibus,fortia tamen & grauia,vt & intelligantur,& impellant.Illa caret numeris,& ſoluta liberius,vt puella incompta fertur:hæc comptæ puellæ ſimilis, rebus aptat numeros, vt facilius animos afficere poſſit.Illa nihil iratum habet,id eſt quod iram concitet audiẽti: nihil inuidum, quod inuidiam moueat: nihil atrox,quod exaggeret facinus:nihil mirabile,quod audienti afferat ſtuporem : nihil aſtutum, quod capiat fallatq; diſceptatorem:ſed eſt caſta, ſine popularium opinionum corruptela, cuſtos veritatis illius naturalis,virgo incorrupta quodammodo,ſimplex oratio,integerrima virtutis indagatrix.Intellige orationem Platonis,Xenophõtis, Theophraſti, & optimorum,non iſtorum qui ſe vocant philoſophos,quum ſint tamen infantiſſimi.Oratio eloquentis inuidet,atrociter adauget,admirationes inducit,nolentem trahit,ſe commiſcet populari contagione,vt ad ſanitatem reducat:audax irrumpit,& tanquam virago & Amazonum fortiſſima aditum rumpit,quęritq; victoriam. Ergo qui conſueuerunt vmbratiles agitare diſputationes, ſi veniant in publicum, vbi magnis de rebus oratio dicenda eſt, noctuarum more caligant, ac peroſi lucem, vitæ genus vmbroſum præferunt. Pauci feliciores ex philoſophis oratores facti, fruſtra ſuadent iſtis querulis bubonibus, quàm difficile ſit in publico bene verſari. Hinc fit vt oratores boni fuerint pauci,philoſophi permulti. Hinc fit vt mille in ſcholis garriant,pauci admodum populum dicendo cum admiratione teneant. Hinc fit vt plerique ex aratro curſu incitato ſe profiteantur philoſophos, doctiſſimi viri vix tandem admittantur in cancellos. Itaque philoſophorum ſermo potius quàm oratio dicetur. Sermo quidem omniũ eſt,oratio paucorum. Ab orando autem dicendóque nomen eſt oratoris,eiusq; locutio propriè dicitur oratio. Hæc quum ita ſint, malim ſummum philoſophũ, quàm mediocrem oratorem:& ſummum oratorem,quàm philoſophum ſummũ.

Sophiſtarum, de quibus ſuprà dixi, magis diſtinguenda ſimilitudo videtur, qui omnes eoſdem volunt flores,quos adhibet orator in cauſſis,perſequi.Sed hoc differunt,quòd cum ſit his propoſitum non perturbare animos, ſed placare potius,nec tã perſuadere,quàm delectare:

delectare: & apertius id faciunt quàm nos, & crebrius: concinnas magis sententias exquirunt, quàm probabiles: à re sępe discedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaq; ita disponũt, vt pictores varietatem colorum: paria paribus referunt, aduersa contrariis, sæpissimeq; similiter extrema definiunt.

A SOPHISTA distinguit oratorem. Sophistas appellatos esse philosophiæ & eloquentiæ professores, diximus, vt Protagoram, Thrasymachum, Gorgiam, Isocratem: quorum plerique ocio freti scripserunt orationes, eásque floribus & ornamentis omnibus resperserunt. Hoc vnum illis deesse putes, quòd domi scriptæ, non habitę sint in conuentu. Quamobrem comparantur militum tyrocinio, qui in campo exercitati, nunquam conseruerunt prælio manum. Hoc igitur ab Oratore Sophista differt, quod veteranus miles à tyrone. Sophistarum, inquit, magis quàm philosophorum distinguenda similitudo videtur, quia persequuntur & collectos intexunt omnes flores, hoc est dicendi figuras, quibus in caussis vtitur Orator. Ea sunt ornamenta figurarum, tum διανοίας, tum λέξεως, adiunctis etiam numerorum modis. Sed hoc differunt, quòd apertius ostentant orandi voluptates, vt allegorias, vt paria relata, vt contraria, vt similiter desinentia, vt suaues numeros, vt concinnas sententias, vt egressiones plausibiles, vt iucundiores fabulas, quibus omnibus Orator in consiliis & iudiciis parcius & rarius vtetur. Huic enim sæpe propositum est perturbare animos, non voluptate mulcere: persuadere, non tantum delectare: vt in accusationibus, in querimoniis, in amplificationibus, in omni caussa graui, in instanti periculo. Quibus in rebus si comptius ornet orationem, non intempestiuè dicetur illud Persianum:

Fur es, ait Pedio: Pedius quid? Crimina rasis
Librat in antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur.–

Parcius ergo interponet delicias orationis, quibus frequenter & apertè vtuntur Sophistæ ac poetæ, quoniam vtrisque propositum est placare animos atque delectare. Poetæ quidẽ concinnas magis aptant sententias quàm probabiles, vt Virgilius multas de Elisa, & rebus inferorum. De re sæpe discedunt ad aliquod genus descriptionis aut personarum, aut rerum, aut loci, aut temporis. Intexunt fabulas & admirationes: verba apertius transferunt, vt, Luctantur marmore tonsæ. Verba collocant, vt pictor colores: vt Virgilius in aliis multis, & in his versibus:

Restitit Aeneas, claráque in luce refulsit,
Os humerósque deo similis: nanque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariúsve lapis circundatur auro.

Paria paribus referunt,vt omnes Heroici verſus ſunt quantitate pares, & in illis paria ſæpe membra:vt,

Hic Dolopum manus,hic ſæuus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus,hic acies certare ſolebant.
Ingentes animos paruo ſub pectore verſant.
O nimium cælo & pelago confiſe ſereno,
Nudus,& ignota Palinure iacebis arena.

Contraria opponunt:vt,
Similiter extrema definiunt.

Talem propè ſuauitatẽ quærunt Sophiſtæ.Concinnas magis ſentẽtias exquirunt quàm probabiles,vt hãc Plinius in Panegyrico,Corrupta eſt diſciplina caſtrorum,vt tu corrector emendatorq́; contingeres. Inductum peſſimum exemplum,vt optimum opponeretur.Poſtremò coactus princeps quos nolebat occidere,vt daret principẽ qui cogi non poſſet. A re ſæpe diſcedunt, intexunt fabulas,vt Iſocrates in encomio Helenę facit,repetens res à Theſeo geſtas,ac miſcens admirationes fabularum.Exempla lõgiora ſunt,quàm quæ ſuis verbis exponi debeant.Verba apertius transferunt,vt Plinius,Reſiſtimus vt in cõmuni domo,quã nuper immaniſſima bellua plurimo terrore munierat,quum velut quodã ſpecu incluſa,nunc propinquorum ſanguinem lamberet,nunc ſe ad clariſſimorũ ciuium ſtrages cædesq́; proferret.Obuerſabãtur foribus horror & minæ, & par metus admiſſis & excluſis. De ſuaui compoſitione,de paribus relatis, de contrarijs,de ſimiliter definitis,hoc eiuſdem vnum ſit exemplum.Non enim periculum eſt ne quum loquar de humanitate,exprobrari ſibi ſuperbiam credat:& quũ de frugalitate,luxuriam:quum de clementia,crudelitatem: quum de liberalitate, auaritiam:quum de benignitate,liuorem:quum de continentia,libidinem: quum de labore,inertiam:quum de fortitudine,timorem.

Huic generi hiſtoria finitima eſt,in qua & narratur ornatè, & regio ſæpe aut pugna deſcribitur : interponuntur etiam conciones,& hortationes. ſed in his tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio.Ab his nõ multo ſecus quàm à poëtis hæc eloquentia quam quærimus,ſeuocanda eſt.

HISTORICVS & Orator communiter vtũtur narratione,deſcriptione rerum atq; perſonarum,concionibus,exhortationibusq́;,vt Cicero ſæpe narrat,ſæpe deſcribit aut perſonam,vt Piſonis:aut rem,vt Antonij luxuriam. Cõciones habet in Seruilium Rullum. Exhortatur populum Romanum in Antonium. Hæc illi & hiſtoriographo communia ſunt.Cæterùm in tractatione & figura dicendi non conuenit ei cum memoriarum ſcriptoribus. Etenim Cicero & oratores boni,quò moueãt animos,affectus interijciunt,ad hoc ſumunt amplificationem, acerbum & graue dicendi genus,quod contorqueant more fulminis, vt animũ feriat acris & vehemens oratio.Hiſtoricus autem nõ tam mouere lectorẽ quàm docere contendit.Trahit igitur & tanq̃ flumen in longum deducit orationem,

vt fluat

vt fluat æquabiliter, & perpetuo quasi filo decurrat ad finē. Non remoratur cursum, non exilit, non exclamat, non attestatur, non interpellat, nō acriter exauget, non impetu frangit obsistentem. Res gestas exposuisse contentus, æquabili penè fluxu ad finem vsque prouoluitur. In concionibus, vt magistratus ad populum, in exhortationibus, vt imperatoris ad milites, assurgit, & agit Oratorem: sed tum ferè summas capitaq; rerum colligit, non insistit in rebus explicandis: & in ocio scriptitans, vel nihil vel parum mouetur atrocitate rerum. Quibus de caussis multo remissius scribit, quàm qui agitatus est & inflammatus acerrima pugna forensi. In historijs igitur tracta quædā, id est, summissè deducta, & fluens, similis aquæ per læuia currenti, expetitur, non hæc qua vtuntur oratores, contorta, huc illuc impetu iacta & acris ac vrgens oratio. Id, si bonum videtur, illustremus exemplo. Factum Verris in Gauium Cosanū Cicero narrat actione septima. Ipse inflammatus scelere & furore, in forum venit. ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emanabat: expectabant omnes quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: quum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri iubet. clamabat ille miser, se ciuem esse Romanum, municipem Cosanum, meruisse se cum L. Precio splendidissimo equite Romano, qui Panormi negociaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste se comperisse ait eum speculandi caussa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neque index, neque vestigium aliquod, neq; suspicio cuiquam esset vlla. deinde iubet vndique hominem proripi, vehementissiméque verberari. Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, Iudices, quum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem crepitúmque plagarum audiebatur, nisi hæc, Ciuis Romanus sum. hac se commemoratione ciuitatis, omnia vérbera depulsurum, cruciatúmque à corpore deiecturum arbitrabatur. O nomen dulce libertatis: O ius eximium nostræ ciuitatis: O lex Porcia, legésque Semproniæ. adde quæ sequuntur. Hæc oratoria narratio est, summis affectibus concitata. Historicus aliter narret, Verres in forum venit, hominem proripi & verberari iubet: ostendit ille se ciuem esse Romanū, municipem Cosanum, meruisse se cum L. Precio. Verres se comperisse ait eum speculandi caussa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum esse missum. ea de caussa cæsus est in foro Messanæ, nec in eo leges Porciæ & Semproniæ seruatæ. Hoc narrandi genus historicum nullis ardet affectuum incendijs, sed vtitur simplici rerum expositione, nisi quòd interim suam pronunciat de re sententiam. Hic Ciceronem cum Sallustio conferre possis de Catilinæ coniuratione. Dicet quispiam, Antonius secundo de Oratore quum interrogasset, qualis Oratoris, & quanti hominis in dicendo esset historiam scribere, respondit Catulus esse summi. quid igitur summus Orator ab historico summo differet? Dicimus opus esse Oratore summo, id est, eo qui vnum illud genus optimè tractet, non eo qui omnibus in rebus summus est atque perfectus. Etenim historia ferè sui similis est, nec tam variat genera dicendi, quàm eloquentia forensis. Itaque paulò pòst Antonius, Verborum, inquit, ratio, & genus orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens, sine hac iudiciali asperitate, & sine sententiarum forensium

aculeis proſequendum eſt. Hoc quoque in dubium venire poteſt, cur arbitretur ab hiſtoricis non multo ſecus quàm à poetis eloquentiam perfectam ſeuocandam eſſe? Hanc eſſe cauſſam duco, quòd poetæ narrant ſicut hiſtorici, regiones pugnasq́ deſcribunt, conciones interponunt, & exhortationes, adeoq́ interdum ſimiles ſunt, vt hiſtoriographi eſſe videantur. Quid enim Lucanus ab hiſtorico differt, niſi poetico numero? Homerus in multis hiſtoriam meram perſequitur, liberius tamen intexit fabulas, liberius egreditur, liberius in eadem re commoratur: quod etiam factitant Græculi mendaces in hiſtoria.

Nam etiam poetæ quæſtionem attulerũt, quidnam eſſet illud, quo ipſi differrent ab oratoribus. numero maximè videbatur antea, & verſu: nunc apud oratores iam ipſe numerus increbuit. Quicquid eſt enim quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiam ſi abeſt à verſu (nam id quidem orationis eſt vitium) numerus vocatur, qui Græcè ῥυθμὸς dicitur. Itaque video viſum eſſe nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etſi abſit à verſu, tamen quòd incitatius feratur, & clariſſimis verborum luminibus vtatur, potius poëma putandum, quàm comicorum poetarũ, apud quos, niſi quòd verſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis. nec tamen id eſt poetæ maximũ, etſi eſt eò laudabilior, quòd virtutes oratoris perſequitur, cum verſu ſit adſtrictior. Ego autem etiam ſi quorũdam grandis & ornata vox eſt poetarum: tamen in ea cum licẽtiam ſtatuo maiorem eſſe, quàm in nobis, faciẽdorum iungendorumq; verborum: tum etiam nonnullorũ voluptati vocibus magis quàm rebus inſeruiunt. Nec verò ſiquid eſt vnum inter eos ſimile (id autem eſt iudicium electioq; verborum) propterea cæterarum rerum diſſimilitudo intelligi non poteſt. ſed id nec dubiũ eſt, & ſiquid habet quęſtionis, hoc tamẽ ipſum ad id quod

propoſitum

propoſitum eſt, non eſt neceſſarium. Seiunctus igitur orator à philoſophorum eloquentia, à ſophiſtarum, ab hiſtoricorum, à poetarum, explicandus eſt nobis qualis futurus ſit.

MVLTA ſunt poetarum & oratorum communia. vtriq; nullam non intentant quæſtionem. vtriq; docere, mouere, delectare volunt. vtrique ferè differunt ex communi hominum opinione. vtrique relicta philoſophorum nimia ſubtilitate, pleniorem magisq; popularem dicendi rationem obſeruant. vtrique à propria cauſſa ad theſin locóſque communes egreſſi, longè latéque ſpatiantur. vtrique admirationes inducunt, & amplificationes, & inopinatos exitus. vtrique ſelectis verbis compoſitis numeroq; comprehenſis vtuntur. Quas ob res tam pauci reperti ſunt boni poetæ, quàm oratores ſummi atq; perfecti: & vulgo dictum eſt naſci poetas: & hoc illi de ſe affirmare ſunt auſi: Eſt deus in nobis, agitante caleſcimus illo. Itaq; non immeritò quęſtionem attulerunt, id eſt vt dubitaremus effecerunt, quidnam eſſet illud quo ipſi differrent ab Oratoribus. Numero maximè videbantur antea, & verſu, tunc quum Homerus, Heſiodus, Euripides, aliiq; veteres ſcripſerunt ante tempora Thraſymachi & Iſocratis, qui primi numeros inuenerunt. Ex illo apud Oratores ipſe numerus increbuit. Vt autem cætera, ſic etiam numerus poeticus ab oratorio differt. In illo certi atque numerati pedes, vt ſex partim dactyli partim ſpondei numerantur in hexametro verſu. In hoc pedes quidem ſunt, ſed neque certi neq; numerati: in illo certa ſpatia, certi ordines, certiq; fines, vt in hexametris ſpatia ſunt temporum quatuor, ordo eſt vt primæ quatuor ſedes dactylo ſpondeóve ſtatuantur, quinta dactyli, ſexta ſpondei propria ſit. Finem modumq; facit pes omnis ſextus. Oratorio numero neque certa ſpatia, neq; certi ordines, neque certi fines, ſed ad aurium menſuram longis & breuibus ad finem vſque decurrit. Suauis & iucundus eſt numerus in hac Ciceroniana ſententia, Nihil habet, Cæſar, nec fortuna tua maius, quàm vt poſſis: nec natura melius, quàm vt velis ſeruare quàm plurimos. Hanc quum Cicero modularetur, neq; numerabat pedes, neque certa ſpatia metiebatur, neq; pedes ordine præfinito collocabat, neq; metam cōſtituebat quā prætergredi religioſum eſſet. Quid igitur? longas & breues tēperauit, ne quid aut tardius, aut celerius, aut aſperius, aut inæqualitate ſalebroſum foret: nec antè curſum terminauit, q̄ ſubſiſtendum aures exercitatę iudicaſſent. Hanc differentiam Quintilianus oſtendit in. 9. Cicero numeroſum putat omne quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, hoc eſt omne quod aptè cadit, auremq; delectat, finita ſpatiorum comprehenſione. Metiuntur aures & nimium curta, & redundantia, & iuſto modulo terminata. Curtiora & redundantia repudiant, temperata & apto modificata numero cenſent. Is numerus orationis eſt vitiū, ſi cadit in verſum metrumq;, cuiuſmodi iſtuc eſt Ciceronis in Rullum, Is excipitur vnus, ne manubias referre debeat. Iambicus eſt octonarius, qui nolentibus frequenter excidit in curſu maximè, & in ardore dicendi, quoniam ferè ex iambis noſtra conſtat oratio. Cautius euitandi

ſunt heroici & elegi verſus, deinde hendecaſyllabi,vt ſapphici, vt phalecij. Vitandi quoque aſclepiadei,vt ſubſultantes:vt,Quid tu verberibus me miſerũ enecas? De verſibus infrà Cicero . Incidere verò numeros omneis in orationem, etiam ex hoc intelligi poteſt,quòd verſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus:quod vehementer eſt vitioſum, ſed non attendimus,neque exaudimus noſmetipſos. Senarios verò & hipponacteos effugere vix poſſumus. Magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio: ſed tamẽ eos verſus facilè agnoſcit auditor.ſunt enim vſitatiſſimi.Inculcamus autem per imprudentiam ſæpe etiã minus vſitatos,ſed tamen verſus,vitioſum genus,& longa animi prouiſione fugiendum. Cur autem id vitioſum eſt?an quòd indicat dictis imprudentiam? an verò quia fœdum eſt,orationem quæ fluere debet, verſiculorum frenis illigare? an potius quia turpe eſt oratorem non potuiſſe ſuum obire munus,quin vſurparet alienum?Numerus à Græcis dicitur ῥυθμός,quod eſt τάξις ἐμμελος,ἀκολούθου ἁρμονίας μέλος εὔφωνον.Ordo conſonans, ad harmoniæ conſecutionẽ ſuauis & arguta modulatio.Heſychius,ῥυθμός,κανών,μέτρον,μέλος εὔφωνον,ἀκολουθία,τάξις,σύγκρισις.Rhythmus,regula,menſura,modulus in voce concors, conſecutio,ordo,cõparatio.Rhythmus autem ſicut & numerus nõ in oratione modò nominatur,ſed etiam in pedibus,manibus,ac toto corpore cõſentiens & cõcors cũ iucũditate motus.Quædã oratio numeri magnitudine poëma videri poteſt,vt Platonis ampliſſimi philoſophi & Democriti phyſici locutio, quæ quaſi vibratis numeris incitatius ac vehementius fertur, & clariſſimis verborum luminibus,id eſt præclaris figuris vtitur. eorũ oratio potius poëma putandum q̃ Comicorum poetarum,ſi poëma numeroſum quiddam,grande,ornatum,ſonorum dicimus.Nã Comicorũ verſiculi ſunt iambici & trochaici,minuti,leues,ſummiſſi,cottidiani,nulla modulationum plena ſymmetria cõcitati. Grandior & conſonantior Platonis oratio.non igitur opus eſt poetæ maximũ,certos aptare numeros,ſed virtutes oratoris perſequi,quumverſu ſit adſtrictior,minusq́; liberè pedibus feratur.Si quis(quod facile eſt)experiri volet,Platonis & Ariſtophanis ſententias aliquot,aut Ciceronis & Terentij cantet,vt quaſi tibiarum maiorum minorumq́; ſonitum variantem diiudicet. Sicut autem numero differunt Oratores & poetæ,ſic etiam differunt licentia verborum.Etenim quanquam quorundam, vt heroicorum,grandis & ornata vox eſt poetarum, quæ ſonitu cum oratione numeroſa certare poſſit,tamen in ea licentia maior eſt faciendorum iungendorumq́; verborum.Verba deriuatione fiunt,vt indigenitalis,incurueſcere.Compoſitione iunguntur,vt expectorare,verſutiloquus. Tum etiam nonnullorum voluptati,vt ocioſorum vocibus magis q̃ rebus & ſententijs inſeruiunt, vt quum fabularum vanitate remorantur auditorem.Vnum inter eos ſimile eſt, iudicium, electioq́; verborum,quòd vtriq́;,vt antè diximus,electis verbis,compoſitis, modificatis,numeroq́; comprehenſis vtuntur.Quod accipe dictũ de elocutione:alioqui multa ſunt inter eos ſimilia,multaq́; diſſimilia,tum in inuentione,tum in collocatione.Sed id nihil habet quęſtionis,id eſt controuerſiæ:& ſi quid habet,ad id quod propoſitum eſt, non eſt neceſſarium: quoniam de elocutione, non de inuentione & diſpoſitione propoſita quæſtio eſt.

Erit igitur

Erit igitur eloquens (hunc enim authore Antonio quærimus) is qui in foro cauſſiſq; ciuilibus ita dicet, vt probet, vt delectet, vt flectat. Probare neceſſitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere victoriæ. nam id vnum ex omnibus ad obtinendas cauſſas poteſt plurimum. Sed quot officia oratoris, tot ſunt genera dicendi: Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo: in quo vno vis omnis oratoris eſt.

TRIA SVNT quæ præſtare debet Orator, vt probet, vt moueat, vt delectet. Probare neceſſitatis eſt, quia nulla controuerſia ſine probatione dirimi poteſt: vt dirimatur, exponenda res eſt, & ratione firmanda. id Quintilianus oſtendit in præfatione libri quinti. Delectare ſuauitatis eſt. Nam facetijs & vrbanitate delectamus, vt ſuaues eſſe poſſimus. Flectere, id eſt affectu mouere, victoriæ eſt & perſuaſionis. Id vnum ex tribus ad obtinendas cauſſas, id eſt vincendas, plurimum valet. Neque enim populus, neque ſemidocti viri argumentis tam mouentur, quàm concitatis affectibus. Experimur in reorum ſupplicio animum noſtrum commoueri, & morbo quodam affici, ac protinus obliuiſci maleficiorum, tum rapi quò nolimus, vnóque verbo miſerabili concitari vehementius, quàm graui & copioſa argumentorum probatione. Tragœdiarum lachrymæ fictæ, quanto plus animum mouent, quàm argumentoſa philoſophorum ratio? In hoc igitur vis omnis oratoris eſt. Id Quintilianus in ſexto fuſius exponit. Cætera forſitan tenuis quoque & anguſta ingenij vena, ſi modò vel doctrina vel vſu ſit adiuta, generare atque ad frugem aliquam perducere queat. Certè ſunt, ſempérque fuerunt non parum multi, qui ſatis peritè, quæ eſſent probationibus vtilia, reperirent: quos equidem non contemno, ſed hactenus vtiles credo, nequid per eos iudici ſit ignotum: atque (vt dicam quod ſentio) dignos à quibus cauſſas diſerti docerentur. Qui verò iudicem rapere, & in quem vellet habitum animi poſſet perducere, quo dicto flendum & iraſcendum eſſet, rarius fuit: atque hoc eſt quod dominatur in iudicijs. Multa ſunt ſuper eadem re apud eundem. Quod ſi pluris argumenta ſunt in ſchola doctiſſimorum, non tamen falſum quod Cicero de oratione ciuili præcipit. Alia ratio eſt ſcholarum, alia cauſſarum ciuilium, vt ſenatus, vt fori, vt cōcionis. Erit igitur eloquens is qui in foro, id eſt, in iudiciali cõtrouerſia, cauſſiſq; ciuilibus, vt in conſilio & concione, illa tria præſtabit. Orator enim etiamſi quæſtiones omneis vt communem materiam tractare poteſt, tamen in ciuili quæſtione ſæpius verſatur, & hęc illius propria poſſeſſio eſt. Tribus officijs oratoris aptanda ſunt totidem genera dicendi, Subtile probando, quoniam diligẽs expoſitio rerũ & argumentatio ſæpe captat etiã minuta & ſubtilia, ne quid vtile cauſſæ relinquat, néve grauia tractando minus intelligatur. Modicum, id eſt,

temperatum delectando,vt quum laudes optimi cuiusque narramus,aut in communibus locis fusè latéq; spatiamur. Vehemens & graue flectendo,vt in amplificationibus,omniq; contentione grauioris affectus.Hęc genera qui locis aptè & decenter accommodat,is est eloquens.Qui vnum perpetuò terit,id si probè facit,is est disertus,non eloquens.

Magni igitur iudicii, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille & quasi temperator huius tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit quid cuique opus sit:& poterit, quocunque modo postulabit caussa, dicere.Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sapientia. Vt enim in vita, sic in oratione nihil est difficilius, quàm, quid deceat, videre. πρέπον appellant hoc Græci, nos dicamus sanè decorum: de quo præclarè & multa præcipiũtur,& res est cognitione dignissima. Huius ignoratione, non modò in vita, sed sæpissime & in poëmatis & in oratione peccatur. Est autem quid deceat, oratori videndum,non in sententiis solum,sed etiam in verbis.Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas,nec verò locus,aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum : sempérque in omni parte orationis, vt vitæ,quid deceat, est considerandum: quod & in re de qua agitur,positum est,& in personis & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt. Itaque hunc locum longè & latè patẽtem philosophi solent in officiis tractare (non cum de recto ipso disputant: nam id quidem vnum est)grammatici in poetis,eloquentes in omni & genere & parte caussarum.

IN OMNI loco vti omni genere dicendi nõ possumus.Stylus enim & character,fortunæ,ætati,honori,authoritati,loco,tempori,auditoribus & quæstioni

debet

debet accommodari. Magni ergo iudicij, ſummæ etiam facultatis eſſe debet moderator ille & quaſi temperator huius tripartitæ varietatis. Moderator, qui pro rerum modo componat orationem, humilia ſummiſſè, mediocria temperatè, magna grauiter dicat. Temperator, qui temperare aptéque miſcere nouerit hanc varietatem, qui & ipſe moderator eſt. Si fuerit iudicij magni, iudicabit quid cuique opus ſit: cuius rei nulla ars cõdi poteſt, quoniã generum atq; formarũ ſunt artes, nõ partium. Si fuerit ſummæ facultatis, poterit quocunq; modo poſtulabit cauſſa dicere, vt ſubtiliter de finibus regundis, temperatè de ornandis ciuibus, atrociter de peculatu, & de cæteris cauſſis eodem modo. Eſt igitur eloquentiæ, ſicut reliquarum rerum, fundamentum ſapientia: quæ decorum perſpicit. Sapientiam vult accipi prudentiam magnam, etſi ſapientia σοφία, prudentia φρόνησις, non eadem eſt virtus. Hoc modo ſumitur officiorũ primo, Vt quiſq; maximè perſpicit quid in re quaq; veriſſimum ſit, quíq; acutiſſimè & celerrimè poteſt & videre & explorare rationem, & prudentiſſimus & ſapientiſſimus ritè haberi ſolet. Sapientia verò non fundamẽtum modò, ſed etiam faſtigium eſt. Summa prudentia, ſpeculationis & actionis eſt fundamentum: quamobrẽ prima virtutum cõſtituitur, tanquam dux & gubernatrix conſiliorum omnium. Itaq; ſi condas orationem, ſtatuatur fundamentum prudentiæ ratio, qua ſublata, corruent omnia quæ conſtruxeris. Hac duce & in vita & in oratione videbis quid deceat. πρέπον appellant hoc Græci: nos Latini, quia melius non poſſumus, dicamus ſanè decorum. Illud eſt duplex: generale quoddam, quod in omni honeſtate verſatur: & aliud huic ſubiectũ, quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis. Hoc ita definitur, Decorum eſt quod ita naturæ conſentaneum eſt, vt in eo moderatio & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali. Decorum natura monſtrat, & honeſto ſic copulat, vt ab eo ſeparari nõ poſſit. de quo prçclarè multa prçcipiuntur à philoſophis in ethica diſciplina: & res eſt cognitione digniſſima. Huius ignoratione, non modò in vita peccatur, vt ſi calamitoſus ſtipes emendicans proijcit ampullas & ſeſquipedalia verba. Sed ſæpiſſime & in poëmatis, vt quum Homerus Iunonem ab Ioue malè tractari fingit, & idem in medio prælio longa pugnantiũ colloquia tanq̃ ſecura producit. Hic etiam in oratione peccatur non in ſentẽtijs ſolum, ſed etiã in verbis: vt ſi quis eſt glorioſus ſui iactator, & indigna ſe profundit. Decorum diſtinguit aut fortuna, vt diuitiæ & paupertas: aut honos & magiſtratus: aut authoritas, vt vitæ dignitas: aut ætas, vt pueritia, iuuentus, ſenectus: aut locus, vt curia, forum, comitium: aut tempus, vt lætum, triſte, longum, breue: aut auditor, doctus, indoctus, grauis, leuis, cõſtans, inſtabilis. Decorum tamen in tribus maximè conſiderandum eſt: In re de qua agitur: In perſonis & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt. Hæc Quintilianus exponit. 11. lib. Nec tãtum quis & pro quo, ſed etiam apud quem dicas, intereſt. Facit enim fortuna diſcrimen & poteſtas, nec eadem apud Principem, Magiſtratum, Senatorem, priuatum, tamen liberum, ratio eſt. Nec eodẽ ſono publica iudicia, & arbitrorum diſceptationes aguntur. Nam vt orãtem pro capite ſolicitudo deceat, & cura, & omnes ad amplificandam orationem quaſi machinæ, ita & in paruis rebus iudicijsq; vana ſint eadem, rideatúrque meritò, qui apud diſceptatorem de re leuiſſima ſedens di-

cturus vtatur illa Ciceronis confessione, non modo se animo commoueri, sed etiam corpore ipso perhorrescere. Quis verò nesciat, quin aliud dicendi genus poscat grauitas senatoria, aliud aura popularis? quum etiam singulis iudicantibus, non idem apud graues viros, quod leuiores: nō idem apud eruditum, quod militarem ac rusticum deceat, sitque nonnunquam summittenda & contrahenda oratio, ne iudex eam vel intelligere vel capere non possit. Tempus quoque ac locus egēt obseruatione propria. Nam & tempus tum lætum, tum triste, tum liberum, tum angustum est. Atque ad hæc omnia componendus orator, & loco publico priuatóne, celebri an secreto: aliena ciuitate, an tua: in castris denique an foro dicas, interest plurimum, ac suam quidque formam & proprium modū eloquentiæ poscit. Quid moror? Perlege totum locum. Nam Fabius institutionem professus, non solum scientibus ista, sed etiam discentibus tradidit, eáque præceptis amplexus est, quæ Cicero tantum notauerat. Hinc ait Magnus est hic locus, & magnum volumen aliud desiderat. Perlege quoque quid aptum sit, tertio de Oratore. Itaque hunc locum longè latéque patentem, nempe in omnibus honesti partibus, philosophi solent in officijs, & in ethica disciplina tractare, non quum de recto ipso disputant: nam id quidem vnum est, quoniam rectum est officium perfectum, perfecto nihil est perfectius. Perfectum officium, inquit, rectum, opinor, vocemus, quod Græci κατόρθωμα appellant. hoc autem commune officium vocant, atque sic definiunt, vt rectum quod sit, id perfectum officium definiant. Non inquam quum de recto ipso disputāt, sed quum moderationem omnium rerum, & pulchritudinem ex honesto relucentē, varijs in rebus ostendunt, quis habitus deceat, quæ supellex, quæ ratio victus, quæ & quanta domus, qui sermo, qui gestus, qui incessus, qui lusus, qui iocus, & alia id genus à Cicerone collecta & tractata in officijs. Decorum grammatici tractant in poetis, quos ex officio debēt interpretari. Etenim veteres subiecere grammaticis historicorum & poetarum lectionem. Quintilianus in primo: Grammatice tenuis à fonte, assumptis poetarum historicorúmque viribus, pleno iam satis alueo fluit. De poetarum decoro Cicero in officijs: Sed tum seruare illud poetas quod deceat, dicimus, quum id quod quaque persona dignum est, & fit & dicitur: vt si Aeacus aut Minos diceret, Oderint dum metuant: aut, Natis ipse sit sepulchrum parens: indecorum videretur, quòd eos fuisse iustos accepimus. At Atreo dicente plausus excitantur. est enim digna persona oratio. Sed poetę quid quenque deceat, ex persona iudicabunt.

Quàm enim indecorum est, de stillicidiis cum apud vnum iudicem dicas, amplissimis verbis, & locis vti cōmunibus: de maiestate verò populi Romani summissè, & subtiliter! Hic genere toto: at persona alii peccāt, aut sua, aut iudicum, aut etiam aduersariorum: nec re solum, sed sæpe etiam verbo, etsi sine re nulla vis verbi

est:

eſt:tamen eadē res ſæpe aut probatur aut reiicitur alio atque alio elata verbo : in omnibusq́; rebus videndum eſt quatenus . Etſi enim ſuus cuique modus eſt, tamen magis offendit nimium,quàm parum. In quo Apelles pictores quoq; eos peccare dicebat , qui non ſentirent quid eſſet ſatis. Magnus eſt & locus hic,Brute,quod te non fugit,& magnum volumen aliud deſiderat:ſed ad id quod agitur, illud ſatis,cum hoc decere,quod ſemper vſurpamus in omnibus dictis & factis minimis & maximis : cum hoc inquam decere dicimus, illud non decere , & id vſquequaque quantum ſit, appareat, in alióque ponatur, aliúdque totum ſit,vtrum decere,an oportere dicas. Oportere enim perfectionem declarat officii,quo & ſemper vtendum eſt,& omnibus:decere, quaſi aptum eſſe conſentaneúmque tempori & perſonæ.quod cum in factis ſæpiſſime,tum in dictis valet,in vultu denique & geſtu, & inceſſu:contráque item dedecere : quod ſi poëta fugit vt maximum vitium, qui peccat etiam cum probam orationem affingit improbo,ſtultóve ſapientis:ſi deniq; pictor ille vidit,cum immolanda Iphigenia triſtis Calchas eſſet,mœſtior Vlyſſes,mœreret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis eſſe , quoniam ſummum illum luctum penicillo non poſſet imitari:ſi denique hiſtrio,quid deceat, quærit:quid faciēdum oratori putemus? Sed cum hoc tantum ſit, quid in cauſſis earúmque quaſi membris faciat, orator viderit : illud quidem perſpicuum eſt, non modò partes orationis,ſed etiam cauſſas totas,alias alia forma dicendi eſſe tractandas.

DECORVN tractant eloquentes in omni & genere & parte cauſſarum. In genere, id eſt in controuerſia tota. In parte, vt in aliqua perſona aut ſententia, aut verbo. In genere decorũ prӕterit, qui de ſtillicidijs agens apud vnum iudicem, verbis vtitur ampliſſimis, locíſque cõmunibus. Nam cauſſa minor eſt quàm quӕ ſuſcipiat amplitudinẽ tum verborum, tum ſententiarum. Decet hic in re parua dicere ſummiſſè & ſubtiliter. Contrà in re graui, vt de maieſtate populi Romani apud multos Iudices, amplè, copioſè, & grauiter. Actio de ſtillicidijs eſt, ſi aqua pluuia, quӕ ex ӕdificio vrbano aut ruſtico nocet, arcenda iure eſt. Ea de re lex eſt vndequadrageſimo Pandectarum. Maieſtas eſt magnitudo quӕdam populi Romani in eius poteſtate ac iure retinendo. Sic ipſe in partitionibus. Ampliſſima verba, ſunt grandia, grauia, plena dignitatis, vt quibus vtitur Cicero in ornando Cӕſare. Loci communes, ſunt quӕſtiones infinitӕ, quӕ θέσεις appellantur: quibus, vt antè dictum eſt, ſummus ille ſpatiari debet orator. In parte indecorum eſt, ſi quis aut ſua perſona peccat, vt quum Cicero ſuum conſulatum ſuúmque Catilinam nimium iactitat: aut perſona iudicum, vt quum Philippus teſtem perpuſillum riſit, quum ſederet iudex L. Aurifex breuior etiam quàm teſtis. Aut etiam aduerſariorum, vt quum relicta dignitate Salluſtius ipſe impura vomit in Ciceronem, Cicero in Salluſtium. Re peccatur, vt quum C. Piſo, qui Cecinnam iuriſperitorum authoritate oppugnauerat, dixit iuriſcõſultorum authoritati obtemperari non oportere. Sӕpe etiam verbo decorum lӕditur. Clodium occiderunt ſerui Milonis, parum decebat. aptè Cicero, Fecerunt id ſerui Milonis, (dicam, enim non deriuandi criminis cauſſa, ſed vt factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque prӕſente domino, quod ſuos quiſque ſeruos in tali re facere voluiſſet. Et pro Cӕlio, Non ſi quis haberet conſuetudinem, ſed ſi quis paulo liberius ſalutaſſet, aptius dixit. In omnibus rebus videndum eſt quatenus, ne longius progrediare quàm deceat.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltra citráque nequit conſiſtere rectum.

Quúmque ſint extrema duo vitioſa, magis offendit nimium quàm parum, vt elegantior veſtitus, cœna lautior, immodica loquacitas, oratio nimium culta, pronunciatio volubilior. Sunt qui aliter ſentiant, malintq́ꝫ nimium quàm parum, vt prodigum quàm auarum, temulentum quàm ieiunum, audacem quàm timidum. Ariſtoteles cenſet auarum deteriorem eſſe quàm prodigũ, quoniam hic ad medium facilius reducitur. Medici redundãtiam malunt, quàm nimiam tenuitatem. Sed aliud eſt agere de vitijs corporis & animi, aliud oſtẽdere quid plus aut minus offendat. Illic agitur de corrigendo malo, hic de hominum exiſtimatione. Cicero nõ pronunciat in vniuerſum. Sic enim poſtea iudicat. Productiora alia, & quaſi immoderatius excurrentia, quӕ magis etiã aſpernãtur aures, quòd quum in pleriſque, tum in hoc genere nimium quod eſt, offendit vehementius, quàm id quod videtur parum. Apelles Cous pictor eximius, de quo antè dictum eſt, eos peccare dicebat, qui non ſentirent quid eſſet ſatis, id eſt non viderent quatenus. Nec immeritò damnabat. Quid fœdius, quàm quod noſtri pictores frequenter admittũt, qui homines ruſticos, baiulos, ſutores, mendicos, ornant coccineo

cineo

cineo colore,argento,auro,habitu præcellenti:Reges autem vilius,non habita locorum temporumq; ratione?Peccatur turpiter & in alijs rebus:sed turpius est quod aut in vita aut in eloquentia peccatur. Magnus est hic locus,hoc est copiosa & vtilis disputatio de decoro,& magnum volumē aliud desiderat.quamobrem locum paucis attingit, non quòd ad Brutum virum doctum scriberet,vt Quintilianus sentit, sed quoniam ad id quod agitur, illud satis. Nam proposita quæstio est de eloquentia summa, qualis esse debeat, non quòd in ea decorum seruari oporteat.Ad hęc,decorum satis est notum:quia quum in omnibus dictis & factis minimis & maximis dicimus hoc decere, illud non decere, id vsquequaque,id est in omni re,persona,loco,tempore,quantum sit apparet. Considerandū tamen in alio poni quod dicimus oportere,in alio quod decere:aliudq; totum esse,vtrū decere,an oportere dicas.Sic fiet,vt genera rerū ne permisceas, & decorum quid sit,apertius intelligas.Oportere,perfectionem declarat officij, id est,spectat illud κατόρθωμα & officium rectum,ac illud honestum persequēdum mōstrat,quod nemo rectus & bonus omittit.Obtemperare oportuit,id est rectum fuit. A matre filium accusari non oportuit, idem est quod vitiosum prauumq; fuit.Quòd igitur officio sine culpa deesse nō possumus,eo semper vtendum est,& omnibus mortalibus. Vnum est enim rectum,verū, iustum & æquū, & illud omni tempore retinendum. Decorum,pro rebus,personis,temporibus, locis,immutatur:quia decere est quasi aptū esse consentaneumq; tempori & personæ.Quod in factis,in dictis valet,vt exemplis antè mōstrauimus. In vultu denique & gestu,& incessu:quæ Cicero reprehēdit in Pisonē,quòd illis indecenter abuteretur. Posteaquam docuit,quid,& in quo positū esset decorum,cōparatione ducta à poëtis,à pictoribus,ab histrionibus,argumentatur illud oratori diligenter obseruandū. Id quod dicimus dedecere,poëta fugit vt maximum vitium,qui peccat etiam quum probam orationem affingit improbo:vt si Mezentius deûm cōtemptor religionem probet,& apud Virgiliū de dijs piè loquatur: aut si Thersites stultus oblatrator apud Homerum bene & sapienter de re graui dicat. Pictor ille Timantes vidit quū immolanda Iphigenia Agamemnonis filia,tristis Calchas esset,vt alienus,& vates constans:mœstior Vlysses,quia mollior & humanior regibus obsequebatur: mœreret,luctuq; solueretur Menelaus patruus, obuoluendum caput Agamemnonis esse patris:quoniam summum illū luctum penicillo calamoq; pictorio nō posset imitari. Plinius.Timanti vel plurimum affuit ingenij.Eius enim est Iphigenia oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura,quum mœstos pinxisset omnes, præcipuè patruum:quum tristitiæ omnem imaginem consumpsisset,patris ipsius vultum velauit,quem dignè non poterat ostendere.Histrio actor fabularum quid deceat,quærit in voce, in vultu, in motu corporis atque membrorum. Vnde Roscius histrio dicere solebat,in arte primum,decere. Itaq; quum hoc tantum sit,id est tam latè pateat, & vbique aptam conformet orationem decorum, viderit orator, id est videre debeat,quid in caussis totis,quid in earum membris aptè faciat. Sicut enim variant partes,ita perspicuum est caussas totas, alias alia forma dicēdi esse tractandas. Alia forma est pro Quintio,alia pro Ligario, alia pro Rabirio.

Sequitur,vt cuiuſque generis nota quæratur & formula:magnum opus & arduum,vt ſæpe iam diximus: ſed ingredientibus cõſiderandum fuit quid ageremus: nunc quidem iam quocunq; feremur, danda nimirum vela ſunt. Ac primùm informãdus eſt ille nobis,quem ſolum quidam vocant Atticum. Summiſſus eſt,& humilis,conſuetudinẽ imitans,ab indiſertis re plus quàm opinione differens. Itaq; eum qui audiunt,quanuis ipſi infantes ſint, tamen illo modo confidunt ſe poſſe dicere. Nam orationis ſubtilitas imitabilis illa quidem videtur eſſe exiſtimanti,ſed nihil eſt experienti minus. Etſi enim non plurimi ſanguinis eſt,habeat tamen ſuccum aliquem oportet:vt etiam ſi illis maximis viribus careat, ſit (vt ita dicam) integra valetudine.

SEQVITVR vt cuiuſque generis,ſubtilis,grauis,& intermedij nota quæratur & formula. hoc eſt, ſignum proponatur,& lex,qua quicque cognoſcere & exercere poſſimus. Magnum opus & arduum, & nauigationi ſimile. Vt enim transfretaturi ante profectionẽ conſiderant quid agant,vbi autem dederunt vela,vento fluctúque ſæpe quò nolint feruntur:ſic etiam huic ingredienti mare copiámque formarum,conſiderandum fuit quid ageret,quidque ſequeretur:nunc quocunque feratur per tot generum fluctus,danda nimirum vela ſunt,hoc eſt in omnem ſortis euentum res ipſa tentanda eſt.His verbis ſignificat in vniuerſo genere dictum eſſe de optima ratione dicendi:nunc tranſeundum ad genera ſingula,quorum difficilior eſt explicatio. Quòd autem ab imis ad ſumma cõſcenditur,primum informãdus eſt & figura quadam exprimendus ille ſubtilis,quem ſolum quidam vocant Atticum.Romani quidem certè illi fuerunt,in quibus etiã Caluus & Brutus,Ciceronis vt exornatoris effuſi,nimiumq́; elegantis,iniqui iudices,quibus id demum placebat,quod eſſet horridum,incultum,ſimplex,cottidianum. Eorum prauum iudicium ſuprà caſtigauit.Tenuis orator,ſummiſſus eſt, quaſi ad ima deiectus. Humilis,tanquam repens humi.Conſuetudinem imitans, velut ſequens vulgatum loquendi morem:quem quis ab indiſertis nihil differre putet,etſi re plurimũ diſtat.Itaq; eum qui audiunt,quanuis ipſi infantes ſint,id eſt indiſerti,nullaq́; dicendi arte formati, tamen illo modo cõfidunt ſe poſſe dicere. Nam orationis ſubtilitas, & illa ſummiſſa tenuitas, imitabilis quidem videtur eſſe exiſtimãti,ſed nihil eſt experienti minus. Exiſtimat is,qui ducitur opinione rei dubiæ,experitur,qui rem ipſam aggreditur.Hæc ſubtilitas aptè cõparatur corpori

pori

pori raræ (vt loquuntur medici) texturæ, temperamentiq; parum firmi. Corpus eiuſmodi non plurimi ſanguinis eſt, habet tamen ſuccum aliquem & humorem bonum. Quod ſi illis maximis viribus caret, quibus prædita ſunt conſtitutionis optimæ corpora, tamen eſt integra valetudine. Eodem modo tenuis oratio, nõ plurimi ſanguinis eſt, & inſiti roboris, habeat tamen ſuccum aliquem oportet, vt ſententijs & verbis ſubtilibus nutriatur: vt ſi illis maximis viribus careat, quibus omnia perrumpit illud graue dicendi genus, ſit tamẽ integra valetudine, vt ſine vitio & morbo bene pręclareq; cõſiſtat. Proponamus exemplũ ex oratione pro Cecinna, quò res facilius intelligatur: Verum ita eſt vti dicis, te deiectum debeo intelligere, etiam ſi tactus nõ fueris. nónne? Age nunc, Si ne quidẽ tuorum quiſquã loco motus erit, atq; omnes in ædibus aſſeruati ac retenti, tu ſolus prohibitus, & à tuis ædibus vi atq; armis perterritus, vtrum hanc actionem habebis, qua nos vſi ſumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? Nullam eſſe actionem dicere in re tam inſigni, tamq; atroci, neq; prudẽtiæ neq; authoritatis tuę eſt. alia ſiquæ fortè eſt quæ nos fugerit, dic quæ ſit? cupio diſcere. Hæc ſi eſt, qua nos vſi ſumus, te iudice vincamus neceſſe eſt. Quàm minutę ſunt hæ oratiũculæ? quàm tenues? quàm exilibus verbis cõtextæ? quàm numeris illis ſonantioribus ſolutæ? Quis non illo modo confidat ſe poſſe dicere? Subeſt tamen vis atque robur argumenti: verba nõ ſunt ocioſa. Venuſtas eſt in tenuitate, quam paucis liceat imitari. Nam ſi verbis vtare grandioribus, & tracta numerorum modulatioue compleas ſenſus, aliquid maius altiusq; conficies. Si negligis verba, ſi quicquid venit in buccam, effundis, ſcopæ ſunt diſſolutæ. Tenere medium, & agere honeſtè in ſumma frugalitate, difficile eſt. Imitare Catulli ſuauitatem, Terentij venuſtatem, Martialis ſubtilitatem: nihil minus aſſequeris, ſi te natura quædam, perſimilis ars, & exercitatio iuuet. Illi tamen in multis tenues ſunt, atque ſummiſſi.

Primùm igitur eum tanquam è vinculis numerorũ eximamus. Sunt enim quidam (vt ſcis) oratorii numeri, de quibus mox agemus, obſeruandi ratione quadam, ſed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. Solutum quiddam ſit, nec vagum tamen: vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Verba etiam verbis quaſi coagmentare negligat. Habet enim ille tanquam hiatus è concurſu vocalium molle quiddam, & quod indicet nõ ingratam negligentiam de re hominis magis quàm de verbis laborantis. Sed erit videndum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatióque verborum. Illa enim ipſa

contracta & minuta non negligenter tractanda sunt: sed quædã etiam negligentia est diligens. Nam vt mulieres esse dicuntur nonnullæ inornatæ, quas id ipsum deceat: sic hæc subtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in vtroq;, quo sit venustius, sed non vt appareat. Tum remouebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: ne calamistri quidem adhibebuntur. Fucati verò medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur: elegantia modò & munditia remanebit.

ORATIO, inquit Fabius, alia vincta atque contexta: soluta alia, qualis in sermone & in epistolis, nisi cum aliquid supra naturam suam tractant, vt de philosophia, de Republica, similibúsque. Quod non eò dico, quia non illud quoque solutum habeat suos quosdam & forsitan difficiliores etiam pedes: neque enim aut hiare semper vocalibus, aut destitui temporibus volunt sermo & epistola: sed non fluunt, nec cohærent, nec verba de verbis trahunt, vt potius laxiora in his vincula quàm nulla sint. Nonnunquam in caussis quoque minoribus decet eadem simplicitas, quæ non illis, sed alijs vtitur numeris, dissimulátque eos, & tantum communit occultius. hæc ille. quibus interpretari videtur hæc verba Ciceronis: Vincula sunt in iuncturis atque temporibus. Nam cum verba verbis molli iunctura cohærent, & tempora syllabarum cum symmetria quadam perferuntur, tum numeris illigatur oratio. Non multum ligauit hanc orationem Cicero: Sum ex proximi vicini fundo deiectus, quà adibam ad istum fundum: sum de via: sum certè alicunde. siue de priuato, siue de publico, eò restitui sum iussus. restituisse te dixisti. nego me ex decreto prætoris restitutum esse. Videre quisque potest minutim diuisas particulas, iuncturas insuaues, tempora minuta, subinde fractum cursum. Tamen hæc negligentia est diligens, nec omnino soluta est oratio. Est aliquid quo sit venustior, vt munda vestis, sed non apparet. Primùm igitur oratorem subtilem tanquam è vinculis numerorum non omnium, sed illorum grandiorum eximamus. Sunt enim oratorij quidam numeri obseruandi ratione quadam, id est, arte, quæ tempora syllabarum rebus aptat, cursúmque metitur comprehensionum. Sed alio in genere orationis obseruandi, vt in graui, & in medio: in hoc omnino relinquendi. Quod accipe dictum non de minutis illis numeris atque leuioribus quibus vtitur summus orator, sed de artificiosa coagmentatione, & illa plena modulandi suauitate, quæ selectis verbis & compositis extendit orationem, vt gratia voluptatis expleat aurium sensum. Hinc illud subdit, Solutum quiddam sit, id est, vt Quintilianus sentit, laxius vinculum potius quàm nullum. cui Cicero acquiescit,

quum dicit: Ne sit vagum tamen: vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Proponatur hæc oratio Ciceronis: Hic te, inquit, teneo, non est istud, iudicium pati, neque iudicio defendere, quum auxilium à Tribunis petas. Solutum quiddam est, quia ingreditur liberè, nec enim metuit partē versus, Hic te, inquit, teneo. nec Asclepiadei finem, Iudicium pati. nec hiatum vocalium, vt, quum auxilium à Tribunis petas. nec membra cōtracta, & corpus minutum. Non tamen licenter errat, vt is qui sic loquatur, Hic ego, inquit, teneo te: istud non est pati iudicium, neque defendere iudicio, quum petas auxilium à Tribunis. hoc nimis solutum dicendi genus. Verba etiam verbis quasi coagmentare negligat, ne quemadmodum lapides expoliti muro coagmentantur minimum hiante iunctura, sic vltima prioris verbi syllaba, & sequentis prima, iunctim & contiguè nectantur. Hiulcus hic quasi numerus erit tenuis ædificij, non ille politus & æquabilis è lapide quadrato. Admittantur hiatus vocalium, & asperi concursus, vt in epistola: Ego omni officio ac potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus: mihi ipse nunquam satisfacio. Habet ille hiatus è concursu vocalium molle quiddam, quia verba non suo fine terminantur, sed intersistunt, & in ore quasi luctantur: tum conatus ille pronunciandi haud displicet, nisi duriorem quendam & agrestem sonum reddiderit, vt hoc Terentianum: Eandem illam rationem antiquam obtine. Ea compositio quidem aspera est, sed in hac tenuitate non vtique vitanda, quoniam indicat non ingratam negligentiam hominis de re magis quàm de verbis laborantis. Liberiora sunt igitur huic oratori circuitus conglutinatióque verborum. nec enim circuitus & periodos complet, nec verba iungendo molliter conglutinat. Cæterum ne sit ille putidus sermo, nimiúmque neglectus, cauendum est: quali sunt abusi plerique philosophiæ scriptores temporibus nostris. Illa enim ipsa contracta & minuta, id est, concisæ breuésque sententiæ, neque numeris expletæ, non negligenter tractandæ sunt. Sed quædam etiam negligentia est diligens, quæ non optimè, sed parcè & tenuiter vestit orationem. Putet aliquis hæc verba Ciceronem temerè fudisse, Satis est argumenti nihil esse debitum Næuio, quòd tandiu nihil petiuit. sed adhibuisse diligentiam comperies adeò, vt nullius ordinem verbi mutare possis, quin minus digestam perturbes collocationem. Eandem sententiam potuerat ornatius & compositius illustrare. Est igitur oratio tenuis, vt mulier veste pura aptáque corpori, modica tamen frugaliq; vestita. Quemadmodum frugi mulier neque margaritas assumit, neque calamistro sinuat capillum, neque fucat corpus, neque cerussam ad candorem, aut lomentum, neque enchusam, aut minium, aut purpurissum ad ruborem linit, neque torques, aut armillas, aut annulos aureos gerit, sed modicum temperat ornatum: sic subtilis oratio non assumit insigniores figuras, non accuratam eloquutionem, non ornamenta pulcherrima, sed elegantiam tantum munditiámque seruat. Margaritæ non sunt omnes lapilli. Lapillus genus est, species eius margaritæ atq; gemmæ. Margaritæ è conchylijs & mari eximuntur, dicuntúrque latino vocabulo vniones. Calamistri, maiores acus, quibus calefactis & adhibitis crispantur capilli. Vsus est genere masculino, quanquam permulti Calamistrum vno genere neutro censent.

Sermo purus erit,& latinus: dilucidè, planéque dicetur: quid deceat, circunſpicietur. Vnum aderit, quod quartū numerat Theophraſtus in orationis laudibus, ornamentum illud ſuaue, & affluens. Acutæ crebræq; ſententiæ ponentur, & neſcio vnde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit vſus oratorię quaſi ſupellectilis. Supellex eſt enim quodammodo noſtra, quæ eſt in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum duplex. vnus ſimplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis vſitatíſque verbis, quod aut optimè ſonat, aut rem maximè explanat. In alienis, aut tranſlatum, aut factum aliunde, vt mutuo, aut factū ab ipſo, aut nouum, aut priſcum, & inuſitatum. Sed etiam inuſitata ac priſca ſunt in propriis, niſi quòd rarò vtimur. Collocata autem verba habent ornatum, ſi aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente ſententia. Nam ſententiarum ornamenta, quæ permanent etiam ſi verba mutaueris, ſunt illa quidem permulta: ſed quæ emineant, pauciora.

ORATIONEM quatuor habere virtutes oportet, vt emendata, vt dilucida, vt ornata, vt apta ſit. In qua ſermo purus erit & latinus, emendata: in qua dilucidè planéque dicetur, dilucida: in qua quid deceat, circunſpicietur, apta: in qua ponetur ornatum illud ſuaue & affluens, & acutæ crebræq; ſententiæ, ornata dicetur. Inemendata barbara eſt, obſcura non intelligitur, inepta nō eſt conſentanea rebus aut perſonis, inornata vileſcit: quæ vitia omnia maximè vitare debet orator. vnde conſtat iſta in graui quoque genere medioq; ſeruanda. Sed in tenui genere ſimplicior ac verecundior eſt vſus oratoriæ ſupellectilis. Sermo purus erit & latinus, ſi neque barbariſmus neque ſolœciſmus admittatur. Dilucidè planéque dicetur, ſi verba erunt propria, vſitata, bene contexta. Quid deceat circūſpicietur, ſi dicantur ea quæ conueniant dicenti, & ijs apud quos dicetur, & rei de qua agetur. Ornatus orationis eſt in verbis, in figuris, in copia, in compoſitione, & numerorū modo. Ex his affluentibus ac copioſè concurrentibus ſuauis emanat

emanat oratio. Hinc eſt illud ornatum,ſuaue & affluens, quod animũ pulchritudine demulcet,& affluentia copiaq́; lautè reficit. Sententiæ acutæ,ſubtiles ſunt & paruæ, ſed acres, quæ velut acumine feriunt ſenſum,punctimq́; mouent animos auditorum. Difficile dictu eſt vnde oriantur. A locis quidem ducuntur omnia,tamen alius alia excutit,& inuentio naturam requirit atq; prudentiam,quę diſſimilis in multis,varietatem inueniendi parit. Eruuntur ergo ex abdito, vt ab ea re de qua agitur,agente quadam ſubtiliore prudentia. Quòd autem verecundus & parcus eſt hic vſus aliorum ornamentorum, acutæ ſententiæ in hoc oratore dominantur. Eiuſmodi ſententijs vtitur Cicero etiã in minoribus cauſſis, vt pro Quintio: Quid ad hęc Næuius? Ridet ſcilicet noſtram amentiam,qui in vita ſua rationem ſummi officij deſideremus, & inſtituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit,cum iſta ſumma ſanctimonia ac diligentia? Videant, inquit,iſta officia viri boni:de me iſta cõſiderent:non quid habeam,ſed quibus rebus inuenerim,quęrant:& quemadmodum natus,& quo pacto educatus ſum. Memini, vetus eſt, de ſcurra multo facilius diuitem, quàm patremfamiliâs fieri poſſe. Etenim ſi vult virorũ bonorum inſtituto viuere, multa oportet diſcat atq; dediſcat:quorum illi ætati vtrunque difficile eſt. Idem in eadem oratione: Pecuniam ſi cuipiam fortuna ademit, aut ſi alicuius eripuit iniuria, tamen dum exiſtimatio eſt integra,facilè conſolatur egeſtatem:at non nemo aut ignominia affectus,aut iudicio turpi conuictus,bonis quidem ſuis vtitur:alterius opes (id quod miſerrimum eſt) non expectat:hoc tamen in miſerijs adiumento & ſolatio ſubleuatur. Cuius verò bona venierunt,cuius non modò ampliſſimæ illæ fortunæ, ſed etiam victus veſtitusq́; neceſſarius ſub præcone cum dedecore ſubiectus eſt, is non modò ex numero viuorum exturbatur, ſed,ſi fieri poteſt,infra etiã mortuos mandatur. Etenim mors honeſta ſæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit. hæc omnia ſententioſa ſunt. Supellex quodammodo, id eſt quadam tranſlatione verbi, noſtra eſt & oratoria,ac nullius alterius propria. Vt autem patrifamiliâs ornamento eſt lauta ac nitida ſupellex,ita & oratori ſplendorem afferunt ornamenta rerum atque verborum:quæ quia ſunt oratorũ propriá,nomen eloquentiæ dederunt. Ornatus verborum duplex,vnus ſimplicium,alter collocatorũ.aut enim verba ſingula qualia ſint,inſpicimus,aut in oratione coniuncta conſideramus. Simplicia alia propria ſunt,certa quaſi vocabula penè ſimul nata cum rebus ipſis, nullaq́; figura modificata. Alia tanquã aliena,& figuris innouata. Ex proprijs alia alijs natura præſtant,vt in verbis eiuſdem rei ſonantiora,aut rem maximè explanantia, vt informare plenius quàm inſtituere, deambulare quàm incedere, opportunitas quàm occaſio. Sonantiora in orationis amplitudine meliora ſunt, alia contrà. Si vim feſtinationemq́; dicimus, rem magis explanabit erumpit quàm exit,exilit quàm egreditur,fugit quàm abit,& alia id genus rebus aptanda. Cicero tertio de Oratore. In proprijs eſt verbis illa laus oratoris,vt abiecta atque obſoleta fugiat, lectis atq; illuſtribus vtatur, in quibus plenum quiddam & ſonans ineſſe videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus eſt quidam habendus, atque is aurium quodam iudicio ponderandus: in quo etiam conſuetudo bene

loquendi valet plurimum. In eodem libro verba simplicia reducit in tria genera: in ea quæ propria sunt, in ea quæ transferuntur, & quasi alieno in loco collocantur, in ea quæ nouamus & facimus ipsi. Aliena partitur in tria genera. Tria sunt, inquit, in verbo simplici, quę orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem: aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum. Eadem est hæc diuisio. Nam ad translata pertinent facta aliunde, vt mutuo. Facta autem ab ipso oratore, & noua, vno genere nouitatis continentur. Hoc modo ex quinq; membris tria facere possis. Translata sunt duplicia: alia necessitas genuit inopia coacta: inde gemmare vites dicimus, & lætas segetes, & luxuriem in herbis, equitare in arundine, os impeditum. Hæc & similia facta sunt aliunde, vt mutuo. ostendit his verbis tertio de Oratore: Hæ translationes, inquit, quasi mutuationes sunt, quum quod non habeas, aliunde sumas. Illic mutuationes dixit, vt hic facta aliunde mutuo. Alias translationes delectatio iucunditásque celebrauit, vt inhorrescit mare, feruet æstu pelagus, eloquentię flumen, flos ætatis, sylua rerum. μεταφοραὶ Græcè dicuntur, Latinè translationes. Alia gignit orator ac facit, aut facta ab alio noua vsurpat: quæ quia arte facta sunt, non spontè nata ex vsu loquentium, separantur à proprijs. sic facta sunt eliminare, exterminare, expectorare, versutiloquus, grandiloquus, volubilitas. Prisca & inusitata sunt in proprijs quidem, sed quoniam raro vtimur, à proprijs abducit, vt nuncupari, rebar, opinabar, soboles, prosapia, actutum: quibus loco positis, grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet. Quæret aliquis cur omittat synecdochen? metonymiam? antonomasian? metalepsin? allegorian? periphrasin? hyperbaton? Hic propria distinguit ab alienis. Propria propè nata sunt cum rebus ipsis: aliena aut transferuntur in aliorum locum, quod est proprium metaphoræ, & allegoriæ: aut noua sunt & inusitata, nedum propria, aut propria proprijs commutata, vt tectum pro domo, Ceres pro frumento. Possis etiam metaphoram latè extendere, more Aristotelis, vt figuras antè dictas amplectatur. De conformationibus verborum postea præcipiet, quum de figuris omnibus agetur. Figuræ verborum sunt aut in simplicibus, vt metaphora: aut in coniunctis, vt gradatio. Quæ sunt in collocatis, hoc modo distinguuntur à figuris sententiarum. Ornamenta verborum verbis mutatis non manent, manente sententia, vt, Euita malam famam tanquam perniciosam flammam. figura est prosonomasia.. muta verbum, Euita malam famam, tanquam perniciosum incendium. concinnitas excidit. Sententiarum ornamenta permanent, etiamsi verba mutaueris. O indomitam libidinem. si mutaueris, O effrenatam cupiditatem: eadem concinnitas permanebit. Sunt autem sententiarum ornamenta totidem, quot res natura speciéque diuersæ, sed pauciora quæ eminent, de quibus infrà dicetur.

Ergo ille tenuis orator, modò sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus & parcus, & in priscis, reliquísque ornamentis & verborum & sententiarum demissior, translatione fortasse

taſſe crebrior, qua frequentiſſimè ſermo omnis vtitur non modò vrbanorũ,ſed etiam ruſticorum. Siquidem eſt eorum, gemmare vites, ſitire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa frumenta. Nihil horum parum audacter,ſed aut ſimile eſt illi vnde transferas:aut ſi res ſuum nullum habet nomen,docendi cauſſa ſumptũ,non ludendi videtur. Hoc ornamento liberius paulo quàm cæteris vtetur hic ſummiſſus, nec tam licenter tamen, quàm ſi genere dicendi vteretur ampliſſimo. Itaque illud indecorum,quod quale ſit,ex decoro debet intelligi, hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius tranſfertur,idq́; in oratione humili ponitur,quod idem in alia deceret. Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocationẽ illuminat iis luminibus quæ Gręci quaſi aliquos geſtus orationis σχήματα appellant, (quod idem verbum ab his etiã in ſententiarum ornamenta tranſfertur) adhibet quidem hic ſubtilis, quem niſi quòd ſolum,cæteroquin rectè quidam vocant Atticum:ſed paulo parcius.Nam ſi,vt in epularum apparatu, à magnificentia recedens, non ſe parcum ſolum, ſed etiam elegantem videri volet:eliget quibus vtatur. Sunt enim pleræque aptæ huius ipſius oratoris de quo loquor, parſimoniæ.

QVAE SVPELLEX eſſet oratoria,prius oſtendit,vt poſtea quatenus orator ille ſubtilis vteretur, oſtenderet. Vtetur proprijs & vſitatis,vt ſit purus & elegans.ea eſt prima virtus orationis.Cęterùm ne in faciendis verbis ſit audax.Aut enim ingrata vileſcunt, vt biboſus: aut venuſta orationem extollunt, ſtylúmque floridiorem efficiunt, quàm qui tenuitati debeat adhiberi, vt nitelæ. In transferendo ſit verecundus,id eſt minimè audax. Grandioribus enim conueniunt audaciores metaphorę,quibus ſcatent heroici poëtæ,ac tragici. Carpebat quietem, frontem rugis arat, induit crines, flamma ſuggeritur coſtis aheni. Sic rebus in magnis Cicero. Te nõ exiſtimas inuidiæ incendio conflagraturum? Hæc adulta

Reipublicæ peſtis, ſtirps ac ſemen malorum omnium. Sit in priſcis, reliquíſque ornamentis & verborum & ſententiarum demiſſior, ne ſi quid excellenter exiſtat, ac in cæteris porrò emineat, fœda ſit & prodigioſa inæqualitas, qualem videmus in literis indoctorum, qui partibus abiectis addunt ſplendidius aliquid ab affectatoribus emendicatum, in quo gloriantur, & multum ſapere ſe putant. Tranſlationes in tenuitate frequentiores erunt, non illæ audaces, ac longè petitæ, ſed verecundæ, & è proximo ductæ, vt video pro intelligo: bona forma pro pulchra: ſcitus pro elegāti. Hoc genere frequentiſſimè ſermo omnis & lingua cottidiana vtitur, non modo vrbanorum qui accuratè loquuntur, ſed etiam ruſticorum qui ſermonem negligunt. Siquidem ruſticorum eſt gemmare vites, hoc eſt velut oculos producere, vnde racemus educatur. Sitire agros, aridos eſſe, pluuiámque cupere. Lætas ſegetes, vberes & fœcundas. Luxurioſa frumenta, exuberantia, in herbíſque paſcenda. Nihil horum parum audacter, ferendum tamen: quia res ſuum, id eſt proprium nullum habet nomen: alienum ſumptum eſt cauſſa docendi, non ludendi atque delectandi. Ferendum quoque quod eſt illi ſimile, vnde transferas. ſunt illæ metaphoræ propiores, vt haurire documenta de fonte ſcientiarum. Omnis tranſlatio ſimile quiddam refert, ſed alia diſſimilior, in oratione tenui minus ferenda, vt venoſus liber & verrucoſus, ſartago loquendi. Alia ſimilior, quo ornamento liberius paulo quàm cæteris vtetur hic ſummiſſus, nec tam licenter tamen, quàm ſi genere dicendi vteretur ampliſſimo. Indecorum certè eſt mulierem plebeiæ conditionis etiam ditiorem, auro, argento, gemmis, & ornatu ampliſſimo colluſtrari. Eiuſmodi eſt genus orationis humile, quod ſi verecundiam ſeruat, altius tranſlata repudiat: cuiuſmodi ſunt pro Rabirio. Quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes, nunquam profectò iſtam imaginem quæ domi poſita peſtem atque exilium Sexto Titio attuliſſet, in roſtra atque in concionem attuliſſes, neque tuas vnquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sexti Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum videres. Adhibet etiam ſubtilis orator illam concinnitatem, quæ verborum collocationem illuminat, id eſt figuras inſerit verborum collocatorum, vt mutationem generum, numerorum, partium, repetitionem, duplicationem, gradationem, aſyndeton, polyſyndeton, correctionem. Vocantur hæ concinnitates, & ornamenta, & lumina, & conformationes, à Græcis σχήματα, id eſt habitus & quaſi geſtus orationis, quæ ne ſit perſimilis, & eadem facie conſtans, nouas ſubinde formas ac figuras induit. Adhibebit hæc paulo parcius, ne venuſtates & aucupium delectationis quæſiſſe videatur. nec enim in apparatu magnificus eſſe debet, nec contrà ieiunus, & ſordidus, ſed is qui temperāter vtatur eleganti parſimonia. Quem niſi quòd ſolum, cæteroquin rectè quidam vocant Atticum. Parentheſis eſt in hunc ſenſum, oratorem tenuem quidam Atticum ſolum vocant: quòd Atticum, rectè: quod ſolum, prauè. Nam ſunt Atticorum genera multa, vt antea probatū eſt. Cæterùm, non cæteroquin, multi legendum putant, cæteroquin vt improbam vocem repudiant. Tamen cæteroquin dicitur, & alioquin, & ex analogia eodem modo ſignificant, nec vlla cauſſa eſt cur repudietur.

Nam

Nam illa de quibus antè dixi, huic acuto fugienda ſunt,paria paribus relata,& ſimiliter concluſa,eodémque pacto cadentia, & immutatione literæ quaſi quæſitæ venuſtates: ne elaborata concinnitas,& quoddam aucupium delectationis manifeſtò deprehenſum appareat. Itémque ſiquæ verborum iterationes contentionem aliquam & clamorem requirent, erunt ab hac ſummiſſione orationis alienæ: cæteris promiſcuè poterit vti: continuationem verborum modò relaxet,& diuidat,vtatúrque verbis quàm vſitatiſſimis,tranſlationibus quàm molliſſimis.etiam illa ſententiarum lumina aſſumat, quæ non erunt vehementer illuſtria. Non faciet Rempub.loquentem,nec ab inferis mortuos excitabit,nec aceruatim multa frequentans vna complexione deuinciet. Valentiorum hæc laterum ſunt, nec ab hoc quem informamus, aut expectanda,aut poſtulanda. Erit enim vt voce, ſic etiam oratione ſuppreſſior.Sed pleraque ex illis conuenient etiam huic tenuitati,quanquam iiſdem ornamentis vtetur horridius:talem enim inducimus.

PROPOSITA ſunt ea lumina, quibus hic tenuis illuſtret orationem. Sunt alia quibus non vtetur, ſi verecundus & parcus eſſe volet. Id genus ſunt paria paribus relata,id eſt, vt antè diximus, menſuræ & quantitatis eiuſdem membra, quæ ſunt ſua ſponte numeroſa, vt illa Ciceronis in Catilinam: Quòd ſi in vino & alea comeſſationes ſolum & ſcorta quærerent,eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc verò quis ferre poſſit,inertes homines fortiſſimis inſidiari? ſtultiſſimos prudentiſſimis? ebrioſos ſobrijs? dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, vino languidi,confecti cibo, ſertis redimiti,vnguentis obliti,debilitati ſtupris,eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum,atque vrbis incendia. Similiter concluſa,ſimiliter deſinentia, dicuntur ὁμοιοτέλευτα. quæ à ſimiliter cadentibus hoc differunt, quòd ſimiliter concluſa finem tenent, non ſimiliter cadentia. Similiter concluſa ſunt hæc: Bellum in Africa maximum confecit,victorem exercitum deportauit.

Similiter cadẽtia: Philosophia excitanda nobis est, vt si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam si possimus ociosi. Immutatione literę quasi quęsitæ venustates, vt, Puppesq́; tuæ, pubesq́; tuorũ. Non enim tam spes laudãda, quàm res est. talia sunt, honori oneri, orator arator, mos mors, emissus immissus. In his apparet elaborata cõcinnitas, & affectata elegãtia, & aucupium curiosaq́; inuestigatio delectationis. Ab hac summissione, id est, humilitate orationis, alienæ sunt verborum iterationes, non omnes, sed quæ contentionẽ aliquam vocis & laterum & clamorem requirunt. Nihil ne te nocturnum præsidium palatij? nihil ne vrbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil concursus bonorum omnium? nihil hic munitissimus habendi senatus locus? nihil horum ora vultusq́; mouerunt? Hæc acerba est iteratio verborum. Vtatur continuatione verborum, id est periodo, si modò relaxet & diuidat, hoc est breuiorem ponat: euitet longissimam. Breuior est ex duobus membris aut tribus: vt, Illud autem miror, cur vos aliquid contra me sentire dicatis, quum eum authorem vos pro me appelletis, nostrum nominetis. Vtatur verbis quàm vsitatissimis, vt, Quid ergo? Isti homines latinè non loquuntur? Immò verò tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam volũtatem. Vtatur translationibus mollissimis. duriores enim & asperiores tenuitati non consentiunt. Molles sunt metaphoræ, congregare viros, omnia tela conijcere, id est, omnibus modis homini nocere, respirasset cupiditas, dare locum, se colligere, in turpitudinem venire, & sexcenta id genus. Assumat etiam illa sententiarum lumina, quę non erunt vehementer illustria, vt interrogationes, admirationes, permissiones, concisam breuitatem, illusionem, rogationem, superlationẽ, interpretationem. Non faciet Rempub. loquentem: id maioris est contentionis: vsus est in detestanda coniuratione. Nunc te patria, quæ cõmunis est omnium nostrum parens, odit ac metuit, & iamdiu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neque authoritatem verebere? neque iudicium sequère? neque vim pertimesces? quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur. & quæ sequuntur. Nec ab inferis mortuos excitabit. est hæc etiã prosopopœia grauior, qua vtitur pro Cælio. Sed tamẽ ex ipsa quęram prius, vtrum me secum seuerè & grauiter & priscè agere malit, an remissè, leniter ac vrbanè? Sin illo austero more ac modo, aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis, non hac barbula qua ista delectatur, sed illa horrida quã in statuis antiquis & imaginibus videmus: qui obiurget mulierẽ, & pro me loquatur, ne ista fortè mihi succenseat. Existat igitur ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimum cæcus ille, & cætera. Non aceruatim multa frequentans vna complexione deuinciet, id est, non vtetur exaggeratione rerum atque verborum, cuius vsus est in amplificatione graui. Nunc iam apertè Rempub. vniuersam petis: templa deorũ immortalium, tecta vrbis, vitam ciuium omniũ, Italiam deniq́; totam ad exitium & vastitatem vocas. Valentiorum hæc laterum sunt, & acriore contentione dicenda, nec ab Oratore tenui, quem informamus, aut expectanda, vt eius tenuitatis propria: aut postulanda, vt iure impetranda. Erit voce & pronũciatione suppressior, quia vox orationi, oratio voci debet accõmodari. Quoniam oratio tenuis est, vox quoque careat insigni contentione, quæ grauissimis

illis

illis aptanda figuris eſt. Sed pleraq; ex illis ſententiarum luminibus conuenient etiam huic tenuitati, vt quæ non erunt vehementer illuſtria, qualia paulò antè numerabamus. quanquam iiſdem ornamentis vtetur horridus, quia ſic in apparatu à magnificentia recedit, vt eleganti tamen vtatur parſimonia.

Accedit actio, non tragica, nec ſcenæ, ſed modica iactatione corporis, vultu tamen multa cõficiens, non hoc quo dicuntur os ducere, ſed illo quo ſignificant ingenuè quo ſenſu quidque pronuncient. Huic generi orationis adſpergentur etiam ſales, qui in dicendo mirum quantum valent: quorum duo genera ſunt, vnum facetiarum, alterum dicacitatis. vtetur vtroque, ſed altero in narrando aliquid venuſtè, altero in iaciendo mittendoq́; ridiculo, cuius genera plura ſunt: ſed nunc aliud agimus.

IN REBVS & verbis eſt oratio, quæ ſi dicitur, eget etiam actione, hoc eſt pronunciatione. Tertius eſt igitur locus præcipiẽdi de tenuitatis actione. Actio oratoris ſummiſſi ne ſit tragica & grauis inſigni contentione vocis, vultu triſti, geſtúque turbulento. Nam talis actio penè contentionibus adhibetur. Talis eſt Tragœdorum in agendis fabulis: quo qui feruntur impetu, tragœdias excitare dicuntur. Ne ſit etiam actio ſcenæ, hoc eſt hiſtrionum, quorum clamoſa ſæpe & vultuoſa eſt actio. Sit modica & temperata iactatione, motúque corporis, quoniam rebus in paruis membra vehementer agitare, propè furioſum eſt. Decet autem pronunciatio, quæ reſpondet orationi. Vultu, non iactatione membrorũ multa conficiat, vt orationis intellectum iuuet. Non hoc vultu quo dicuntur inepti & inuenuſti clamatores os ducere, hoc eſt labra, buccas, nares, oculos huc & illuc turpiter contorquere, ſed illo decenti vultu, quo ſignificant ingenuè, honeſtè & liberaliter, quo ſenſu quidque pronuncient, acriter an ſuauiter, ſeuerè an blandè, animo irato an quieto, beneuolo an auerſo. Os Cicero accipit omnem partem quam vulgus faciem dicit. Singulorum ferè verborum ſuus quidam vultus eſt, rerum naturis aptè venuſtéque conformandus. Huic generi orationis adſpergentur etiam ſales, quemadmodũ ſal & condimenta cibariis adſperguntur ad palati voluptatem. Quippe oratoris eſt non docere modò, ſed etiam mouere, atque delectare. Delectatio poſita eſt in ſalibus, ac ridiculis, quæ in dicendo mirum quantum valeant. amabiles enim mores oratoris & acumen oſtendunt, tędium rerum grauium leuant, affectus aduerſarii triſtes eludunt, controuerſias interim grauiſſimas riſu liberali diſſoluunt. Sales alii ſunt facetiarum, alii dicacitatis: qui quantũ inter ſe diſtent, oſtendit ſecundo de Oratore. Quum duo genera ſint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterũ

peracutum & breue. Illa à veteribus ſuperior, cauillatio: hæc altera, dicacitas nominata eſt. Hic ſales, illic facetias vt genus ponit, confuſis nominibus. Hic autem facetias cauillationes vult accipi. Itaque facetiæ ſiue cauillationes à veteribus dictæ, perpetua eſt feſtiuitas in dicẽdo, qua feſtiuè deſcribuntur hominum mores, vt moueatur hilaritas ex ipſo genere ſermonis, vultu vocéque adiuuante: cuiuſmodi narratio Ciceronis eſt in oratione pro Cluentio de maiore Cepaſio, & pro eodem hiſtoria de Bruto atq; Craſſo. Dicacitas autem feſtiuitas eſt breuis & acuta, vt Catulli, qui à Philippo interrogatus, quid latraret? furẽ ſe videre reſpondit. Superius ergo genus in narrãdo aliquid venuſtè, poſterius in iaciendo mittendóque ridiculo, id eſt, eo dicto quod riſum ciere poſſit, à Græcis dicitur γέλοιον. Ridiculorum genera ſunt plura. Alia verſantur in ambiguo, alia in paronomaſia, alia in metaphoris, alia in ironia, alia in contrarijs, ſimilibus, imaginibus, apologis, hiſtorijs. Sunt alia quoque genera, quæ exponit omnia de Oratore libro. 2. Hic ideo omittit, quód aliud agit, quęnam ſit optima dicẽdi figura.

Illud admonemus tamẽ, ridiculo ſic vſurum oratorem, vt nec nimis frequenti, ne ſcurrile ſit: nec subobſcœno, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in calamitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odii locum riſus occupet: neq; aut ſua perſona, aut iudicũ, aut tempore alienum. Hæc enim ad illud indecorum referuntur. Vitabit etiam quęſita, nec ex tempore ficta, ſed domo allata, quæ plerunque ſunt frigida. Parcet & amicitiis, & dignitatibus: vitabit inſanabiles contumelias: tantummodo aduerſarios figet, nec eos tamẽ ſemper, nec omneis, nec omni modo: quibus exceptis ſic vtetur ſale, & facetiis, vt ego ex iſtis nouis Atticis talem cognouerim neminem, cum id certè ſit vel maximè Atticum. Hanc ego iudico formam ſummiſſi oratoris, ſed magni tamen & germani Attici: quoniá quicquid eſt ſalſum aut ſalubre in oratione, id proprium Atticorum eſt: è quibus tamen non omnes faceti: Lyſias ſatis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur, Demoſthenes minus habetur: quo quidem mihi nihil

videtur

videtur vrbanius:ſed nõ tam dicax fuit, quàm facetus. Eſt autem illud acrioris ingenii,hoc maioris artis.

TEMPERARE iocum,difficillimũ eſt.Ennium dixiſſe ferunt flammam à ſapiente facilius ore inardente opprimi,q̃ bona dicta teneat. Quãobrem quæ ridicula vitet Orator vt illiberalia, nõ inutile eſt admonere. Nimium frequens ridiculum,ſcurrile eſt,ideoq́; vitandũ.Obſeruanda,inquit,tẽporis ratio,& ipſius dicacitatis moderatio,& tẽperantia,& raritas.Quod Oratores cum cauſſa dicunt, nõ vt ridiculi videantur,ſed vt proficiãt aliquid:ſcurræ totũ diem, & ſine cauſſa. Scurrile eſt quod Appius in Sextium cõiecit:Cœnabo,inquit,apud te: vni enim locum video.Luſcus erat Sextius. Permulta ſunt ſcurrilia apud Plautũ,quæ riſum quidem cõcitant,ſed illiberaliter, & agreſti more.Aliud eſt ridiculum ſubobſcœnum,quale mimi, qui ridiculè mores imitantur hominum,ſine dignitate coniiciunt: quod non reſpuunt etiã ſatyrici. Cato,vt eſt apud Horatiũ, quum iuuenem exeuntem fornice vidiſſet,hominẽ laudauit:tum Cupennius adulter,Nolim me, inquit,hoc modo laudari. De ridiculo mimico Cicero de Oratore:Quid enim poteſt eſſe tam ridiculum,quàm Sãnio eſt?ſed ore,vultu,imitandis moribus,voce deniq;,corpore ridetur ipſo.Salſum hunc poſſum dicere,atq; ita,non vt eiuſmodi Oratorem eſſe velim, ſed vt mimum . Idem, Obſcœnitas non ſolum non foro digna,ſed vix conuiuio liberorum.Aliud eſt petulans & improbum, quod acerbè laceſſit & inſultat, vt quum candidatus Aulus Sempronius cum Marco ſuo fratre Vargulam complexus eſſet,Puer,inquit,abige muſcas.Aliud eſt in calamitatem, quod inhumanum eſt. Aliud in facinus & improbitatem inſignem, quæ non riſu, ſed odio perſequenda eſt. Propterea ſi ridetur, odij locum riſus occupat. De vtroque genere Cicero, Nam nec inſignis improbitas, & ſcelere coniuncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur . Facinoroſos enim maiore quadam vi,quàm ridiculi,vulnerari volunt:miſeros illudi nolunt,niſi ſi ſe forte iactant.Quintilianus. Nec accuſatorem atroci in cauſſa,nec patronum in miſerabili iocantem feret quiſquam . Materies omnis ridiculorum eſt in illis vitijs quæ bellè agitata ridentur. Aliud eſt ab agentis perſona, aut iudicum, aut tempore alienum, vt quum dicit Orator indigna ſe,aut quæ iudicem lædũt,aut quæ non obſeruant temporis opportunitatem . hæc referuntur ad indecorum . Ea quæ dicit vir bonus, omnia ſalua dignitate ac verecundia decent.Vitabit etiam quæſita, & præparata,& ea quæ non ex tempore ſunt ficta, ſed domo allata,& plerunque frigida . Omnino (vt ait) probabiliora ſunt quæ laceſſiti dicimus, quàm quæ priores.Nam & ingenij celeritas maior eſt,quæ apparet in reſpondendo , & humanitatis eſt reſponſio . Idem in eodem loco· Antè illud facetè dictum emiſſum hærere debeat,quàm cogitari potuiſſe videatur. Parcet Orator amicitijs,ne temere in eos dicat qui diliguntur,& ne ſubeat illud,Potius amicũ quàm dictũ perdidi.Parcet etiam dignitatibus,id eſt viris maieſtatis honorãdæ, ne laceſſat quẽ lædere ſit periculoſum.Vitabit inſanabiles contumelias,quas inimicitiæ graues inſequuntur,& ſæpe turpis ſatiſfactio. Tãtummodo aduerſarium figet,& acuto dicto confodiet.Nec eos tamẽ ſemper,ne ſcurrile ſit: nec omneis

ne nulla ratio perſonæ habita eſſe videatur.nec omni modo,ſed tantum liberali.His ridiculis ineptioribus exceptis,vtetur Orator ſale, id eſt ridiculo acuto & breui,& facetijs in omni ſermone fuſis.Hic arguit iterum cauſſidicos illos inſolentiores,de quibus antè dictum eſt,qui quòd vterentur oratione perhumili,reiecto omni ſplēdidiore cultu,ſoli volebant Attici videri:quaſi verò Lyſiam imitarentur,& eius viri tenuem venuſtatem,quæ ſicut eſt Attica,ita non ſola dici poteſt Attica.nam quicquid eſt ſalſum & ſalubre,hoc eſt cōmodum & vtile in oratione,id proprium Atticorum eſt,e quibus Lyſias ſatis eſt facetus,& Hyperides, Demades præter cęteros fertur.nec enim ſcripta extant vnde id ſcire poſſis. Demadis alterius extat adhuc fragmentum.Demoſthenes minus habetur, ab indoctis,quum ſit ipſe perurbanus, ſed non tam dicax in conijciendo breui ridiculo, quàm facetus in texēda lepida narratione,quod eſt ingenij maioris.maius enim perpetuos ſales inſpergere,quàm vna & altera breui ſententia iocari, quanquam & hoc eſt acris ingenij.De his omnibus oratoribus Cicero in Bruto.

Vberius eſt aliud, aliquantoq́; robuſtius, quàm hoc humile,de quo dictum eſt:ſummiſſius autem,quàm illud,de quo iam dicetur, ampliſſimum. Hoc in genere neruorum vel minimum, ſuauitatis autem eſt vel plurimum.Eſt enim plenius,quàm hoc enucleatum:quàm autem illud ornatum,copioſumq́;,ſummiſſius.Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumq́; eſt in hac orationis forma ſuauitatis: in qua multi floruerunt apud Græcos : ſed Phalereus Demetrius meo iudicio præſtitit cæteris: cuius oratio cū ſedatè placideq́; loquitur,tum illuſtrant eam quaſi ſtellæ quædam, trāſlata verba,atque immutata. Tranſlata ea dico, vt ſæpe iam,quæ per ſimilitudinem ab alia re aut ſuauitatis aut inopiæ cauſſa transferuntur:Mutata,in quibus pro verbo proprio ſubiicitur aliud quod idē ſignificet, ſumptum ex re aliqua cōſequenti: quod quanquam tranſferendo fit, tamen alio modo tranſtulit cum dixit Ennius arcem & vrbem orbas:alio modo ſi pro patria arcem dixiſſet:& horridam Africam terribili tremere tumultu

multu cum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc Hypallagen rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis, Metonymian grammatici vocant, quòd nomina transferuntur. Aristoteles autem translationi hæc ipsa subiungit: & abusionem, quam κατάχρησιν vocant: vt cum minutum dicimus animum pro paruo, & abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quòd delectat, vel quòd licet. Iam cum fluxerunt plures continuæ translationes, alia planè fit oratio. itaq; genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν, nomine rectè: genere melius ille qui ista omnia translationes vocat.

SVMMISSI oratoris imaginem delineauit, ex ordine medium genus describit, hoc modo: Medium genus vberius est & robustius, quàm humile: summissius, quàm amplissimum: plenius, quàm tenue: summissius, quàm graue. Vbertas est in ornamentorum copia, non in verborum multitudine. Robur in grandiore stilo orationis, & ampliore numero, non in seueritate dicẽdi: quoniam hoc in genere fatetur minimum esse neruorum, propterea quòd plus carnis habet ad decorem, plenumq; corpus, quàm roboris & neruorum ad vim animis inferẽdam. hinc plenum dicitur, sicut gracile & tenue vocatur illud enucleatum quod dicit omnia, quasi minuto corpore macilentum. Itaq; verba leget grandiora, assumet ornamenta pulcherrima figurarum, pedes collocabit ampliores, & longiores extendet periodos. Ex his vbertas, styliq; robur, & plena modorum ratio, & erectior cum facies tum sonus orationis, q̃ illa generis imi summissio. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, vt sententiæ, amplificationes, egressiones, schemata, numeri pleniores, copia rerum atq; verborum. nõ tamen ideo summũ putandum est. Vt enim ab illa forensi contentione non differat ornamentorum copia, genere tamẽ & modo plurimum distat: quod multis expositum est, quum de Sophistarum similitudine ageretur: & hic discrimen ostendit, quum summissius q̃ illud amplissimum dicit, & plurimum esse in hac orationis forma suauitatis. Nam graue genus, & quod summum dicitur, acre est, & vehementer intentum, & asperitate quadam cõcitatum. quod paulò pòst apertè docebit. In media suauitate Demetrium præfert omnibus, quem fuisse omnium politissimum scribit de Oratore lib. 2. de eodẽ plura de claris oratoribus. Phalereus, inquit, successit eis senibus, adolescens eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus, q̃ palæstra. Itaq; delectabat magis Athenienses quàm inflammabat. Processerat enim in solem & puluerem, nõ vt è militari tabernaculo, sed vt è Theophrasti doctissimi hominis vmbraculis. Hic primùm inflexit orationẽ,

& eam mollem teneramq; reddidit:& suauis(sicut fuit)videri maluit, quàm grauis:sed suauitate ea qua perfunderet animos,non qua perfringeret. Is quum multos annos rexisset Athenienses, solum vertit, & Ptolemæi Soteris bibliothecæ præfectus est. Ab Attico portu Phalero dictus est Phalereus, quod nomen est trium syllabarum φαληρεύς. Frequenter vtebatur metaphora, metonymia, catachresi, allegoria, luminibus verborum, locis communibus, & oratione sedatè placidè & quietè profluenti:quæ Cicero medij generis ornamenta censet. Verba transferuntur aut suauitatis gratia,vt,Quid enim odisset Clodium Milo,segetem ac materiam suæ gloriæ? Aut inopiæ,vt,durus homo,fructus laborãt.Ne mireris autem quòd nomine suauitatis hic metaphoram censet. Nam etsi metaphora multiplex est,multísque de caussis inuenta,tamen genus illud quod habet plurimum suauitatis,translatione suaui frequens vtitur. Præterea si translationem facimus citra necessitatem,hoc eò facimus, quòd translatum sit in eo significando quod agitur,præstãtius,quàm proprium.Quod autem præstat,id auribus & animo intelligentis suauius accidat necesse est.Id ostendit tertio de Oratore.Similitudinis est ad verbum vnum contracta breuitas, quod verbum in alieno loco tanquam in suo positum, si agnoscitur,delectat: si simile nihil habet, repudiatur. Immutata verba sunt in quibus pro verbo proprio subijcitur aliud, quod idem significet,sumptum ex re aliqua consequẽti:vt si pro patria arcem dixeris,& pro Afris Africam,intelliguntur duæ figuræ,συνεκδοχὴ καὶ ὑπαλλαγή, quæ est verborum summutatio,& μετωνυμία, id est,nominis pro nomine positio, & nominũ quædam translatio. de qua re idem de Oratore libro.3. Ne illa quidem traductio atq; immutatio inverbo quandam fabricationẽ habet,sed in oratione.Africa terribili tremit horrida terra tumultu.pro Afris est sumpta Africa.Neq; factum verbum,vt,mare saxifragis vndis.Neq; translatum,vt,mollitur mare: sed ornandi caussa proprium proprio commutatum.Hactenus Cicero.Percurre totũ locum: vt quæ faciant huc,inde referre possis.Sic differunt hæ conformationes. In metaphora similitudo est breuiter cõtracta,vt,vrbs orba est. Hypallage siue metonymia est quum pro inuentore inuentum, pro continente contentum, pro efficiente effectum,pro possesso possessorem, aut contrà capimus. Synecdoche dicitur,quum à parte totum intelligitur, vel numerus à numero, vt ab vno plures. Notiora sunt hæc,quàm quæ pluribus verbis exponi debeant. De catachresi, id est,abusione,idem Cicero de Oratore:Abutimur sępe etiam verbo non tam eleganter quàm in transferendo : sed etiamsi licentius, tamen interdum non impudenter,vt quum grandem orationem pro magna,minutum animum pro paruo dicimus. Quintilianus. Eo magis necessaria κατάχρησις, quam rectè dicimus abusionem, quæ non habentibus nomen suum,accommodat quod in proximo est,sic,Equum diuina Palladis arte Aedificãt.Hæc Fabius.Cicero tamen significat catachresin fieri posse vbi non deficit nomen, & Quintilianus fatetur , his verbis:Nam poetæ solent abusiuè etiam in his rebus quibus nomina sua sunt,vicinis potius vti,quod rarũ in prosa est.ἀλληγορία alia est oratio, quum fluxerunt continuæ plures translationes.Fabius interpretatur inuersionẽ,quæ aliud verbis, aliud sensu ostẽdit,vt hoc, Miror,querorq; quenquam hominum ita pessundare

alterum

alterum verbis velle, vt etiã nauim ipse perforet, in qua ipse nauiget. Ista omnia, metonymian, synecdochen, catachresin, allegorian vno genere complectitur Aristoteles, & metaphoras vocat rhetoricorum tertio, vbi translationum species exponit adeò fusè, vt eius verba citare molestũ sit. Satis est adscribere definitionem ex eius libro περὶ ποιητικῆς, μεταφορὰ δ' ἐστὶν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. Translatio est alieni nominis inductio, quæ fit aut à genere in speciem, aut à specie in genus, aut à specie in speciem, aut à similitudine rationis eiusdem.

Hæc frequentat Phalereus maximè: suntq; dulcissima. & quanquam translatio est apud eum multa, tamẽ immutationes nusquã crebriores. In idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum: latæ eruditæq; disputationes ab eodem explicantur, & loci cõmunes sine contentione dicuntur. Quid multa? E philosophorum scholis tales ferè euadunt, & nisi coràm erit cõparatus ille fortior, per se hic quem dico, probabitur. Est enim quoddam etiam insigne & florens orationis pictum & expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes sentẽtiarum illigantur lepôres. Hoc totum è Sophistarum fontibus defluxit in forum: sed spretum à subtilibus, repulsum à grauibus, in ea de qua lquor, mediocritate consedit.

PHALEREVS Demetrius, qui in media suauitate versatur, frequenter metaphoris vtitur, id est, translatis verbis, epithetis, imaginibus, allegorijs, abusionibus. Vtitur etiam crebrò immutationibus, quæ sunt synecdoche & hypallage, quam metonymian grammatici vocant. Vnde constat his quasi stellis illustrari modicum genus, quod est moderatione quadam temperatum. In idem genus orationis, verborum cadunt lumina omnia, conduplicatio, iteratio verborum, commutatio, similiter cadentia, similiter desinentia, paria relata, gradatio, dissoluta, coniuncta, & id genus cætera. Multa etiam cadunt lumina sententiarum, vt cõmoratio, interrogatio, descriptio. Nonnulla sunt quæ perraro collocantur, vt acriora, quibus ardet illud supremũ genus, qualis est prosopopœia, vrgens interrogatio, aposiopesis, execratio. Quòd si paulò antè dixit, huic generi omnia dicendi ornamẽta conuenire, nunc autẽ dicit multa cadere, nõ omnia, ne cõtraria præcipere

putato. Ornamentorũ genera conueniunt omnia, quod iterũ paulò pòst affirmat. Est, inquit, quoddam etiã insigne & florens orationis pictum & expolitum genus, in quo omnes verborũ, omnes sententiarum illigantur lepôres. Verum est tamen haud conuenire species omnes, præsertim quum suauitati studetur, vt à Phalereo Demetrio. Quod ad inuẽtionem pertinet, latæ eruditæq; disputationes de re proposita ab eodẽ Demetrio explicantur. Latitudo demonstrat Oratoris copiam, eruditio ostẽdit artem. Loci cõmunes, hoc est θέσεις, ac infinitæ quæstiones, sine cõtentione ab eo dicuntur: quæ si cum graui contentione, id est, acerbitate & ardore multo dicerẽtur, euaderent in illud ardens & acre genus. Recipit ergo medium genus latas & eruditas disputationes, ac locos cõmunes, sed sine contẽtione & orationis, & pronunciationis. E philosophorũ scholis tales euadũt, qualis ille Demetrius, sedati, quieti, diserti, suaues, copiosi, omnibus propè ornamẽtis illustres ac decori. Illi per se suoq; genere probãtur vt summi, nisi quando cõparatur, hoc est contrà mittitur, ille fortior, qui dicitur eloquentissimus. Alterum genus est non tam mediũ, quàm ab ordine summo deuolutum, quale composuit Isocrates, cæteriq; quondam vocati Sophistæ: aut quòd philosophia abutebantur ad quæstum, vt est in Sophista Platonis, aut quòd id nominis etiã cum honore ferebatur, aut quòd eorum plerique plus ostentationis q̃ veræ scientiæ haberent. Hoc genus floret insigni elegantia, pictum est colorum & figurarum varietate, expolitum est pulcherrimo quoque cultu & ornamento. In eo omnes verborum, omnes sententiarũ illigantur lepôres, hoc est dicendi venustates. Sed quod antè dictum est, neque neruos, neque aculeos oratorios ac forenses habet, ideoq; summissius habitum est, quàm illud graue dicẽdi genus, quia animos demulcere potius quàm perturbare contendit. Hoc in forum detulerunt Isocratis aliquot discipuli, & sectatores philosophorum non pauci, pleriq; etiam Romani moribus & sermone elegantes. Hac dicendi figura Cicero frequenter exprimit hominum rerumq; laudes, & cõsilia trãquilla, & actiones gratiarum, & philosophiæ partes. Non est hęc forma dicendi subtilis, non grauis & ardens, ergo media, sed grauitati propior quàm subtilitati.

Tertius est ille amplus, copiosus, grauis, ornatus, in quo profectò vis maxima est. Hic est enĩ cuius ornatũ dicendi & copiã admiratæ gẽtes, eloquentiã in ciuitatibus plurimũ valere passæ sunt: sed hanc eloquẽtiam, quæ cursu magno sonituq; ferretur: quam suspicerent omnes, quam admirarẽtur, quam se assequi posse diffiderẽt. Huius eloquẽtiæ est tractare animos, huius omni modo permouere. Hæc modò perfringit, modò irrepit in sensus: inserit nouas opiniones, euellit insitas.

TERTIO generi ſupremóque dignitas conuenit & amplitudo, copia rerum atque verborum, grauitas ſententiarum, ornatus & elocutio magnifica: ex quibus tertius ille Orator amplus,copioſus,grauis,ornat⁹ videbitur. Ex his quatuor rebus duæ pariunt admirationem, copia & ornatus. Copia quantitatis eſt: ornatus qualitatis. Duæ reliquæ magnæ quidē ſunt,ſed minus admirabiles, amplitudo & grauitas. Altera eſt dignitatis,altera verò ponderis. Amplitudo legit digniora grandioraq́; grauitas robuſtiora ac vehementiora. Cæterum non modò oratorum, ſed etiam philoſophorum amplitudo eſt & grauitas:ideóque minus in admiratione ſunt. Admirantur ardentem hanc eloquentiam gentes, & eò ſuſpiciunt omnes, quòd eam ſe aſſequi poſſe diffidunt:vt quæ magno curſu tanquam rapidum flumen, magno ſonitu quaſi torrens in prærupto feratur. Quòd autem gentes hanc eloquentiam ſuſpiciunt,eò in ciuitatibus plurimum valere patiuntur. Plurimum ſanè valuit Athenis & Romæ,plurimum Rhodi,& in ciuitatibus Aſianis. Hinc ſcribit, C.Carbone in concione verba faciente, quòd illius aptè numeroſeq́ ferebatur oratio,tantum clamorem concionis excitatum eſſe,vt admirabile eſſet. Huius eloquentiæ eſt tractare animos, & omni modo permouere. Hæc perfringit difficiliores aditus, & more fulminis omnia perrumpit,vt illa Periclis. Eadem leniter irrepit in ſenſus eorum qui vtilius callidè falluntur, quàm aſpere concitantur. Inſerit nouas opiniones:euellit inſitas, vt de cēſoribus pro Cluentio:de Stoicorum placitis pro Muræna.

Sed multum intereſt inter hoc dicendi genus,& ſuperiora. Qui in illo ſubtili & acuto elaborauit,vt callidè argutéque diceret,nec quicquam altius cogitaret: hoc vno profectò magnus orator eſt,ſi non maximus: minimèque in lubrico verſabitur: & ſi ſemel conſtiterit,nūquam cadet. Medius ille autem,quem modicum & temperatum voco, ſi modò ſuum illud ſatis inſtruxerit,non extimeſcit ancipites dicendi, incertóſque caſus:etiam ſiquando minus ſuccedet,vt ſæpe fit, magnū tamen periculum non adibit. altè enim cadere non poteſt. At verò hic noſter,quem principem ponimus,grauis,acer,ardens,ſi ad hoc vnum eſt natus,aut in hoc ſolo ſe exercuit,aut huic generi ſtudet vni,nec ſuam copiam cum illis duobus generibus temperauit, maxime eſt contemnendus. Ille enim ſummiſſus,quòd acute &

veteratorie dicit,ſapiens iam:medius,ſuauis: hic autem copioſiſſimus,ſi nihil eſt aliud, vix ſatis ſanus videri ſolet. Qui enim nihil poteſt tranquille,nihil leniter, nihil partite, definite, diſtincte, facete dicere,præſertim cum cauſſę partim totæ ſint eo modo,partim aliqua ex parte tractandæ, ſi is nō præparatis auribus inflāmare rem cœpit, furere apud ſanos , & quaſi inter ſobrios bacchari vinolentus videtur.

FORMAS ſingulorum generū,vt per ſe ſolæ viderentur,effinxit,deinde ordine comparauit inter ſe,vt earum præſtātiſſima dignoſceretur. Subtile genus & intermediū tutiora ſunt:graue in lubrico verſatur.Illa diu patienter tolerare poſſumus:hoc ſi pergit in longum,vt inſanum contēnimus. Subtilis in hoc magnus eſt Orator,quòd callide argutéq; dicit,id eſt ex vſu quodam argutas ſentētias & acutas collocat. Non eſt idem maximus,quia nihil quicquā altius cogitat, quod tenuitati ſit impar.Is minime in lubrico verſatur,ſed vbi ſemel conſtiterit,hoc eſt quaſi pedem firmarit,nunquam cadet.Via trita eſt,multiſq; conculcata & firmata veſtigijs,nulla circunſtant pręcipitia,nullæ ruinæ.Significatur oratio depreſſa, & in imo poſita, vnde non licet graui caſu quaſi ex alto gradu corruere. Nihil enim eminet,ſed omnia ſermoni proxima ſunt,quæ non quemadmodum lubrica,retinere facile eſt,& ſiquādo titubes,eſt in proximo ſolum, quo gradum ſtabilias. In figura graui res arduæ ſunt,quas ſi continuare non poſſis,aut non debeas, vident omnes vnde turpiter decidas. Hinc ridiculi fuere mali poetæ, qui poſitis aliquot verſibus tumidis ac ſonātibus,in miſeros quoſdam verſiculos maieſtate relicta decidebant: in quos illud eſt,Quid dignū tanto feret hic promiſſor hiatu? Hoc inepti faciūt in oratione.Principio verba affectata ac ſeſquipedalia ferruminant: vbi defecit illa perrara materia,tum ad ſcopas diſſolutas reuoluuntur.Tutius igitur vti ſubtili figura,ſi gradum ſummum firmare nequeas, aut ſi paruis in rebus non debeas.Medius ille & temperatus ſi ſatis inſtruxerit,& rebus omnibus apparauerit ſuum illud genus, vt quū volet & aptare & cōtinuare poſſit,non extimeſcet ancipites caſus,quæ ſunt ruinæ periculoſæ neſcientibus illa ſumma retinere.Quòd autem ſit altior paulo quàm ſubtilis, grauius aliquanto cadit.Tamen ſi minus ſuccedit,vt ſæpe accidit in orando aduerſam obſtare fortunā, magnum periculum nō adibit,quia alte cadere non poteſt,qui in alto non eſt.Si ſe demiſerit,imo genere ſuſtinebitur, neque maxime claudicabit. At verò hic noſter,hoc eſt quem principem ponimus, vt quem ſuſpiciunt & admirantur omnes, quia ſit grauis pondere rerum atq; verborum, acer cōtentione & pugna forenſi,ardens amplificationibus,ſi ad hoc vnū eſt natus,quod eſt naturæ acrioris:aut in hoc ſolo ſe exercuit, quod eſt artis ac vſus:aut huic generi ſtudet vni, quod eſt voluntatis atq; delectus, maxime eſt cōtemnendus. Debet igitur ſuam

copiam cum illis duobus generibus temperare,vt ſubtilia & minuta acute dicat, & media temperate.Quod quia Virgilius etiam fecit,multo fuit auribus gratior, quàm Lucanus,qui grauiſſimam carminis heroici maieſtatem vbiq; reſonare cupiebat.Ille ſummiſſus, quòd acute & veteratorie,id eſt callide dicit, ſapiens habetur.Acutis ſententijs tanquã ſtimulis animum pungit,prȩſertim ſi vſu occalluit, veteratorq́; ſit,& arguti dialectici perſimilis,argumẽtatione minuta ducit audientem.propterea ſapere videtur.Medius ille ſuauis eſt æquabili trãquillitate, ac ornamentorũ varietate. Hic tam copioſus & acer ſi nuſq̃ flectitur ab amplificandi contentione,vix ſatis ſanus videtur.Ergo verſatur in lubrico,& ignominiæ periculum ſubit:ſiue cadit,quum in ſummo ſtare oportet:ſiue in ſummo tonát,quum agere trãquille decet.Dicet quiſpiã,quando tranquille agere decet?hic oſtendit id oportere fieri in partitionibus ac diuiſionibus,in definiendis rebus & verbis, in diſtinguendis rebus implicatis,in facetis narrationibus,in iaciendo ridiculo. Nihil iſtorũ ardenter & concitate fieri debet,quòd animus non perturbatur,ſed docetur.Ergo qui partite,definite,diſtincte,facete dicit, is & tranquille & leniter dicit.Erunt autem cauſſæ partim totæ eo modo tractandæ, vt de agnatione, tutela,ſtipulatione:partim aliqua ex parte cum trãquillitate tractandæ:aut vbi fama & exiſtimatio laborat,vt pro Quintio:aut vbi vita ĩ periculo eſt,vt pro Cœlio.Adde quòd raro incipimus ex abrupto,& ab amplificatione vehementi, ſed exordijs & expoſitionibus antè paramus aures,quàm rem contentionibus inflãmemus.Aliquid igitur in cauſſa grauiſſima quiete tranquilleq́; dicendũ eſt:quod qui non fecerit,is furere apud ſanos,id eſt nullo motu concitatos,& quaſi inter ſobrios,qui cauſſæ vim non attigerunt,bacchari temulentus videbitur.

Tenemus igitur Brute,quem quærimus,ſed animo. Nam manu ſi comprehendiſſem, ne ipſe quidem ſua tanta eloquentia mihi perſuaſiſſet vt ſe dimitterem. Sed inuentus profectò eſt ille eloquens, quem nunquam vidit Antonius. Quis eſt igitur is? Complectar breui,diſſeram pluribus.Is enim eſt eloquẽs,qui & humilia ſubtiliter,& magna grauiter, & mediocria tẽperate poteſt dicere. Nemo is, inquies,vnquam fuit. Nec fuerit:ego enim quid deſiderem, nõ quid viderim,diſputo:redeoq; ad illam Platonis,de qua dixeram,rei formam & ſpeciem, quam etſi non cernimus,tamen animo tenere poſſumus . Non enim eloquentem quæro, neq; quicquam mortale & caducum, ſed illud ipſum,

cuius qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis nisi mentis oculis videre possumus. Is erit igitur eloquẽs (vt illud idem iteremus) qui poterit parua summisse, modica temperate, magna grauiter dicere.

QVAERIT Brutus, idq́ iam sæpius, quod eloquentiæ genus Cicero probet maxime, & quod idem summum & perfectissimum iudicet. quoniam Cicero in vno viro illud inuenire non potest, eloquentiæ perfectę speciẽ ad illam Platonis ideam refert. Vt autẽ cogitatione concipiamus ideam, tria breuiter circũscribit genera dicendi: deinde latius in species distribuit, vt formæ permultę laudabiles esse videãtur: tãdem fusius exponit generũ singulorum proprietates: vt hoc demum conficiat, eum summum & perfectissimum videri, qui & humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperate potest dicere. Tenemus, inquit, quem quærimus oratorem, non manu, quia nemo tãtus inuenitur: sed animo, qui ideam mente complectitur: vt non sine caussa idea perfectæ eloquentiæ quæsita esse videatur. Iocatur, vt animi caussa fieri solet. Manu, inquit, si prehendissem, non modo ille vulgaris Orator, sed ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, vt se dimitterẽ. quo dicto significat ardere se amore eloquentiæ perfectæ: quæ si videri posset, miros amores sui in animis nostris excitaret. Hanc qui tenet, est ille eloquens quem nunquam vidit Antonius, qui disertos ait se vidisse permultos, eloquẽtem verò neminem. Quis est igitur is? dicet aliquis. Complectar breui, inquit, differã pluribus. Facilè est rẽ paucis generibus adstringere, sed paucis explicare difficile est. Comprehendit Oratorem perfectum tribus omnino proprietatibus, qui humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperate dicat. Nemo is, inquies, vnquã fuit. Nec fuerit, inquit Cicero. hoc est, fateamur talem nunquam fuisse: ego quid desiderẽ, non quid viderim, disputo. Desiderat autem rei formam & speciem, quam Plato vocat ἰδέαν, de qua principio diximus. Idea, vt Plato vult, immortalis est: eloquens autẽ mortalis & caducus. Qui quęrit igitur eloquẽtiam ipsam, aut eloquentiæ ipsius ideam, non quærit eloquentẽ, neq́ quicquam mortale & caducum, sed immortale quoddam bonum, quod nullis nisi mentis oculis videre possumus. Mens hoc videt, cui nihil desit, id esse perfectum. omnem eloquentiam tribus in generibus versari. eloquentem igitur, qui possit parua summisse, modica temperate, magna grauiter dicere: quæ breuiter notata res propè innumerabiles continent.

Tota mihi caussa pro Cecinna de verbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus, ius ciuile laudauimus, verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius: temperata oratione or-

nandi copiam perſecuti ſumus. Ius omne retinẽdæ maieſtatis, Rabirii cauſſa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarſimus. At hæc interdum temperanda & varianda ſunt. Quod igitur in accuſationis ſeptẽ libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in Cornelii? quod in plurimis noſtris defenſionibus? quæ exẽpla ſelegiſſem, niſi vel nota eſſe arbitrarer, vel poſſe ſeligere qui quæreret.

ALIAE CAVSSAE totæ ſubtiliter tractantur, aliæ temperate, aliæ grauiter, aliæ miſtæ ſunt & inæquales. Tres itaq; ſuas proponit orationes, quæ ferè totæ in vno aliquo genere verſantur: tres alias miſtas, omníque genere variatas. Suas autẽ proponere videtur, quòd euitet exempla Græcorum, nullumq; vnum Romanum reperiat, qui ſit aſſecutus illam tripartitam varietatẽ: quoniam ſinguli ſingulis generibus modò floruerunt. Cauſſa pro Cecinna ſummiſſa eſt ac tenuis, quia ſic voluit rerum decorum. Verba definiuntur, inuoluta explicãtur, ambigua diſtinguũtur. decebat igitur, definite, partite, diſtincte dicere, hoc eſt trãquille & leniter, ꝙ animi docendi ſunt, nõ perturbandi: quódq; ea res eſt, quæ nõ deſideret illa pulcherrima ornamẽta dicẽdi, vſus eſt minuto quodã numero ac muſica ſummiſſa: nõ ſtuduit verba verbis quaſi coagmẽtare: non anxiè euitauit hiatũ vocalium. Sermo purus eſt & latinus, & inornato ſimilis: dilucide planeq; dicitur. ſentẽtiæ multę acutæ. cęterũ verecũdus eſt oratoriæ vſus quaſi ſupellectilis. in his rebus eſt ſubtilitas, quę vulgatã loquendi conſuetudinẽ ſic imitatur, vt aliquid tamen muniat occultius. Cecinna & Ebutius quum de fundo quodã lite contẽderent, & Cecinna in rem præſentẽ de more venire cuperet, non eſt paſſus eũ Ebutius in agrũ venire, ſed hominẽ armata multitudine reiecit. P. Dolobella prætor interdixit, vt eſt cõſuetudo de vi hominibus armatis ſine vlla exceptione, vt vnde Cecinnã deieciſſet Ebutius, reſtitueret. Hoc Dolobellæ interdictũ eſt ex alio iſto· Vnde tu, aut familia, aut procurator tuus hominibus coactis armatiſvè deiecerit, eò reſtituito. Vtriuſq; interdicti verba Cicero interpretatur. Eſt autẽ interdictum, quo prætor aliquid fieri iubet, aut prohibet. Verba ambigua ſunt Ebutij ita cauſſam tuentis, non deieci, ſed obſtiti: non deieci, ſed non ſiui accedere: non deieci, ſed te reieci atq; perterrui: nõ licet à verbo legis recedere: non eſt vlla vis illata: age mecum lege iniuriarũ. Quæ verba Cicero diſtinguit, quemadmodum definit quid ſit vis, quoniam interdictum de vi interpoſitum eſt. Iſta quidem minuta ſunt & implicata, eam ob rem enucleato faciliq; genere tractanda. In oratione pro lege Manilia Pompeius ornatur, vt ſi bellum ſuſcipiatur in Mithridatem, qui ciues Romanos in Aſia necauerit, adminiſtret illud Pompeius imperator. Laus ampliſſimi viri neq; forenſi acerbitate, neq; humili oratione, ſed temperata mediáque grauitate tractanda eſt. Conueniebat igitur apta modulatione

ſuauibusq; numeris explere ſententias,verba verbis coagmentare, & ad lenitatē modorum ſæpe continuare periodos, vti deniq; pulcherrimis quibuſq; conformationibus & ornamentis, quibus illæ ſententiæ concinnæ magis quàm veræ certæq; veſtirentur. Pars igitur altera de laude Pompeij tibi legenda eſt, & auribus animoq; dimetienda, vt intelligas aliquid eſſe plenius & maius quàm tenue dicendi genus exemptum numerorum vinculis:vt etiam ſentias abeſſe contentionem acrioribus numeris ac figuris intortam,quibus fulminat acre dicendi genus.Oratio pro Rabirio perduellionis reo,omne genus amplificationis,hoc eſt grauiſſimę contentionis,expoſtulare videbatur,propterea quòd quum Saturninus decreto ſenatus à Caio Mario conſule cæſus eſſet, & vnà cum alijs Rabirius ſæuijſſet,caputq; Saturnini circuntuliſſet, Labienus,cui patruus fuerat Saturninus,contra legem Porciam & Semproniam ſic intendebat actionem, vt ſi Rabirius damnatus eſſet à Duumuiris,in campo Martio infelici arbore penderet.In qua Rabirij cauſſa ius omne retinendæ maieſtatis populi Romani cōtinebatur, quòd C.Gracchus tulerat legem,ne de capite ciuis Romani iniuſſu populi iudicaretur:qui turpe duceret ciuem Romanum ab vno paucísve morte dānari. Ergo Cicero ne tam grauis accuſatio inoleſceret,ſimul vt Labieno crearet inuidiā, vehemēter & atrociter egit hāc cauſſam:quæ quòd in manibus eſt,& ab omnibus cognoſci poteſt,& quàm grauis,acris,& ardens ſit,facilè iudicari,non abutar opera in conſtituendis longioribus exemplis. At hæc interdum genera pro rerum varietate temperanda, hoc eſt miſcenda variandaq; ſunt. quod ipſe fecit in accuſationis ſeptem libris,hoc eſt ſeptem actionibus in Verrem:quod in oratione pro Aulo Cluentio Habito:quod in orationibus pro Cornelio.Hunc reū maieſtatis defendit Cicero prætor,nec vna oratione. Nam infrà mētionem facit de Corneliana ſecunda.ſed non extant orationes.Libros appellat,vt Quintilianus.3.Et editi,inquit,in competitores,in L.Piſonem,& Clodium, & Curionem libri,vituperationem continent.Lōgum eſt & inutile exēpla ſecernere & adſcribere.Sat eſt igitur notare locos.Tenue genus eſt actione tertia ferè tota, vbi agit de prætura vrbana,& Verris edictis.Medium actione quarta, vbi cōmemorat Heraclij Syracuſani calamitatem.Graue autem in eadem actione,vbi Verrem vrget de accepta à Sopatro pecunia.Pro Cluentio ſubtile eſt quod Bulbus & Gutta iudices colloquuntur.Temperatum,quo iudices exornat eos qui non abſoluerūt Oppianicū.Ardens,quod excitat poſt cenſoriam notā,vbi acriter exaggerat Oppianici flagitia.Eadē genera variat in alijs defenſionibus, pro Cœlio, pro Sextio,pro Milone.Et certe natura ducit nos vt plus minúsque conemur, vt ſunt res aut maiores,aut minores.Quæ deceant,ſentimus omnes,ſed conantibus haud æquè ſuccedūt.Itaq; ſummum eſt ſtylum rebus aptare poſſe.Monendi ſunt imperitiores, ne locorum diſcrimen ab vna alteráve ſententia diſcant. Totæ legendæ ſunt non modo paginæ, ſed argumentationes abſolutæ. Nec enim ab vno quadrato lapide & aurata columna magnificam domum iudicamus,ſed ab vniuerſa extructione,ac toto ædificij corpore æſtimare debemus.

Nulla eſt enim vllo in genere laus oratoris,cuius in

noſtris.

noſtris orationibus non ſit aliqua ſi non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. Non aſſequimur: at quid deceat, videmus. Nec enim nunc de nobis, ſed de re dicimus: in quo tantum abeſt vt noſtra miremur, vt vſque eò difficiles ac moroſi ſimus, vt nobis non ſatiſfaciat ipſe Demoſthenes: qui quanquam vnus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non ſemper implet aures meas. ita ſunt auidæ, & capaces, & ſemper aliquid immenſum infinitúmque deſiderant. Sed tamen quoniam & hũc tu oratorem cum eius ſtudioſiſſimo Pammene, cum eſſes Athenis, totum diligentiſſime cognouiſti, neque eum dimittis è manibus, & tamen noſtra etiã lectitas: vides profectò illum multa perficere, nos multa conari: illum poſſe, nos velle, quocunque modo cauſſa poſtulet, dicere. Sed ille magnus, nam & ſucceſſit ipſe magnis, & maximos oratores habuit æquales: nos magnum feciſſemus, ſi quidem potuiſſemus quò contendimus peruenire, in ea vrbe, in qua (vt ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. Atqui ſi Antonio Craſſus eloquens viſus non eſt, aut ſibi ipſe, nunquam Cotta viſus eſſet, nunquam Sulpitius, nunquam Hortẽſius. Nihil enim amplè Cotta, nihil leniter Sulpitius, non multa grauiter Hortẽſius. Superiores magis ad omne genus apti, Craſſum dico, & Antonium. Ieiunas igitur huius multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fuſæ orationis, aures ciuitatis accepimus, eaſq; nos primi, quicunque eramus, & quantulumcunque dicebamus, ad huius generis dicendi audiendi incredibilia ſtudia conuertimus.

POSITIS cuiusq; generis exemplis, quid sentiat ipse de suis & alienis, interpretatur. Laus oratoris est in aptanda generum varietate. Hanc qui perficit, habendus est summus. Qui verò conatur modò & adumbrat, vt pictor bonus quidem, sed qui tamen extremam imponere manum nesciat, is est si non optimus, tamen in suo genere laudandus, qualem Cicero decori seruandi apteq; dicendi gratia se fatetur. Ineptus esset & stultus, si quod diuinum summumq; putat in nullo vno reperiri posse, id sibi gloriosè arrogaret: quod facere visus esset, nisi suspicionem præmunitione auertisset. Non assequimur, inquit. hoc est, id quod attingere lubet, haud apprehēdimus: at quid deceat, videmus. nempe decet characteres accommodare rebus atq; personis. Nec enim de nobis, qui sumus homines, sed de re, hoc est eloquentia diuina & immortali dicimus. nec nostra miramur, vt qui φιλαυτίᾳ ducūtur, sed difficiles & morosi sumus, hoc est tam moleste seueri, vt nihil improbum, nihil ineptum, nihil vlla ex parte vitiosum, nihil imperfectum arridere possit. Nobis Demosthenes satisfacere debeat, qui vnus eminet inter omnes in omni genere dicendi, sed nobis non satisfacit, quanto minus egometipse mihi? Cur ita? quia non semper implet aures meas. Quamobrem? Sunt auidæ & capaces, hoc est plurima capiendi percupidæ. Sic enim verbalia ista significāt, rapax, vorax, loquax. Quomodo cupidæ? semper aliquid immēsum infinitúmque desiderāt. Quidnam? Numerum sane, cuius comprehensione ad implendum aurium sensum cum suauitate procurrit oratio. Aliúdne est quod desiderant? Maxime, ne quod tractare cœperis, antè relinquas, alioq; diuertas, quàm totum impleueris locum, in amplificationibus præsertim, quæ copiam desiderāt. Sentiunt ij qui dicere conantur amplius, aut scribere, animum nescio quid parturire, quod tamen edere non possit. Inde fit vt alia quærentes, nec inuenientes, impetu quodam ad antedicta reuoluamur. Is animus cupit quocunque modo caussa postulat dicere, sed hoc perraro assequitur, quod assecutus est ferè Demosthenes. Sic enim Cicero nō omnia, sed multa perfecisse contendit. Eius rei Brutum constituit iudicem, qui quum esset Athenis, non Demosthenē ipsum cognouit, aliquot antè seculis mortuum, sed libros eius diligentissimè cognouit. Erat enim Brutus homo studiosissimus philosophiæ & eloquentiæ, adhibuitq; sibi virum perdoctum Pammenem Demosthenis illius studiosissimum, quo in studijs græcis vteretur. Idem quum reuersus esset in Italiā, Demosthenis orationes atq; Ciceronis frequēter habebat in manibus. Poterat igitur Brutus homo ingeniosus, doctus, diligens, de vtriusq; Oratoris virtutibus iudicare. Vides, inquit, illum multa perficere, quod est magnæ facultatis: nos multa conari, quod est egregiæ volūtatis: illum posse, nos velle quocunq; modo caussa postulat, dicere: quod est optime dicere. Si omnibus in rebus succederet, summi esset artificis. sed in multis, non in omnibus Demosthenem hoc potuisse, superiora declarāt. An Cicero Demostheni cedat quadam modestiæ simulatione, an re vera inferiorem se putet, non est facile iudicare. Certe Tusculana prima non multum, aut nihil omnino Græcorum gloriæ cædit. Oratorem, inquit, celeriter amplexi sumus, nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum: pòst autem eruditum. nam Galbā, Africanum, Lęlium, doctos fuisse memoriæ traditū est: studiosum autem eum qui

hos ætate

hos ætate anteibat, Catonem: Gracchos deinde ita magnos nostrã ad ætatem, vt non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Quintilianus in eandem sententiam, Oratores verò vel præcipuè Latinam eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicunq; eorum fortiter opposuerim. Deinde sic comparat, vt Cicero par aut maior illius sententia discedat. Percurre, si videtur, locũ in eius decimo libro. Quòd si Demosthenes arte superior fuit, id non ingenio & labori vult attribui, sed tempori, quia successit ipse magnis, vt Pericli, Lysiæ, Therameni: & maximos oratores habuit æquales, hoc est ætate pares, vt Hyperidem, Lycurgum, Aeschinem, Dynarchum. Superiores habuit quos imitaretur, æquales à quibus exerceretur. Eodem loci contendit Cicero, vt qualis ille fuit, sic magnus esset: & eò quidem peruenit: quod quia non audet confiteri, modestius agit, hoc modo: Nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus quò contendimus peruenire. quibus verbis significat se magnum in eloquentia fecisse, nec id gloria carere. Nam quo res difficilior, eo videtur ad gloriã victoris esse præstãtior. Successit & Cicero multis, de quibus in Bruto multa: sed ita clari fuerunt Oratores, vt vnum modò sequerentur genus, vt Cotta tenue, Sulpitius graue, Hortensius medium. Crassus ille, quem maxime laudat, ad grauitatem, Antonius ad subtilitatem propẽsior. Vterque varius, quantum ferebat ætas illa rudior: qui si principes veterũ fuerunt, nec tamen aptè genera variare potuerũt, iure suo dicit aures se ciuitatis accepisse ieiunas, inopes, & inanes huius multiplicis orationis, quæ se æquabiliter in omnia genera fundit, hoc est æquabiliter apta est ad concinnandum quodcunq; genus diuersa materia postulabit. Primus igitur aures ciuium conuertit ad incredibilia studia generis huius audiendi: & ita voluptate ciuitatem affecit, vt dictu sit incredibile quantopere studerent vellentq; ciues audire hoc dicendi genus.

Quantis illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum? quæ nequaquã satis deferbuisse pòst aliquanto sentire cœpimus. Quid enim tam cõmune quàm spiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Ita viuunt, dum possunt, vt ducere animam de cælo non queant. Ita moriuntur, vt eorum ossa terram non tangant. Ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur. Ita postremò eiiciuntur, vt ne ad saxa quidem mortui conquiescant. & quæ sequuntur. Sunt enim omnia sicut adolescentis, non tam re & maturitate, q̃ spe & expectatione laudati. Ab hac indole iam illa matura, Vxor generi, nouerca filii, filiæ pellex. Nec

verò hic vnus erat ardor in nobis,vt hoc modo omnia diceremus: ipſa enim illa pro Roſcio iuuenilis redundantia multa habet attenuata,quędam etiam paulo hilariora:at pro Habito,pro Cornelio,compluresq; aliæ, nemo enim orator tā multa, ne in Græco quidē ocio, ſcripſit,quàm multa ſunt noſtra : eáque hanc ipſam habent,quam probo,varietatem.

SVBDIT exempla,quibus incredibilia audiendi ſtudia,& auditorū clamores excitauit.Alterum eſt ex oratione pro Sexto Roſcio,alterum pro Cluentio. vtrunq; graue quidem,ideoq; magna contentione,magniſq; clamoribus agendum fuit : quia ſic eſt actio & pronunciatio, vt grauia contentè efferat atq; vehementer.Sunt alia apud ipſum permulta,pro Cluentio,in Catilinam,pro Muręna,quæ multis quum dicerentur,admirationi fuerunt, & nunc dicēdi varietatem oſtēdunt.Orationem pro Sexto Roſcio dixit anno ſexto & vigeſimo, ſi Quintiliano credimus.Verba ſunt eius libro.12.Fructum ſtudiorum viridem,& adhuc dulcem promi decet,dum & veniæ ſpes eſt,& paratus fauor,& audere non dedecet,& ſiquid deſit operi,ſupplet ætas,& ſiqua dicta ſunt iuueniliter,pro indole accipiuntur: vt totus ille Ciceronis pro Sexto Roſcio locus· Quid enim tam cōmune quàm ſpiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? littus eiectis? Quę quum ſex & viginti annos natus,ſummis audientium clamoribus dixerit, deferbuiſſe tempore, & annis liquata iam ſenior idē fatetur.hæc ille.De ætate Ciceronis ſentit idem Feneſtella. Gellius affirmat annos iam ſeptem & viginti natum eam orationem dixiſſe,L.Sylla Felice, Quinto Metello Pio conſulib.Ipſe ſe adoleſcentulum tum fuiſſe dicit. Amplificat autem ſupplicium parricidarum, qui inſuti in culleum, præcipitabantur in mare. E ſupplicio planum facere vult quàm atrox facinus habeatur,interficere parentem, quò minus credibile ſit tantum ſcelus admiſiſſe Roſcium.Spiritus,id eſt aër,viuis ad ſpirādum,terra mortuis ad ſepeliendum,mare fluctuantibus ad deferendum,littus eiectis ad recipiendū commune eſt.Inſuti in culleum,ducere animam,id eſt aërem non queunt.eorum oſſa terram non tangunt, quoniam culleus eſt interpoſitus,quo etiam reſiſtente non alluuntur,nec ad ſcopulos conquieſcunt.Hæc ſunt adoleſcentis,aut,vt paulò antè dicebat, vt res admirabilior videretur,adoleſcentuli,non re & eloquentia vera,ſed ſpe: non maturitate fructus,ſed expectatione,laudati.Nam illa tanto plauſu & clamore laudata, nequaquam ſatis deferbuiſſe, hoc eſt more muſti deferuendo atque refrigerando cocta fuiſſe, pòſt aliquanto ſentire cœpit.Deferbuiſſe Quintilianus poſuit pro refrixiſſe,quod & Columella fecit. Paulò aliter hoc verbi Cicero vſurpauit, & tanquam verbum interpretaretur, paulò pòſt rem dixit immaturam. Quæret aliquis, Cur ea nequaquam ſatis deferbuerant? Plerique deierabunt occultari ſecreta quædam myſteria, tanquam Eleuſinæ

Cereris.

Cereris. id solent quidem multi, vt soli sapere videantur, qui parum aut nihil sapiunt. Certe perspicuum est, non hoc in verbis & bonis & compositis esse positum, sed in re & inuentione tenui atq; subtili, quæ multo minor est, quàm quæ tantæ contentioni respondeat. Voluit enim videri grauissima, quæ natura sunt leuia, vt ossa terram non tangere, vt non allui, vt ad saxa non quiescere: quæ si quis diligenter inspiciat, ridicula potius quàm admiranda videbũtur, sed nescio quomodo placent vbi tandem incaluit oratio: quia parricidam priuare omni vsu elementorum videntur. Ab hac indole, id est natura, bonæ'que spei ingenio, iam quemadmodum superiora sunt feruida potius quàm matura, sic illa matura, natura'que grauia sunt. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: quæ grauiter à Cicerone pro Cluentio dicta, meruerunt ciuitatis admirationem. Sassia Cluentij mater, Aurium Melinum generũ suum pellexit in amorem: quod ægre ferens vxor Melini Cluentia, discessit à viro. Tum Sassia diuortio facto nupsit Aurio Melino nuper genero suo. Nubit, inquit, genero socrus, nullis auspicijs, nullis authoribus, funestis ominibus omnium. & in peroratione, Atq; etiam nomina necessitudinum, non solum naturę nomen & iura mutauit, vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Eo iam denique adducta est, vt sibi præter formam nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Cur, inquies, hæc matura sunt? Nihil coctius in hoc genere inueniri potest, quod animi quasi palatum iuuet. Inuentio quidem optima est, & ipsa rei nouitate potentissima. Nec vero hic vnus erat ardor in nobis, quæ dicitur contentio, à Gręcis σφοδρότης, vt hoc modo & tam grauiter omnia diceremus. Ipsa illa pro Roscio iuuenilis redundantia habet attenuata, id est ad genus humile deiecta, vt quum disputatur cum accusatore Erucio de parricidij caussis. Quædam etiam paulo hilariora, quæ ad generis medij suauitatem pertinent, vt quum agitantur accusatores, & canibus & anseribus conferuntur. Quam accipimus hic iuuenilem redundantiam? Sanè copiam rerum maiorum, quę non tam grauia legit, quàm dicit omnia & inculcat. Sunt & aliæ multæ Ciceronis orationes, quæ hanc ipsam habent trium generum varietatem. Nemo enim orator tam multa scripsit, ne in Græco quidem ocio, quum ad tempora Socratis lex Athenis esset, vt quisque pro se diceret, patrono & oratore ne vteretur, & oratores à foro semoti, in ocium traducti, domi scriberent orationes quibus vterentur homines infantes, & linguæ forensis imperiti.

An ego Homero, Ennio, reliquis poëtis, & maxime Tragicis concederem, vt ne omnibus locis eadem contentione vterentur, crebroq; mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederẽt: ipse nunquam ab illa acerrima cõtentione discederem? Sed quid poëtas diuino ingenio profero? Histriones eos vidimus, quibus nihil posset in suo genere esse præstan-

tius:qui non ſolum in diſſimillimis perſonis ſatiſfaciebant,cum tamen in ſuis verſarentur:ſed & comœdum in tragœdiis,& tragœdum in comœdiis admodum placere vidimus.Ego nõ elaborem? Cũ dico me,te Brute dico.nam in me quidẽ iam pridem effectum eſt, quod futurum fuit.Tu autem eodem modo omneis cauſſas ages? aut aliquod cauſſarum genus repudiabis? aut in iiſdem cauſſis perpetuum & eũdem ſpiritum ſine vlla commutatione obtinebis?Demoſthenes quidem(cuius nuper inter imagines tuas, ac tuorum, quòd eum credo amares,cum ad te in Tuſculanum veniſſem,imaginem ex ære vidi) nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeſchini, & ſplendore verborum. Multæ ſunt eius totæ orationes ſubtiles, vt contra Leptinem: multæ & totæ graues,vt quædam Philippicæ:multæ variæ,vt cõtra Aeſchinem falſæ legationis,vt contra eundẽ pro cauſſa Cteſiphontis. Iam illud medium quoties vult arripit,& à grauiſſimo diſcedens,eò potiſſimum delabitur. Clamores tamen tum mouet,& tum in dicendo plurimum efficit, cum grauitatis locis vtitur.

ETSI commendantur inſignes loci, & plauſum mouent orationis illæ grauiſſimæ partes,non tamen eodem modo ſemper erit agendum,quòd hæc atrocitas in re minori videatur inſana.Adhibenda varietas illa naturæ gratiſſima,quã prudentiſſimi quique etiam citra eloquentiam temperare ſolent. Conſtituit igitur ab illa acerrima cõtentione ſæpe eſſe diſcedendũ, nec eodem modo agendum,nec aliquod cauſſarum genus eſſe repudiandum. Hæc vt confirmet,cõparationem ducit à poëtis & hiſtrionibus:cuius eſt hęc vis.Homerus poëtarum omnium facilè princeps,& Ennius ante Virgilium Latinorum ſummus,& tragici tam Græci quàm Latini,vt Euripides & Accius,etſi grandia conſcribũt,tamen à contentione diſcedunt,& aliquando ad cottidianum genus ſermonis accedunt. Hiſtriones etiam ſubinde mutant actionem. Quid oratori faciundum eſt? qui ſi ab elocutione dictus eſt eloquens,hoc certè proprium munus habet,ſuam rebus

aptare

aptare compoſitionem. Homerus, Quintiliani verbis vtar, breuem quidem cum animi iucunditate, & propriam (id enim eſt nõ errare verbis) & carentem ſuperuacuis eloquentiam Menelao dedit, quæ ſunt virtutes generis illius primi. Et ex ore Neſtoris dixit dulciorẽ melle profluere ſermonem, qua certè delectatione nihil fingi maius poteſt. Sed ſummã aggreſſus, vt in Vlyſſe, facundiam, magnitudinem illi iunxit, cui orationem niuibus hybernis & copia verborum atq; impetu parem tribuit. Erit igitur Homerus ipſe de ſe teſtis, non in vno ſemper genere conſtitiſſe: nec difficile eſt ſeligere locos. Certè Virgilius imitator eius nõ modo ſingulis libris varia genera accommodat, ſed penè totos libros habet aut tenues, vt quintum: aut medios, vt ſextum: aut graues, vt decimum: quanquam & in his eſt aliqua varietas pro conditione rerum. Sed hoc minus in poëtis mirandum videtur, qui ſi tanto nomine digni ſunt, eo certè valent ingenio, vt afflati numine credantur. Admirabilius eſt in hiſtrionibus, hoc eſt actoribus fabularũ, qui ſi in ſuo genere perfecti ſunt, qualẽ Cicero Roſcium vidit, in diſſimillimis perſonis ſatiſfaciunt, vt regis, patriſfamiliâs, militis, paraſiti, lenonis: quod quidem facere non poſſent, niſi genus actionis immutarent, quum tamen in ſuis perſonis verſarentur, & ijdem ipſi manerent: vt Roſcius agens Agamemnonem, nihil aliud eſt quàm Roſcius. Satiſfacit igitur in diſſimillima perſona, quum tamen in ſua verſetur. Nec hiſtrio in vno tantum genere fabularum mutat actionem, ſed & ipſa genera mutare poteſt: vt ſi comœdiam tragœdus, tragœdiam comœdus aget, in comœdia lenitate pronunciandi, in tragœdia lateribus & contentione vocis vtetur. Sic iuuenis orator, vt Brutus, dum per ætatem licet, elaborare debet ne eodem modo omneis cauſſas agat, ſed quum varia cauſſarum genera receperit, aliud humile, aliud acre, aliud medium, tum ſpiritum vimq; dicendi pro rerum natura cõmutare debebit. Id fecit ille Demoſthenes, cuius authoritas apud M. Brutum plurimum valere debet, qui hominem tam vehementer amet, vt eius imaginem ex ære domi ſeruet, & inter imagines ſuas ac ſuorum perinde veneretur, ac ſi vnus è familia Brutorũ Demoſthenes fuiſſet. Nobiles Romanos imagines & ſtemmata maiorum ſuorum, maxime eorum qui vel magiſtratum populi Romani geſſiſſent, vel alia ratione clari fuiſſent, habuiſſe, illiſq; ſuas addidiſſe, notum eſt. Habebat imagines ſuorum Brutus, & ſuas, quas in villa Tuſculana ornamenti cauſſa ſeruabat, & in illis Demoſthenis imaginem, cuius induſtriam amplectebatur. Nouit igitur Brutus vt ille verſetur in omni genere dicẽdi: nunc ſubtilia de more Lyſiæ perſequatur, & tenue filum ducat rerum minutarum: nunc erigat ſe paulùm ad argutias & acumen Hyperidis oratoris clariſſimi, qui non tam familiaris erat & obuius in oratione quàm Lyſias, de quo ſuprà diximus, ſed illo paulo dulcior, & compoſitus magis, ac in figendis animi ſenſibus acutior: quanquam non ita longe à tenuitate diſcedebat. Nunc genus medium teneat, ac moduletur illam Aeſchinis ſuauitatem, & illuſtret ſplendore verborum. nunc vt in re graui ſit omnium grauiſſimus acerrimúsque. Huius varietatis exempla proponuntur, vt ὁ περὶ ἀτελείας πρὸς Λεπτίνην λόγος, oratio contra Leptinen de immunitate, qui quũ ciuitas Athenienſium bene de Republica meritos immunitate donaret, & id è Repub. non eſſe videretur, legẽ promulgauit

ne quis immunis eſſet, & qui peteret immunitatem attributorum & vectigalium & grauaminum, pateretur extrema. Demoſthenes hanc legem inutilem, inhoneſtam, iniquam putat. agit in eum de ratione legũ, de rogationibus populi, rebúſque Gabriæ: & hæc, vt decet, tenuiter explicat. Contrà vehementer agit in Philippum Macedonum regem, propterea quòd dictis inflammare velit ciuitatem in eum tyrannum, qui contendit Athenienſibus auferre libertatem. Quas in eum dixit orationes, hic à Cicerone Philippicæ dicuntur, quo nomine poſtea dixit ſuas Antonianas, quoniã Antonius in occupanda libertate Philippus alter videbatur. Nonnunquam Demoſthenes idem in eadem oratione, quum rerum variæ ſunt partes, genera mutat: vt contra Aeſchinem περὶ τῆς παραπρεσβείας, hoc eſt reum falſę legationis. Aeſchines ſemel & iterũ legatus fuerat ad Philippum, & propoſita turpi cõditione pacis cum Philocrate conſenſerat, ac in proferendo tempore fuerat in cauſſa cur Athenienſes in Thracia cæderentur. Obijcit etiã Demoſthenes accepta pecunia regis falſum renunciaſſe, propter quod periere Phocenſes. In ea cauſſa ſubtiliter tractat aliquot epiſtolas atq; decreta. Locus eſt de teſtibus in genere tẽperato. Sunt & amplificationes graues de proditione legati. Egit in eundem Aeſchinem cauſſam Cteſiphõtis percelebrem, de qua alio loco diximus. Idem illud medium genus quoties vult arripit tanquam bellicum inſtrumentũ, & in id genus potiſſimũ delabitur, quum à grauiſſima illa & acerrima contentione diſcedit, quæ plurimum efficit ad auditorem clamore perlata.

Sed ab hoc parumper abeamus, quandoquidem de genere, non de homine quærimus: rei potius, id eſt eloquentiæ, vim & naturam explicemus. Illud tamé, quod iam antè diximus, meminerimus, nihil nos præcipiendi cauſſa eſſe dicturos, atque ita potius acturos, vt exiſtimatores videamur loqui, non magiſtri. in quo tamen longius progredimur, quòd videmus nõ te hæc ſolum eſſe lecturum, qui ea multo quàm nos, qui quaſi docere videamur, habeas notiora: ſed hunc librum etiam ſi minus noſtra commendatione, tuo tamen nomine diuulgari neceſſe eſſe. Igitur perfectæ eloquentiæ puto, non eam ſolùm facultatem habere, quæ ſit eius propria, fuſe latéque dicendi, ſed etiam vicinam eius atque finitimam dialecticorum ſcientiam aſſumere: quanquã aliud videtur oratio eſſe, aliud diſputatio: nec idem loqui

qui eſſe, quod dicere: attamen vtrunque in diſſerendo eſt. diſputandi ratio & loquendi, dialecticorum ſit: oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, à quo diſciplina Stoicorum eſt, manu demonſtrare ſolebat quid inter has artes intereſſet. Nam cum compreſſerat digitos, pugnumq; fecerat, dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe. Cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmę illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat. Atq; etiam ante hunc Ariſtoteles principio artis Rhetoricæ dicit illam artem quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: vt hoc videlicet differat inter ſe, quòd hæc ratio dicendi latior ſit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic ſummo omnem quæ ad dicendum trahi poſſit, loquendi rationem eſſe notam.

IS EST eloquens, qui humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperate poteſt dicere. Hoc, vt ait, complectitur breui, differit pluribus. Incipit igitur ex ordine omnia monſtrare quæ faciunt ad eloquentiā perfectam, vt cognitis rebus, earumq; naturis, & parata dicendi facultate, tria illa genera dicendi facilè accommodentur. Ab hoc Demoſthene, inquit, parumper abeamus, redituri quum expedierit. Quandoquidem de genere perfectæ eloquentiæ, non de homine quærimus, rei potius quàm hominis, id eſt eloquentiæ vim & naturam explicemus, quas habeat facultates, quaſq; partes. Hæc parandi gratia dixit: vbi quærat aliquis, quænā ratio collocandi fecit vt iſta ſepararet ab inuentione, collocatione, actione, memoria, elocutione, hoc eſt quinq; rhetoricæ partibus, quas antè mutato ordine tractauit? Reſpondeā vim oratoris breuiter oſtendiſſe, nunc autem fuſius explicare quî mirabiles haberi poſſint tres ex illis ampliſſimæ partes, inuentio, collocatio, & elocutio. Superiora eò tendebāt, vt inueniretur ſummus orator: hæc conſilium tractant, quibus ille de rebus ſummus effici poſſit: ſic tamen, vt quaſi digito monſtrentur, non in aliqua pręcepta redigantur. Nam dixit antea, Nulla præcepta ponemus (neque enim id ſuſcepimus) ſed excellentis eloquentię ſpeciem & formam adumbrabimus. Et hic eadem cōſtituit auertendæ calumniæ cauſſa. Nihil, inquit, præcipiendi cauſſa dicemus, ſed ita potius agemus, vt exiſtimatores, & in æſtimanda re arbitri videamur loqui, non magiſtri atque præceptores. Id eò facit, quòd alijs in libris præceperit, nunc ſuum Bruto de ſumma eloquentia exponat iudicium. Quòd autem partes omneis, vt paulò antè dixi, notauit, nunc amplius exponat opes eloquētiæ, ac minutius rerum ſpe-

cies diuidat,ideo præfatur id ſe facere, quoniam hunc librum diuulgari neceſſe eſt,& ad rudiores peruenire,quibus nihil vnquam ſatis explicatũ eſt. Hic Bruti commendat eruditionem,aut certè veretur ne virum doctum pluſquam velit,docendo moretur.Ad orationis materiam ſumat orator dialecticen,philoſophiam moralem,& naturalem,ius ciuile,hiſtoriam:deinde ſe transferat ad cauſſas.Hæc qualia ſint,ordine commonſtrat,& eadem tractat libro primo de Oratore. Eſt igitur eloquentiæ perfectæ non habere ſolùm facultatem fuſe latéque dicendi, hoc eſt rhetoricen copioſe diſſerentem , quæ ſit eloquentiæ propria facultas & ſcientia,ſed aſſumere dialecticen,quæ ſit arti rhetoricæ vicina atq; finitima. Hoc illæ differũt inter ſe. Rhetorices eſt oratio copioſa & ornata,Dialectices autem diſputatio breuis & inornata.hęc loquitur incompte,illa dicit ample & ornate: conſentiunt in aliјs . vtraque in diſſerendo eſt,vtraque inuenit diſſerendi materiam,vtraque ad probandum tractat argumentationem,quam aliter orator,aliter dialecticus diſponit.Zeno Stoicorũ princeps.nam fuerunt aliј,vt Zeno Eleates Parmenidis auditor, ac dialectices inuentor. Zeno Rhodius, qui Rhodiorum ſcripſit hiſtoriam.alius hiſtoricus,qui Pyrrhi res in Italia geſtas literis mandauit. alius Chryſippi diſcipulus.alius medicus.alius grammaticus. alius Epicureus.hic Zeno Cittieus,à quo diſciplina Stoicorum eſt, quum digitis cõpreſſis pugnum fecerat, Dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe,preſſam & anguſtam. Quum autẽ diduxerat,& manum dilatauerat, palmæ illius,hoc eſt manus apertæ ſimilem eloquentiam,apertam,copioſam & expoſitam eſſe dicebat.Idem de eodem ſecũdo de finibus, Zenonis eſt hoc Stoici,omnem vim loquendi,vt iam antè Ariſtoteles,in duas tributam eſſe partes dicere.Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno ſimilem eſſe dicebat:quòd latius loquerentur Rhetores,Dialectici autem comprehenſius. Quintilianus libro.2.Itaque quum duo ſint genera orationis, altera perpetua,quæ rhetorice dicitur: altera conciſa,quæ dialectice:quas quidẽ Zeno adeò coniunxit, vt hanc compreſſæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret ſimilem:etiam diſputatrix virtus erit.Ariſtoteles dixit illam artem quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ ἀντίστροφον. ἡ ῥητορική ἐστιν ἀντίστροφος τῆ διαλεκτικῆ. Rhetorice dialecticæ reſpondet ex altera parte,id eſt è regione & ex aduerſo, nõ autem quòd vna parte ſint inter ſe diſſimiles. Vult igitur huic ſummo oratori loquẽdi rationem,hoc eſt dialecticam,eſſe notam, quam cauſſidicus ille rabula nunquam neceſſariam putauit.Quatenus autem ſit expetẽda, Gellius hoc modo diſſerit.Huius diſciplinæ ſtudium atq; cognitio in principiјs quidem tetra & aſpernabilis inſuauisq; eſſe & inciuilis videri ſolet:ſed vbi aliquantũ proceſſeris, tum deniq; & emolumentum eius in animo tuo dilucebit,& ſequetur quædam dicendi voluptas inſatiabilis.Cui ſanè ſi modum non feceris,periculum nõ mediocre erit,ne vt pleriq; aliј,tu quoq; in illis dialecticæ gyris aut mæandris tanquã apud Sirenios ſcopulos conſeneſcas. Vſqueadeo confuſe & barbare tradita nobis eſt,vt non ſit timendum ne in eiuſmodi voluptate conſeneſcamus.

Quæ quidem res (quod te his artibus eruditum minime fallit) duplicem habuit docendi viam. Nam & ipſe

ipſe Ariſtoteles tradidit præcepta plurima differendi, & poſtea qui dialectici dicuntur, ſpinoſiora multa pepererunt. Ego eum cenſeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non eſſe earum rerum omnino rudem: ſed vel illa antiqua, vel hac Chryſippi diſciplina inſtitutus, nouerit primùm vim, naturam, genera verborum, & ſimplicium, & copulatorum: deinde quot modis quidque dicatur: qua ratione verum falſúmne ſit, iudicetur: quid efficiatur è quoque: quod cui conſequens ſit, quódque contrarium. cúmque ambigue multa dicantur, quo modo quidque eorum diuidi explanaríque oporteat. Hæc tenenda ſunt oratori: ſæpe enim occurrunt: ſed quia ſua ſponte ſquallidiora ſunt, adhibẽdus erit in his explicandis quidam orationis nitor.

DIALECTICAE via duplex eſt, quæ μέθοδος à Græcis appellatur. Altera ad differendum rectior & apertior, qualem monſtrauit Ariſtoteles, & illo iunior Chryſippus. Altera ſpinoſior, aſperior ac moleſta magis, qualem poſteriores implicarunt. Poſſis addere tertium genus ſeculi noſtri, quod omnes penè literas euertit. Spinoſiora (vt opinor) aſellis exiſtimat eſſe relinquenda: antiqua, vt ab Ariſtotele tradita, & recentiora prǽcepta Chryſippi, legenda putat, non vt in illis conſeneſcat orator, ſed vt ne ſit earum rerum omnino rudis. In quam ſententiam Antonius libro ſecundo de oratore inducitur hæc loquens, Sic decreui, philoſophari potius, vt Neoptolemus apud Ennium, paucis: nam omnino haud placet, & quæ ſequuntur. Orator inſtituatur vel antiqua, vel hac, id eſt recentiore Chryſippi diſciplina, qui de re dialectica plurimos facit libellos, de nominibus dialecticorum, de coniunctis probabilibus, de cõnexo, de proloquijs, de ijs quæ negantur, de ijs quæ dicuntur per priuationẽ, de optimis proloquijs, de differentia indefinitorum, de interrogatione, de reſpõſione, de categorijs, de ſyllogiſmis, de ſoritis, de definitionibus. Scripſit alia permulta, quæ numerantur à Diogene Laërtio. Idem in re dialectica tantã ſibi gloriam cõparauit, vt pleriq; dicerent, ſi apud deos vſus eſſet dialecticæ, non futuram aliam quàm Chryſippeam. οὕτω δ' ἔνδοξος ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς ἐγένετο, ὥστε δοκεῖν τοὺς πλείους ὅτι εἰ παρὰ θεοῖς ἦν ἡ διαλεκτική, οὐκ ἂν ἦν ἄλλη ἢ χρυσίππειος. Fuit ille vir πολύγραφος, qui compoſuerit volumina ſeptingenta quinque, in quibus acutiſſime diſputaſſe fertur, ſed ieiune & exiliter. Cicero de Oratore primo libro. Etenim videmus ijſdem de rebus ieiune quoſdam & exiliter, vt eum quem acutiſſimum

ferunt, Chrysippum, disputauisse. Res autem & scientia dialecticorum est nosse vim naturámque verborum, quæ significent substantiam, quæ qualitatem, quæ quantitatem, quæ referantur ad aliquid, quæ agere, quæ pati, quæ locum, quæ tēpus, quæ situm, quæ habitum designent. Hæc simplicium verborū genera decem constituit Aristoteles in Categorijs. Cognoscenda est vis copulatorū, quæ sunt ὑποκείμενα καὶ κατηγορούμενα ἐν τῇ προτάσει, de quibus agit idem περὶ ἑρμηνείας. Tenendum quot modis quicque dicatur, quáque ratione multiplex euoluatur, atque distinguatur. de qua re scripsit idem librum totum, qui non extat, quot modis aliquid dicatur τῶ πρόσθεσιν. Pauca dicit ea de re Topicorum primo. possis accipere quas recentiores vocant æquipóllentias. Videndum, qua ratione verum falsúmne sit, iudicetur. Nam quod ait secundo de Oratore, Omne quod eloquimur, fit vt id aut esse dicamus, aut non esse: & si simpliciter dictum sit, suscipiunt dialectici, vt iudicēt verúmne sit an falsum: & si coniuncte sit elatum, & adiuncta sint alia, iudicent, recténe adiuncta sint, & veráne summa sit vniuscuiusque rationis. Simpliciter dictū considerauit Aristoteles vno libro de propositionibus, qui non reperitur, & multa dicit ad eam rem περὶ ἑρμηνείας. Considerandum est etiam quid efficiatur é quoq; , hoc est quid ex assumpto colligatur confecto syllogismo, & quid medio constituto consequatur, quidq; sit contrarium, id est nō sequatur: de quibus agitur ab eodem in ἀναλυτικῶν libris. Præterea nosse debet quomodo ambiguum diuidi explanariq; debeat. Hinc sunt paralogismi, quorū dissolutiones traduntur in Elenchis. Hæc quia sæpe disserenti occurrunt, tenenda sunt oratori: quia tamen sua sponte & natura squallidiora sunt, ac impuriora, adhibendus erit orationis nitor, vt detersa & exculta quasi vascula elucescant.

Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur & via, primum constituendum est quid quidque sit (nisi enim inter eos qui disceptent, conuenit quid sit illud de quo ambigitur, nec rectè disseri, nec vnquā ad exitum perueniri potest) explicanda est sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda est. siquidem definitio est oratio quæ quid sit id de quo agitur, ostendit quàm breuissime. Tum, vt scis, explicato genere cuiusque rei, videndum est quæ sint eius generis siue formæ, siue partes, vt in eas tribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas in eo quem volumus esse eloquentem, vt definire rem possit, neque id faciat tam presse & anguste, quàm in

illis

illis eruditiſſimis diſputationibus fieri ſolet: ſed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium, popularémque intelligentiam accommodatius. Idemq; etiam, cum res poſtulabit, genus vniuerſum in ſpecies certas, vt nulla neque prętermittatur, neque redundet, partietur, ac diuidet. Quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus: quoniam (vt ſuprà dixi) iudicem me eſſe, non doctorem volo.

QVID à rebus dialecticis aſſumat orator, anguſte breuitérque perſtrinxit. addit huc definitionem & diuiſionem, de quibus permulta Ariſtoteles. Scripſit enim diuiſiones decem & ſeptem, & diuiſionum librum vnum, & diuiſibilium librum vnum, & ſyllogiſticorum & definitionum libros duos, præterea definitionum libros tres. Iſtorum nihil peruenit ad noſtrũ tempus. Satis multa de definitione loquitur Topicorum libro.6. Diuiſiones & definitiones ad docendum plurimum valent. Etenim rerum diſputatio ferè conſtat diuiſione generis in ſpecies, aut totius in partes ad finem conſtitutas, & earum definitione. In omnibus, inquit, quæ ratione docentur & via, id eſt arte & methodo, primum conſtituendum eſt quid quicque ſit, hoc eſt definiendum illud de quo ambigitur, quia niſi inter eos qui diſceptant, hoc eſt quæſtionem controuerſiamq; tractant, conuenit quid ſit illud de quo ambigitur: nec rectè diſſeri, & ordine diſputari, nec ad exitum finémque certum perueniri poteſt. Sunt qui putant hæc dici de definitione nominis, nos etiam rem accipimus: vt ſi controuerſia eſt, ſacrilegiúm ne commiſerit, qui priuatam pecuniam de templo ſuſtulit: niſi conueniat quid omnino ſacrilegium ſit, res ad exitum peruenire non poſſit. Ergo mens noſtra non aliter quàm veſtis cõplicata, euoluenda eſt & explicãda verbis, quæ ſunt quaſi quædã inſtrumẽta ad res explicandas & illuſtrandas, vt inuolutę rei notitia ac cognitio definiendo aperiatur. Eſt autem definitio, oratio quæ quid ſit id de quo agitur, oſtendit quàm breuiſſime. vt quum dicimus rhetoricen eſſe bene dicendi ſcientiam, vim ſubſtantiamq; rhetorices oratione breui cõplectimur. Tria ſunt autem videnda definienti, vt vim ſubſtantiámque rei breuiter explicet: vt definitionem eius de quo agitur (definitum vocant) propriam, nulliq; alteri communem conſtituat: vt nihil omittat, nihil ocioſum & redundãs intromittat. Definimus autem res genere & differẽtia, aut proprietate, aut accidentibus, aut ſimilibus, aut cõtrarijs, aut cognominatis. quod apertius exponunt Cicero & Boëtius in Topicis. Explicato genere cuiuſque rei, hoc eſt definita ſumma cuiuſque quæſtionis, videndum eſt quæ ſint eius generis formæ, quæ etiam ſpecies ſæpius appellantur: vt explicato genere virtutis, hoc eſt virtute definita, videndum eſt quatuor eſſe formas illius, prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, temperantiam. Aut ſi genus eſt quiddam totum, videndum eſt quæ ſint eius generis totius partes: vt ſi definita

rhetorice, constituas quinque partes rhetoricæ. Nam formæ sunt generis, totius autem partes. illa diuisio, hæc partitio nominatur. Partes ne sint, an vero formæ, cognosces, si genus de specie dici, non totum de parte cognoueris. Iustitia est virtus, rectè dicitur: est enim iustitia forma. Inuentio est rhetorice, dicitur falso, quia inuentio pars est, non species. Lex diuidentis aut partientis est, vt si genus vniuersum in species certas diuidat, aut in partes distribuat, vt nulla neque prætermittatur, neque redundet. Vtrunque vitiosum, & aduersariorum ridiculis expositum. Id quomodo fiat, nihil ad hoc tempus: quia quid sit optimum, iudicat: non præcepto & ratione comprehendit. Nonnihil autem in rhetoricis & topicis ostendit. Cæterùm definitiones in illis eruditissimis disputationibus, hoc est philosophicis, & à sensu populari remotis, vult esse quàm breuissimas & exactissimas: quod superior illa circunscriptio demonstrat. Sed in oratione perpetua nō vult esse tam pressas & angustas. Pressæ quidem sunt inuolutæ: angustæ, breues. Pręstiterit angustias explanare, vt ad commune, hoc est populare iudicium, popularémque intelligentiam accommodentur. de quo sic Antonius de Oratore libro secundo, Atque in hoc genere caussarum nonnulli præcipiunt, vt verbum illud quod caussam facit, lucide breuiter vterque definiat: quod mihi quidem perquam puerile videri solet. Alia est enim quum inter doctos homines de ijs ipsis rebus quę versantur in artibus, disputatur, verborum definitio: vt quum quęritur quid sit ars, quid sit lex, quid sit ciuitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, vt vis eius rei quam definias, sic exprimatur, vt neque absit quicquam, neque supersit. quod quidem in illa caussa neque Sulpitius fecit, neque ego facere conatus sum. Nam quantum vterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatauit quid esset maiestatē minuere. Etenim definitio primùm reprehenso verbo vno, aut addito, aut dempto, sæpe extorquetur è manibus, deinde genere ipso doctrinā redolet, exercitationemq; penè puerilem, tum & in sensum & in mentem iudicis intrare non potest. Antè enim præterlabitur, quàm percepta sit.

Nec verò dialecticis modò sit instructus, sed habeat omneis philosophiæ notos & tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi, & erroribus, quæ sæpe cadūt in caussas, sed ieiunius aguntur, nihil inquam sine ea scientia quam dixi, grauiter, ample, copiose dici & explicari potest. De materia loquor orationis etiam nunc, nō ipso de genere dicendi.

volo

volo enim prius habeat orator rem de qua dicat, dignã auribus eruditis, quàm cogitet quibus verbis quidque dicat, aut quomodo. Quem etiam, quò grandior ſit, & quodammodo excelſior (vt de Pericle dixi ſuprà) ne phyſicorum quidem eſſe ignarum volo. Omnia profectò, cum ſe à cæleſtibus rebus referet ad humanas, excelſius magnificentiúſque & dicet & ſentiet. Cúmque illa diuina cognouerit, nolo ignoret ne hæc quidẽ humana. Ius ciuile teneat, quo egent cauſſæ forenſes quotidie. Quid eſt enim turpius, quàm legitimarum & ciuilium controuerſiarum patrocinia ſuſcipere, cum ſis legum & ciuilis iuris ignarus? Cognoſcat etiam rerum geſtarum & memoriæ veteris ordinem, maxime ſcilicet noſtræ ciuitatis: ſed & imperioſorum populorum, & regum illuſtrium: quem laborem nobis Attici noſtri leuauit labor, qui conſeruatis notatíſque temporibus, nihil cum illuſtre prætermitteret, annorum ſeptingentûm memoriam vno libro colligauit. Neſcire autem quid antè quàm natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt ætas hominis, niſi cum memoria rerum veterum cum ſuperiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorúmque prolatio, ſumma cum delectatione & authoritatem orationi affert, & fidem.

VNA philoſophiæ pars eſt dialectice, quam vult oratori eſſe notam. Altera eſt de vita & moribus, quæ princeps nomine generis à Cicerone philoſophia nominatur, in qua multus fuit Socrates, & Plato. Hanc quoque ad eloquentiam perfectam, neceſſariam eſſe putat. Partes eius enumerat dignitate præſtantiores, quæ omnes à Platone copioſe tractantur, & ab alijs Græcis, ſed etiam à Cicerone non ineleganter. Nam de religione diſſerit de legibus, & de natura deorum. De morte, Tuſculana.1. De pietate & charitate patriç, libris de Repub.

quod opus non peruenit ad nos. De bonis rebus aut malis,libris de finibus bonorum & malorum.De virtutibus aut vitijs,& de officio,lib.de officijs.De dolore,Tuſculana ſecunda. De voluptate multis locis,ſed præcipuè de finibus: de qua Ariſtoteles librũ vnum fecit. De perturbationibus animi & erroribus, Tuſculana tertia & quarta.Hæc ſæpe cadunt in cauſſas,ſed ieiunius aguntur ab imperitis, quia ſine philoſophia ample & copioſe dici explicarique non poſſunt. Hæc & ſimilia quaſi materiam ſubijcit oratori, quòd inde ſumat ad dicendũ materiam. Quid autem materia differat ab ipſo genere dicendi,paucis indicat.Materia eſt de qua dicit orator,vt res omnis ad tractandum propoſita:quam ſic ille ſummus orator eliget, vt abiectam repudiet, dignam auribus eruditis excipiat. Hanc priore loco conſtituit,quia materiæ verba debent accõmodari.Genus dicendi in elocutione poſitum eſt.Elocutio ſuis verbis ſuoq́ modo materiã explicat.In ea conſiderat orator quomodo dicat. Nam,quod antè dixit,tria videnda ſunt oratori,quid dicat,& quo quicque loco,& quomodo.Et paulò pòſt· Quomodo autem dicatur,id eſt in duobus,in agendo,& in eloquendo.Iam duabus philoſophiæ partibus tertiam vult accedere,ſcientiam naturalem, quòd à rebus phyſicis ſit grandior & quodammodo excelſior ille dicendi artifex,vt Pericles Athenienſis in Phædro Platonis hoc præſtitiſſe cæteris oratoribus à Socrate dicitur, quòd is Anaxagoræ Phyſici fuiſſet auditor, à quo cenſet eum, quum alia præclara quædam & magnifica didiciſſet,vberem & fœcũdum fuiſſe,narumq́, quod eſt eloquentiæ maximum, quibus orationis modis quæq́ animorum partes pellerentur. Ne ſit igitur phyſicorum, id eſt rerum naturalium ignarus orator,omnia profectò,quum ſe à cæleſtibus rebus, hoc eſt ab illa diuina philoſophia,referet ad res humanas, hoc eſt cæteras artes, excelſius magnificentiúſque & dicet vt orator,& ſentiet vt prudens & ſenator.Quúmque illa diuina cognouerit, quæ tradit ſapientiæ mater:nolo, inquit, ignoret ne hæc quidem humana in quibus populares artes conteruntur, vt ius ciuile, hiſtoriam, res poeticas. Ius ciuile teneat,inquit.Cur ita? neceſſe eſt. Illo egent cauſſæ forenſes cottidie. Etenim aliæ ſunt cauſſæ, id eſt ὑποθέσεις, non forenſes, quæ illo iure non egent. Deinde honeſtum eſt hoc ſcire: quemadmodũ turpe videtur patrocinia ac defenſiones ſuſcipere legitimarum & ciuilium controuerſiarum , quæ legibus & iure ciuili ſtatui debent, quum ſis legum ciuilíſque iuris ignarus . de quo multa Craſſus apud Ciceronem primo libro de Oratore. Id autem eò præcipit,quòd permulti Romæ cauſſas agerent, qui iuri ciuili operam nullam dediſſent: quod tempora noſtra ſic mutarunt, vt omnes ferè iure ciuili ſine alijs artibus vtantur. Cognoſcat etiam rerum geſtarum & memoriæ veteris ordinem,hoc eſt cognoſcat hiſtoriam,quę ordine res geſtas in longam memoriam reponit.Hiſtoria populorum omnium quoniam immenſa eſt,ab oratore alioqui multis rebus occupato cognoſci non poteſt. Cognoſcat igitur res geſtas ſuæ ciuitatis, & populi Romani,& imperioſorum populorum,vt Athenienſium,Lacedæmoniorũ,Carthaginienſium:& regum illuſtrium,vt Xerxis,Philippi,Alexandri.Horum ſimiliúmque res geſtæ vtiliores habentur, quòd eorum bonis legibus inſtituta Reſpublica, à maximis viris gubernata, multis rebus bellicis ac domeſticis agitata

floruerit: quem laborem multa quærendi, Titi Pomponij Attici leuauerat labor. Is antiquitatis admirator, cõſeruatis in ordine, notatiſq́; , hoc eſt breuiter ſignatis temporibus, nihil quum illuſtre prætermitteret, annorum ſeptingentûm memoriam vno libro, tanquam concha mare coarctaret, comprehendit. Is etiam ſcripſit de imaginibus & de conſulatu Ciceronis, quicum ſumma familiaritate cõiunctus erat. Hæc opera, quod ſciam, non extant. Hunc iterum laborem leuauit Sabellicus. In annorum ſeptingentûm memoria Pomponius videtur hiſtoriam repetiuiſſe à primordio vrbis ad tempora Auguſti Cæſaris, cui iuueni familiaris fuit. Nam Liuius non multo poſterior res geſtas populi Romani ſupra ſeptingẽteſimum annum repetere ſe dicit. Sed hic tantum populi Romani ducit hiſtoriã, ille etiam res geſtas aliarum gentium deſcribit. Ad hiſtoriam legendam Cicero cohortatur: Pulchrũ eſſe ſcire quid antè quàm natus ſis, acciderit, ne ſemper videaris eſſe puer, hoc eſt, temporis anguſti memor: Breuem eſſe hominis ætatem niſi contexitur & veluti filo coniungitur cum memoria rerum veterum, atq; ætate ſuperiorum: Commemorationem antiquitatis ex hiſtoria, exemplorúmque prolationem, quam vocant allegationem, treis vſus habere, nempe delectare, dicenti authoritatem afferre, ad probationem & fidem valere.

Sic igitur inſtructus veniet ad cauſſas: quarum habebit genera primùm ipſa cognita. Erit enim ei perſpectum, nihil ambigi poſſe, in quo non aut res cõtrouerſiam faciat, aut verba. Res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam ſiquando aliud in ſententia videtur eſſe, aliud in verbis: genus eſt quoddam ambigui, quod ex pręterito verbo fieri ſolet: in quo, quod eſt ambiguorum propriũ, res duas ſignificari videmus. Cum tam pauca ſint genera cauſſarum, etiam argumentorũ pręcepta pauca ſunt. Traditi ſunt, è quibus ea ducantur, duplices loci, vni è rebus ipſis, alteri aſſumpti. Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipſæ quidẽ res in perfacili cognitione verſantur. quid enim iam ſequitur, quod quidem artis ſit, niſi ordiri orationẽ, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret ſe ad diſcendum? rem breuiter exponere, & probabiliter, &

aperte, vt quid agatur, intelligi poſſit: ſua confirmare, aduerſaria euertere: eáque efficere non perturbate, ſed ſingulis argumentationibus ita concludendis, vt efficiatur quod ſit conſequens iis quæ ſumentur ad quanque rem confirmandam? poſt omnia perorationem inflammantem reſtinguentémve concludere?

QVEMADMODVM miles antè inſtruitur armis, quàm ſe prælio committat, ita multis artibus inſtructus, id eſt armatus, orator veniet ad cauſſas. Cauſſæ ſunt finitæ quæſtiones. Omnis quæſtio oratore digna, controuerſiam habet. Omnis cõtrouerſia aut in re ſententiáque poſita eſt, aut in verbo. nec enim aliud in orationem venire poteſt. Sic Poſidonius rhetor diuidebat ſtatus, in voces, & in res. Si res cõtrouerſiam facit, in ſtatu rationali diſceptatio verſatur: ſi verbũ, in legali. Status autem rationales tres numero ſunt: Vnus coniecturalis, in quo de vero quæritur, hoc eſt de facto ipſo, ſit nécne factum quod obijcitur: vt, verúmne eſt à Sexto Roſcio patrem interemptum? Alter eſt finitionis, in quo de nomine quidem agitur, non ad explicandũ nomen, ſed ad vidẽdam rei naturam: quamobrem non ad verba, ſed ad rem pertinet, an ſi tribunus plebis in concione legerit codicem, id appellari debeat nomine læſæ maieſtatis? Tertius eſt qualitatis, in quo de recto quæritur, iuréne an iniuria factum ſit? an iure Clodium Milo interfecit? Status legales duo ſunt, alter ex ambiguitate, alter ex contrarijs legibus. Ponuntur ab alijs tres, ſed ambiguitatem Cicero refert ad ſcriptũ & voluntatem: quia ſiquando aliud in ſententia videtur eſſe, aliud in verbis, id eſt ſi ſcriptum à ſcriptoris voluntate diſſentit, genus eſt quoddam ambigui, quod ex præterito verbo, id eſt omiſſo, fieri ſolet. Quòd igitur ſcriptor hoc præterijt, res duas ſignificari videmus. Eſt autem ambiguorum proprium, duos pluréſve facere ſenſus: vt ſi vis affertur ei qui inuitus à fundo ſuo deijcitur, an etiam illi qui in agrum ſuum venire non ſinitur? Legiſlator addat vnum verbũ, tolletur ambiguitas, hoc modo, Vnde tu deieceris aut reieceris, eò reſtituito. Quintilianus his tribus addit ſyllogiſmum, quem definitione (vt opinor) Cicero comprehendit. Nam ſi quæritur an lege veneficij teneatur ea mulier quæ dedit amatorium, definiendum erit amatorium, & venenum, vt definitione colligamus, ſit'ne amatorium quoddam venenum. Certè Quintilianus fatetur ſyllogiſmum habere aliquid ſimile ſcripto & voluntati, & nonnullam eſſe illi cum definitione coniunctionem. Hæ quæſtiones ſiue ſtatus initio collocantur, quoniam principio tenẽda eſt ſumma cauſſæ: deinde inuenienda ſunt argumenta, quibus controuerſia & ambiguum ſoluatur. Argumenta ducuntur è locis. Loci traditi ſunt duplices, vni è rebus ipſis, alteri aſſumpti. Inhærent in ipſa re, definitio, enumeratio partium, notatio, coniugata, genus, forma, ſimilitudo, differentia, contraria, adiuncta, antecedentia, conſequentia, repugnantia, cauſſæ, effectus, comparatio. Aſſumpti loci ſunt remoti, qui teſtimoniorum genera continent. Locos omneis quoniam in

Partitionibus

Partitionibus ac Topicis exponit, nunc eos notaſſe contentus eſt. Ego quòd eoſdem amplius in Partitiones eius expoſui, eadem breuitate delector. Res quæ de locis eruuntur, in perfacili cognitione verſantur, quia pauca inueniendi præcepta ſunt. Tractatio rerum efficit admirabiliorem orationem, quæ quinqꝫ partibus abſoluitur, exordio, narratione, confirmatione, refutatione, epilogo. Exordium tribus de rebus aſſumitur, vt conciliet auditorem, beneuolúmque reddat: vt erigat eius attentionem: vt paret ad diſcendum, docilémque efficiat. Narratio rem breuiter exponit, vt mente teneatur: probabiliter ac veriſimiliter explicat, vt mereatur fidem. Dilucide & aperte narrat, vt quid agatur, intelligi poſſit. In cõfirmatione noſtra firmamus, in refutatione aduerſaria euertimus. Vtraque pars ordinem quærit, perturbationem & confuſionem fugit. Ordo ſeruabitur, ſi argumenta ſuo loco conſtituta ſic concludentur, vt efficiatur colligatúrque quod ſit conſequens ijs quę ſumentur ad quanque rem confirmandam, hoc eſt ſi recta aſſumptorum cõplexio nectatur. Peroratio accuſatoris, incendio grauioris affectus inflammat. hoc incendium reſtinguit peroratio defenſoris. quæ officia plerunque mutantur. Hæc breuiter de quæſtione, locis, & partibus orationis.

Has parteis quemadmodum tractet ſingulas, difficile dictu eſt hoc loco: nec enim ſemper tractantur vno modo. Quoniam autem nõ quem doceam quæro, ſed quem probem, probabo primũ eum, qui quid deceat, videbit. Hæc enim ſapientia maxime adhibenda eloquenti eſt, vt ſit temporum perſonarumq; moderator. Nam nec ſemper, nec apud omneis, nec cõtra omneis, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendũ arbitror. Is erit ergo eloquens, qui ad id quodcunq; decebit, poterit accommodare orationem. quod cum ſtatuerit, tum vt quidq; erit dicendum, ita dicet: nec ſatura ieiune, nec grandia minute, nec item contrà: ſed erit rebus ipſis par & æqualis oratio. Principia verecunda, nõ elatis intenſa verbis, ſed acuta ſentẽtiis, vel ad offenſionem aduerſarii, vel ad cõmendationẽ ſui. Narrationes credibiles, nec hiſtorico, ſed propè quotidiano ſermone explicatæ dilucide. Dein ſi tenues cauſſę, tum etiam argumentandi tenue filum & in docendo, & in refel-

lendo : ídque ita tenebitur, vt quanta ad rem, tanta ad orationẽ fiat acceſſio. Cum vero cauſſa ea inciderit,in qua vis eloquẽtiæ poſſit expromi, tum ſe latius fundet orator:tum reget & flectet animos, & ſic afficiet vt volet,id eſt,vt cauſſæ natura,& ratio temporis poſtulabit.

CONSTITVTIS partibus,hoc videndum eſt,quo genere dicendi ſingulæ tractari debeant.nec enim ſemper tractantur vno modo. Nam quum multa ſint genera cauſſarum,quibus elocutio decens accommodetur,non eſt facile præcipere de ſingulis.confugiendum igitur ad oratoris prudẽtiam.Prudentia,tempora perſonáſque moderatur, id eſt decorum obſeruat, quod pro tempore perſoníſque mutatur. In tempore locus intelligitur, ſicut in perſonis ipſa res.Non eſt igitur eadem ratio dicendi in bello,in pace,in rebus proſperis,in aduerſis,in foro,in ſenatu,in concione.Perſonarum quadripertita ratio mutat actionem,auditorum,aduerſariorum,litigatorum noſtrorum,& noſtra,qui dicimus:quæ genera paucis amplectitur,quòd illis decentem velit accommodari orationem.cuius rei ſi quædam primordia & initia natura dedit indoctis, vt ſciant aptius variare ſermonem,multo facilius id poterit multis in rebus exercitatus orator.Decorum in ipſa re tenetur, ſi ſatura & copioſa,copioſe:alta,magnifice:ieiuna,ſicce:minuta tenuiter dicantur. Nam debet eſſe rebus ipſis par & æqualis oratio.Huc pertinent illæ orationum formæ,quas antè diſtinxit. Partibus eſt & ſuum decorum. Principia ſiue exordia decent verecunda, quæ parce vtuntur ornamentis & ſupellectile oratorum,nec intenduntur & augentur elatis verbis ac magnificis,ſed potius locant ſententias acutas quaſi animorum extimulatrices, vel ad cõciliandum fauorem,vel ad auertendum ſtudium quod aduerſarius velit mereri.ad hęc enim duo ferè comparantur exordia. Narrationes decent credibiles,contrà ineptæ ſunt fabuloſæ ac aniles.Nec affectant hiſtoricam obſcuritatẽ, ſed ferè cotidianum ſermonẽ,vt explicent rem dilucide.In ſubtilibus cauſſis decet argumẽtandi tenue filum,id eſt gracilis ac macilenta dictio,tum in docendo,id eſt noſtra cõfirmando,tum in aduerſaria refellendo.Quod ſi res ipſa,cauſſęq; dignitas maior accreſcet, par ad orationem,id eſt elocutionẽ fiat acceſſio,hoc eſt increſcat argumentandi filum,& grandior texatur oratio.quod apte efficiet is qui rationem componendi adeptus erit. Exempla ſi quæris iſtorum,optima ſuggeret ipſius oratio pro Sexto Roſcio,in qua principium verecundũ & acutũ, narratio perquã dilucida,confirmatio & refutatio nunc tenuis,nunc paulo grandior pro rerum decoro. Quum vero cauſſa ea inciderit,in qua vis eloquentiæ poſſit expromi,vt cauſſa publica latæ amplitudinis,magníque momenti, qualis erat Auli Cluentij, tum ſe latius fundet & extendet orator. Expatiabitur enim in vniuerſi generis quęſtione,quę θέσις appellatur. Tum reget & flectet animos inſertis affectibus,non quidẽ vt ſimpliciter volet (nec enim eloquentiam metimur euẽtu) ſed vt cauſſæ natura,& perſonarum dignitas,& ratio temporis poſtulabit.

Sed

Sed erit duplex omnis eius ornatus ille admirabilis, propter quem ascendit in tantum honorẽ eloquentia. Nam cum omnis pars orationis esse debet laudabilis, sic vt verbum nullum, nisi aut graue, aut elegãs excidat: tũ sunt maxime luminosæ & quasi actuosæ partes duæ. Quarũ alteram in vniuersi generis quæstione pono, quam (vt suprà dixi) Græci appellant θέσιν: alteram in augendis amplificandisq; rebus, quæ ab eisdem αὔξησις est nominata. Quæ etsi æquabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes appellati eò, quòd videtur multarum iidem esse caussarum, sed proprii singularum esse debebunt. Ac vero illa pars orationis, quæ est de genere vniuerso, totas caussas sæpe continet. Quicquid est enim illud in quo quasi certamẽ est controuersiæ, quod Græcè κρινόμενον dicitur, id ita dici placet, vt traducatur ad perpetuam quæstionem, atque de vniuerso genere dicatur: nisi cum de vero ambigitur, quod quæri coniectura solet. Dicetur autem nõ Peripateticorum more (est enim illorũ exercitatio elegans iam inde ab Aristotele constituta) sed aliquanto neruosius: & ita de re communia dicentur, vt & pro reis multa leniter dicantur, & in aduersarios aspere. Augẽdis vero rebus, & contrà abiiciendis, nihil est quod nõ perficere possit oratio: quod & inter media argumenta faciendum est, quotiescunq; dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus: & penè infinitè in perorando.

IAM DOCET quò se fundat Orator, quóque regat & flectat animos Duæ sunt partes in dicendo admirabiles, θέσις, & αὔξησις. altera facit ad copiam, altera ad affectum. Hæ sunt maxime luminosæ, quasi sol & luna inter sidera. Et actuosę

hoc est cõcitatæ ac mobiles, quasi tragœdiæ partes actuosæ. Cæteræ minus elucent, minus agitantur: quanquam debent esse laudabiles, sic vt verbum nullum nisi aut graue ad pondus orationis & victoriam, aut elegans ad auditorum voluptatem excidat. Dicet aliquis, quo pacto laudatur illa humilis Lysiæ tenuitas, si omnia verba aut grauia aut elegantia esse debẽt? Ista non pugnant. Nec enim in Lysia quicquã vacat. Est igitur omne verbum in eo aut ad docendum, aut ad mouẽdum, aut ad delectandum. Quod docet & mouet optime, graue debet haberi: quod delectat, elegans. αὔξησις est amplificatio, quæ in augẽdis amplificandisq́ rebus vsurpatur. Ea duplex est: altera minor & breuior, quæ toto corpore orationis æquabiliter fusa esse debet, cuiusmodi est hæc: Commoditati ingeniũ, grauitati ętas, libertati tempora sunt impedimẽto. huc accedit summus timor, quẽ mihi natura pudorq́ meus attribuit: & vestra dignitas, & vis aduersariorum, & Sexti Roscij pericula. Altera est maior, amplior ac vehementior, quod genus est: Quousq́ tandem abutêre Catilina patientia nostra? & quæ sequuntur. Hæc in cõmunibus locis maxime excellet. Communes loci dicuntur, vt definiuit Fabius secundo, quibus citra personas in ipsa vitia moris est perorare, vt in adulterum, aleatorem, petulantem. quo intellectu communes locos Cicero vult hic accipi. Communes appellantur eò, quòd videntur multarum iidem esse caussarum, vt prædonẽ multis in caussis & varijs insectari licet. Sed proprij singularũ esse debebũt, id est ita reliquis partibus accõmodari, vt nõ inepte appositi, sed proprie inserti esse videantur. Hæc amplificatio in augendis rebus, & contrà abijciendis minuendisq́ plurimum potest. Locus eius frequens in peroratione, vt pro Flacco. nonnunquã in principio, vt in Catilinam. sæpe post argumenta, vt in Verrẽ. At vero illa pars orationis quæ est de genere vniuerso, hoc est infinita quæstio, neq́ persona certa, neque tempore comprehensa, totas caussas sæpe continet, vt Opimij, qui consul senatusconsulto C. Gracchum interemerat: vt Mancini, qui Numantinis deditus, ius postliminij petebat. de qua re copiosè disserit Antonius 2. de Oratore, & arguit magistros & rhetores qui tum Romę docebant, tanquã hominum genus hebes atq́ impolitum. Hic autem iudicat in definitione & qualitate nihil facere personas, quia κρινόμενον, quæ iudicatio vocatur, in qua quasi certamen est controuersię, & summa caussę, traducitur ad perpetuam, hoc est infinitam quęstionem. Si quæritur, sit'ne peculatus, retinere pecuniam populi Romani, nihilo minus frumentum Siculis imperare gratis, nihil faciet persona Verris. Si insidiatores occidere licet, & Miloni Clodium insidias fecisse planũ fiat, nihil addet persona Clodij vel Milonis. Sed in coniectura quum de vero ambigitur, persona iuuat: quanquam tum licet argumenta reuocare ad genus, & ad naturam vniuersam: quòd sumptuosus, de luxuria: quòd alieni appetens, de auaritia: quòd seditiosus est aliquis, de turbulentis & malis ciuibus: quod à multis arguitur, de genere testium dicetur. Ex his colligitur nullã esse caussam in qua nõ liceat à propria persona rem auocare ad infinitam quæstionẽ. Quoniam autem philosophi thesin generalemq́ quæstionẽ versant, & frequenter vtranq́ partem agitant, vt Socrates apud Platonem, vt Peripateticorum princeps Aristoteles in scholis solebat, de cuius exercitatione in procemio Tusculanæ secundæ mẽtionem

nem facit:hic admonemur illorum more nõ eſſe dicendum. Nudas hinc & inde conijciunt argumentationes: orator aliquanto neruoſius dicet, quando miſcebit affectus aut aſperiores in reos,aut pro reis leuiores.

Duo ſunt etiam quæ bene tractata ab oratore,admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterũ eſt quod Græci ἠθικὸς vocant,ad naturam,& ad mores,& ad omnem vitæ conſuetudinem accommodatum:alterum quod iidem παθητικὸς nominant,quo perturbãtur animi,& concitantur:in quo vno regnat oratio. Illud ſuperius,come,iucundum,ad beneuolentiam conciliandam paratum: hoc vehemẽs,incenſum,incitatum,quo cauſſæ eripiũtur:quod cum rapidè fertur,ſuſtineri nullo pacto poteſt. Quo genere nos,mediocres,aut multo etiã minus:ſed magno ſemper vſi ĩpetu, ſæpe aduerſarios de ſtatu omni deiecimus. Nobis pro familiari reo ſummus orator nõ reſpondit Horteñſius. A nobis homo audaciſſimus Catilina in ſenatu accuſatus, obmutuit. Nobis priuata in cauſſa magna & graui cũ cœpiſſet Curio pater reſpõdere,ſubitò aſſedit,cum ſibi venenis ereptam memoriã diceret. Quid ego de miſerationibus loquar?quibus eò ſum vſus pluribus,quòd etiã ſi plures dicebamus, perorationẽ mihi tamen omnes relinquebãt:in quo vt viderer excellere,non ingenio,ſed dolore aſſequebar. Quæ qualiacũq; in me ſunt:me enĩ ipſum non pœnitet quanta ſint:ſed apparẽt in orationibus,etſi carent libri ſpiritu illo propter quem maiora eadẽ illa cum aguntur,q̃ cum leguntur,videri ſolẽt.

QVANTVM valeant affectus,oſtendit Quintilianus his verbis, Probationes efficiunt ſanè,vt cauſſam noſtram meliorem eſſe iudices putẽt: affectus præſtant vt etiam velint. Sed id quia volunt,credunt quoq;. Nam cum iraſci,fauere,

odisse,misereri cœperunt,agi iam rem suã existimant.Et sicut amantes de forma iudicare nõ possunt,quia sensum oculorum premit amor:ita omnem inquirendę veritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus. æstu fertur, & velut rapido flumini obsequitur.Huc igitur incumbat Orator.hoc opus eius,hic labor est, sine quo cętera nuda,ieiuna,infirma,ingrata sunt.adeò velut spiritus operis huius atq; animus est in affectibus. Idem in eodem loco refert hanc affectuum partitionem. Affectuum,inquit,sicut antiquitus traditum accepimus,duæ sunt species: alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertẽtes ac propriè affectum dicimus.alteram ἦθος: cuius nomine, vt ego quidem sentio, caret sermo Romanus. mores appellantur, atq; inde pars quoq; illa philosophiæ ἠθική, moralis est dicta.sed ipsam rei naturam spectanti mihi, non tam mores significari videntur, quàm morum quædam proprietas.Nam ipsis quidẽ omnes habitus mentis continentur. Cautiores voluntatem complecti,quàm nomina interpretari maluerũt. Affectus igitur hos concitatos πάθος,illos mites atq; compositos ἦθος esse dixerunt.perlegito quę sequuntur.Ex his dicta Ciceronis aperte cognosces.Duo sunt affectuum genera,quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquẽtiam faciant:quorum alterum quod Græci ἠθικὸν vocãt,id est morale,ad naturam & ad mores,& ad omnẽ vitæ cõsuetudinẽ accommodatur.Illud est quod bonitate commẽdatur, non solum mite ac placidum, sed plerunq; blandum & humanum,& audientibus amabile atq; iucundũ, quo mores dicẽtis ex oratione perlucent,& quodammodo agnoscuntur,quod est sine dubio inter coniunctas maxime personas,quoties perferimus, ignoscimus,satisfacim⁹,monemus, procul ab ira,procul ab odio,quo deniq; cuiq; finguntur apti mores.Paucis cõplectar, sic dicet Orator,vt mores suos,eorumq́; quibus bene esse cupit,amabiles ostendat. cui virtuti contraria est impudentia,arrogantia,insolentia,ferітas agrestis,maledicendi cupiditas,simultas,iracũdia,inuidia,odium,ostentatio. Sicut hæc vitia inter dicendum sentiuntur,& ex oratione dicentis quodammodo colliguntur, ita contrariæ virtutes in eo qui decenter & aptè dicit.Cicero.2.de Oratore· Conciliantur animi dignitate hominis,rebus gestis,existimatione vitæ. sed hæc adiuuãt in oratore,lenitas vocis, vultus pudoris significatio,verborũ comitas.Siquid persequare acrius,vt inuitus & coactus facere videare:facilitatis,liberalitatis,mãsuetudinis,pietatis,grati animi,non appetentis,non auidi, signa proferri perutile est:eaq; omnia,quæ proborum,demissorum,non acrium,nõ pertinacium, non litigiosorum,non acerborum sunt,valde beneuolentiam conciliant. Alterum genus est παθητικόν, id est,passiuum,quo perturbantur animi & concitantur, & in quo vno regnat oratio,quæ τύραννος,id est regina,ab Euripide nominatur,ab Ennio flexanima,à Cicerone omniũ regina rerũ.Generis huius species enumerat in rhetoricis, & 2.lib.de Oratore. Genus hoc amplificationibus inserendũ, quia vehemens vt procella,incensum vt fulmen,incitatum vt torrens,quo caussæ eripiuntur è manibus obsistentium:quod quum rapide fertur, vt in amplificationibus solet,sustineri nullo pacto potest. Exempla sunt in Verrem permulta, in Antonium non pauca,quibus odium,iracundia,inuidia,timor,molestia,& id genus affectus instruuntur.In quo genere Cicero mediocris, aut multo etiã minus

quàm

quàm mediocris, vt hic ipſe de ſe modeſte loquitur, re vera ſummus inter oratores Latinos,quod de claris oratoribus fatetur, magno ſemper vſus eſt impetu, hoc eſt affectuum concitatione, amplificationum ardore, clamore,& cõtentione dicendi.Sæpe aduerſarios,tum reos,tum actores,de ſtatu omni,id eſt de præſidio & defenſionis loco deiecit.Nam quum Verrem in ius vocaſſet, Verres ad Hortenſium eloquentiſſimum familiarem ſuum confugiſſet, quòd accuſator nõ oratione perpetua,ſed ſuorum teſtium interrogatione,breuiꝗ rerum ſumma nouo more contẽtus eſſet,nihil egit Hortenſius,qui tamẽ reſpondere cupiebat,homo Verri familiaris:& poſſe debebat,ſummus Orator. in quo videtur opinione deceptus, non affectuũ vi & impetu deiectus, niſi quòd mouerat animos atrox & crebra maleficiorum reprehenſio, teſtiũmꝗ frequentia & authoritas,adeò vt Verres vltrò exilij cauſſa ſolum verterit.Quod autẽ Catilina accuſatus in ſenatu non obmutuerit,oſtendunt hæc verba Saluſtij·Poſtremò diſſimulandi cauſſa,aut ſui expurgandi,ſicuti iurgio laceſſitus foret,venit in ſenatum.Tum M.Tullius cõſul ſiue præſentiam eius timens,ſiue ira commotus,orationem habuit luculentam atꝗ vtilem Reipublicæ,quam poſtea ſcriptã edidit. Sed vbi ille aſſedit, Catilina vt erat paratus ad ſimulanda omnia,demiſſo vultu,voce ſupplici, poſtulare à Patribus cœpit,ne quid de ſe temere crederent.ea familia ortum, ita ab adoleſcẽtia dicebat vitam inſtituiſſe, vt omnia bona in ſpe haberent, neꝗ exiſtimarent ſibi patricio homini, cuius ipſius atꝗ maiorũ plurima beneficia in plebem Romanam erãt,perdita Republica opus eſſe, quum eam ſeruaret M.Tullius inquilinus ciuis vrbis Romæ.Ad hæc maledicta, alia quum adderet,obſtrepere omnes,hoſtem atꝗ parricidã vocare.Tum ille furibundus, Quoniamquidẽ circunuentus, inquit,ab inimicis præceps agor,incendium meum ruina reſtinguam. deinde ſe ex curia domum proripuit. Ex his conſtat Ciceronẽ ad gloriam ſuam locutum eſſe.De Curione patre ſcripſit hęc in Bruto·Curio memoria ita fuit nulla,vt aliquoties tria quum propoſuiſſet,aut quartum adderet,aut tertium quæreret: qui in iudicio priuato vel maximo,quum ego pro Ticinia Cottę perorauiſſem,ille cõtra me pro Seruio Næuio diceret, ſubitò totam cauſſam oblitus eſt, idꝗ veneficijs & cantionibus Ticiniæ factum eſſe dicebat.Ex his colligere facile eſt,treis illas victorias non modò affectuũ impetu,ſed alijs quoꝗ rebus obtigiſſe. Affectus alij ſumuntur ad indignationem,alij ad miſericordiam.Hi ſunt quibus miſeratio mouetur cum in alijs locis,tum in peroratione. Quibus valuiſſe Ciceronẽ argumento eſt oratorum iudicium, qui quum de more plures vnam eandemꝗ cauſſam dicerẽt, & partibus inter ſe diſtributis,quod quiſꝗ optime faceret, hoc ei relinquerẽt,Ciceroni perorationẽ relinquebant.Nam quod ait in Bruto,Nemo erat qui ad iracũdiam magnopere iudicem, nemo qui ad fletum poſſet adducere:nemo qui animum eius(quod vnũ eſt oratoris maxime proprium)quocunꝗ res poſtularet,impelleret. Hanc Cicero didicerat artem,quum daret operam tum rhetoribus,tum philoſophis Atticis,Aſianis,Rhodijs:& in eam rem iuuabat hominẽ gracilitas illa corporis,oblongum collum, vox ſubaſpera,ac etiã in ſermone vehemẽs.Accedebat huc ſenſus hominis & dolor,qui nõ ficto dolore & imitatione ſimulato mouebatur, ſed ijs ipſis ſenſibus ad quos adducerẽ

iudices vellet, maxime concitabatur. Neq; enim, vt ait Antonius. 2. lib. de Oratore, fieri potest, vt doleat is qui audit, vt oderit, vt inuideat, vt pertimescat aliquid, vt ad fletum misericordiamq; deducatur, nisi omnes ij motus quos Orator adhibere volet iudici, in ipso Oratore impressi esse atq; inusti videbuntur. De genere pathetico si quæruntur exempla, in quibus sentiatur affectus ille quo Cicero tantum potuit, apparẽt in eius orationibus minime pœnitenda, cum multis in locis, tum in perorationibus pro Sexto Roscio, pro Milone, pro Rabirio posthumo: quæ si non modò leguntur, sed etiam actuosè pronunciantur, adiuuante spiritu, viuaq; voce, multo magis apparent.

Nec verò miseratione solùm mẽs iudicum permouenda est, (qua nos ita dolẽter vti solemus, vt puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus: vt alia in caussa excitato reo nobili, sublato etiã filio paruo, plãgore & lamentatione compleremus forum) sed etiã est faciendũ, vt irascatur iudex, mitigetur: inuideat, faueat: contẽnat, admiretur: oderit, diligat: cupiat, satietate afficiatur: speret, metuat: lętetur, doleat. qua in varietate, duriorum, accusatio suppeditabit exempla: mitiorum, defensiones meæ. Nullo enim modo animus audientis aut incitari aut leniri potest, qui modus à me non tentatus sit. dicerem perfectũ, si ita iudicarem, nec in veritate crimẽ arrogãtiæ extimescerem. Sed (vt suprà dixi) nulla me ingenii, sed magna vis animi inflãmat, vt me ipse non teneã: nec vnquã is qui audiret, incenderetur, nisi ardens ad eum perueniret oratio. Vterer exemplis domesticis, nisi ea legisses. Vterer alienis, vel Latinis, si vlla reperirem: vel Græcis, si deceret: sed Crassi perpauca sunt, nec ea iudiciorum: nihil Antonii, nihil Cottæ, nihil Sulpitii: dicebat melius, quàm scripsit, Hortẽsius. Verùm hæc vis quam quærimus, quãta sit suspicemur, quoniam exemplum non habemus: aut si exempla sequimur, à Demosthene sumamus: & quidem perpetuæ

tuæ dictionis ex eo loco vnde in Ctesiphontis iudicio de suis factis, cõsiliis, meritis in Rempublicam, aggressus est dicere. Ea profectò oratio in eam formam quæ est insita in mentibus nostris, includi sic potest, vt maior eloquentia non requiratur.

INDIGNATIO miseratioq; quasi duo genera multas habent species. Indignationis est ira, inuidia, cõtemptus, odium, cupiditas, satietas, metus. Miserationis, iræ mitigatio, fauor, amor, lætitia, dolor. Miseratio nõ solum verbis, sed etiam rebus mouetur. Itaq; more Romano Cicero puerum infantem, hoc est paruulum in manibus tenuit cũ pro P. Sylla dolenter perorauit. Hic vos orat iudices paruus, vt se aliquando, si non integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera & fori, quàm disciplinarũ. Et alia in caussa à subsellijs excitato nobili reo, vt opinor, L. Flacco gentis illius Valeriæ viro, sublato etiam filio paruo, ita vt ab omnibus cõspici posset, plangore, id est concussione pectoris, & lamentatione forum compleuit. Huic, huic misero puero, vestro, ac liberorum vestrorum supplici, Iudices, hoc iudicio viuendi præcepta dabitis, & quæ sequuntur. Quemadmodum rebus ipsis mouetur animus, sic & persæpe verbis afficitur. Augenda flagitia, vt irascatur iudex: nonnunquam minuenda, aut virtute compensanda, vt mitigetur. Extollenda aduersariorum fortuna, potentia, insolentia, vt inuideat. Ponenda sub oculos miseria & calamitas, vt faueat. Est enim, authore Fabio, naturalis fauor pro laborãtibus. Humiles abiectiq; si dicentur aduersarij, contẽnentur. Quintil. Potentes sequitur inuidia, & humiles abiectosq; cõtemptus, & turpes ac nocentes odiũ. Admirabitur iudex insignem hominis aut virtutẽ, aut nequitiam: oderit inutiles perniciososq;: diliget vtiles sibi, & bonos viros: iucũda cupiet: satiabitur nimijs rebus & iniucũdis: bona futura sperabit: mala vẽtura metuet: lætabitur opinione boni præsentis: præsentia malorum dolebit. Prudens igitur Orator hoc considerabit, quid postulet caussa, & eò iudicum mẽtes oratione flectet. Istorũ vim naturamq; cognosces in quæstionibus Tusculanis: materiam & tractationem de Oratore lib. 2. exempla in orationibus. Nam duriorum, hoc est affectuum grauiorum, accusatio Verris suppeditabit exempla. Mitiorum, defensiones eiusdem, vt pro Cluentio, pro Ligario. In actionibus peccata Verris amplificat, inculcat, infigit, vt admirentur iudices, vt irascantur, vt oderint. Intolerandam potẽtiam prædicat in socios, in ciues Romanos, in iudices corrũpendos, vt inuideant. Adulteria viri & Chelidonem opponit, vt illius præturæ fœditatem contemnant. Proponit amittẽdorum iudiciorum metum, si reum absoluant: spem retinendorum, si exilio multent. Pro Sexto Roscio mitigat omnẽ iram atrocitate sceleris excitatã. Quæ mala patiatur Roscius, ostẽdit ad conciliandum fauorẽ. Aufert à iudicibus de Sylla metũ, spem Reip. confirmat. Chrysogonũ quanuis potentissimum, tamen vt vilissimum seruum contemnit. admiratur illud parricidij crimen. dolorem mouet à misero

ſtatu rerum præſentium. Exempla ſuis verbis nō explicamus, propterea quòd ſic infuſa ſunt vniuerſo orationum corpori, vt in compendium reuocari nō poſſint: deinde quòd nō erat opus id anxiè colligere, quod omnibus obuium Cicero reliquiſſet. Has affectuum ſpecies tentaſſe ſe modò, non etiam perfeciſſe dicit. tentaſſe, quia magna vis & impetus animi inflammabat, vt ſe ipſe non teneret. non perfeciſſe, quòd ingenij vis defuerit. Quod quū ipſe de ſe fatetur, haud dubiè crimen arrogantiæ extimeſcit. Nam etſi in veritate nulla arrogantia & inſolentia eſt, tamen arrogantiæ ſuſpicio vitanda eſt. Cum omnis arrogantia odioſa eſt, tum illa ingenij atq; eloquentiæ multo moleſtiſſima. ſententia Ciceronis eſt in diuinatione, quam ſic transfert Fabius. Omnis ſui vitioſa iactatio eſt, eloquentiæ tamen in oratore præcipuè, affertq; audientibus non faſtidiū modò, ſed plerunque etiam odium. Itaq; modeſte ſua commēdat exempla. Non vtitur exemplis domeſticis, id eſt ſuis, quoniam Brutus ea legit. Vteretur alienis vel Latinis ſi vlla reperiret: ſed nemo erat, vt eſt in Bruto, qui ad iracundiam magnopere iudicem, qui ad fletum poſſet adducere. Vteretur exemplis Græcis, ſi deceret, hoc eſt ſi ratio Latina decorumq; pateretur: ſed, quod alibi ſcribit, non plus in oratione Latina ſolet vti græcis, quàm Græci Latinis. Veteres illi Romani, vt Gracchi, rationes affectuum parum tenebant. Oratores maximi fuerunt tempore Ciceronis L. Craſſus, M. Antonius, Cotta, Sulpitius, quos omnes libro de Oratore differentes facit, quibus addatur Hortenſius. L. Craſſi perpauca ſunt exempla monumento literarum mandata, quia nullam iudicialem ſcripſit orationem. Suaſorias aliquot reliquit, vt quas olim tanq̄ locis cōtrarias agitauit nepos ille Brutus. Nihil præter vnū de arte rhetorica libellum ſcripſit Antonius, qui quantum mouendis animis poſſet, oſtendit in Aquilij defenſione: ſed nec ille magnopere iudices ad iracundiam fletúmve ducebat. Nihil Cotta tenuis Orator, nihil Sulpitius grauis & ardens poſteritati reliquit. Dicebat melius quàm ſcripſit Hortēſius. id aſſequebatur eleganti pronunciatione. teſtis eſt Cicero. 3 de Oratore. Quintilianus. 11. libro de pronunciatione, Apparet, inquit, placuiſſe aliquid eo dicente, quod legentes non inuenimus. Vis affectuum quanta ſit, aut ſuſpicari, id eſt coniectura aſſequi poſſumus, aut exemplis optimi cuiuſq; cognoſcere. Si exempla ſequimur antiquorum, à Demoſthene ſumamus, non illa breuia, quæ minus habēt artis, vt, O incredibile ſcelus, dij te perdant, miſerum me, ſed illa perpetuæ dictionis, id eſt orationis continuæ, in quibus ſicut in ridiculis facetijsq; perpetuis ars oratoria dominatur. Arduum magis eſt Demoſthenem pro Cteſiphonte ſua facta, conſilia, merita in Rempublicam nō modò narrare vt intelligat auditor, ſed etiam rem totam multis affectibus immiſcere, vt etiam moueatur quò velit: quàm ſi impetum faciente natura in vnum aliquem affectum repente prorupiſſet: quemadmodum multo difficilius eſt lepidas totas aptare narrationes, quàm breue ridiculum dictumq; proijcere. De iudicio Cteſiphontis antea mentionem fecimus. Cicero ſic illam commendat orationem, vt includi poſſe arbitretur in eam formam quæ eſt inſita in mentibus noſtris, hoc eſt referre ideam & imaginem eloquentiæ perfectæ, cuius ſpeciem quandam inſeuit natura mentibus noſtris: non quòd ea ſit eloquentia numeris omnibus abſoluta, vt æterna

Platonis

Platonis idea, ſed quód in ea parte ab homine maior eloquentia non inquiratur. Dictum eſt enim eloquentiam perfectam in vno aliquo reperiri non poſſe.

Sed iam ipſa forma reſtat, & character ille qui dicitur: qui qualis eſſe debeat, ex ipſis quæ ſuprà dicta ſunt, intelligi poteſt. Nam & ſingulorum verborum, & collocatorum lumina attigimus: quibus ſic abundabit, vt verbum ex ore nullũ niſi aut elegans aut graue exeat: ex omniq; genere frequentiſſimæ tranſlationes erunt, quòd eæ propter ſimilitudinem tranſferunt animos, & referunt, ac mouent huc & illuc: qui motus cogitationis celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat. Et reliqua ex collocatione verborum quæ ſumuntur quaſi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim ſimilia illis quæ in amplo ornatu ſcenæ aut fori appellantur inſignia: non quòd ſola ornent, ſed quòd excellãt. Eadem ratio eſt eorum quæ ſunt orationis lumina, & quodammodo inſignia, cum aut duplicantur iteranturq; verba, aut breuiter commutata ponuntur: aut ab eodem verbo ducitur ſæpius oratio, aut in idem conii-citur, aut in vtrunq;: aut adiungitur idem iteratum, aut idem ad extremũ refertur: aut continenter vnum verbum non in eadem ſententia ponitur: aut cum ſimiliter vel cadunt verba, vel deſinunt: aut multis modis cõtrariis relata contraria: aut cum gradatim ſurſumverſus reditur: aut cum demptis coniunctionibus diſſolutè plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, oſtẽdimus: aut cum corrigimus noſmetipſos quaſi reprehendentes: aut ſi eſt aliqua exclamatio vel admirationis, vel conqueſtionis: aut cum eiuſdem nominis caſus ſæpius commutantur.

ARTES quibus instruatur Orator, & genera caussarum, & locos communes attigit. Forma restat, à Græcis χαρακτήρ, hoc est species & figura dicendi nominatur. Vis eius est aptare verba rebus, & figuras tum rerum, tum verborũ, deinde compositionem, & numeros. Qualis esse debeat, ex ipsis quæ suprà dicta sunt, intelligi potest. Nam cuiusq; generis nota & formula delineata est, dictũq; supellectilem oratorum positam esse in ornamentis, ex quibus alia rerum sunt, alia verborum. Singula verba, aut propria, aut aliena. In alienis esse aut translata, aut facta aliunde vt mutuo, aut facta ab ipso Oratore, aut noua, aut prisca, aut inusitata. Collocata habere ornatum si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat manente sententia. Sententiarum ornamenta quæ permanẽt etiamsi verba mutaueris, esse quidem permulta, sed quæ emineant, pauciora. His omnibus veluti luminibus sic abundabit Orator, vt verbũ ex ore nullum nisi aut elegãs aut graue exeat. In elegãti gratia est, in graui põdus & virtus. Vsus enim figurarum talis est (vtemur Quintiliani verbis) vim rebus adijciunt, & gratiã præstant. Ex omniq; genere figurarum, quarũ magna sylua est, frequentissimæ trãslationes erunt, quæ μεταφοραὶ dicũtur, quippe quæ gratiã præstant & voluptatem, propterea q; transferunt animos à re præsenti ad illud vnde propter similitudinem adsciscũtur. referunt ab vno ad aliud simile, ac mouent huc & illuc: qui motus animi diuersa cogitantis celeriter agitatus, per se ipse delectat. Hæc caussa naturalis ostendit quanti sit in tropis & simplicibus verbis aptè deducta translatio. Reliqua præter metaphoram & tropos non è simplicibus verbis, sed ex collocatione verborum sumũtur, ea quasi lumina quibus illustratur oratio. Hæc quoq; magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis quæ in amplo ornatu scenæ in qua fabulæ ludis publicis agũtur, aut fori in quo gladiatores & spectacula exhibentur, appellantur insignia, hoc est excellentia ornamenta, quæ magistratus, vt ædiles, vt prætores, vndique ad ludorum magnificentiam comparabant. Quòd in foro gladiatores pugnauerint, Suetonius ostendit in Iulio Cæsare. Munere, inquit, in foro depugnauit Furius Leptinus stirpe prætoria, & A. Calpenus senator quondam, actorq; caussarum. De ludis alijs idem in Augusto. Fecit ludos nonnunquã vicatim, ac pluribus scenis per omniũ linguarum histriones, nõ in foro modò, nec in amphitheatro, sed in Circo & in septis. Insignibus ludorum similia sunt orationis lumina, id est quæ rerum & verborum figuræ vocantur, de quibus Quintilianus in nono. Cicero quidem omnis orationis lumina in hunc locum congerit: mediam quandam, vt arbitror, secutus viam, vt nec omnis sermo iudicaretur, nec ea sola quæ haberent aliquam remotam ab vsu communi fictionem, sed quæ essent clarissima, & ad mouendum auditorem valerent plurimum: quem duobus ab eo libris tractatum locum ad literam subieci, ne fraudarem legentes iudicio maximi authoris. hæc ille. In tertio de Oratore paulo plures enumerat. Geminatio verborũ siue conduplicatio ἐπανάληψις dicitur, ab alijs ἀναδίπλωσις, ab alijs παλιλλογία. Occidi, occidi. Ah Corydõ Corydon. Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciã. Paulum commutata verba, παρωνομασία. Nõ emissus ex vrbe, sed immissus in vrbẽ. Sum vobis oneri, non honori. Eiusdẽ verbi crebra à primo repetitio, ἐπιβολὴ.

& ἐπα-

& ἐπαναφορὰ dicitur. Nihil ne te nocturnũ præsidium palatij? nihil vrbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil cõsensus bonorum omnium? nihil hic munitissimus habendi senatus locus? nihil horũ ora vultusq́ mouerũt? Eiusdẽ verbi crebra in extremum conuersio, ἐπιστροφὴ & ἐπιφορά. Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimi copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. In eadem verba concursio, κοινότης, ab alijs συμπλοκή. Quis eos postulauit? Appius. Quis eos perduxit? Appius. Adiunctio eiusdẽ iterati, Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Differt à figura priore, quia hęc in eadem sententia est, illa in diuersis. Aliter capit adiunctionem, qui scripsit ad Herennium. Sed de figuris & nominibus earum multa dissensio est. Ad extremũ relatio siue regressio dici potest ἐπάνοδος, Pierides vos hęc facietis maxima Gallo, Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas, Quãtum vere nouo viridis se subijcit alnus. Est & ἐπάνοδος, Diuellimur inde Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo Iam grauior, Pelias & vulnere tardus Vlyssi. Similiter cadẽs ὁμοιόπτωτον. Similiter definiens ὁμοιοτέλευτον. Illud in casibus nominum, & verborum temporibus, etiam si non cadunt in finem orationis: hoc in extremis verbis est. Vtriusque sit hoc exemplum, In rebus aduersis cui consilium præsto est, huic auxilium deesse non potest. Similiter cadunt consilium & auxilium, similiter desinunt est, & potest. Contrarijs relata contraria ἐναντιότης & ἀντίθετα. Eorum species nouem Fabius enumerat: faciamus quinque. Alia sunt opposita, quæ vsitatius contraria nominantur, alia priuantia, alia quæ relatiua dicuntur, alia contradicentia, alia repugnãtia. Si conseruator Reipublicæ Brutus, hostis Antonius. Odit pop. Romanus priuatam luxuriã, publicam magnificentiam diligit. Gradatio, κλῖμαξ. Neq; verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modò, sed etiam publicis præsidijs & armis: neque ijs tantùm, sed etiam eius potestati cui senatus totam Rempublicam commisit. Solutũ, ἀσύνδετον. Abijt, excessit, erupit, euasit. Contrariũ πολυσύνδετον. Illud in celeritate, hoc in tarditate melius est. Et tu te collige: & qui sis, & quid facere possis, cõsidera. Pręteritum aut omissum, ἔλλειψις est quædam, non illa sententiarum παράλειψις. Nouimus & qui te. Verùm proferre me pudeat. Correctio, ἐπανόρθωσις. Hoc cõsilio atque adeo hac amentia impulsi, quem ipsi quũ cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. Exclamatio admirationis, O scelus incredibile, & ante hoc tempus inauditum. Exclamatio conquestionis, O meam calamitosam ac præcipitem senectutem. O turpem exacta dementiq́ ætate canitiẽ. De hac figura Quintilianus in nono, Sola, inquit, in eo libro (de hoc ipso loquitur) ponitur inter figuras verborum exclamatio: quam sententię potius puto. Ego quoque idem puto. Nam sententiarum ornamenta si permanent etiã si verba mutaueris, talis est exclamatio. Forte Cicero spectauit in exclamatione tantum mutari pronunciationem, quæ ab ipso verbis & elocutioni subijcitur.

Casuum commutatio, πολύπτωτον, à quibusdam traductio nominata. Senatus est summi imperij consilium, Senatui Reipublicæ cura mandatur, ad senatum in dubijs periculosisq́ rebus omnis ciuitas respicit. Lucretius. Quem tu dea tempore in omni Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.

Sed ſententiarum ornamenta maiora ſunt: quibus quia frequentiſſime Demoſthenes vtitur, ſunt qui putent idcirco eius eloquẽtiam maxime eſſe laudabilem. Et verò nullus ferè ab eo locus ſine quadã conformatione ſententiæ educitur:nec aliud quicquam eſt dicere,niſi omnes aut certe pleraſque aliqua ſpecie illuminare ſentẽtias: quas quũ tu optime Brute teneas, quid attinet nominibus vti,aut exemplis?tantummodo notetur locus. Sic igitur dicet ille quẽ expetimus, vt verſet ſæpe multis modis eandem & vnam rem,& hæreat in eadem commoretúrque ſententia:ſæpe etiam vt extenuet aliquid,ſæpe vt irrideat:vt declinet à propoſito, deflectátque ſententiam:vt proponat quid dicturus ſit: vt cum tranſegerit iam aliquid,definiat:vt ſe ipſe reuocet:vt quod dixit, iteret:vt argumentum ratione concludat: vt interrogando vrgeat: vt rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat:vt contrà ac dicat,accipi & ſentiri velit:vt addubitet quid potius,aut quomodo dicat:vt diuidat in partes:vt aliquid relinquat ac negligat:vt antè præmuniat: vt in eo ipſo in quo reprehendatur,culpam in aduerſarium conferat:vt ſæpe cum iis qui audiunt, nõnunquam etiam cum aduerſario quaſi deliberet: vt hominum ſermones moréſque deſcribat:vt muta quædam loquẽtia inducat: vt ab eo quod agitur, auertat animos: vt ſæpe in hilaritatem riſum've conuertat:vt antè occupet,quod putat opponi:vt cõparet ſimilitudines:vt vtatur exemplis:vt aliud alii tribuẽs diſpertiat:vt interpellatorem coerceat: vt aliquid reticere ſe dicat: vt denunciet quid caueat: vt liberius

quid

quid audeat, vt irascatur etiam, vt obiurget aliquando, vt deprecetur, vt supplicet, vt medeatur, vt à proposito declinet aliquantulum, vt optet, vt execretur, vt fiat iis apud quos dicet, familiaris. atque alias etiam dicendi quasi virtutes sequatur, breuitatem, si res petet. Sæpe etiã rem dicẽdo subiiciet oculis, sæpe suprà feret quàm fieri possit. significatio sæpe erit maior, quàm oratio, sæpe hilaritas, sæpe vitæ naturarúmque imitatio. Hoc in genere (nam quasi syluam vides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo : sed hæc nisi collocata, & quasi structa, & nexa verbis, ad eam laudem quam volumus, aspirare non possunt.

RERVM quàm verborũ maior est authoritas, ideoq; sententiarum q̃ verborum ornamẽta maiora sunt. quibus quia frequentissime Demosthenes vtitur, sunt qui latè ducẽtes figuræ nomen, putent iccirco eius eloquentiã maxime esse laudabilem. sed aliæ sunt plurimæ virtutes eloquentiæ: quamobrem falsum putant, si modò hoc vnũ laudandum putant: illorũ tamen opinio valet ad cõmendationem figurarum. Enimuero nullus ferè ab eo locus sine quadã conformatione, id est σχηματισμῷ & figura sententiæ educitur, hoc est altiore gradu collocatur, vt humilitate sermonis relicta, existat is locus & emineat. A locis hãc esse trãslationem perspicuum est: quanq̃ fuerunt qui legendũ putarent edicitur. Porrò superiorem cõfirmat opinionem, nec aliud quicq̃ est dicere, hoc est oratorum more pulcherrime differere, nisi omnes, si fieri potest, aut certè plerasq;, id si tantũ datur, aliqua specie, id est schemate & figura, illuminare sentẽtias. Hic speciẽ latius ampliauit ad omnẽ orationis decorem, vt cõformationes ex arte cõmendaret. Nemo sanè dixerit in his sententiarũ figuris omnem esse positam eloquentiam, nisi quicquid in oratione laudabile est, hac appellatione cẽsuerit. Hic nomina Græcorũ præsertim relinquit, & exempla, tantũmodo locum notat vnde figuras insigniores excipere possis. Cõmoratio est quum in loco firmissimo manetur diutius, & eodẽ sæpius reditur. Cicero pro Sexto Roscio, Rogat oratq; te Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suã rem conuertit, si nulla in re te fraudauit, si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appẽdit, si vestitũ quo ipse tectus erat, annulumq; dedit, os suum tibi tradidit, si ex omnibus rebus seipsum nudum, neq; præterea quicquã excepit: vt sibi per te liceat innocẽti amicorum opibus vitã in egestate degere. versat eandẽ sententiã. Prędia mea tu possides, ego aliena misericordia viuo. Mea domus tibi patet, mihi clausa est. Familia mea maxima vteris, ego seruum habeo nullum. Illud idem in cursu partium

frequenter inculcauit. Est igitur longioris exempli commoratio. Extenuatio est eleuatio, ἐξουθενισμός. Eieci ego te armatis hominibus, nō deieci: vt tantum facinus non in æquitate iuris, sed in vna litera latuisse videatur. Sic extenuauit scientiam iuris pro Muræna: in quo μείωσις esse dicitur, quæ etiam extenuatio quædā est. Irrisio, διασυρμὸς & σαρκασμός. Quod facerē vehementius, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratrem volui dicere, semper hic erro. Declinatio, à proposito est egressio, ἔκβασις, qualis est pro Sexto Roscio de accusatoribus, & altera de statu Reipublicæ. Exempla longiora vito.

Propositio, vt aliæ multæ, in figuris illustrioribus non habetur. Quomodo, inquit Fabius, iudex doceri potest, si desit illustris explanatio, propositio, permissio, finitio, seiunctio, expositio sententiæ suæ, rationis apta conclusio, præmunitio, similitudo, exemplum, digestio, distributio, interpellatio, interpellantis correctio, contentio, purgatio, læsio? Propositio est· Non fuit caussa cur Næuius postularet à prætore vt Quintij bona ex edicto possideret. Transacti definitio, sententiæ suæ expositio, διορισμὸς & ἐπεξήγησις, qua quod antè dictum est, aliquo finiendi genere explicatur. Pro Roscio· Testimonium dicturus est, qui & sector est, & sicarius, hoc est qui & illorum ipsorum bonorum de quibus agitur, emptor atque possessor est, & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Reuocatio suiipsius, Sed finis sit, neque enim præ lacrymis loqui possum. Finis non erit, si singula persequamur. Plinius in epistolis. Penè præterij quod minime prætereundum fuit, accepisse me caryotas optimas. Iteratio dictorum, ἐπανάληψις à Rufiniano dicitur. Pro Quintio. Ostendā primùm caussam non fuisse cur à prætore postulares vt bona P. Quintij possideres, deinde ex edicto te possidere non potuisse, postremò non possedisse. Quæso C. Aquili, vosq́ue qui estis in consilio, vt quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. Nego fuisse caussam cur postularet, nego ex edicto possidere potuisse, nego possedisse. Argumenti conclusio figuram nouam induit, quum ratione firmatur: vt, His de caussis ego huic caussæ patronus extiti, non electus vnus qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus qui minimo periculo possem dicere. Interrogatio, ἐρώτημα, Vbi eos conuênit? quicū locutus est? quomodo persuasit? Precium dedit? cui dedit? per quem dedit? vnde & quantum dedit? Ad interrogata respōsio, dicitur à quibusdam ἀπόφασις. Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia supererat? at egebas. Εἰρωνεία est quæ contrà ac dicat, accipi & sentiri velit. Nouum crimē C. Cæsar, & ante hunc diem inauditū, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Quintum Ligariū in Aphrica fuisse. Eò refer & ea quæ falsò per modestiam dicūtur. Addubitatio, διαπόρησις vel ἀπορία. Equidē quò me vertam nescio. Negem fuisse illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in cōcionibus? euellam ex animis hominum tantam opinionem?

Distributio, Animaduerti iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam quum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: quum autem confligendū esset cum hostibus, fortissimus: quum vero præmium dignis tribuēdum, liberalissimus.

ἀποδίωξις est quæ aliquid relinquit ac negligit. Nisi forte expectatis vt illa diluã quæ de peculatu ac de eiusmodi rebus cõmentitijs inaudita nobis ante hoc tempus ac noua obiecit: de quibus quum verbo arguit, verbo satis est negare.

Præmunitio, παρασκευή. Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent? & quæ sequuntur. Prætexit aliquid ad amorem sorori detegẽdum. Reiectio criminis culpam in aduersarium confert. In Antonium reiecit obiectum crimẽ. Tu tu inquam Marce Antoni princeps C. Cæsari perturbare omnia cupienti, caussam belli contra patriam inferendi dedisti. Sic & parricidium refert in accusatores Sexti Roscij. Communicatio, ἀνακοίνωσις, aduersarios consulit, aut cum iudicibus deliberat. Si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis? Descriptio morum sermonumq́ꝫ, ἠθοποιΐα, hac vtitur in Pisonem, & in Chrysogonum pro Sexto Roscio. exempla longiora non pono. προσωποποιΐα, muta quædam loquentia inducit, vt in Catilinam· Si mecum patria sic loquatur, Marce Tulli quid agis? quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur. Auersio quæ à proposita quæstione abducit audientem, ἀποστροφὴ quædam est.

Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui.-

Huc pertinet ἀποπλάνησις quæ audientem ducit in errorem. Hilaritas & risus, ἀστεϊσμὸς dicitur, id est vrbana ratio loquendi, vt lepida narratio in Cepasios fratres pro Cluentio. & in Verrem, Execrabantur sacerdotem qui tam nequam Verrem reliquisset. Occupatio, προκατάληψις. Neqꝫ me Argolica de gente negabo. Dicat aliquis, Sic instituis mores? Comparatio similitudinum, ὁμοίωσις in qualitate, σύγκρισις in quantitate. Similitudo est, Fertur vt torrens. Comparatio, Tantum matri quantũ patri debeo. Exemplum, παράδειγμα. Neque enim potuisset aut Ala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interimere nefas esset. Μερισμὸς est qui aliud alij partiendo tribuit. Tres sunt res quæ obstãt hoc tempore Sexto Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit, audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt, Chrysogonus autem, is qui plurimum potest, potentia pugnat. Interpellatoris correctio, pro Rabirio. Nihil me clamor iste commouet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam ciues imperitos, sed non multos. Quin continetis vocem indicem stultitiæ vestræ, testem paucitatis? Reticentia, ἀποσιώπησις. Demosthenes, Non pari ego & aduersarius periculo ad iudicium venimus, sed mihi quidẽ nolo quicquam initio dicẽdi ominosius proloqui. Denunciatio cauentis, Verum homines notos sumere odiosum est, quũ & illud incertum sit, velintne ij sese nominari. Παῤῥησία, id est licẽtia, liberius quid audet. Quid aliud egimus Tubero, nisi vt quod hic potest, nos possemus?

Ira, ἀγανάκτησις, Fero ego te Torquate, iamdudum fero. Obiurgatio, ἐπιτίμησις, aliter ἐπίπληξις, Si quis est iudices, qui illam Posthumi siue inanẽ spem, siue incõsultam rationẽ, siue, vt grauissimo verbo vtar, temeritatẽ vituperãdam putet, ego eius opinioni nõ repugno. Alia est, Patêre tua cõsilia nõ sentis? Deprecatio, δέησις, Vos obsecro iudices, vt huic optimo viro, quo nemo melior vnq́ꝫ fuit, nomẽ equitis Romani, & vsuram huius lucis, & vestrũ conspectum ne eripiatis.

Supplicatio plus eſt quàm deprecatio. Præclarum eſt exemplum actione ſeptima in Verrem in peroratione, vbi ſupplex deos deaſq; obſecrat, quorum fana Verres depeculatus fuerat. Medela, quæ morbis & vulneribus adhibetur. Morbi dicuntur affectus: vulnera autem, acerba maledicta. Nunc eiuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? Quæ cruentata antea cæde honeſti atque innocentis viri ſilebatur, eadem nunc crebrò vſurpatur, poſteaquam latronis & parricidæ ſanguine imbuta eſt. Eſt etiam medela quæ ἐπιθεράπευσις ab Aſconio dicitur in Verrem. An me taciturum tantis de rebus exiſtimauiſtis? Breuior à re digreſſio. Et aſpexit me illis quidem oculis, quibus tum ſolebat, quum omnibus omnia minabatur. Optatio, Vellem dij immortales feciſſent, P.C. vt viuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus. Execratio ἀρεά. O ſcelus, ô portentum in vltimas terras exportandũ. Significatio familiaritatis, quędam eſt συνοικείωσις, non illa quæ duas res diuerſas colligit. Fide ſapientiaq; fretus, plus oneris ſuſtuli, quàm ferre me poſſe intelligo. Breuitas βραχυλογία. Quæres à me, quo iure obtinere poſſim: quò iure mihi Polienus reliquit, prętor dedit poſſeſſionẽ. Alia ſunt exempla quarto ad Herennium. Ὑποτύπωσις rem dicẽdo ſubijcit oculis. Ipſe inflãmatus ſcelere ac furore, in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat. Superlatio, ὑπερβολή, Oceanus mediusfidius vix videtur tot res tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tã cito abſorbere potuiſſe. Significatio maior quàm oratio, ἔμφασις.

Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere moræ ferę?- Hilaritas χαριεντισμός. Paulò antè ſcripſit, Sic dicet Orator, vt ſæpe in hilaritatem riſúmve conuertat. Illic accipimus ridiculum ſalſúmq; dictum, quod riſum mouet: hic lepidum florenſq; dicendi genus, quod etiam citra riſum exporrigit animum audientis, quale eſt in Rullum de obſcura cõcione. Imitatio μίμησις, Dicebã habere eos actorem Quintũ Cæcilium. Quid mihi, inquit, cum iſta ſumma ſanctimonia ac diligentia? Viderint, inquit, iſta officia boni viri. Hæc cõformationum ſylua, hoc eſt confuſa materia eſt, quæ collocata ordine diſponendi, & ſtructa coagmentatione verborum, & nexa vinculis numerorum, eloquentiæ magnitudinem oſtendit.

De quo cum mihi deinceps viderem eſſe dicẽdum, etſi mouebant etiam me illa quæ ſuprà dixeram, tamẽ iis quæ ſequũtur, perturbabar magis. Occurrebat enim poſſe reperiri non inuidos ſolùm, quibus referta ſunt omnia, ſed fautores etiam mearũ laudum, qui non cenſerẽt eius viri eſſe, de cuius meritis tãta ſenatus iudicia feciſſet comprobante populo Ro. quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare. Quibus ſi nihil

nihil aliud reſponderem, niſi me M.Bruto negare roganti noluiſſe, iuſta eſſet excuſatio: cum & amiciſſimo, & præſtantiſſimo viro, & recta & honeſta petenti, ſatiſfacere voluiſſem. Sed ſi profitear (quod vtinã poſſem) me ſtudioſis dicẽdi, præcepta, & quaſi vias quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id iuſtus rerum æſtimator reprehenderet? Nam quis vnquam dubitauit quin in Republica noſtra primas eloquentia tenuerit ſemper vrbanis pacatíſque rebus, ſecundas iuris ſcientia? cum in altera gratiæ, gloriæ, præſidii plurimum eſſet, in altera perſecutionum, cautionumq́; præceptio, quæ quidem ipſa auxilium ab eloquentia ſæpe peteret, ea vero repugnante vix ſuas regiones finéſque defenderet. Cur igitur ius ciuile docere ſemper pulchrum fuit, hominúmque clariſſimorum diſcipulis domus floruerunt: ad dicendum ſi quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, vituperetur? Nam ſi vitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino è ciuitate eloquentia. ſin ea non modò eos ornat penes quos eſt, ſed etiam vniuerſam Rempub. cur aut diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum eſt: aut quod noſſe pulcherrimum eſt, id nõ glorioſum docere?

IN ELOCVTIONE figuræ verborum conſiderantur, vt tropi & ſchemata lexeos, deinde lumina ſententiarum, poſtea iunctura ſyllabarum & coagmentatio: de qua quũ dicturus eſſet, veritus eſt ne minora dignitate ſua tractare videretur. Præſumit igitur ea quæ obijci poſſunt, vt ſimul interuallis quibuſdam & egreſſionibus præcepta diſtinguat, ſimul obtrectatoribus occurrat. De collocãdis verbis ſtruendíſque quum mihi deinceps viderem eſſe dicendum, quia is eſſet locus alter loquendi, etſi mouebant me illa quæ ſuprà dixeram de rebus & partibus eloquentię perfectæ, tamen ijs quæ ſequuntur verborum ſtructuris perturbabar magis, eò quòd minus eſt dignitatis in præceptionibus verborũ, quàm ſententiarum. Veniebant in mentem inuidi, quibus referta ſunt omnia. veniebant

etiam fautores laudum mearum, qui non cenſerent viri conſularis eſſe, de artificio dicēdi literis tam multa mandare, quàm multa ſcripta ſunt in libris de Oratore, in Partitionibus, de Claris oratoribus, in fine Topicorum, in Oratore: quæ etſi omnia plena ſunt authoritatis, quibuſdam tamen inferiora videantur honoribus viri de cuius meritis in Rempub. permulta ſenatus iudicia feciſſet. Nam Q. Catulus princeps ſenatus, frequenti ſenatu M. Tullium parentem patriæ nominauit. L. Gelius Ciuicam coronam ei deberi à Repub. dixit. Eidem togato Senatus nomine conſeruatæ Reipub. ſingulari genere ſupplicationis deorum immortalium templa patefecit, exuli patriam reſtituit, domum publico ſumptu refecit. Hæc ita magna ſunt, vt nihil literarum monumenta vincant. Itaque cauſſam tuetur & Marci Bruti authoritate, & exemplo iuriſperitorum, & rei cum vtilitate, tum dignitate. Cur autem M. Bruto ſatiſfactum velit, hæc faciunt, quòd Brutus eſt pars nominis ampliſſimę familię, quòd rogat, quòd amiciſſimus, quòd præſtantiſſimus vir, quòd recta & honeſta petit. Deinde nemo iuſtus rerum æſtimator, qui res omneis æquo metiatur precio, reprehendet eum qui ſuo iure profiteatur ſe ſtudioſis dicendi præcepta, & quaſi vias, id eſt methodos quæ ad eloquentiam ferunt, traditurum. Etenim Romæ non in ſagis, & in re militari, ſed in toga & in vrbanis pacatíſque rebus duæ fuerunt artes ampliſſimæ, eloquentia, & iuris ſcientia. Primas eloquentia partes habuit, ſecundas iuris ſcientia. In eloquentia, gratiæ, gloriæ, præſidij plurimum fuit. hoc eſt, oratores gratiam multorum amicitiámque iungebant, magnam ſibi parabant gloriam, multos veluti præſidio tuebantur. In iuris ſcientia, perſecutionum cautionúmque præceptio. Hoc enim officium iuriſperiti, præcipere quid perſequare iuſtum, quid caueas iniuſtum. Summa iuris eſt, Honeſte viuito, Neminem lædito, Ius ſuum cuique tribuito. Hæc ipſa auxilium ab eloquentia petit, cuius oratione explicat æquitatem, coniecturas euoluit, rationem mentémque legis exponit, ſcriptum & voluntatem, quæ'que leges euentu colliduntur, inter ſe comparat. Nimium muta ſi ſola eſt iuriſprudentia. Quemadmodum princeps opibus & arte bellica inferior aduerſus hoſtem ſuos fines tueri non poteſt, ita iuriſprudentia repugnante & concertante eloquentia vix ſuas regiones finéſque defendit. quod tum aperte videbatur, quum oratores cauſſas dicerent, iuriſperiti veluti monitores conſilium ſuggererent. Ergo ſi ius ciuile docere, ſemper pulchrum fuit, hominúmque clariſſimorum, vt Scæuolæ, vt Sulpitij, diſcipulis domus floruerunt: cur vituperetur qui eloquentiæ præcepta profiteatur, & ad dicendum acuat & adiuuet in eo iuuentutem? Certe quod in eo genere maius eſt, id quoque honeſtius videtur. Idem ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα, id eſt, ex his quę ſub eandem rationem veniunt, & conſequentia ſunt, oſtendi poteſt. Non eſt vitioſum dicere ornate, non igitur vitioſum diſcere ornate. Non eſt turpe diſcere, quod ſcire honeſtū eſt. quod autem noſſe pulcherrimum eſt, id quoque glorioſum docere. Eiuſmodi eſt eloquentia: quæ ſi quos ornat, honeſta ſit neceſſe eſt. ornat autem eos penes quos eſt, qui ſunt eloquentes: ornat vniuerſam Rempub. Pulchrum quidem ciuitati & imperio ciues habere eloquentes, qui concilia, iudicia, conciones, legationes oratione moderari poſſint.

At alterum factitatum eſt, alterum nouum. Fateor: ſed vtriuſque rei cauſſa eſt. Alteros enim reſpondentes audire ſat erat, vt ii qui docerent, nullum ſibi ad eam rem tempus ipſi ſeponerent, ſed eodem tempore & diſcentibus ſatiſfacerent, & conſulentibus. Alteri cũ domeſticum tempus in cognoſcendis componendíſque cauſſis, forenſe in agendis, reliquum in ſeipſis reficiendis omne conſumerent, quem habebãt inſtituendi aut docendi locum? Atque haud ſcio, an pleriq; noſtrorum oratorum ingenio plus valuerint, quàm doctrina. Itaq; illi dicere melius, quàm præcipere, nos contrà fortaſſe poſſumus. At dignitatẽ docere nõ habet. Certe, ſi quaſi in ludo: ſed ſi monendo, ſi cohortando, ſi percontando, ſi communicando, ſi interdum etiam vnà legendo, audiendo: neſcio cur non docendo etiam aliquid aliquando, ſi poſſis, meliores facere nolis. An quibus verbis ſacrorum alienatio fiat, docere honeſtum eſt: quibus ipſa ſacra retineri defendiq; poſſint, non honeſtum eſt? At ius profitentur etiã qui neſciunt: eloquentia autem illi ipſi qui cõſecuti ſunt, tamen ſe valere diſſimulant, propterea quòd prudẽtia hominibus grata eſt, lingua ſuſpecta. Num igitur aut latere eloquentia poteſt, aut id quod diſſimulat, effugit? aut eſt periculũ ne quis putet in magna arte & glorioſa turpe eſſe docere alios id quod ipſi fuerit honeſtiſſimũ diſcere? Ac fortaſſe cæteri tectiores: ego ſemper me didiciſſe præ me tuli. Quî enim poſſem, cum abfuiſſem adoleſcens, & horum ſtudiorum cauſſa mare tranſiſſem, & doctiſſimis hominibus referta domus eſſet, & aliquæ fortaſſe ineſſent in

sermone nostro doctrinarũ notæ, cumq; vulgo scripta nostra legerẽtur, dissimulare me didicisse? Quod quid erat cur probarem, nisi quòd parum fortasse profecerã?

PROPONIT ἀνθυποφορὰς & obiectiones numero treis, quas ordine refutet. Semper, inquiunt aduersarij, factitatum est, vt iurisperiti docerent, nouum est Romæ institutionis oratoriæ genus. Etenim si de scriptoribus agimus Romanorum, primus, quantum ego quidem sciam, inquit Quintilianus, cõdidit aliqua in hanc materiam M. Cato ille Censorius, pòst M. Antonius inchoauit. Si de ludimagistris loquimur, eos paulò ante tempora M. Antonij cœpisse constat. Dissoluit istuc Cicero, non id esse factum rei indignitate, sed occupatione oratorũ, & imperitia docendi. Sat erat discipulis, si iurisperitos respondentes consulentibus audirent. quamobrem ij qui docebãt, nullum sibi ad docendum tempus ipsi seponebant, quum eodem tempore & discipulis satisfacerent, & consulentibus. Oratores domesticum tempus adhibebant primùm cognoscendis à litigatore caussis, deinde componendis ac digerendis in orationem. Forense tempus insumebant agendis caussis: reliquum temporis spatium in seipsis reficiendis curandisque omne consumebant. Non habebant igitur instituendi adolescentes, aut docendi, locum, quod est tempus opportunum. Ne miremur igitur si antè iurisconsulti quàm oratores iuuentutem docere cœperũt. Altera caussa est: Plerique Romanorum, non ita multi Græcorum, ingenio naturáque plus valuerunt quàm doctrina. Ingeniosi dicere poterant ex communi illa hominum opinione, ineruditi præcipere de arte dicendi non poterant. Non præcipiebant igitur ij qui disserebant. Ingenium quidem non arroget sibi Cicero modestus, sed discendi laborem, quo præcipere possit. Scit autem se & ingenio & doctrina valere. Alterum quod obijcitur, hoc est, Docere rhetoricas artes dignitatem non habet, Romæ maxime, vbi honoribus, magistratibus, imperijs & gloriæ studeant omnes, qui nolint esse in ocio, in schola, in vmbratili vita, sed in administratione Reipub. in luce & splendore ciuium. Hic occurrendo duplicem facit doctrinã, alteram ludimagistri, quæ vt honesta est, sic isto iudice, alta dignitate & splendida magnificentia caret: quanquam Socrates, Plato, Aristoteles, Theophrastus, non minorem sibi gloriam in schola quæsierunt, quàm qui Romæ aut senatores aut consules fuerunt: & huic eidem Marco non minus ad gloriæ fructũ domesticæ literæ, quàm res in Repub. gestæ attulerunt. Alterum docendi genus est, quum monemus aliquem sui muneris, quum cohortamur ad suscipiendum aliquid, quum percontamur quæ sit eius aliqua de re sententia, quum communicamus studia nostra, quum vnà legimus aliquod scripti genus, quum audimus aliũ verba facientem, quum docemus rudiores nobis. hoc genus non tollit viri dignitatem. Nam quemadmodum iurisperiti nihil amittunt suæ dignitatis si tradũt eam formulam & eam verborum conceptionem, qua sit vtendum in alienatione sacrorum: sic & orator non amittit dignitatem si docet quibus verbis quáve ratione dicendi sacra retineri defendique possint. Hic cum iurisperito confertur

orator,

orator, & verba iuris cum verbis orationis. Non profana modò, sed etiam sacra familiarum possunt alienari. Alienatio profanorum liberior, eaq; caussa notior, arte minus eget. hinc itaque nõ desumitur exemplum. Alienatio sacrorum libera minus, formulas & verborum conceptiones habet occultiores. quærit igitur eruditionem & scientiam iuris. Hinc igitur maluit exemplũ ducere, in quo partes alienandi iurisperito, retinendi verò tribuit oratori, quoniam secundæ sunt in actione, & honestiores videntur. Sicut autem nulla sunt oratori verba certa & propria, quibus sacra retinere possit, sed è communi extruendæ orationis artificio propria componit: ita iurisperitus è genere legum species educit, è formis autem singulas partes. Quibus ergo verbis sacrorum alienatio fiat, respondebit è communi formula, sicut orator ex vniuerso genere præceptionum colliget quibus sacra verbis retineri defendíque possint. De sacris publicis hic nõ agitur, sed familiarum, quibus erant sacra propria ac domestica, de quibus Cicero pro domo sua. Quæ deinde caussa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis, quæ sacrorũ, quæri à pontificum collegio solet. ibidem. Quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hęreditates nominis, pecunię, sacrorum secutæ sunt. Hinc elicias per adoptionẽ sacra aliquando alienari. ibidẽ. Ita perturbatis sacris, contaminatis gentibus, & quas deseruisti, & quas polluisti, iure Quiritium legitimo tutelarum & hæreditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti. ibidẽ. Quid? Sacra Clodiæ gentis cur intereunt, quod in te est? Horum sacrorum detestatio interim fieri solebat in comitijs calatis. Gellius libro. 15. Iisdem comitijs quæ calata appellari diximus, & sacrorum detestatio, & testamenta fieri solebant. Tertium est quod obijcitur, moris esse dissimulare artificium dicendi, non item iuris prudentiã: quia prudentia qua valere debet iuris interpres, hominibus grata est: lingua dicentis artificio polita, suspicione falsi laborat. quamobrem ius profitentur etiã qui nesciunt, aut prudentia freti, aut quæstu ducti, aut temeritate impulsi. Eloquentia autem illi ipsi qui consecuti sunt, tamen se valere dissimulant, vt ille Marcus Antonius dissimulator artis. hinc effici videtur, non esse diuulganda præcepta dicendi. Occurrit hoc modo, neq; artem latere posse, neque se vnquam doctrinam dissimulare voluisse. Eloquentia latere non potest: nec si dissimulat artem, suspicionem tamen effugit, quoniam subesse artem sentiunt omnes: nec turpe tibi est alios id docere, quod tu ab alijs ipse didiceris honestissime. Quod igitur neque celari possit, neque si possit debeat, nemo vereatur eius præcepta profiteri. Ac fortasse oratores cæteri tectiores ac dissimulantiores eruditionis fuerunt. Etenim permulti verebãtur ne si detegeretur artificium, minus authoritatis haberent in dicendo, minúsque assequerentur fidei. Ego semper, inquit, me didicisse præ me tuli. Qui enim possem? hoc est eruditionem dissimulare nõ possem, quum abfuissem adolescens ab Italia, rhetoricorúmque studiorum caussa mare Ionium transijssem in Græciam. Cicero quum Moloni Romę dedisset operam, profectus Athenas cum Antiocho veteris Academiæ philosopho, cúmque Demetrio Syro dicendi magistro fuit: deinde peragrauit Asiam, vbi versatus est cum Menippo Oratore florentissimo. hinc Rhodum venit, séque ad eundem quem Romę audiuerat Molonem appli-

cauit. Vbi domum reuersus est, ac in caussis agendis antecessit omneis, doctissimis hominibus domus eius referta est. Confluebant enim plerique adolescentes ad optimum dicendi magistrum, summúmque temporis eius oratorem. Inerant in sermone viri doctrinarum notæ, quę multarum signa sunt artium. Nec in sermone tantum doctrinam redolebat, sed & in ijs orationibus quæ ab eo scriptæ vulgo legebantur. propterea non erat cui probaret nihil se arti dedisse, nisi parum profecisse videretur, qui plurimum profecerat.

Quod cum ita sit, tamen ea quæ suprà dicta sunt, plus in disputando, quàm ea de quibus dicendum est, dignitatis habuerunt. De verbis enim componendis, & de syllabis propemodum dinumerandis & dimetiendis loquemur: quæ etiam si sunt (sicuti mihi videntur) necessaria, tamen fiunt magnificentius, quàm docentur. Est id omnino verum, sed proprie in hoc dicitur. Nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat, radices stirpésque non item: sed esse illa sine his non potest. Me autem siue peruagatissimus ille versus, qui vetat artem pudere proloqui quã factites, dissimulare non sinit quin delecter: siue tuum studium hoc à me volumen expressit: tamen eis quos aliquid reprehensuros suspicabar, respondendum fuit. Quòd si ea quæ dixi, non ita essent: quis tamen se tam durum agrestémque præberet, qui hanc mihi non daret veniam, vt cum meæ forenses artes, & actiones publicæ concidissent, non me aut desidiæ, quod facere non possum: aut mœstitiæ, cui resisto, potius quàm literis dederem? quæ quidem me antea in iudicia atque in curiam deducebãt, nunc oblectant domi, nec verò talibus modò rebus, quales hic liber continet, sed multo etiam grauioribus, & maioribus: quæ si erunt perfectæ, profectò forensibus nostris rebus etiam domesticæ

sticæ literæ respondebunt. Sed ad institutam disputationem reuertamur.

PLANVM factum est orandi professionem nihil habere indignitatis. quod quum ita sit, tamen ea quæ suprà dicta sunt de partibus eloquẽtiæ perfectæ, plus in disputando dignitatis habuerunt, quàm ea de quibus postea dicendum est, cuiusmodi sunt iunctura, pedes, numerus. De verbis enim componendis & ordine digerendis, & de syllabis propemodũ dinumerandis & dimetiendis agitur. Verba componuntur vt in muro lapides, nequid sit hiulcum, dissentaneum, inæquale. Dinumerantur autem syllabæ, & cõprehenduntur temporibus & interuallis, vt breuibus & longis tanquã pedibus apte progrediatur oratio. Hæc etiam si sunt, sicuti videtur, necessaria, quia nihil intrare potest in affectum, quod in aure velut quodã vestibulo statim offendit, tamen fiunt magnificentius quàm docentur. Est id omnino, id est rebus in omnibus, verum, magnificẽtius aliquid fieri quàm doceri, propterea quòd fini propior est vsus: proprie tamen illud in hac verborum cõpositione dicitur, quia nihil maius videtur, quàm persequi numeros orando: contrà nihil humilius, quàm docere syllabas & pedes orationis. Id autem natura comparatum videtur, vt omnium magnarum artium, qualis est rhetorice, altitudo nos delectet, radices, & stirpes quæ statim ab radice prodeunt, non eodẽ modo. Ea quidem prima sunt artium fundamenta discenti molestiora. Quia vero altitudo sine radicibus imis ac primis stirpibus esse non potest, iaciuntur honeste fundamenta. Responsum est eis quos aliquid reprehẽsuros coniectura fuit: huc accedit peruagatissimus ille versus iambicus trimeter, quem vulgo inter artifices iactari solitum significat, Ne pudeat artem proloqui quam factites. cuius est hic sensus, Turpe non est explicare verbis eam quam factitas artem. Nec enim turpius est aliquid proloqui, quàm idem facere. Huc aliquid affert etiam studium Bruti, quæ magna viro fuit sciendi voluntas, à qua volumen hoc expressum & veluti extortum videri cupit. Huc adijcienda ratio tẽporis. Etenim regnante Iulio Cæsare, & libertatem occupante, conciderunt forenses artes, id est illæ caussæ iudiciales, quæ magno cum apparatu agi solebãt. Conciderunt actiones publicæ, id est orationes perpetuæ, quæ in senatu & cõcionibus habebantur. Quamobrem Cicero relicta ciuitate secessit in Tusculanũ: vbi ne se aut desidiæ vt voluptuarius, aut mœstitię vt impatiens imperij dederet, horis matutinis rhetoricari, pomeridianis philosophari cœpit. Videretur ergo durus & agrestis homo, id est morosus, indomitus, & inhumanus, qui non daret ei veniam, si quæ literæ antea in iudicia atque in curiam & senatum deducebant, postea oblectarent domi, quandoquidem senectutis dulcis est comes eruditio. Nec vero talibus modò rebus, quales hic liber continet, id est rhetoricis artibus se dedidit, sed multo etiam grauioribus & maioribus, quas philosophia profitetur. Scripsit enim de philosophia libros tot & tantos, vt illæ domesticę & quietæ literæ forensibus rebus & scriptis orationibus respondisse videantur.

Collocabuntur igitur verba aut vt inter se quàm

aptiſſime cohæreant extrema cum primis, eáque ſint quàm ſuauiſſimis vocibus: aut vt forma ipſa concinnitasq́; verborum conficiat orbem ſuum: aut vt compreheſio numeroſe & apte cadat. Atque illud primum videamus quale ſit, quod vel maxime deſiderat diligẽtiam, vt fiat quaſi ſtructura quædã, nec id tamen fiat operoſe. nam eſſet cũ infinitus, tum puerilis labor: quod apud Lucilium ſcitè exagitat in Albutio Scæuola.

Quàm lepidè lexeis compoſtæ, vt teſſerulæ omnes
Arte pauimento, atque emblemate vermiculato.

Nolo tam minuta hæc conſtructio appareat: ſed tamẽ ſtylus exercitatus efficiet facilè hãc viam componendi. Nam vt in legẽdo oculus, ſic animus in dicẽdo proſpiciet quid ſequatur, ne extremorũ verborum cum inſequentibus primis concurſus, aut hiulcas voces efficiat, aut aſperas. Quanuis enim ſuaues grauéſque ſententiæ, tamen ſi inconditis verbis efferuntur, offendent aures, quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum. Quod quidem latina lingua ſic obſeruat, nemo vt tam ruſticus ſit, quin vocaleis nolit coniungere. In quo quidã etiam Theo- 2
pompum reprehendunt, quòd eas literas tantopere fugerit: & ſi id magiſter eius Iſocrates, at non Thucydides: ne ille quidem haud paulo maior ſcriptor Plato, nec ſolum in iis ſermonibus qui dialogi dicuntur, vbi etiam de induſtria id faciendum fuit, ſed in populari oratione, qua mos eſt Athenis laudari in concione eos qui ſint in præliis interfecti: quæ ſic probata eſt, vt eam quotannis (vt ſcis) illo die recitari neceſſe ſit. In ea eſt crebra iſta vocum concurſio, quam magna ex parte vt vitioſam

vitiosam fugit Demosthenes. Sed Græci viderint: nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere voces cōceditur. Indicant orationes illæ ipsæ horridulæ Catonis, indicāt omnes poëtæ, præter eos qui vt versum facerent, sæpe hiabant, vt Næuius, Vos qui accolitis Histrū fluuiū, atq; Algidam. & ibidem, Quam nunquam nobis Grai, atq; Barbari. At Ennius semel, Scipio inuicte. Et quidē nos,

Hoc motu radiantis Etesiæ in vada Ponti.

Hoc idem sæpius nostri non tulissent, quod Græci laudare etiam solent.

COLLOCATIONEM verborum partitur in iuncturam, qua inter se quàm aptissime cohærent extrema verbi prioris cum primis syllabis proximi verbi: in voces sonósque verborum: in numerum quendam apte cadentem, quo forma ipsa concinnitásque verborum, id est figura aut similiter cadens & desinens, aut paria ac contraria referens, conficit orbem suum, id est absoluit periodum: tandē in numerum artificiosum, quo comprehensio, id est periodus citra figuram verborum numerose & apte cadit. In his est compositio verborum. Quintilianus diuidit in ordinem, iuncturam, & numerum. Iunctura vel maxime desiderat diligentiam, vt fiat quasi structura quædam, & verba verbis sic coagmētentur, vt in pauimento muroq; lapides. Id fiet, si quo optime sedent, eo demum componantur loco. Ne tamē fiat istuc operose, nimiáque cura. Nam esset cum infinitus, tum puerilis labor. Infinitæ quidem sunt syllabę atque iuncturæ, & puerile est, omissa grauitate rerum, hærere circa momenta verborum. Hinc apud Lucilium Satyræ inuentorem Mutius Scęuola augur reprehendit Albutium in oratione quam dixit de pecuniis repetundis cōtra T. Albutium, & aduersarium tanquam nimis studiosum cōpositionis insectatus est. Cicero tertio de Oratore, Collocationis est componere & struere verba, sic vt néve asper eorum concursus, néve hiulcus sit, sed quodammodo coagmētatus & lęuis: in quo lepide soceri mei persona lusit is qui elegantissime id facere potuit Lucilius, Quàm lepidè lexeis compostæ, vt tesserulæ omnes Arte pauimēto, atq; emblemate vermiculato. quæ quum dixisset in Albutium illudens, ne à me quidem abstinuit. Crassum habeo generum, ne ῥητορικώτερος tu sis. λέξεις, id est dictiones, & verba quàm sunt lepide suauiterq; cōposita in oratione, non aliter quàm tesserulæ arte cōponuntur in pauimento. Tesserulæ sunt lapilli quadrati laterésve quibus ædium solum cōsternitur: quod opus apte consertū, & effigie rerum animaliumq; distinctum, emblema vermiculatum dicitur. ἔμβλημα, opus insititiū, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλω, quod est intersero. Vermiculatum, minutim sectum atq; variatum. Id operis non in pauimento modò, sed etiam in pariete strui aptarique potest. Sunt alia emblemata vasorum, de quibus

non hic agitur. Quòd igitur hæc solicita coagmentatio præbet ansam male dicendi, non vult tam minuta hæc constructio, id est, compositio appareat, quàm minutum est vermiculatum opus. Stylus est exercendus, multaq́ue sæpe scribenda sunt, vt etiam festinanti pateat illa via componendi. Nam quemadmodum in legendo oculus exercitatus & priora videt, & sequentia intuetur, sic animus in dicendo aliud agens etiam prospicit quid sequatur, ne extremorum verborũ cum insequentibus primis concursus & iunctura aut hiulcas voces efficiat in vocalibus, aut asperas in consonantibus: cuiusmodi sunt, Non est magnum habere aurũ atque argentum. Illa bona natura caduca facilè labuntur. Vsus autem compositionis est, vt sententiæ lenius ac mollius ad aurem perferantur. Quæ si inconditis & incompositis verbis efferuntur, offendunt aures: vt si dicas, Res paruæ crescunt concordia, magnæ labũtur discordia. Aurium est iudicium superbissimum. Repudiant enim quicquid incompositum & insuaue est. quippe natura modos amamus, & vt musicæ, sic & orandi suauitate capimur. Indoctus est, vt aiunt, qui à Musis & Gratijs abest. Vitãda est igitur asperitas, quæ acerbius corradit aures, nisi quum ex industria affectamus asperum & spinosum dicendi genus. Quod quidẽ aurium iudicium latina lingua sic obseruat, vt nemo tam rusticus sit, & in sermone durus, quin vocales nolit coniungere. Lego quin, non qui. Sensus est, Non vrbani modò, sed etiam rustici nolũt vocales coniungere. Inde sunt multæ concisiones vsitatæ vulgo ad euitandum vocalium cõcursum, de quibus postea dicetur. Neque si nolunt, ideo semper euitant, sed frequenter euitant, adeo vt vocales sine vocalibus breuitatis caussa contrahant. Non procedit illud, eum rusticum censeri, qui vocales nolit coniungere. Non enim quia non vult, est rusticus, sed nimium mollis & delicatus. In hac obseruatione reprehenditur Theopompus historicus, Isocratis ille discipulus, quem præceptor egere freno dictitabat. Is vocales tantopere fugit, quantopere magister eius Isocrates. Princeps Isocrates inconditam antiquorum dicendi consuetudinem delectationis atque aurium caussa numeris adstrinxit: qui quantopere vocalium concursum fugerit, ostendunt eius orationes, vt Areopagiticus. Thucydides celeberrimus historiæ scriptor, hiatum frequẽter admisit, vt hic, πολλάκις μὲν ἤδη ἔγωγε καὶ ἄλλοτε ἔγνων δημοκρατίαν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἑτέρων ἄρχειν. Plato quidẽ scriptor haud paulo maior, id est multo maior quàm Thucydides, in dialogis, id est in sermonibus ad disserẽdum comparatis, hiatum vocaliũ ex industria recipit, vt cottidianę linguæ decorum seruet, vt hic, τί τηνικάδε ἀφῖξαι ὦ κρίτων; ἢ οὐ πρωὶ ἔτι ἐστί. Vtitur & in oratione, vt in apologia Socratis. Εὖ ἴστε ὅτι ἀληθές ἐστιν. καὶ τοῦτ᾽ ἐστὶν ὃ ἐμὲ αἱρήσει, ἐάνπερ αἱρῇ, οὐ μέλιτος οὐδὲ ἄνυτος, ἀλλ᾽ ἡ τῶν πολλῶν διαβολή τε καὶ φθόνος. Vtitur eodem concursu in oratione populari, id est ea quæ quòd sit habenda ad populum, delicias aurium venatur, qua mos est Athenis laudari in cõcione & in conuentu populi eos qui sunt in prælijs interfecti, vt ad virtutẽ bellicam iuuenes excitentur. Ea sic probata est, vt eam quotannis illo die quo primùm habita est, recitari necesse sit, quæ legis & moris necessitas est. Epitaphium Platonis significat, & orationem funebrẽ, quę extat adhuc, vbi reperias multam vocalium concursionem, vt, Ναυαὶ δὲ ἔτι ἦν, ἄμαχοι ἦναι, διαπονοῦντες ὡς. Demosthenes in

nes in

nes in ea vocum cõcursione parcior est, nec tamen superstitiose fugit. Sed Græci viderint, quibus dedit ore rotundo Musa loqui, nobis esse tam disertis haud licet. Sermo Romanus, inquit Fabius, non recipere videtur illam solis concessam Atticis venerem. Adde quòd inopia verborum laboramus, vt ne si cupiamus quidem, distrahere voces, & hiulcum concursum vitare concedatur. Indicant orationes horridulæ, id est, aliquantum asperæ, Censorij Catonis, quale est hoc ex oratione de præda militibus diuidunda· Fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agunt, fures publici in auro atque in purpura. Indicant omnes poëtæ Latini, qui vt suauitati studerent, collidebant vocales quidem, non tamen semper, sed vt versum facerent: sæpe hiabant, vt Næuius ille tragicus, cuius est hic versiculus senarius·

Vos qui accolitis Histrum, atq; Algidam. Hic pronomen qui, & syllaba prima verbi accolitis, nõ conflantur in syllabã vnã. sic & in posteriore trimetro·

Quem nunquam nobis Grai atque Barbari. Postrema verbi Grai, cum prima parte coniunctionis atque, non eliditur. Eodem Virgilius vsus est hiatu,

Et succus pecori, & lac subducitur agnis. In Actæo Aracyntho.
Astant iuniperi, & castaneæ hirsutæ. Lucretius.
Sed magis vt meritò possis euenta vocare
Corporum, atque loci res in quo quæque gerantur.

Ennius semel admisit hanc figuram synalœphæ contrariam, vt in hoc initio carminis heroici, Scipio inuicte. Scipio dactylus est sine vlla collisione. Et quidem nos semel admisimus hunc hiatum. de se loquitur ipse. Cicero quidem versus aliquando scripsit, vt ipse testatur epistola quadam. Scripsi etiam carmina quædam. nam ab orationibus disiungo me ferè, referóque ad mansuetiores Musas, quę me maxime, sicut iam à prima adolescentia delectarunt. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis, quos iampridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Idem Aratum latinum fecit, cuius carminis hodie fragmenta restant. in eo fuit hic versiculus heroicus·

Hoc motu radiantis Etesiæ in vada Ponti. Pertinet ad hunc Arati locum:
Τῆμος καὶ κελάδοντες ἐτησίαι εὐρέϊ πόντῳ
Ἀθρόοι ἐμπίπτουσι. Tum obmurmurantes Etesiæ vasto mari collecti ruunt. Etesię annui sunt venti, qui, vt ait Gellius, certo tempore anni quum Canis oritur, ex alia atq; alia parte cæli spirant. Aristoteles in Meteoris dicit ab Arcto spirare. Etesię, inquit, flant ab Vrsa post æstiuam solis versionem, & ortum Caniculæ, Borealis plagæ niuibus liquatis. flant interdiu, noctu remittuntur. ἐτήσιος annuus redditur. Cicero imitatus est Aratum, qui in eodem verbo non elisit vocalem. Idem fecit Lucretius in sexto,

Aut quia sunt æstate aquilones ostia contra
Anni tempore eo, qui Etesiæ esse feruntur.

Hoc latini frequens haud ferant, Græci etiam laudare solent, quod Homero frequentissimum est, vt statim initio Iliados, μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω ἀχιλῆος. Et primo versu Odysseæ, ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. Multos id genus versus apud eundem aliósque poëtas Græcos reperies.

Sed quid ego? Vocales ſine vocalibus ſępe breuitatis cauſſa cõtrahebant, vt ita dicerent, multi' modis, vaſ' argenteis, palm' & crinibus, tecti' fractis. Quid verò licentius, quàm quòd hominũ etiam nomina contrahebant, quò eſſent aptiora? Nam vt duellum bellũ, & duis bis, ſic Duellium eum qui Pœnos claſſe deuicit, Bellium nominauerunt, cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellii. Quinetiam verba ſæpe contrahuntur, nõ vſus cauſſa, ſed aurium. Quomodo enim veſter Axilla Ala factus eſt, niſi fuga literæ vaſtioris? Quam literam etiam è maxillis, è taxillis, & vexillo & paxillo conſuetudo elegans Latini ſermonis euellit. Libenter etiã copulando verba iungebant, vt ſodes, pro ſi audes: ſis, pro ſi vis. Iam in vno capſis, tria verba ſunt. Ain', pro aíſne: nequire pro non quire: malle, pro magis velle: nolle, pro non velle. Dein etiam ſæpe, & exin, pro deinde & pro exinde dicimus. Quid? illud non olet vnde ſit, quòd dicitur, cum illis, cum autem nobis, nõ dicitur, ſed nobiſcum? quia ſi ita diceretur, obſcœnius concurrerent literæ: vt etiam modo, niſi autem interpoſuiſſem, concurriſſent. Ex eo eſt mecum, & tecum, non cũ me, & cum te: vt eſſet ſimile illis, vobiſcum, atque nobiſcum.

NON HIATVS ille modò vocalium offendit aures, ſed etiam quarundam conſonantium moleſta concurſio eſt. Ne miremur ergo ſi veteres Latini vocales ſine vocalibus ſæpe breuitatis cauſſa contrahebant, vt ita dicerent, multi' modis, vaſ' argenteis, palm' & crinibus, & tecti' fractis: pro multis modis, vaſis argenteis, palmis & crinibus, tectis fractis. Nam ſi interrogemus aures, hęc integra durius enunciãtur. Similem in Terentio contractionẽ reperies, Modo vt tacere poſſ', abi ſis inſciens. hem iſtuc viri eſt officium? In me omnis ſp' eſt mihi. Sic veteres pronunciabant, vt in oratione Græci. Dicet aliquis, quum multi' modis, & tecti' fractis enunciamus, non vocalem contrahimus, vt vult Cicero, ſed s literam tantum ſupprimimus. Ita quidem videtur, ſed multi' modis proferimus vt

omnipotens,correpta contra naturam ri ſyllaba,non in verſu quidẽ,ſed in pronunciatione verborum.Vocalis igitur in breuius tempus & interuallum contrahitur.Lucretius hæc duo coniunxit:Multimodis agitatur,& omneis accipit in ſe Lætitiæ motus. Hoc vero licentius antiqui, quòd hominũ etiam nomina,quæ ferè manent eadem apud omnes,vt Amilcar,Annibal,contrahebant,quò eſſent aptiora,id eſt ad vſum faciliora,ac magis decora.Vnde Duellium eum qui Carthaginienſes prælio nauali deuicit,Bellium nominauerũt,quum maiores appellati eſſent ſemper Duellij. Hoc Quintilianus aſſumit.Necnon,inquit,eadẽ fecit ex duello bellũ. vnde Duellios quidã dicere Bellios auſi . Florus in Epitome, Cn.Duellius Coſ.aduerſus claſſem Pœnorum proſpere pugnauit,primúſque omnium Romanorum ducum,naualis victoriæ duxit triumphum:ob quam cauſſam eí perpetuus honos habitus eſt, vt reuertenti à cœna tibicines canerent, & funale prẹferretur.Sunt qui Duilliũ ſcribant,inepte,mea ſententia.Eadem ratione à duello,quod duarum partium certamen eſt, fecere bellum, non ex eo dictum,quòd minime bellum pulchrúmque ſit,vt indocti fabulantur. Eadem ratione à duis, quod aduerbium natum eſt à vocabulo duo , bis particulam fecerunt. Quædam cõtrahuntur non vſus,id eſt conſuetudinis,cauſſa,vt Bellius,ſed aurium gratia,quę fugiunt literam vaſtiorem,id eſt rictum diducentem,& agreſtiorem,vt veſter Axilla Brute, Ala factus eſt.M.Brutus paterno genere à Iunio Bruto duxit originem, materna ſtirpe ab Ala Seruilio,qui Spurium Melium largitione frumentaria regnum affectantem interemit.Cicero Philippica ſecunda, Etenim ſi authores ad liberandam patriam deſiderarentur,illis authoribus Brutos ego impellerem , quorum vterque Iunij Bruti imaginem cottidie videret, alter etiam Alæ? His igitur maioribus orti, ab alienis potius conſilium peterent, quàm à ſuis? & foris potius quàm domi? Is ergo primùm dictus Axilla,deinde Ala,poſtea Hala:& tam Axilla quàm Ala nunc propria nomina ſunt,nũc communia.Propter eandem literam x,è maxillis malas,è taxillis talos,è vexillis vela conſuetudo elegans latini ſermonis effecit. Alia contrahuntur in cõpoſitionem, nec ſimplicia mutantur vt ſuperiora. Horum frequens erat vſurpatio Comicis.Sodes,pro ſi audes.Sis,pro ſi vis.hæc ex duobus ſunt.Capſis ex tribus,cape ſi vis.Terent. Dic ſodes,quis heri Chryſidem habuit? Idem,Abi ſis inſciens. Cicero pro Roſcio, Refer animũ ſis ad veritatem. Ciceroni repugnare videtur Fabius. Ex tribus corporibus,inquit,verba coaleſcere noſtræ vtique linguę non conceſſerim , quanuis Cicero capſis dicat eſſe compoſitum ex cape & ſi vis. Concedat aliquando,non vtique quod eſt ſemper.Mollius eſt,non autem breuius,nequire pro nõ quire:ſed etiam non queo dicimus.Cicero pro Sexto Roſcio,Tenuitas hominis eiuſmodi eſt,vt diſſimulari non queat. Malle & nolle dicuntur, non ita frequenter magis velle,& non velle, niſi interiectis alijs verbis: quæ vt ſeparari poſſunt,ita nunquam dicimus nult,ſed non vult. Deinde & exinde patiuntur apocopen,ac in diſſyllaba reducuntur,dein,exin, quibus vti licet in oratione. Liuius, Exin duabus admotis quadrigis, in curru earum diſtentum illigat Mætium.Quid? illud non olet vnde ſit,nobiſcum? certe ad æſchrologian & cacophaton euitandum, quoniam obſcœnius concurrerent literæ, & ex ſyl-

laba cum, ac priore parte verbi nobis, id contexeretur vocabulum, quo muliebria membra ſignantur. Effugies illam turpitudinem, ſiquid interpoſueris, hoc modo, Cum autem nobis non dicitur. Pullos aufert caſſita cum ſuo nido. Venerat cum multis numis. Hinc illa turpia dicuntur : Arrige aures Pamphile, Incipiunt maria exagitata tumeſcere, Dorica caſtra, Numerum cum nauibus æquat: quia in his omnibus ſe referre poteſt animus auditoris ad id quod natura turpe ſit. Quæret aliquis, cur ergo dicimus, mecum, tecum, ſecum, quícum, vobiſcum, & cætera id genus, quæ nullam fugiunt ἀισχρολογίαν; Vt eſſent, inquit, illi ſimilia nobiſcum. Hoc igitur ad effugiendum cacophaton, illa ad analogian quandam reperta ſunt. Cicero de Oratore, Noluimus cum me, & cum te dicere, ne eidem computationi adiungendum eſſet cum nobis, ſed potius mecum & tecum, & ſecum, & nobiſcum diximus, cum præpoſitione quæ facit obſcœnum, aſſiduè poſtpoſita.

Atq; etiam à quibuſdam ſerò iam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt: nam Proh deûm atq; hominum fidem. deorum aiunt. Ita credo, hoc illi neſciebant: an dabat hanc conſuetudo licentíam? Itaq; idem poëta, qui inuſitatius contraxerat, Patris mei meûm factûm pudet, pro meorum factorũ: &, Texitur exitiûm examen capiti, pro exitiorum: nõ dicit liberûm, vt plerique loquimur, cum Cupidos liberûm, aut In liberûm loco dicimus: ſed, vt iſti volunt, Neque tuum vnquam in gremium extollas liberorum ex te genus. & idem, Nanq; Aeſculapii liberorũ. At ille alter in Chryſe nõ ſolum, Ciues antiqui amici maiorum meûm, quod erat vſitatum: ſed durius etiam, Conſiliûm ſocii, auguriûm atq; extûm interpretes. Idemq; pergit, Poſtquam prodigiûm horriferûm, portentûm pauor. quæ non ſanè ſunt in omnibus neutris vſitata. Nec enim dixerim tam libenter armûm iudicium, etſi eſt apud eundẽ, Nihilne ad te de iudicio armûm accidit? quàm armorum. Iam vt cenſoriæ tabulæ loquuntur, fabrûm, & procûm audeo dicere, non fabrorum, & procorum. Planeq; Duo-

rumuirorum

rumuirorum iudicium, aut Triumuirorum capitaliũ, aut Decemuirorum litibus iudicandis, dico nunquam: atqui dixit Accius, Video ſepulcra dua duorũ corporum. Idemq́;, Mulier vna duûm virûm. Quid verũ ſit, intelligo: ſed aliâs ita loquor vt conceſſum eſt, vt hoc, vel proh deûm dico, vel proh deorũ: aliâs vt neceſſe eſt, cum Triumuirûm, nó virorum: cũ ſeſtertiûm numûm, non numorum: quòd in his conſuetudo varia non eſt.

SYNCOPE fit & conciſio, molliendi verbi gratia. quod qui non intelligũt, & neceſſitate metri ſolum fieri arbitrantur, ſero iam, ideoq; fruſtra emendant antiquitatem, quæ etiam in oratione dicebat, proh deûm atque hominum fidem. quod & Cicero vſurpauit pro Roſcio Comœdo, Proh deûm hominúmque fidem, hoc Roſcius vnquam à Cluuio petiuiſſet? Nec ſi Terẽtius dixit in Andria, Proh deûm atque hominum fidem, neceſſitate coactus id dixit. ſecutus eſt veterem illum morem loquendi. Ridet igitur eos qui ſemper dicendum putant proh deorum atq; hominum fidem, quum vtrunque liceat deûm & deorum. Ita credo, inquit, hoc illi veteres neſciebant. quaſi dicat, optime ſciebant id eſſe verum & integrum, ſed dabat conſuetudo licentiam, aut potius ratio ſuauitatis inducebat hanc conſuetudinem. Itaq; idem poëta, id eſt vnus & idem, ſiue Accius (vt opinor) ſiue alius quiſpiam, nomina neutra in caſu patrio concidit, Meûm factûm. cõtrà maſculinũ ponit integrum, vt liberorũ. vnde colligitur id eſſe cõſuetudinis & licentiæ cuiuſdam, vnde paulò pòſt auribus indulgere cõſuetudinem ſcribit, & indoctam conſuetudinẽ ſuauitatis artificem. Truncati ſunt iambici tres:

Patris mei meûm factûm pudet.
Texitur exitiûm examen capiti.
Nanq; Aeſculapij liberorum.

Octonarius eſt vnus, Neq; tuum vnquam in gremium extollas liberorum ex te genus. Nihil eſt autem cur ſenſus horum verſuum petamus, quia non extat id opus vnde quod deeſt, explere poſſimus. Cæterûm inde colligas licet neutra concidi, & liberorum & liberûm pro natis vſitate dici. Cicero tertia actione in Verrem, Nemo iam Dolabella, neque tui, neque tuorum liberûm, quos tu miſeros in egeſtate atque ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Plerique ſic loquebantur, vt cupidum liberûm dicerent, non liberorum. in liberûm haberi loco, qui percharus eſſet. Cicero tertia actione in Verrem, Habitus ſis in liberûm loco. Alterius poëtæ ſenarij quatuor non oſtendunt maſculina modò, ſed etiam neutra ab antiquis eſſe conciſa:

Ciues antiqui amici maiorum meûm,
Conſiliûm ſocij, auguriûm atque extûm interpretes.
Poſtquam prodigiûm horriferûm, portentûm pauor.
Nihilne ad te de iudicio armûm accidit?

Hic armûm durius eſt, cætera molliora quàm quæ vera ſunt, vt maiorum meorum,conſiliorum ſocij,auguriorum & extorum interpretes,prodigioru͂,horriferorum portẽtorum. Pacuuius eſt qui tragœdiam nomine Chryſen fecit.Chryſes autem ſacerdos Apollinis fuit,& Chryſeidis pater:quam raptam quum patri nõ redderet Agamemnon,Apollo peſtilentiam in Græcoru͂ miſit exercitum. Eandem loquendi conſuetudinem cenſoriȩ tabulȩ monſtrant,id eſt,commentarij & literȩ cenſorum,in quas referunt ciuium nomina,& ſingulorum cenſum.Sunt & cenſoriæ tabulæ,quibus ignominioſi notantur, in quos à cenſoribus ſubſcriptu͂ eſt. In ijs legit Cicero fabrûm & procûm, vnde præfectu͂ fabrûm dixit in oratione pro Muræna.non auſit fabrorum dicere,neq; procorum,neq; duorumuirorum,neq; triumuirorum,neq; decemuirorum, ſed hanc perpetuò conſuetudinem ſeruet,duumuirûm,triumuirûm,decemuirûm.Pro Rabirio,Hic popularis à duumuiris iniuſſu veſtro ciuem Romanum capitis cõdemnari coëgit.In Seruiliu͂ Rullum,Sequitur omnes agros extra Italiam cognitio decemuirûm. ibidẽ,Decemuirûm ſatellitibus agri Campani poſſeſſio tota tradetur.Cȩſar de bello ciuili commentario .I. Quod aurum aduexerat Domitius, atq; in publico depoſuerat,allatu͂ ad ſe ab duumuiris Corfinienſibus,Domitio reddit.Ibidem,Reducitur ad eu͂ deprehenſus in itinere Cn.Magius Cremona præfectus fabrûm. Duumuirûm iudiciu͂ ab rege tertio Hoſtilio cõſtitutum eſt in caput M.Horatij: poſtea fuerunt duumuiri qui perduellionis diem ad populu͂ dicerent, & mortis pœna reum agerent.Alij ſunt duumuiri,de quibus nihil eſt dicendu͂ in præſentia. Triumuiri capitales curam gerebant carceris,neci deſtinatis incumbebant,de criminibus ipſi aliquando cognoſcebant ad columnã Mœniam.Decemuiri,quu͂ prȩtores ad belli munia ab vrbe auocarentur,ne iudicia Romæ deeſſent,litibus iudicandis præfecti ſunt. Alij fuere triumuiri & decemuiri in aliud tempus relinquendi. Ne,quod minime volumus,aberrare videamur,duorum & duûm poſſe dici oſtendit Accius.Integrum ponit nomen duorum in hoc ſenario tragico.

Video ſepulcra dua duorum corporum.

Cõcidit in hoc carminis fragmẽto,Mulier vna duûm virûm.Dua vetuſto more dixit, Quintilianus barbariſmum eſſe cenſet.Quid,inquit,quòd quædã quæ ſingula proculdubio vitioſa ſunt, iuncta ſine reprehenſione dicuntur?Nam dua & tre & pondo diuerſoru͂ generum ſunt barbariſmi,at duapondo & trepondo vſq; ad noſtram ætatem ab omnibus dictum eſt,& recte dici Meſſala cõfirmat.Hæc ratio componẽdi videtur oſtendere dua veteres vt ſcamna dixiſſe.Et illud quidem verum eſt. Eſt autem verum, lege communi & præceptione formatum,vt duorum virorum,non eſt verum duumuirûm.Sed aliâs ita loquimur vt conceſſum eſt,& varia conſuetudo permittit, vt proh deûm & deorum ſine vitio dicimus:aliâs vt neceſſe eſt,hoc eſt vt lex & norma loquendi ſine exceptione iubet, vt numûm dicimus,nõ numorum. Pro Sexto Roſcio,Duobus millibus numûm ſeſe dicit emiſſe.Seſtertiûm pro Roſcio Comœdo frequentiſſime.

Quid quòd ſic loqui,noſſe,iudicaſſe,vetant:nouiſſe iubent, & iudicauiſſe?quaſi vero neſciamus in hoc genere,

nere & plenum verbum recte dici,& imminutũ vſitate. Itaq; vtrunq; Terentius, Eho tu cognatum tuũ non noras? Pòſt idem, Stilphonẽ inquam noueras. Siet, plenum eſt: ſit, imminutum. licet vtare vtroq;. ergo ibidẽ, Quàm chara ſintq́; , pòſt carendo intelligunt, Quamq́; attinẽdi magni dominatus ſient. Nec verò reprehenderim, Scripſere alii item: & ſcripſerunt eſſe verius ſentio: ſed conſuetudini auribus indulgenti libenter obſequor. Idem campus habet, inquit Ennius: &, In templis iſdem. probauit iſdem, at eiſdem erat verius, nec tamen opimius: male ſonabat iiſdẽ. Impetratum eſt à conſuetudine, vt peccare ſuauitatis cauſſa liceret: & pomeridianas quadrigas q̃ poſtmeridianas libẽtius dixerim, & me Hercule, quàm me Hercules. Non ſcire quidẽ barbarum iam videtur, neſcire dulcius. Ipſum meridiẽ, cur nõ medidiem? credo quòd erat inſuauius. Vna præpoſitio eſt abs, eaq́; nunc tãtum in accepti tabulis manet, nec his quidem omniũ: in reliquo ſermone mutata eſt. Nam amouit dicimus, & abegit, & abſtulit: vt iam neſcias, ab'ne verum ſit, an abs. Quid ſi etiam abſfugit turpe viſum eſt? & abſfer noluerunt, aufert maluerũt? quæ præpoſitio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur. Noti erant, & naui, & nari, quibus cũ in præponi oporteret, dulcius viſum eſt ignoti, ignaui, ignari dicere, quàm vt veritas poſtulabat. Ex vſu dicunt, & è Rep. quòd in altero vocalis excipiebat, in altero eſſet aſperitas, niſi literam ſuſtuliſſes: vt exegit, edixit, refecit, retulit, reddidit, adiuncti verbi primam literam præpoſitio commutauit, vt ſubegit, ſummutauit, ſuſtulit.

ARGVIT EOS qui non minus in concisione verborum quàm nominum serò iam emendant antiquitatem. Isti sic loqui, nosse, iudicasse, facta syncope, vetant: nouisse iubent & iudicauisse. His, vt vult Quintilianus, permittamus & audiuisse, & sciuisse, & tribunale, & faciliter dicere. Iidem centum millia numûm, & fidem deûm, ostendant duplices quoque solœcismos esse, quandò & casum mutant, & numerum. Nesciebamus enim, ac non consuetudini & decori seruiebamus, sicut in plurimis quę Tullius ĩ Oratore diuine, vt omnia, exequitur. Hactenus Fabius. Certe nouisse & nosse recte dicimus: iudicauisse & iudicasse, non male. Vtrum vero dicendum sit, aures consulendæ sunt in periodi comprehensione, at in versu legi carminis inseruiendum. Ergo Terentius in Phormione, Noueras, plenum, & noras imminutum, eodem in loco dicit, Eho tu cognatum tuum non noras? in Terentio sobrinum tuum legitur. Pòst idem poeta, Stilphonem inquam noueras? Eodem modo fiet plenum est verbum, fit autem imminutum concisumq; ab illo fiet. Licet vtare vtroque. Ergo ibidem, id est in eodem loco poetæ cuiuspiam, non illius Terentij, vtrunque vsurpatur his duobus senarijs,

Quàm chara sintq;, pòst carendo intelligunt:
Quamq; attinendi magni dominatus sient.

Nec vero Tullius reprehenderit sint & sient, nec scripsere atque scripserunt. alij quidem verbum scripsere dixerunt, quod aliquando melius est in contextu orationis, si verbum proximum ducit initium à litera cõsonante. Subiere pedites. Deuenere locos. Vtimur & in vocalium cõcursu, vt, Cõticuere omnes. Tenuere arcem Sabini. Scripserunt autem verius est, quia legi verborum, non indoctæ consuetudini paret. Non defuerunt qui verbum scripsere ad duos modò pertinere existimarent, quasi numeri dualis esset, scripserunt autem pluralis: quod Quintilianus redarguit exemplis. Nec enim præceptis inhærendum pertinaciter: quin potius consuetudini, quæ auribus indulget, ac licentiam concedit, obsequẽdum. Quemadmodum nouisse & nosse dicimus, aut pro metri necessitate, aut pro ratione periodi, sic eisdem & ijsdem variare possumus. Rectus est casus, idem, compositus ex duobus corruptis, is, & demum. in qua compositione, suauitatis gratia, litera s aufertur. attamen aures in eo casu non magis repudiabant isdem, quàm in plurali vel datiuo vel ablatiuo, vbi dixit Ennius isdem. sed ille ex consuetudine dixit idem singulariter in hac pẽthemimeri versus heroici, Idem campus habet. Quum vero præcepti ratio cõstitueret in ablatiuo casu plurali aut eisdẽ, aut ijsdem, neutrum probauit Ennius, sed isdẽ maluit, id quod singularis ille rectus euitasset. dixit igitur, in tẽplis isdem, pro eisdẽ, vel ijsdem Nã si genitiuus est eius, dempta posteriore syllaba datiuus est ei, vt vtrius vtri, illius illi. Huic datiuo similis est rectus pluralis ei, vt illi, neutri. cui si iungas s literam, tum pluralis datiuus sic erit, illis, neutris, eis. ergo ab illo genitiuo singulari, eiusdem, verus est datiuus eisdem, non ijsdem. Iam hic nominatiuus is, si literam nõ mutet in obliquo, vt ea quæ recte flectuntur, creabit genitiuum nõ eius, sed ĩus. Huic erit datiuus ij. hinc positio nominatiui pluralis ij. ex illo fiet ijsdem, non isdem. Qua ratione motus Priscianus, vt opinor, verum putauit esse nominatiuum pluralem

pluralem ij.Verba sunt eius, Regula exigit per duas ij, vel per e & i tam nominatiuum pluralem masculini, quàm datiuos & ablatiuos omnium plurales scribi,id est eidem vel ijdem,& ijsdem vel eisdem.Iuuenalis.

Implet,& ad mœchos dat eisdem ferre cinædis.

Hæc ille. Addit, Solent autem authores etiam per synæresin vnam i ponere pro duabus,vt vrbem Pataui. Hic datiuus est isdem ab Ennio lectus, & ex illo contractus,ijsdem,quod male sonat trisyllabum.Ennius igitur verum,sed odiosum casum fugit,ijsdem.Reliquit & alterum æque verum,eisdē,qui non erat opimior & pinguior,sed æque siccus & facilis,atq; datiuus hic meis. vnde colligitur artem cedere consuetudini atq; rationi.Verba Ciceronis hoc modo legēda sunt,Idē campus habet, inquit Ennius:&,in templis isdem. Probauit isdē,at erat verius,nec tamen opimius,eisdem: male sonabat ijsdem.Verborū facilis erat intellectus,nisi opinantiū controuersiæ omnia corrupissent.Nec deerunt qui suas tenebras velint,nō quam præferimus lucem. Impetratū est à consuetudine loquentiū,vt peccare in artem præceptumq;,suauitatis caussa liceret.Verū est postmeridianus,suauius est pomeridianus,quia durius cōcurrunt tres literæ cōsonantes. ergo dicebant pomeridianas,nō postmeridianas quadrigas, quę curuli certamine in Circo à meridie currebāt. Hoc ex Cicerone Quintilianus assumit,his verbis,Inde belligerare po' meridiē. Me Hercules ex arte & ratione dicendum est,quoniā subauditur aut iuuet,aut amet.author est Sex.Pompeius. Sedenim postrema litera expūgitur,ac me Hercule vulgo pro me Hercules vsurpatur.Ciceró pro Roscio,Non me Hercule verbum fecisses,si tibi quēquam responsurum putasses.Dicimus etiam me Hercules. Non scire,iam barbarum videtur,vsqueadeo exoleuit, propterea quòd n & s aspere concurrunt. Nescire molliter dicimus. Medidiem pro die medio non dicimus,sed meridiem, vt Tytiden,non Tydiden. Nam duabus in syllabis adiūctis repetita litera d durius auditur: quod & alijs accidit, vt momordi,totondi, murmur, bibebam. Ex tribus præpositionibus abs,ab,a,vna vera & antiqua incorruptáque est,abs : duæ reliquæ ab, & a, detractis literis inde factæ sunt, vsumq; meruerunt frequentiorem. Abs enim,si Ciceroni credimus, tantum in accepti tabulis manebat, id est ijs commentarijs quæ Regesta vocāt,vbi accepta & expensa memoriæ caussa notari solēt: vt,Accepi abs Quintio sestertiûm duo millia, abs Tito Roscio tria millia. Abs apud Terentium reperies,Abs quiuis homine,quū est opus, beneficium accipere gaudeas.Et alibi:Ego dudum nonnihil veritus sum Daue abs te. Hinc grammatici præcipiunt abs præpositionem dari oportere verbis incipientibus ab ijs literis quæ primæ sunt in quolibet,& Tito. Cicero de lingua sui temporis,non autem priorum locutus est.Sed & ipse dixit abs in diuinatione,nec semel dixit,imitatus veteres.Et quum tantum manere dicit in tabulis accepti,aliquando vsitatam fuisse ostēdit.Ex illa componitur,amouit,duabus literis abiectis,quoniam mouit initium ducebat à consonante.Abegit,propter vocalem duas retinet literas a b. Abstulit integram seruat præpositionem,quoniam s & t quadam familiaritate iunguntur. indè pultare pro pulsare. Abfugit,turpe & auribus fœdum visum est,& abfer eodem modo . Maluerunt igitur veteres aufugit & aufer, quæ

præpoſitio,id eſt quæ præpoſitionis mutatio, aut quæ ſyllaba præpoſita, præter hæc duo nullo alio in verbo reperitur. Tranſit igitur in u literam,quę quum vim conſonantis habet,magna cum b affinitate cõiungitur,adeó vt β græcum u noſtrum conſonans penè audiatur. Noti erant,& naui,& nari,ſine g litera,quanquam multi ſcriptitant gnoti,gnaui,gnari, quos quidem ſupra & ratione & authoritate Ciceronis arguebamus,& nunc in Lucretianis codicibus antiquis ſcriptum reperitur nauiter:Quoniam nec plenum nauiter extat,Nec porró vacuum. In compoſitione dulcius viſum eſt ignoti,q̃ innoti,ignaui quàm innaui,ignari q̃ innari : qua de re ceſſit id quod veritas poſtulabat. Nauus eſt induſtrius, alacer, ſtrenuus,Narus bene ſcius & peritus. Ex vſu dicimus integra præpoſitione. Terentius,Si ex vſu eſſet noſtro hoc matrimoniũ.id eſt,vtile eſſet. E Republica ſæpius quàm ex Republica,vt apud Terentiũ,E re tua. Aufertur enim litera quę natura ſit aſperior annexa conſonanti.Dicimus igitur exegit,quia vocali ſuſcipitur. Edixit à corrupto & integro eſt,quód x ante d conſonans aſpere ponebatur.In verbis refecit & retulit, nihil eſt immutatũ, propterea quód aures nihil aſperum ſentiebant.Redidit autem nimium leue & tenue effluebat.itaque ad robuſtiorem ſonum adiuncti verbi,hoc eſt in componendo ſecunda ſede poſiti, primam literam præpoſitio mutauit:quæ mutatio loci eſt & ordinis.Elementũ ſiquidem natura tertium,in quartã reijcitur ſedem. Non aliter & præpoſitio ſub, aut integra manet,vt ſubegit:aut corrũpitur in aliam,vt ſummutauit,ſuſtulit. Poſterioris verbi partes erunt ſub & tulit,non ſus & tulit,vt imperitiores exiſtimarunt. Nihil te moueat,ſi diuerſa ponit exempla,quum probare vult & præpoſitiones & verba mutari non pro veritate,ſed aurium iudicio.Hæc autem verba interiecta,Adiuncti verbi literam præpoſitio commutauit, ad vnum verbum reddidit, nõ ad alia pertinet.Sẽſus eſt igitur, Exegit,edixit,refecit,retulit, dicimus ad aurium iudiciũ: Reddidit,adiũcti verbi primam literam præpoſitio commutauit,vt ſubegit, ſummutauit,ſuſtulit,non vno modo dicimus.

Quid in verbis iunctis?quàm ſcitè inſipientem,non inſapientem? iniquum, non inæquum? tricipitem,non tricapitem?conciſum,non concæſum?Ex quo quidam pertiſum etiam volunt, quod eadem conſuetudo non probauit.Quid verò hoc elegantius, quod non fit natura,ſed quodam inſtituto?inclytus dicimus breui prima litera, inſanus producta : inhumanus breui, infelix longa . & ne multis, quibus in verbis eæ primæ literæ ſunt,quæ in ſapiente,atque felice, productè dicitur : in cæteris omnibus breuiter. itemq; compoſuit, conſueuit,con-

uit,concrepuit,confecit: conſule veritatem, reprehendet: refer ad aures,probabunt.quære cur. ita ſe dicent iuuari.voluptati autem aurium morigerari debet oratio. Quin ego ipſe cum ſcirē ita maiores locutos eſſe, vt nuſquam niſi in vocali aſpiratione vterētur, loquebar ſic, vt pulcros, & Cetegos,triumpos, Cartaginem dicerem:aliquādo,idq; ſerò,conuitio aurium cum extorta mihi veritas eſſet,vſum loquēdi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui.Orcinios tamen,& Matones, Otones,Cępiones,ſepulcra,coronas,lacrymas dicimus, quia per aurium iudicium ſemper licet.

PRAEPOSITIONES, vt nomen ipſum indicat,anteponuntur in cōpoſitione. hic ergo iure primas obtinēt,ſecundas autē verba quæ præpoſitionibus adiunguntur.Sit igitur locus alter de verbis adiunctis,quæ & ipſa mutantur,vt quū dicimus inſipientem,iniquum,cōciſum,tricipitem:quia durius audiebantur,inſapientem,inæquum,cōcæſum, tricapitem.Id facilè iudicant aures. Iam quia tædet tæſum,vt cædo cæſum creat,fuerūt qui analogia ducti pertiſum vellent, nō pertæſum,vt conciſum non concæſum:quod eadem conſuetudo indulgens auribus non probauit.Virgilius in quarto,

Si non pertæſum thalami tedæq; fuiſſet.

Quid verò hoc elegātius,hoc eſt auditu iucundius, quod non fit natura, ſed quodam inſtituto,id eſt doctorum iudicio probata conſuetudine? In prępoſitio cōpoſita cum verbis ſanus & felix, & alijs omnibus quæ primas literas habent eaſdem,vt conſilium,conſueuit,cōfuſio,confecit,producte dicitur: cum reliquis autem breuiter,vt inclytus,inhumanus,compoſuit,cōcrepuit. Hic,vt ſuprà,Cicero verba præteriti temporis perſonæ tertiæ legit tanq̄ venuſtiora,fugitq; nomina ſingularum literarum,quibus nimiū attenuatur oratio: nec ſequitur illā grammaticorum ſuperſtitionem, qui verba pro vocibus ipſis vſurpata declinare non audent.Sed redeamus ad rem.Aulus Gellius cap.17.lib.2.cōmemorat hanc Ciceronis obſeruationem,nec quid voluerit,exponit,quia(vt opinor)intellectu facile iudicabat.Hoc enim vult Cicero, in particulā diutius in lingua & pronunciatione retineri quādo ſequuntur hæ literæ ſ & f, quia tum duorum temporum ſit: breuius autē expediri & enunciari quum vocales aut conſonantes aliæ inſequuntur,quia tum ſit vnius temporis. Id igitur totū poſitum eſt in pronūciatione: quæ ſi incorrupta integraq; maneret,omnium ſyllabarum quantitatē auditu noſceremus.Fruſtra refertur ad accentum. Nam inſanior primam producit, vt inſanus,nec accētum recipit in quartā à fine ſyllabā.Et inſanus circunflectit mediam:

quemadmodum & infusus. Non debet etiam referri ad metrum, ac poeticū versum. Etenim verbum composuit, primam quodam instituto corripit in oratione. Eandem poeta nunq̃ corripiet in numero metiēdo, non magis quàm quiesco, cuius media correpta dicitur authore Gellio. Ergo si neq; istuc est eminentioris accentus, neq; poetici versus, superest vt sit in ea mora quam trahimus in proferenda syllaba: quod & Tullius indicat his verbis, Producte dicitur, ac breuiter. Quid enim est producte dici, atq; breuiter, nisi plus minúsve morę trahi in pronunciando? testaturq; non id natura fieri, sed quodam instituto pronunciandi. Consule, inquit, veritatem: reprehendet si in particula, contra naturã duarum con sonantium corripitur. Refer ad aures, probabunt. Cur ita? quia sic iuuantur. Voluptati autem aurium morigerari & subseruire debet oratio. Quū dices igitur, Cõposuit, æque breuiter expedi primam, atq; ab vltima secūdam, non habita ratione positionis ac naturæ. Confecit, ac si coonfecit scriberetur, producēdo enūcia. Sunt qui putant dicendū iclytus n litera sublata, & Gellium id confirmare: quod quidem nõ facit. Coopertus, coligatus, conexus, producte dicuntur, inquit, quoniam eliditur n litera. De tribus his verbis locutus est, nõ de reliquis antè numeratis. Incidi in quosdam, qui nescio quid subtilius abstrusiusq; latere suspicabantur. Dissimulabant, opinor, superborum more, qui si quid probe dicas, nolint tamen vnq̃ fateri, ne quid à te didicisse videantur. Pariant illud, quod concepere melius: nos autem propositum sequamur. Consuetudo & vsus aspirandi veteribus Romanis fuit, vt nusquã nisi in vocali aspiratione vterentur, vt homo, inhumanus, vehicula, trahebat. Hanc veluti legem secutus Cicero, reclamãte populo dicebat sine aspiratione pulcros, Cetegos, triūpos, Cartaginem, & cætera id genus. Aliquando tamen, idq; serò, quum veritas, id est vera loquendi ratio extorta esset homini aurium conuitio, hoc est auribus ipsius indignantibus, & tacite conuitiantibus illa sicciora durioraq; sentiri, tum cœpit ire per viam publicam, & cum populo dicere pulchros, Cethegos, triumphos, Carthaginem, quæ nunc quoq; scribendo seruamus aspiratione mollita: sed vt plerisq; pronunciatio est, aspiratio nõ auditur. Crassius igitur paulò ch, ph, th, quemadmodum θ φ χ proferenda sunt, quæ tres literæ mutæ apud nos recipiunt aspirationem. Operæpretium est autem animaduertere quæ sit huius viri sententia. Vsum, inquit, populo concessi, scientiam mihi reseruaui. Ex arte præceptisq; sciētia comparatur, à qua si loquendi consuetudo dissentit, tum censet consuetudini potius & auribus quàm scientiæ parendum. Per aurium iudicium citra aspirationem dicere licet Orcinios, Matones, Otones, Cœpiones, Sepulcra, Coronas, Lacrymas: quæ si quis aspirando proferat, hunc Cicero non improbet, propterea quòd se recentiorum consuetudine tueatur. Hæc autem nomina septem Cicero scripsit hic sine aspiratione, quod eius verba demonstrant. Paulò antè extortam sibi veritatem dicebat aurium conuitio, ideoq; cum populo vti aspiratione: nunc per aurium iudicium licere Orcinios pronunciare: in ijs ergo sequi veterum morem. Orcinius autem, vt n quintum sit elementum, non Orciuius legimus, vt in oratione pro Cluentio. Nuper apud C. Orcinium collegam meum locus ab iudicibus Fausto Syllæ de pecunijs residuis nõ est constitutus. vbi multi codices habent

bent

bent Orchinium: quod, vt antè dixi, Cicero non improbat, sed Orcinii, inquit, dicimus, quia per auriũ iudicium semper licet. Matonis nomen est apud Martialẽ, Parua rogas magnos, sed non dant hæc quoq; magni: Vt leuius pudeat, iã Mato parua roga. Itẽ apud Iuuenalẽ, Caussidici noua quũ veniat lectica Matonis. Recẽtiores semper aspirãt: quod vtiq; nõ fecit Tullius. Inter Otones is fuit qui legẽ tulit de quatuordecim ordinibus. Inter Cœpiones is qui missus in Cimbros exercitũ amisit. De aspiratione Fabius his verbis, Aspirationis ratio mutata cũ temporibus est sępius. parcissime ea veteres vsi etiã in vocalibus, quum œdos ircosq; dicebãt. Diu deinde obseruatũ, ne cõsonantibus aspiraretur, vt in Graccis & triũpis. Erupit breui tempore nimius vsus, vt choronæ, chenturiones, præchones adhuc quibusdã inscriptionibus maneãt. Qua de re Catulli nobile epigrãma est.

Chommoda dicebat, siquando commoda vellet
Dicere, & insidias Arrius hinsidias.

Purrum semper Ennius, nusquam Pyrrhum, Vi patefecerunt Fruges, non Phryges, ipsius antiqui declarãt libri. Nec enim Græcam literam adhibebant, nunc autem etiam duas: & cum Phrygum, & cum Phrygibus dicendum esset, absurdum erat aut tantum barbaris casibus Græcam literam adhibere, aut recto casu solum Græcè loqui: tamen & Phryges, & Pyrrhum, aurium caussa dicimus. Quinetiam, quod iam subrusticum videtur, olim autem politius: eorum verborum quorum eædem erant postremæ duæ literæ, quæ sunt in optumus, postremam literam detrahebãt, nisi vocalis insequebatur. Ita nõ erat ea offensio in versibus, quã nunc fugiunt poetæ noui. Ita enim loquebamur, Qui est omnibu' princeps. non omnibus princeps. &, Vita illa dignu' locóque. non dignus. Quòd si indocta consuetudo tam est artifex suauitatis, quid ab ipsa tandem arte & doctrina postulari putamus? Hæc dixi breuius, quàm si hac de re vna disputarem (est enim hic locus latè patens de natura vsuq; verborum) longius autem, q̃ instituta ratio postulabat. Sed quia rerũ verborumq;

iudicium prudentiæ eſt, vocum autem & numerorum aures ſunt iudices, & quòd illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad voluptatem: in illis ratio inuenit, in his ſenſus artem. Aut enim negligēda nobis fuit voluptas eorum quibus probari volebamus: aut ars eius conciliandæ reperienda.

ENNIVS Pyrrhum Purrum dicebat aſpiratione detracta, literaq; mutata: & Phryges Fruges, vt hic, Vi patefecerūt Fruges. In quo litera græca Φ mutatur in noſtram virtutis eiuſdem. Nec enim veteres literam græcam Φ aut υ adhibebant. Nunc autem etiam duas illas græcas adhibemus quum Phryges dicimus. Veteres hanc rationem ſecuti videntur, Latinos caſus non Græcis decere ſcribi literis, ſed ſuis: genitiuum Phrygum, datiuumq; Phrygibus eſſe caſus tantum barbaros, id eſt peregrinos, ac Latinos: φρυγῶν & Φρυξὶ græcè dici. Quòd igitur obliqui Romanas habere debeant literas, & ab eis rectus caſus diſſentire non debeat, arbitrati ſunt caſus omneis ſignandos eſſe notis Latinis, hoc modo, Fruges, Frugum, Frugibus, nō Phryges, Phrygum, Phrygibus. Quum Phrygū, inquit, & Phrygibus dicendum eſſet aliter atq; Græci loquuntur, abſurdum videbatur antiquis, caſibus his tātum Barbaris, id eſt non Græcis (nam quondā præter Græcos, omnes habiti ſunt Barbari) Grȩcam literā adhibere: aut ſi Romana litera notarētur obliqui, recto caſu ſolum græcè loqui. Quam rationē repudiāt aures, & Phryges & Phrygum malunt q̄ Fruges & Frugū. Veteres ijdem elidebāt s in fine verborū, vt infantibu' paruis, falcibu' ramos, dignu' loco. quod politū & elegans habebatur, poſtea cœpit haberi ſubruſticū. Qui eſt omnibu' princeps, finis eſt heroici verſus. Qui ſequitur, eſt Lucilij Satyrici poetȩ in contumeliam Samnitium. Citat eum Tuſculana. 2. Sānis, ſpurcus homo, vita illa dignu' locoq;. Lucretius. Nam fierēt iuuenes ſubito ex infantibu' paruis. Hactenus de natura verborum, atq; iunctura, quā debet ars & doctrina ſeruare, quū videat indoctorum cōſuetudinem tantopere ſtudere ſuauitati. Hæc, inquit, dixi breuius, quàm ſi hac de re vna ſoláque diſputarem. Eſt enim hic locus latè patens de natura vſúque verborum, de quo veteres, vt Marcus Varro, totos ſcripſere libros. Iam quia de vocibus & numeris dicturus eſt, quid res & verba differant à ſonis & numeris, oſtendit. Rerum, id eſt ſententiarum, & verborum iudicium, prudentiæ eſt. Prudens quid & quomodo dicendum ſit, videt. Vocum & numerorum aures ſunt iudices: voces & numerorum concordia cadunt in aurem. Illa ad intelligentiam, id eſt animi vim intellectumq; referuntur, hæc ad voluptatem. In illis ratio, animiq; conſilium: in his ſenſus aurium inuenit artem. Voluptas auditorum quȩrenda videbatur Oratori, quoniam alia ratione ſatis probari non poſſet.

Duæ ſunt igitur res quæ permulceāt aures, ſonus, & numerus. De numero mox: nunc de ſono quærimus.

Verba

Verba (vt ſuprà diximus) legenda ſunt potiſſimum bene ſonantia, ſed ea non, vt poetæ, exquiſita ad ſonũ, ſed ſumpta de medio. Qua põtus Helles- ſuperat modum. At, Auratus aries Colchorũ- ſplendidis nominibus illuminatus eſt verſus: ſed proximus inquinatus inſuauiſſima litera infinitus, Frugifera & ferta arua Aſias tenet. Quare bonitate potius noſtrorum verborũ vtamur, quàm ſplẽdore Græcorum. niſi forte ſic loqui pœnitet, Qua tẽpeſtate Paris Helenã, & quæ ſequuntur. immò vero iſta ſequamur, aſperitatémque fugiamus, Habeo iſtam ego perterricrepã.- Idemq́;, Verſutiloquas malitias.

COLLOCATIONEM partitus erat in iuncturam & voces, in concinnitatis orbem, in numeroſam comprehenſionem. Hic eſt locus iuncturæ finitimus de vocibus, atque verborum ſono. Verba legenda ſunt potiſſimum bene ſonantia, non illa nimis exilia, non horrida & aſpera. Sed alius eſt delectus poetis, alius oratoribus. Poetæ verbis vtuntur exquiſitis ad ſonum, nec tam eorum proprietatem quàm ſonitum ſpectant, vt

- Vaſto rex Aeolus antro
Luctanteis ventos, tempeſtatesq́ ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.

Oratores autem verba ſumunt de medio, hoc eſt omnibus vſitata, non tamen inſuauia, humilia, ſordida, obſcœna. Ea ſic electa, iunctura numeróque vinciunt: vt, Si innocentes exiſtimari volumus, non ſolum nos abſtinentes, ſed etiam noſtros comites præſtare debemus. Hic verba propria ſunt, ſonãtia, de medio ſumpta, non tamen ad ſonum ſtrepitumq́ poeticum quæſita. Splendidius aliquid ac ſonantius affectant poetæ, vt,

Qua pontus Helles ſuperat modum.
Auratus aries Colchorum,
Frugifera & ferta arua Aſias tenet.

Verſus Anapæſtici de tragœdia latina, quæ non extat, quorum duo priores ſplendidis nominibus elucent. Tertius eſt inquinatus inſuauiſſima litera, quæ de nare canina ſonat. Idem quoq́ infinitus eſt verſus, quòd non exeant in ſuum finẽ verba, ſed alijs implicentur, vt fit in vocalium cõcurſione. Aſias autem genitiuus græcus, nõ magis eſt repudiandus q̃ familias, in his, paterfamilias, materfamilias. Nec probandi ſunt, qui cauſſæ leuitate permoti, locos inuertunt, alia verba commutãt, alia tollunt, alia detruncãt, quod hic facere conati ſunt. Poetæ Latini ver-

ba Græcorum vſurpant libenter ad ſplendorē ſonitumq́; magnificum,vt Hellen, Colchos,Aſias,vrbium,montium,lacuū,fluminum,hominum,deorū,rerum etiam nomina,quod parcius faciunt oratores.Bonitate potius noſtrorū verborū vtendum eſt,ꝗ̄ ſplendore Græcorum.Ne pœniteat nos vſurpaſſe quædam propemodum poetica,vt tempeſtatem pro tempore, de quo ſic agit.3.de Oratore. Habet etiā in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem.neq; enim illud fugerim dicere,vt Cælius, Qua tempeſtate Pœnus in Italiam venit.Cælius Antipater ſic ducit initium belli Punici.de quo viro poſtea facit mentionem.Hoc vero libro ſcriptum eſt, Qua tempeſtate Paris Helenam.an ſit alterius hiſtoriæ principium, an idem hoc in libro corruptum,quia dubium eſt,non equidem volo ferre ſententiam.Nec iſtuc eſt aut negligentiæ,aut ignorātiæ noſtrę,ſed temporis.Accuſanda maiorum negligentia, qui tot tantosq́; clariſſimorum quondā virorum labores ſic aboleuerunt,vt vix modo nomina ſuperſint:tot repoſuerunt volumina nugalia,vt bibliothecæ pondere barbarico grauentur,& officinæ.Non ideo tamen aliquid ædificandum nō eſt,ſi nobis inſtrumenta veterum deſunt: nec ſi nō poſſumus omnes omnia,relinquendum quod poſſumus . Verba ſonantia, propria,ſuauia ſequamur,aſperitatem fugiamus,vt perterricrepam vocem,quæ increpando terret:verſutiloquas malitias. Verſiculus eſt tertio de Oratore.

Num vis huius me verſutiloquas malitias.

Legit Nonius Marcellus,niſi deprauatus eſt codex,An num nō vis huius me verſutiloquax malitia.Multa apud M.Plautū reperies eiuſmodi,quæ non admittit Orator.Tullius autem quod hic prȩcipit,vbiq; ferè ſeruauit,vt quantum poſſet,Græcorum verba fugeret,vt illa grandia & ſeſquipedalia ne venaretur,aſpera vitaret,lubrica ne prenderet,vſitatis,dilucidis,proprijs, bene ſonantibus, iuſta magnitudine conſtantibus vteretur.

Nec ſolum componentur verba ratione, ſed etiam finientur : quoniam id iudicium eſſe aurium alterum diximus.Sed finiuntur aut compoſitione ipſa,& quaſi ſua ſponte : aut quodam genere verborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt:quæ ſiue caſus habēt in exitu ſimiles, ſiue paribus paria redduntur, ſiue opponuntur contraria, ſuapte natura numeroſa ſunt, etiam ſi nihil eſt factum de induſtria . In huius concinnitatis conſectatione Gorgiam fuiſſe principem accepimus . quo de genere illa noſtra ſunt in Miloniana, Eſt enim iudices hæc non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus,accepimus,legimus:verum ex natura ipſa arripuimus,

mus,hausimus,expressimus:ad quam non docti,sed facti:nõ instituti,sed imbuti sumus.Hæc enim talia sunt, vt quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum,sed secutũ. Quod fit item in contrariis referendis,vt illa sunt quibus non modò numerosa oratio,sed etiam versus efficitur.Eam quam nihil accusas,damnas.condénas dixisset,qui versum effugere voluisset.Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri. Id quod scis, prodest: nihil id quod nescis,obest.Versum efficit ipsa relatio cótrariorum. id esset in oratione numerosum.Quod scis,nihil prodest:quod nescis,multũ obest.Séper hæc quæ Græci ἀντίθετα nominant, cum contrariis opponuntur contraria,numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt,& eum sine industria, Hoc genere antiqui iam ante Isocratem delectabãtur,& maxime Gorgias,cuius in oratione plerunq; efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiá in hoc genere frequentes:vt illa sunt in quarto accusationis,Conferte hanc pacem cum illo bello:huius prætoris aduentum,cum illius imperatoris victoria:huius cohortem impurá, cum illius exercitu inuicto: huius libidines,cum illius cótinentia. ab illo qui cepit,có ditas:ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ergo & hi numeri sunt cogniti etiá à Latinis.

VENTVM est ordine ad secundum membrũ partitionis,in quo cõcinnitas orbem suũ conficit. Non solum,inquit, componẽtur verba ratione,hoc est arte quę iũcturas illigat,& voces aptat bene sonãtes,sed etiã finiẽtur,id est periodo cõcludentur ad aurium mensurã.Nam de clausula numero finita iudicant aures, quæ quod expletum est,si modò sunt eruditæ,sentiunt,& probant,imperfectum fastidiunt.Finiuntur aut compositione ipsa,& quasi sua sponte, aut quodam genere verborum.Hinc numerus est duplex.alter est è figura verborũ, quam dicit

concinnitatem, alter autem ex ipsa cōpositione & collocatione verborum, quæ artificiosè constituta, non beneficio concinnitatis & figuræ, sed sua sponte naturaq́; conficit orbem suum; de quo posteriore loco dicetur. Genus est quoddam verborum, in quibus ipsis concinnitas inest. ea est elegans & iucunda figura dictionis, vt similiter cadens, similiter desinens, paria paribus relata, & contraria. Hæc sunt schemata quatuor numerosa suapte natura, etiamsi nihil est factum de industria. Dicet aliquis, Quomodo alter ille numerus sua sponte finitur, & hic quoq; suapte natura cadit? Vtrunq; sanè verum est. Hic enim positus est in schemate, quòd suapte natura cadit ad aurium voluptatem. alter ille consonat è longis breuibusq́; syllabis. vnde sunt rhythmici pedes, qui variātur alia & alia collocatione verborum. Est igitur is numerus in cōpositione ac collocatione. Apta collocatio sua sponte numerosè cadit. Hęc est igitur natura digestæ collocationis, illa figuræ & concinnitatis. In illius concinnitatis consectatione & quasi aucupio Leontinum Gorgiam fuisse principem, suprà dictum fuit. Necdum sciebāt illi veteres vocibus & numeris explere sentētias, quod primus omniū fecit Isocrates post illū Thrasymachum numeri inuentorē: sed, quod etiam rustici faciūt, rhythmum quendam similiter exeuntem, aut certum numerum syllabarū metientem delectandi gratia quærebant. Talia sunt quæ proponit è sua Miloniana, in quibus reperies similiter cadentia, vt, scripta, nata: docti, facti: instituti, imbuti: quæ suauitatis aliquid habent, etiamsi in medio collocantur. Reperies similiter desinentia, quæ terminant mēbrum, vel totam orationē: vt, Quam nō didìcimus, accepimus, legimus. hoc κῶλον & membrū. Verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. hoc alterum membrū eodem fine terminatum, quo superius. Extrema verba, Legimus, expressimus, similiter desinūt. Quatuor reliqua similiter cadunt. Reperies in eodem exemplo paria paribus relata, id est parteis constanteis eodem propè numero syllabarum. nec enim numerari debent, sed auribus expendi, vt, Nō scripta, sed nata lex: nō docti, sed facti: non instituti, sed imbuti. In his omnibus non quæsitum numerum, sed secutum putes, quòd quum remouisset vnum, alterum necessario videbatur esse reponendum. Sed tamen intelligebat artifex, quot vna periodo virtutes amplecteretur. Idem pro Roscio comœdo, Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimū esse diceres. Eūdem tu & honoris caussa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & sociū fraudasse arguebas: sed, vt opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas. de hoc vt existimabas, prædicabas, Chæreæ arbitratu caussam agebas. Eodem modo in referendis contrarijs etiamsi numerus non quæritur, tamen sua sponte sequitur, adeò vt nonnunquam versus imprudētibus nobis excidat: vt, Eam quàm nihil accusas, damnas. Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri. Nihil accusare, & damnare, repugnantia sunt. Bene mereri, male mereri, contraria. Cicero nomen contrariorum latius capit pro antithetis omnibus, quæ dicuntur oppositiones. Carmen est autem iambicum dimetrum hypercatalecticum, ex iambo, dactylo, spondeis duobus & syllaba. Eam quam nihil accusas, damnas, quod si dixeris, eam quam nihil accusas, condemnas, tum

cadet

cadet species versus atque mensura, quia etsi reperiuntur iambici pentametri, nō tamen tot longis pedibus claudicāt. Fuerunt qui primum verbum, eam, colliderent in vnam syllabam, vt esset dimetrum acatalecticum. quod non probo, quoniam qui dixit hæc verba, non versum, sed orationem voluit, nec verba sine ratione cōtraxit. Alter est versus iambicus trimeter, comicus. Id quod scis, prodest: nihil id quod nescis, obest. in quo contraria referuntur. vbi si dicas, Quod scis, nihil prodest: quod nescis, multū obest: sentētia mutabitur quidem, sed erunt ἀντίθετα, & paria relata, quia syllabas sex, totidem excipient: nec erit vllum genus carminis, sed oratio ex concinnitate numerosa. hæc duo exempla refert idem in Topicis de enthymemate ex contrarijs concluso, quod propriè nominatur enthymema. Argutias eiusmodi quærebant olim Gorgias & Thrasymachus iam ante Isocratem, qui primus, vt antè dictum est, mollioribus numeris expleuit sententias. Gorgiæ nomine circunfertur ὑπὲρ παλαμήδους ἀπολογία, quam nonnulli putāt esse Gorgiæ iunioris. In ea concisi sunt numeri ac minuti, nullæ ferè longiores periodi, & verborum comprehensiones. cæterum multæ sunt concinnitates ex paribus relatis & contrarijs. paucas adscribere non inutile putauimus: οὔτε γὰρ βουληθεὶς ἐδυνάμην ἄν, οὔτε δυνάμενος ἠβουλήθην ἐπιχειρεῖν τοιούτοις. Neque si voluissem, potuissem: neque si potuissem, voluissem talia conari. Ibidem, μήτ' ἐκείνου πρὸς ἐμὲ πέμψαντος, μήτε παρ' ἐμοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἐλθόντος. Fieri non potuit, quòd ille neminem ad me misisset, & à me ad illum nemo profectus esset. Ibidem, ἀλλὰ δὴ φίλους ὠφελεῖν βουλόμενος, ἢ πολεμίους βλάπτειν, τοὺς μὲν φίλους κακῶς ἐποίουν, τοὺς δ' ἐχθροὺς ὠφέλουν. Etenim amicos iuuare, aut hostes lædere volens, amicos lædebam, inimicos iuuabam. Ibidem, εἰ μὲν οὖν εἰμι σοφός, οὐχ ἥμαρτον· εἰ δ' ἥμαρτον, οὐ σοφός εἰμι. Si sapiens sum, nihil peccaui: si peccaui, sapiens non sum. Cicero quoque in eodem genere frequens, quòd in eo numerus non quæri, verùm sequi videtur, vt quarta actione in Verrē, quū Marcelli victoriam, qui Syracusas in ditionem receperat, cum prætura Verris, qui easdem Syracusas furtis affecerat, confert: opponit contraria, pacē, bellum: libidinem, cōtinentiā: condere, diruere. Quinque paria refert, quot illius periodi membra sunt.

Genus illud tertium explicetur quale sit numerosæ & aptæ orationis. Quod qui non sentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Meæ quidem & perfecto completoq; verborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas? Conciones sæpe exclamare vidi cum apte verba cecidissent. Id enim expectāt aures, vt verbis colligetur sententia. Non erat hoc apud antiquos: & quidem nihil aliud ferè nō erat. Nam & ver-

ba eligebant, & ſententias graueis & ſuaueis reperiebant, ſed eas aut vinciebant aut explebant parum. Hoc me ipſum delectat, inquiunt. Quid ſi antiquiſſima illa pictura paucorum colorũ magis quàm hæc iam perfecta delectet? illa nobis ſit, credo, repetenda, hæc ſcilicet repudianda. Nominibus veterum gloriãtur. Habet autem vt in ætatibus authoritatem ſenectus, ſic in exemplis antiquitas, quæ quidem apud meipſum valet plurimum: nec ego id quod deeſt antiquitati, flagito potius, quàm laudo quod eſt, præſertim cum ea maiora iudicem quæ ſunt, quàm illa quæ deſunt. Plus eſt enim in verbis & in ſentẽtiis boni, quibus illi excellũt, quàm in concluſione ſententiarum, quam non habent. Pòſt inuenta cõcluſio eſt, qua credo vſuros veteres illos fuiſſe, ſi iam nota atque vſurpata res eſſet, qua inuenta omneis vſos magnos oratores videmus. Sed habet nomen inuidiam, cum in oratione iudiciali & forenſi numerus latine, græcè ῥυθμὸς, ineſſe dicitur. Nimis enim inſidiarum ad capiendas aures adhiberi videtur, ſi etiam in dicẽdo numeri ab oratore quæruntur. Hoc freti iſti, & ipſi infracta & amputata loquuntur, & eos vituperant, qui apta & finita pronunciant. ſi inanibus verbis, leuibusq; ſententiis, iure: ſin probæ res, lecta verba, quid eſt cur claudicare aut inſiſtere orationem malint, quàm cum ſententia pariter excurrere? Hic enim inuidioſus numerus nihil adfert aliud, niſi vt ſit aptè verbis comprehenſa ſententia: quod fit etiam ab antiquis, ſed plerunq; caſu, ſæpe natura: & quæ valde laudantur apud illos, ea ferè quia ſunt concluſa, laudantur.

PRIMVS erat locus de iunctura & vocibus, alter autē de numero qui verborum figuram consequitur. Alius est de eo numero qui non ab excellenti figura, sed à quadam verborum collocatione conficitur. Hunc tertium prius commendatione prosequitur, ac tuetur aduersus obtrectationes, quàm quomodo aptari possit, exponat. Is igitur numer⁹ est aptę orationis, id est elocutionis rebus aptatæ, nūc longioris, nunc breuioris, nunc celerioris, nunc tardioris pro varietate rerum quæ tractantur ab oratore. Quem qui non sentiunt, asini sunt ad lyram. Patulas habent aures, nec audiunt harmoniam, ac dulcem modulandi suauitatem. In ijs igitur nihil hominis simile videtur, qui quod homini iucundissimum est, ne sentire quidem possunt, & immanes & agrestes aspernantur voluptates orationis. Aures eruditæ perfecto completoq́ verborum ambitu gaudēt. Perfectus ambitus est numerosa periodos, qualis hæc est, Quum in cōsilium frequentes conuenissent ijdem qui solebant, & hac vna spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia & dignitate, & quòd erant, vt dixi, ijdem qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant: cognoscite hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem & audaciam. Aures exercitatæ curta sentiunt, nec amant redundantia. Curta non explent numerū, vt, Meliores illi accusatores habendi sunt, qui fecerunt omnia hęc. Corrige, qui hæc omnia fecerunt. Redundantia plus satis excurrunt vsque ad aurium satietatem, vt, Nam mihi tot tantæq́ res, tam pręclara facinora dicēda sunt, tam splendidi viri laudandi, vt tanta rerum magnitudine omnis inferior esse videatur oratio dicentis. Tolle verbum, dicentis, reliqua vitio nimiæ longitudinis vacabunt. Sentiunt numerum duri & imperiti, quod probat exemplo populi Romani, qui in concione frequenter exclamauit quum aptè numeroseq́ verba cecidissent, vt illius Carbonis de quo postea dicetur. Id enim expectant aures, vt verbis colligetur sententia. Colligatur autem quodā veluti numerorum vinculo, quum verba sic aptè collocata sunt, vt aliud ex alio pendere videatur. Non erat hoc numerosum dicendi genus apud veteres Romanos. Et quidem nihil aliud ferè quod ad eloquentiam pertineret, non erat. Nam quod attinet ad inuentionem, sententias graues & suaues, quæ pondus haberent, animūq́ mulcerent, reperiebant. Quod autem elocutionis est, verba bona seligebant: nō vincta, sed dissoluta ponebāt: nec explebant sententias, hoc est nesciebant coagmentare iuncturas, & pedibus eousq́ incitare orationē, dum voluptate recreata quieuisset auris. Hoc durum & dissolutum antiquorū me delectat, inquiunt imperitiores illi qui tēpore Ciceronis Attici falsò nominabantur, sed tamen eò nominabātur, quòd Lysiam viderētur imitari: quibus adijciendi sunt Romanæ vetustatis imitatores, qui Catonem q̄ Ciceronem sequi maluerunt: quos arguit Cicero hac similitudine picturæ, Quēadmodum pictura recēs pluribus ornata coloribus elucet, & inde perfectior est quā vetus, ac præstantior, ita recentiorū quàm veterum multo cōptior est oratio. Quod si vetus pictura repetenda non est, elegans oratio non videtur esse repudianda. Sed isti nominibus veterum gloriantur, quorum vix sequuntur vmbram. Id authoritate veterum ducti faciunt. Nam sicut in ætatibus infantia, pueritia, pubertate, adolescentia, iuuentute, habet authoritatem

ſenectus,ſic in exemplis antiquitas.quæ quidem,inquit,apud meipſum,non illos modò κακοζήλους valet plurimũ.nec ſi deeſt antiquitati numerus,eum flagito potius,q̃ laudo quod eſt in ea tum inuentionis,tum proprietatis,verborum prǽſertim,quum ea maiora iudicem quæ ſunt,q̃ illa quæ deſunt.Nam ſententię ſunt veluti animus orationis,numerus vt ornamentũ: & plus eſt in verbis & in ſententijs,boni,quibus illi veteres excellunt,q̃ in concluſione ſententiarum, id eſt numeroſa periodi cõprehenſione . Hæc concluſio ſiue periodus Romã perlata eſt circa Ciceronẽ puerum,qua fuiſſent vſi veteres,ea ſi tum vſurpata res eſſet, quẽadmodum inuenta maximi quiq; oratores certatim vſi videntur. ij ſunt qui tempore Ciceronis floruerunt,& magna ex parte diſciplinis eius educati ſunt.Quid ergo iſti numerum fugiũt? Habet,inquiunt,hoc nomen inuidiam quum in oratione iudiciali & forenſi qua veritas inquiritur, numerus & ῥυθμὸς ineſſe dicitur ad capiẽdos animos atq; fallendos. Numerum accipit ῥυθμὸν, non μέτρον.propterea diſtinguit ad tollendam ambiguitatẽ.Numerus etenim apud Latinos etiã μέτρον ſignificat.Hac ratione freti iſti qui ſoli putantur Attici,vt Caluus,infracta & amputata,id eſt,multum fracta mutilataq; non dicunt vt oratores,ſed loquuntur vt imperiti. Hiant vocalibus, rixantes committunt literas, curtas oratiunculas diſſipant,& eos vituperant qui apta,id eſt numeroſa,& finita,hoc eſt veluti orbe concluſa pronunciant.In quibus reprehenderunt & ipſum Ciceronem vt redundantem,eneruatum & elumbem . Sed arguant eos qui verbis inanibus, nihilq; boni ſignificantibus,& leuibus ſententijs numeros inuertunt.Si probæ res, bonæq; ſententiæ ſunt,ſi lecta verba & egregia,quid eſt cur claudicare aut inſiſtere orationem malint,quàm cum ſententia pariter excurrere? Claudicat ea quæ pedes habet inæquales,vt illud Senecæ Quàm minimum in corpore tuo ſit ſpoliorum.Inſiſtit ea quæ pedes implicat,& curſum moratur,vt hoc Liuianum,Quũ Lauinium ab Troia,ab Lauinio Alba,ab Albanorum ſtirpe regum oriundi Romani eſſent.Quoniam eiuſmodi orationes inſuaues ſunt,ſequamur aliquem numerum: qui ſi putatur inuidioſus, quòd habet in oratione iudiciali nomen hoc inuidiam,vt paulò antè dixit,nihil affert niſi vt ſit aptè verbis comprehenſa ſententia:quæ pulcherrima laus eſt orationis,quam frequẽter imprudentibus nobis ipſa natura modulatur . Hinc ſicut apud illos veteres incompoſitos, ſic & nunc apud indoctos multa numeroſè dicta reperiuntur.

Et apud Græcos quidem iam anni propè quadringenti ſunt, cum hoc probatur:nos nuper agnouimus. Ergo Ennio licuit vetera contemnenti,dicere,

Verſibu', quos olim Fauni vateſque canebant:

mihi de antiquis eodẽ modo non licebit?præſertim cũ dicturus nõ ſim,Ante hunc,vt ille:nec quæ ſequuntur, Nos auſi reſerare. Legi enĩ, audiuiq; nõnullos,quorũ

prope-

propemodū abſolutè cōcluderetur oratio. Quod qui nō poſſunt, non eſt eis ſatis nō conténi: laudari etiã volunt. Ego autē illos ipſos laudo, idq; merito, quorum ſe iſti imitatores eſſe dicūt, etſi in eis aliquid deſidero: hos vero minime, qui nihil illorū niſi vitium ſequuntur, cū à bonis abſint longiſſime. Quòd ſi aures tam inhumanas, tamq; agreſtes habent: ne doctiſſimorū quidem virorum eos mouebit authoritas? Omitto Iſocratem, diſcipulóſque eius, Ephorum, & Naucratem: quanquam orationis faciendæ & ornandæ authores locupletiſſimi ſummi ipſi oratores eſſe debeant. Sed quis omniū doctior, quis acutior, quis in rebus vel inueniendis vel iudicandis acrior Ariſtotele fuit? Quis porrò Iſocrati eſt aduerſatus infenſius? Is igitur verſum in oratione vetat eſſe, numerū iubet. Eius auditor Theodectes, in primis (vt Ariſtoteles ſæpe ſignificat) politus ſcriptor, atq; artifex, hoc idē & ſentit, & præcipit. Theophraſtus vero iiſdem de rebus etiam accuratius. Quis ergo iſtos ferat, qui hos authores nō probent? niſi omnino hæc eſſe ab his præcepta neſciunt. Quod ſi ita eſt (nec verò aliter exiſtimo) quid? ipſi ſuis ſenſibus nō mouentur? nihílne eis inane videtur, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In verſu quidē theatra tota exclamant ſi ſit vna ſyllaba aut breuior, aut longior. Nec verò multitudo pedes nouit, nec vllos numeros tenet: nec illud quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: & tamen ómnium longitudinum & breuitatum in ſonis, ſicut acutarum grauiúmque vocum iudicium ipſa natura in auribus noſtris collocauit.

NVMEROS temperauit Isocrates inuentos à Thrasymacho. Isocrates iuuenis erat arte florens ad annum ferè conditæ vrbis trecentesimum quadragesimū septimum. Ab vrbe condita ad tempora Ciceronis senis, anni ferè septingenti ducuntur. vnde facile est colligere, non fluxisse quadringentos annos, sed propè quadringentos, quando Roma numeros recepit, Cicerone puero, & auidius eodem adolescente: qui quum literis græcis institutus modularetur orationem, vt quam tum dixit pro Roscio Amerino, mirum in modum accendit studia ciuitatis. Nouerat eos M. Callidius, nouerat Crassus, sed eam virtutem parum intelligebat eius rei ieiuna ciuitas, & magis illos & similes cæteris in virtutibus laudabat. Hinc pauló pòst nemini absolutam conclusionem tribuit. Legi, inquit, audiuiq; nonnullos quorum propemodum absolutè concluderetur oratio. Numerum concedit, sed imperfectum. Posset igitur in hac parte merito gloriari, quemadmodum Ennius in versu gloriabatur antiquos à se Latinos elegantia & ornatu fuisse superatos. Ostendit versibus, ex quibus est hoc heroicum.

Versibu' quos olim Fauni vatésque canebant. Item hoc principium, Nos ausi reserare. Et hoc, Ante hunc. Quod multo facilius intelligi posset, si vel opus illud extaret, vel si locum totum Cicero traduxisset. Gloriatur Ennius ausum se reserare Latinis Helicona Græcorum, & hinc per Latium coronam tulisse. Et ante hunc Ennium, neminem dicti studiosum fuisse, quoniam veteres illi, in quibus fuit Liuius Andronicus, strepebant versibus impolitis, quales Fauni qui dabant oracula, & vates ac fatidici qui consulebantur, asperè canebant. Faunum oracula noctu dedisse testis est Virgilius, qui facit eum regi Latino respondentem: nec obscurum est vates & fatidicos respondere solitos ambiguo versu. Hoc quoque notum est, Ennium magna de se prędicare solitum, qui per metapsychosin Homeri animum recepisse se, ac triplici corde suffultum diceret. Quintilianus existimat, quo tempore Fauni Vatésque canebant versus, carmen ortum, non obseruatum fuisse. Antè carmen, inquit, ortum est, quàm obseruatio carminis: indéque illud, Versibu', quos olim Fauni Vatésque canebant. Cicero in Bruto dicit tum inuentum, sed imperfectum. Nihil est, inquit, simul & inuentum, & perfectum. Quid? nostri veteres versus vbi sunt, quos olim Fauni, Vatésque canebant? Quum neque Musarum scopulos, nec dicti studiosus quisquam erat ante hunc, ait ipse de se: nec mentitur in gloriando. hæc Cicero. Qui si minus arrogare gloriæ videtur quàm Ennius, tamen irrepit occultius, vt fructum laudis maiorem percipiat. Occurrunt Attici quidam, nec hominem regnare patiuntur: qui etsi numeris orationem claudere non possunt, tamen id scire se fingunt, nec modo non contemni, sed laudari etiam volunt, vt Caluus ille qui gaudebat exilitate. Laudandi nimirum sunt Lysias Græcus, Cato Romanus, quorum præcipue se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid, vti numerus, desideratur. Hos vero minime laudemus, qui nihil antiquorum nisi vitium sequuntur, vt ieiunitatem, inopiam, squallorem, horridúmque genus dicendi. A bonis rebus & virtutibus absunt longissime, vt à grauitate sententiarum, verborumq; delectu, Istorum peruicaciam contundit authoritatibus Isocratis, Ephori, Naucratis, Aristotelis, Theodectis, atq; Theophrasti,

qui

qui omnes nō in oratione modo numerum esse voluerunt, sed ipsi conscribendo diligenter obseruarunt. Quod si aures, inquit, tam inhumanas támque agrestes habent, vt nulla sonorum iucunditate moueantur, quum proprium sit hominis hisce rebus oblectari, ne doctissimorum quidem virorum eos mouebit authoritas? In quibus est Isocrates orationis ornandæ magnus author, cui consentiunt discipuli Ephorus & Naucrates, hic rhetor, ille rhetor & historicus, vterque, sicut Isocrates, orationis faciendæ, id est componendæ & ornandæ locuples author: quorum commendatio, sicut Aristotelis & Theodectis, addit authoritatem. & inde confirmat argumentum. Quis omnium, inquit, doctior eruditione, acutior ingenio, acrior vtroque, quàm Aristoteles fuit? Is quum florere Isocratem nobilitate discipulorū videret, quòd ipse suas disputationes à caussis forensibus & ciuilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutauit repente totam formam propè disciplinæ suæ, versúmque quendam de Philocteta paulo secus dixit. ille enim turpe sibi ait esse tacere cum barbaris, hic autē quum Isocratem pateretur dicere. Itaq; armauit & illustrauit doctrinam illam omnem, rerúmque cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit. Hæc Cicero. Improbasset ergo numeros Aristoteles, quorū studiosum sciebat Isocratem, nisi hoc orationis ornamentum pulcherrimum iudicasset. Non improbat, sed versum in oratione vetat esse, numerum iubet. Verba sunt illius rhetoricorū tertio, τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄῤῥυθμον. Figura dictionis neq; solicite vincta, neque soluta esse debet. & paulò infra, διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή. Itaque numerum, non autem metrum habere debet oratio. Theodectes discipulus eius de rhetorica librum vulgauit adiutus opera præceptoris: ex quo quum vehementer suum nomen auxisset, inuidus Aristoteles opus illud tanquam suum vindicauit. In eo libro Theodectes de numero mentionē facit. Theophrastus Aristotelis etiam discipulus de arte rhetorica multa scripsit, vt ante diximus ex Diogene Laërtio, sed ad nos illius opera non venerunt. Isti vituperatores Attici aut eos authores ne legêre quidem: aut si legêre, nimium contumaces habendi sunt, quum possint ipsi suis sensibus, vt auribus, commoueri. Auribus aliquid inane videtur, id quod non explet aures: vt, Nescio quid huc illeuerit, nequeo legere. Aliquid incōditum, quod incompositum est & inordinatū: vt, Qui deflexit semel à veritate, hic consueuit perduci non maiore religione ad periurium quàm ad mendaciū. Ordina, qui semel à veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci consueuit. De curtis, claudis, redundantibus, antè posuimus exempla. In versu quidē tota theatra exclamant, id est spectatores ludorum Scenicorum, si fit ab histrione malo, vt à Statilio frequenter exploso, vna syllaba aut breuior, aut longior. Nec ipsi quidem risum continemus, siquis apud nos voces aut æquo longius trahit, aut barbare præcipitat. De sonis igitur optime iudicant aures eruditæ, nonnihil etiam ineruditæ, etiamsi neque pedes metricos, neq; numeros oratorios tenent. Nec si cur offendantur, satis intelligunt, tamen longos & breues sonos, sicut voces acutas & graues, sentiunt: propterea quòd hoc iudicium ipsa natura in auribus nostris collocauit. Hactenus extra rem. Nunc ad propositum.

Víſne igitur Brute totum hunc locum accuratius etiã explicemus, quàm illi ipſi qui & hæc & alia nobis tradiderunt? An his cõtenti eſſe, quæ ab illis dicta ſunt, poſſumus? Sed quid quæro, velíſne, cum literis tuis eruditiſſime ſcriptis te id vel maxime velle perſpexerim? Primùm ergo origo, deinde cauſſa, pòſt natura, tum ad extremum vſus ipſe explicetur orationis aptæ atq; numeroſæ. Nam qui Iſocratem maxime mirantur, hoc in eius ſummis laudibus ferunt, quòd verbis ſolutis numeros primus adiunxerit. Cum enim videret oratores cum ſeueritate audiri, poëtas autẽ cum voluptate: tum dicitur numeros ſecutus, quibus etiam in oratione vteremur, cum iucunditatis cauſſa, tum vt varietas occurreret ſatietati. Quod ab his vere quadam ex parte, non totum dicitur. Nam neminem in eo genere ſcientius verſatum Iſocrate confitendum eſt: ſed princeps inueniendi fuit Thraſymachus, cuius omnia nimis etiã extant ſcripta numeroſe. Nam (vt paulò antè dixi) paria paribus adiuncta, & ſimiliter definita, itemq; contrariis relata contraria, quæ ſua ſponte, etiam ſi id non agas, cadunt plerunque numeroſe, Gorgias primus inuenit, ſed his eſt vſus intemperantius. Id autem eſt genus (vt antè dictum eſt) ex tribus partibus collocationis alterum. Horum vterque Iſocratem ætate pręcurrit, vt eos ille moderatione, non inuentione vicerit. Eſt enim vt in transferendis faciendíſque verbis tranquillior, ſic in ipſis numeris ſedatior. Gorgias autem auidior eſt generis eius, & his feſtiuitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur, quas Iſocrates, cum tamẽ audiuiſſet in

Theſſalia

Theſſalia adoleſcens ſenem iam Gorgiam, moderatius temperauit. Quinetiam ſe ipſe tantum quantum ætate procedebat (propè enim centum confecit annos) relaxarat à nimia neceſſitate numerorum : quod declarat in eo libro quem ad Philippum Macedonem ſcripſit cum iam admodum eſſet ſenex, in quo dicit ſeſe iam minus ſeruire numeris, quàm ſolitus eſſet. ita nō modò ſuperiores, ſed etiam ſe ipſe correxit.

ACCVRATIVS explicare numeros, quàm Gręci ſcriptores Ariſtoteles atq; Theophraſtus cæteríque, contendit, de quibus Romani ſumpſerunt hæc, & alia permulta quæ ad rerum cognitionem pertinēt: quæ, ſi Tullio credimus, ſumpta de Gręcis omnia fecere meliora. Iam quòd omnis diſputatio methodum ſeruare debet, quatuor ſtatuit ordine quæſtiones: Quis numeris originem dedit? qua vi fretus dedit? qua natura ac proprietate conſtant? quid tandem afferant cōmodi? De origine primo loco. Gorgias eos numeros inuenit, qui conficiuntur ex concinnitate verborum, Thraſymachus eos qui conſonant ex apta quadam collocatione, ſed penè redegit orationem in minutos verſiculos. Iſocrates autem totum genus temperauit, vt ne eſſent quaſi verſiculi, vt ne diſſoluta iaceret oratio. Hæc origo numerorum. Aliter ſentiunt qui mirantur Iſocratem, hominemq; laudant, amatores eius: ac inter viri laudes hoc etiam memorant, vt verbis ſolutis, nullóque vinculo coagmentandi colligatis, numeros primus adiunxerit. Id autem feciſſe duabus de cauſſis ferunt, vt numerus iucunditate mulceret aures, vt idem variaret orationē, cuius vna perpetuáque figura ſatietatem parit, omnibus in rebus euitandam. Sumpſit exemplum de poëtis, quorum numeroſi verſus aut in ſcena, aut in epulis, aut in ocio priuato lecti & auditi, plus afferebant voluptatis, quàm quę talibus in locis oratorū monumenta legebantur. Erant enim hæc diſſoluta, nec vlla rhythmorum iucūditate delenita. Ea ratione factum eſt, vt omnes propè nationes, omnéſque linguæ, ſi quid eſſe iucundius velint, illud rhythmo quodā metiantur. Quę loquuntur Iſocratis amatores, vt quodam libro Naucrates, quadam ex parte vere loquuntur. Scientius ille & eruditius in ea re verſatus eſt, quàm veterum quiſquam. Sed tamen princeps inueniendi, hoc eſt primus inuentor fuit Thraſymachus, cuius omnia veluti quibuſdā verſiculis certiſq; pedibus emēſa iure exiſtimātur nimis eſſe numeroſa. Oratio liberius quàm verſus excurrit, nec certis vnquam dimenſionibus illigatur, quum ſit hoc in numero magnū vitium ſimilitudo. Metiemur igitur non breuitate aut longitudine ſententiarum, ſed aurium menſura. Gorgias paria paribus adiuncta, ſimiliter definita, id eſt vel cadentia vel deſinentia, itemq; contrarijs relata contraria, primus inueniſſe dicitur, de quibus antea duobus in locis diximus. Fuit hæc ſecunda pars collocationis, quæ numerum cōficit ex verborum concinnitate. Gorgias &

Thrasymachus ætate pręcurrunt. Eos igitur non inuentione prima, sed moderatione superauit, qui temperare potuit Isocrates, id quo abutebantur intemperantius. Tranquillior est hic in transferendis verbis, illi metaphoris duriores. Hic molliora verba fingit, illi asperiora cudunt. Hic numero sedato fluit, fluctuant illi more vndantis aquæ per aspera. Ex quibus Gorgias suis illis festiuitatibus, id est figuris iucundioribus insolētius & immodestius abutitur, quas Isocrates modestius temperauit, nō adductus authoritate Gorgiæ, quem iuuenis audierat senem: quinetiam se ipse correxit, ne senior vteretur ijs floribus elegantiarum, quibus vsus erat in ætate florenti. Testatur ille in oratione ad Philippum Macedonum regē. ἐπήρθην πάλιν συγγράψαι περὶ αὐτῶν, οὐκ ἀγνοῶν οὐδὲν τῶν περὶ ἐμαυτὸν, ἀλλ' εἰδὼς μὲν τὸν λόγον τοῦτον οὐ τῆς ἐμῆς ἡλικίας δεόμενον, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀνθοῦσαν τὴν ἀκμὴν ἔχοντος, καὶ τὴν φύσιν πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντος. Cōstitui scribere rursum de re eadem quam in Panegyrico tractaui, non quòd mea non agnoscam, sed quòd intelligam eam esse orationem, quæ non deceat hanc meam ætatem, sed illius qui iuuenilibus annis floreat, aliósque natura præstet.

Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, authorésque, quos diximus, & origo inuenta est, caussa quæratur: quæ sic aperta est, vt mirer veteres nó esse commotos, pręsertim cum, vt fit, fortuitò sæpe aliquid concluse apteq; dicerent: quod cum animos hominum, aurasq; pepulisset, vt intelligi posset, id quod casus effudisset, cecidisse iucunde, notandum certe genus, atq; ipsi sibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaq; & longiora & breuiora iudicat, & perfecta ac moderata semper expectat. Mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tanquā debito fraudetur, offenditur. Productiora alia, & quasi moderatius excurrentia, quæ magis etiā aspernantur aures: quòd quum in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quàm id quod videtur parū. Vt igitur poëtica, & versus inuentus est terminatione aurium, obseruatioue prudentiū: sic in oratione animaduersum est, multo quidem illud

serius,

ſerius,ſed eadem natura admonente,eſſe quoſdam certos curſus concluſionéſque verborum.

NATVRA quemadmodum cæteris omnibus,ſic quoq; numero principium fecit.Eſt igitur cauſſa efficiens,quemadmodum Thraſymachus & Iſocrates numeri fuerũt inuentores,& imitati ſunt artifices id quod ſpõte natura peperiſſet. Eſt igitur artificis origo, cauſſa naturæ. Cæterùm artes inuenta ſunt hominum: quapropter in arte priore loco de artifice dicendũ videtur.Concurrit ad efficiendum natura,ſuumq; comitatur artificẽ,ſine quo nihil obſeruari,nihil arte colligi poteſt.Natura rerũ parens,quò numerũ ſubminiſtret,ſæpe aliquid aptum cõcluſumq; fundit,hoc eſt fortuitò numeroſam periodon abſoluit.id aures primũ, deinde animum pellit,& excitat voluptatem.prudens animaduertit,notat genus & obſeruat quid illud ſit omnino quo tantopere capiuntur aures,animuſq; titillatur.Ex hac obſeruatione natum carmen eſt,deinde numerus orationis.Id totũ pertinet ad aurium ſenſum, qui nuncius eſt animi,propterea quòd audita ad animum defert,vt iudicem,& æquum exiſtimatorẽ.Animus autem aure nuncia cõmonitus,de ſonorum modis ſententiã profert, quia naturalem quandã in ſe cõtinet vocum omniũ menſionem,hoc eſt vi quadam inſita voces omneis quodãmodo metiri poteſt.Eſt menſio idem quod dimẽſio atq; menſura.Iudicat idem ſenſus longiora,id eſt quæ præter modũ longius extẽdas:vt ſi pronuncies iſtuc, dominẽ,ſic vt extrema ſyllaba trium ſit temporũ,quod pleroſq; nunc praua con ſuetudine facere videmus. Iudicat idem breuiora, vt ſi mediam corripias huius verbi docere,formare.Sic enim referimus longiora breuioraq; ad ſingula:quoniam paulò pòſt contexta quædam dicuntur eſſe aut curtiora,aut contrà productiora.Idem perfecta ac moderata,hoc eſt accẽtu ſuo naturali cõprehenſa ſemper expectat. Idem in oratione mutila ſentit quædam, id eſt quaſi decurtata,& velut amputando curtiora facta,vt,Credo tum quum Sicilia florebat opibus,magna artificia fuiſſe in ea.his offenditur,tãquã debito iureq; ſuo fraudetur.Addit aliquid Cicero.Credo tum quum Sicilia florebat opibus & copijs,magna artificia fuiſſe in ea inſula.Sentit idem productiora alia.Nemo,ſicut ex improbo patre probũ filium naſci & oriri,ſic ex peſſimo hiſtrione bonum comœdum fieri poſſe exiſtimaret & crederet.Odioſum dicendi genus,quod rudioribus eſt copioſum.Quemadmodum in pleriſq; rebus,vt in loquendo,in aptando geſtu,ſic in numeris nimium quod eſt,offendit vehementius, quàm id quod videtur parum. Qua de re infinitos propè ſenſiculos in minoribus cauſſis apud Ciceronẽ decurtatos reperias,longiores vix vnquam reperias.Hoc iudicium naturæ eſt.Is igitur verſus inuentus eſt terminatione aurium,obſeruatione prudentium,quum quid apte cadens ſenſiſſet auris,& ſolers annotaſſet.ſic in oratione animaduerſum eſt quoſdam certos eſſe caſus concluſioneſq; verborum,non quòd certi ſint numeratiq; pedes,ſed quòd ad certam veluti metam currit, auribus definitã,inter quã & carceres interuallũ par eſſe non debet.Quod ſi numerus circa Thraſymachum , carmen ante Orpheum & Linum repertum eſt à Phæmonoẽ filia Solis,multo quidem ſerius ῥυθμὸν quàm μέτρον inuentum eſſe conſtat.

Quoniam igitur cauſſam quoque oſtendimus, naturam nunc (id enim erat tertium) ſi placet, explicemus: quæ diſputatio non huius inſtituti ſermonis eſt, ſed artis intimæ. Quæri enim poteſt qui ſit orationis numerus, & vbi ſit poſitus, & natus ex quo, & is vnúſne ſit, an duo, an plures, quáque ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid voluptatis afferat. Sed vt in pleriſque rebus, ſic in hac duplex eſt conſiderandi via: quarum altera eſt longior, breuior altera, eadem etiam planior. Eſt autem longioris prima illa quæſtio, ſit'ne omnino vlla numeroſa oratio. Quibuſdam enim non videtur, quia nihil inſit in ea certi, vt in verſibus: & quòd illi qui affirmant eos eſſe numeros, rationẽ cur ſint, non queant reddere. Deinde ſi ſit numerus in oratione, qualis ſit, aut quales: ex poëticíſne numeris, an ex alio genere quodam: & ſi è poëticis, quis eorum ſit, aut qui. nanq; aliis vnus modò, aliis plures, aliis omnes iidem vidẽtur. Deinde quicunq; ſunt, ſiue vnus, ſiue plures, communéſne ſint omnis generis orationi, quoniam aliud genus eſt narrandi, aliud perſuadendi, aliud docendi: an diſpares numeri cuiq; orationis generi accommodentur. Si communes, qui ſint: ſi diſpares, quid interſit: & cur non æquè in oratione atq; in verſu numerus appareat. Deinde quod dicitur in oratione numeroſum, id vtrum numero ſolum efficiatur, an etiam vel compoſitione quadam, vel genere verborum: an eſt ſuum cuiuſque, vt numerus interuallis, compoſitio vocibus, genus ipſum verborum quaſi quædam forma & lumen

orationis

orationis appareat, sitq; omnium fons compositio, ex eáque & numerus efficiatur,& ea quæ dicũtur orationis quasi formæ & lumina,quæ (vt dixi) Græci vocant σχήματα. At non est vnum,nec idem,quod voce iucundum est,& quod moderatione absolutum,& quod illuminatum genere verborum : quanquam id quidem finitimum est numero,quia per se plerunq; perfectum est:compositio autem ab vtroque differt,quæ tota seruit grauitati vocum,aut suauitati. Hæc igitur ferè sunt in quibus rei natura quærenda sit.

DE NVMERI origine caussáque dictum est.De natura tertius est locus,vbi quid qualísque sit numerus,quæritur. Quippe natura rerum definitione & accidentibus explicatur. Substantia quę vocatur,simplicior est:accidentia,locũ,tẽpus, modum, numerum, & id genus περιστάσεις, qualitates & quantitates continent: quæ si velit omnia pręceptionibus adstringere,disputatio non huius instituti sermonis erit, quoniam antea professus est, artis præcepta non dare se, sed quæ sit optima dicendi forma, indicare. Attamen elocutionem amplius quàm cæteras partes extendit, propter quam liber est hic institutus. propterea diligenter inquirit vim naturámque numeri. Quis est orationis numerus? Pes omnis aptè cadens,quo decenter ingreditur oratio, vt dactylus,spondeus,pæan, trochæus, & cæteri omnes. Vbi positus est numerus? In omni parte verborum.nihil enim est quod in pedem nõ cadat.Ex quo natus est? Ex aurium voluptate.Hæc quæstio referri videtur ad caussam,sed natura rerum etiã petitur à caussis.Vnúsne est, an duo,an plures? Plures sanè. nempe totidẽ,quot sunt pedes aut duarũ syllabarum,vt Iambus:aut trium,vt Anapæstus:aut quatuor,vt Dichoreus:aut quinque,vt Dochimus. Tamen Ciceronem Fabius trisyllabos dicit non excedere, quòd ij simplices habentur, reliqui certè compositi sunt.Qua ratione componitur? Accommodatur rei de qua agitur, ac pronunciationi. Grauia grauibus, leuia leuibus, dulcia dulcibus in compositione conueniunt. Ad quam rem componitur? Ad delectationẽ.Quando adhibetur? Semper:nam quanuis oratio laxet interim numeros,nunquã tamẽ debet tota dissolui.Quo loco statuitur? In tota cõtinuatione verborum. Quemadmodũ adhibitus aliquid voluptatis affert? id est quomodo voluptatem quum adhibetur,affert? Eo modo,quo versus.Etenim cursus ille dimensus natura iucundus est. In his est natura numeri,& vsus,qui ad naturam quoque referri potest:de quibus amplius est disserendum. Sed vt in plerisq; rebus quas excutiunt philosophi, sic in hac duplex est cõsiderandi via,quæ methodus appellatur. Altera quæ persequitur omneis propè quæstiones, an est? quid est? quale est? quantum? quàm multiplex? ad quid refertur? vbi? quando?

quomodo ſe habet? Hæc inquam longior,qua ſolent interdum philoſophi res obſcuras inquirere. Et Ariſtoteles cõſtituit decem categorias,vnde pendeat omnis quæſtio. Breuior altera methodus,quæ pauca explanat,vnde cætera intelligantur. Eſt igitur viæ longioris,quæ altius initium repetit, hæc quæſtio, Sitne omnino vlla numeroſa oratio?Hanc longiorem methodum nonnunquã Quintilianus ſecutus eſt,an ars omnino ſit rhetorice?an memoria & pronũciatio ſint artis? numerúsne debeat adhiberi? & alia multa diligenter examinat.Numeros autem eſſe conſtat, qui ſi more verſuum certam non habent comprehenſionem, vt perpetuò quatuor, aut quinque, aut ſex, aut octo pedes, tamen habent comprehenſionem aurium iudicio finitam.Nec ſi non ſunt certi vti verſus,ideo tamẽ non ſunt. Rationem cur ſint,non opus eſt reddere .Interrogandæ ſunt aures,vt ſit pro ratione ſenſus. Certè ſi quæritur cur ſit numerus in oratione, hoc dicere ſolum poſſumus,non eſſe ratione quæſitum,ſed obſeruando notatum,tum quum ſuauiter in aurem cecidiſſet. Aliæ res quidem ratione ſunt inuentæ, vt in philoſophia multæ.aliæ natura datæ & vſurpatæ,quòd vtiles aut iucundæ viderentur. Hæc intellige de inuentione prima.Cæterùm numerus,vt muſica,nonnunquam rationes habet : nec qui variat numeros,ignorat cur hoc aut illo genere vtatur, aut cur aliud genus fugiat.nec quæ de numero dicuntur,ſunt omnia in obſeruatione.pauca admodum ſunt obſeruata,quæ natura obtulerat:reliqua ſimilitudine quadam agente ratione ſunt adiecta. Sed quoniam plurimum poſſunt aures in hac parte,nihil aut parum ratio facere videtur, etſi à paruis initijs hanc rem perduxit ad ſummum. Sed redeamus ad quæſtiones,quæramúſque quid poſteriores à prioribus differant . Priores in genere poſitæ ſunt de tota numeri natura. Hæ rem perſequuntur longius,ac aliud inquirunt. Prima quærit an res ſit,altera quid ſit:quam videtur omiſiſſe , quoniam vbi notum fuerit qualis & quanta res ſit, difficile non erit intelligere quænam ſit . Aut certe quia iam poſuerat illam, non repetit . Sit igitur altera quæſtio, qualis ſit numerus, an poëticus, an alius? Poëticus ſanè.Nam poëtæ & oratores ijſdem pedibus,ſed aliter vtuntur.Ex hac quæſtione naſcitur alia,Quis poëticorum pedum ſit,aut qui?Omnes in orationem veniunt, etſi Ephorus alios legit,alios reijcit : & alij vnum modò probant iambum,alij pæana.Hinc rurſus oritur quęſtio,Communéſne ſint omnis generis orationi,an diſpares accommodandi? Diſpares accommodantur:quia alij narrationi conueniunt,alij ſuaſioni,alij cõmunibus locis.Rurſum ſuboritur alia dubitatio. Si diſpares,id eſt diſſimiles adhibeantur,quid interſit? Hoc intereſt:alij tardiores,vt ſpondeus : alij celeriores,vt iambus : alij triſtiores,vt anapæſtus:alij iucundiores,vt pæan:alij altiores,vt dactylus:alij humiliores,vt pyrrhichius:alij leues,vt trochæus:alij graues,vt bacchius:alij intermedij.Iam quę varietas & artis diſſimulatio efficit, vt non æquè in oratione atque in verſu numerus appareat? Numerantur pedes in verſu,& ijdem perpetuò incurrunt : quod fieri non debet in oratione. Hæc itaque quæſtio natura ſequitur priorem,ſint'ne diſpares numeri accommodandi? cui ſubſeruit hæc etiam,Quod dicitur in oratione numeroſum,id vtrum numero ſolum efficiatur,an etiam compoſitione quadam,id eſt iunctura,an genere verborum,id eſt figura?Sua cuiuſque natura eſt atq; pro-

prietas

prietas & numeri, & iunctur æ, & concinnitatis. Numerus efficitur interuallis, id eſt temporibus ſyllabarum, breuibus, longíſque. Compoſitio & iunctura ſpectat voces quas reddunt poſtremæ ſyllabæ verborũ priorum, & primæ ſequentium. Figura numeroſa genus eſt verborum, & lumen orationis. Horum trium fons, id eſt genus, compoſitio eſt, non illa ſuperior, ſed ordo verborum ſiue collocatio, quia ex collocatione verborum numerus efficitur, & coagmentatio, & figuræ concinnitas. Neq; eſt vnum & idem quod voce iucundum eſt, quæ apta iunctura eſt: & quod moderatione, id eſt certa miſtura temperieq; abſolutũ, qui numerus eſt: & quod illuminatum, hoc eſt figuratum genere verborum. Hoc tertium finitimum eſt proximúmque numero, quia per ſe plerunque perfectum eſt in periodo. Compoſitio ſiue iunctura ab vtroque differt, quia tota ſeruit aut grauitati ponderíque verborum, aut ſuauitati. Hæc interrogatione dubia facere videtur, ſed tamen oſtendit id quod ſentit: propterea redigimus in affirmationem. Omnino ſunt decem & quinque diuerſæ quæſtiones. vnam duobus locis conſtituit, vnúſne ſit numerus, an duo, an plures: ſed aliud adiunxit, ne fruſtra repetita videretur: deinde quòd ex ea quæſtione manabant aliæ dubitationes.

Eſſe igitur in oratione numerum quendam non eſt difficile cognoſcere. iudicat enim ſenſus: in quo iniquum eſt, quod accidit, non agnoſcere, ſi cur id accidat, reperire nequeamus. Neque enim ipſe verſus ratione eſt cognitus, ſed natura, atque ſenſu, quem dimenſa ratio docuit quid acciderit. ita notatio naturæ, & animaduerſio peperit artem. Sed in verſibus res eſt apertior: quanquam etiam à modis quibuſdam cantu remoto, ſoluta eſſe videatur oratio, maximéque id in optimo quoque eorum poëtarum qui λυρικοὶ à Græcis nominantur: quos cum cantu ſpoliaueris, nuda penè remanet oratio. quorum ſimilia ſunt quædam etiam apud noſtros, velut in Thyeſte,

Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute.

& quæ ſequuntur: quæ, niſi cum tibicen acceſſit, orationi ſunt ſolutæ ſimillima. At comicorũ ſenarii propter ſimilitudinem ſermonis ſic ſæpe ſunt abiecti, vt nonnunquam vix in his numerus & verſus intelligi

poſſit: quo eſt ad inueniendum difficilior in oratione numerus, quàm in verſibus.

PROPOSITAS quęſtiones ordine mutato diſſoluit. Si quęras, ſit'ne omnino vlla numeroſa oratio, reſpondeat, Eſſe in oratione numerum quendam, non eſt difficile cognoſcere. Si cur ita ſit, roges, conſtituat argumenti loco iudicium ſenſus. Si grauius agas & inſtes, quòd ratio numeri reddi nõ poſſit, ſubijciat iniquum eſſe, quod accidit in oratione numeroſum, non agnoſcere, ſi cur id accidat, reperire nequeamus. Si rhythmus & metrum ratione cognita eſſent, ratio redderetur: ſed à natura parta ſunt, à ſenſu notata, ratione dimenſa. quamobrem tantum dici poteſt, rationem menſura cõprehendiſſe quæ natura peperiſſet. ergo ratio verſum numerúmque metitur, ſed non parit. Adijcies, cur nõ æquè in oratione atque in verſu numerus apparet? Occurrit, In alijs verſibus, vt heroicis, hendecaſyllabis, elegis, res eſt apertior: in alijs æquè latet. Verſus autem vbique ſui ſimilis eſt: ea de re magis in eo numerus apparere debet: quanquam etiam à modis quibuſdã, id eſt modulatis verſibus, cantu remoto vel chori vel tibiæ, ſoluta eſſe videatur oratio: ſed choro tibicinéve modulante, compar ſuique ſimilis eſſe rhythmus agnoſcitur. Hoc intelligere licet in poëtis lyricis, vt in Pindaro, & apud nos in Horatio, quorum multi verſiculi ſolutæ orationi ſimillimi ſunt, niſi quũ cantus acceſſit aut lyræ, aut tibiæ, aut etiã vocis. Tum enim pares habere curſus (quod poëtici numeri propriũ eſt) intelliguntur, vt, Lydia dic per omnes, Te deos oro, Sybarim cur properes amando Perdere? Sic eſt illud Ennianũ in tragœdia Thyeſte, Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute. Senſus eſt inexpletus. Hos modulos tragicos & lyricos aut in ſcena aut in epulis canebat tibicen, ſuccinentibus ore phonaſcis: quod etiámnum fieri videmus apud principes, vt tibicines ſymphoniacis immiſti concinant hymnos. Sunt qui opinentur eam conſuetudinem fuiſſe veteribus, vt fabulam agentibus perſonis adhiberent tibicinem, non in vna parte modò, ſed in omni actu atque ſcena. Is faciebat modos, & à tergo recitantium ſuccinebat temperantius, vt eorum vocem componeret. Ad eum morem alludere videtur Cicero Tuſculana prima, vbi ridet eos qui timebant mortuorum cadaueri. Non intelligo quid metuat, quum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. Comicorum ſenarij, id eſt verſus iambici, ſex pedibus conſtantes, quibus vtuntur Comici, propter ſimilitudinem ſermonis & linguæ cottidianæ ſic ſæpe ſunt abiecti, hoc eſt à maieſtate carminis ad humilitatem remiſſi, vt vix in ijs numerus & verſus intelligi poſſit, vt, Hiccine me ſi imparatum in veris nuptijs adortus eſſet, quos mihi ludos redderet? Non eſt igitur cur miremur in oratione latere numeros, quum certiores in verſu nonnunquam lateant. Horat. Idcirco quidam comœdia nécne poëma Eſſet, quæſiuere, quòd acer ſpiritus ac vis Nec verbis nec rebus ineſt.

Omnino duo ſunt quæ condiant orationem, verborum numerorúmque iucunditas. In verbis ineſt quaſi

materia

materia quædam, in numero autem expolitio : ſed vt cæteris in rebus, neceſſitatis inuenta antiquiora ſunt quàm voluptatis:ita & in hac re accidit,vt multis ſeculis antè oratio nuda ac rudis ad ſolos animorum ſenſus exprimendos fuerit reperta, quàm ratio numerorum cauſſa delectationis aurium excogitata. Itaque & Herodotus,& eadem ſuperiórque ætas numero caruit, niſi quādo temere,ac fortuitò: & ſcriptores perueteres de numero nihil omnino,de oratione præcepta multa nobis reliquerunt. Nam quod & facilius eſt, & magis neceſſarium,id ſemper antè cognoſcitur. Itaque tranſlata,aut facta,aut iuncta verba facilè ſunt cognita,quia ſumebantur è conſuetudine,quotidianóque ſermone. Numerus autem non modò depromebatur, neque habebat aliquam neceſſitudinem, aut cognationem cum oratione. Itaque ſerius aliquanto notatus,& cognitus, quaſi quandam palæſtram & extrema lineamenta orationi attulit. Quòd ſi & anguſta quædam atque conciſa, & alia eſt collatata & diffuſa oratio, neceſſe eſt id non literarum accidere natura,ſed interuallorum longorum & breuium varietate : quibus implicata atque permiſta oratio,quoniam tum ſtabilis eſt, tum volubilis, neceſſe eſt eiuſmodi naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, quem ſæpe iam diximus, incitatior numero ipſo fertur & labitur, quoad perueniat ad finem,& inſiſtat. Perſpicuum eſt igitur numeris adſtrictam orationem eſſe debere,carere verſibus.

QVAESTIO diſſoluta eſt,ſit'ne numerus in oratione. Pergit oſtendere ſerò natum fuiſſe numerum, & ad aurium voluptatem comparatum, vt exoluantnr illæ quæſtiones, ex quo natus ſit? ad quid adhibeatur? Sicut alia verba reperta

ſunt ad neceſſitatem,alia ad voluptatem:ſic oratio nuda ac rudis erat neceſſitatis: oratio numeroſa,voluptatis. Natus ergo numerus ab auriũ voluptate,cõponitur ad delectationem,& quaſi eloquentiæ condimentum.Omnino duo ſunt,id eſt, ex omnibus orandi virtutibus duæ , quæ condiant orationẽ,ac veluti ſale quodam iucundiorem efficiant. Altera eſt verborum non omnium, ſed florentium iucunditas : altera numerorum voluptas.Sententiæ nõ vt condimenta,ſed vt alimenta neceſſaria ſubminiſtrantur,quemadmodum verba quæ tantum conceptus animi declarant, neque viribus nouis, neque elegantia ſplendeſcunt. In verbis omnibus ineſt quaſi materia quędam:quia ſicut è materia conſtruit opus artifex, vt è ferro gladiũ,ſic è verbis de medio ſumptis aut innouatis artifex extruit illigátque numeros.In numeris eſt expolitio,propterea quòd verba ſuis locis aptata,numeri beneficio tanquam lapides expoliti coagmentantur.Verba autem fuerunt ante numerum, quia neceſſitatis inuenta antiquiora ſunt, quàm voluptatis: quanquam non omnia verba credi par eſt neceſſaria, quia res vna multis effertur modis, & è figuris noui ſumuntur intellectus . Herodotus, & eadem ſuperiórque ætas,numero arte quæſito caruit,verbis non caruit. vnde conſtat poſteriorem eſſe numerum.Quintilianus huic ſententiæ refragatur.Non enim,inquit, quanlibet magnus author Cicero perſuaſerit,Lyſiam, Herodotũ, Thucydidem, parum ſtudioſos numeri fuiſſe. quod Fabius à Dionyſio Alicarnaſeo accepit, vt ſuprà demonſtrauimus.Herodotus multis in locis verſiculos effundit imprudẽs; nec videtur habere delectum pedum , nec iuſto modo debitóque fine multas complere ſententias : vnde Cicero iudicauit eum caruiſſe numeris,non eò permotus, quòd interim decenter orationem terminaret, quum doctus eſſet, &, vt ait poſtea, ſtudioſus compoſitionis & iuncturæ . Principium Melpomenes inſuaue & imperfectum, μετὰ δὲ τὴν βαβυλῶνος αἵρεσιν ἐγένετο ἐπὶ σκύθας αὐτοῦ δαρείου ἔλασις. Quæ proxime ſequuntur,non multo pleniora ſunt : vt illi fines, ὑπῆρξαν ἀδικίης. ἦρχον τῆς ἀσίης. καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς μήδους. Credamus ergo Ciceroni, cui quod habet optimũ Fabius,debet acceptum referre. Hoc etiã pro Cicerone facere debet, veteres illos de oratione multa, nihil autem de numero præcepiſſe,Coracem, Tiſiam,Empedoclem,Gorgiam, alióſque permultos vſq; ad Thraſymachum & Iſocratem primos authores huiuſce voluptatis.Quod erat facilius,id antè cognitum eſt,vt verba tranſlata,quæ ſunt metaphorica:vt,Ruentes animi, fulciendi ſunt. Verba facta,vt, Animi prouiſio. Verba iuncta, id eſt, compoſita:vt,terræ frugiferentes,apud Lucretium. Sumpta ſunt hæc è conſuetudine cottidianóque ſermone,aut quòd illa vulgo dicerentur,aut quòd per analogiam facilè nouarentur. Id accidere numero non potuit, quem vulgus ignorabat.Numerus,inquit,non hoc modo depromebatur,quo verba permulta:neq; habebat aliquam neceſſitudinem, id eſt, familiaritatem cum oratione populari. Ex dictis colligit ſerius aliquanto numerũ & notatum & cognitum fuiſſe,quàm verba cõdimenti iucunditatíſque gratia reperta. Ergo verba neceſſaria primùm fuerunt,deinde verba ad voluptatem comparata,deinde carmen, poſtremus omnium numerus.Is quandam palæſtram orationi attulit,hoc eſt,effecit vt oratio more palæſtritarum validius atque decentius moueretur. Palæſtræ quidem decens eſt:

cens eſt motus: quamobrem Fabius ad palæſtritas mittendum oratorem futurum cenſet, vt inde robuſtior honeſtiórque membrorum flexus comparetur. Certè in longis ac breuibus interuallis eſt numerus, vnde aut tardior aut mobilior eſt oratio. Idem numerus extrema lineamenta orationi attulit, hoc eſt orationi fuſæ & veluti in ſtatuam conflatæ addidit expolitionẽ. Quemadmodum fuſores puluere deterſo, ſquallore metalli deiecto, extrema ducunt lineamenta, ſic oratio natura conflata, ſenſim depoſuit ſquallorem, tandémque numerum recepit. Oratio alia anguſta atque conciſa, quæ non conficit curſum, qualem nunc implicaui. Alia eſt collatata, atque diffuſa, quæ pulchritudinis honore ducta circuncurrit, ſpatiúmque metatur, vt qui modulum pedum percipit ſenſus, iucunditate & voluptate recreetur. Iſtud efficitur non ex natura literarum vocalium, conſonantiúmque, quarum coagmentatio & iunctura debet eſſe, ſed interuallorum longorum & breuium varietate, hoc eſt temporibus ſyllabarum, quibus implicata, id eſt contexta oratio, longioribus ſtabilis & firma eſt, breuioribus inſtabilis & volubilis. Circuitus, quæ periodus appellatur, incitatior numero ipſo, id eſt, contextu pedum fertur & labitur, quoad perueniat ad finem, & inſiſtat, hoc eſt quoad aures quieſcant, pedémque figi velint. Eſt enim inſiſtere, veſtigium premere, & quaſi fixo pede commorari. Si numerus eſt ad aurium voluptatem comparatus, ſiq; voluptas maior eſt à varietate, quàm à verſuum ſimilitudine, ſi denique tantam diligentiam præ ſe ferre non debet oratio, perſpicuum eſt numeris adſtrictam orationem eſſe debere, carere verſibus. Habes ex quo natus ſit numerus, & ad quam rem adhibeatur.

Sed hi numeri poëticíne ſint, an ex alio genere quodam, deinceps eſt videndum. Nullus eſt igitur numerus extra poëticos, propterea quòd definita ſunt genera numerorũ. Nam omnis talis eſt, vt vnus ſit è tribus. Pes enim qui adhibetur ad numeros, partitur in tria: vt neceſſe ſit partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto aut ſeſqui maiorem. Ita fit æqualis dactylus, duplex iambus, ſeſquiplex pæan. qui pedes in orationem non cadere quî poſſunt? quibus ordine locatis quod efficitur, numeroſum ſit neceſſe eſt.

QVAESTIO fuit, quales eſſent oratorum numeri, ex poëticisne numeris, an ex alio genere quodam? Reſpondet nullum eſſe numerum extra poëticos, quia quum ſint omnino tria genera numerorum, nullúmque genus non veniat in orationem & in verſum, neceſſe eſt eoſdẽ eſſe poëticos & oratorios. Sunt, inquit, definita, hoc eſt certo numero comprehenſa genera numerorum. Omnis enim

pes eiuſmodi naturę eſt,vt vnus ſit è tribus,aut par,aut duplex,aut ſeſquiplex,quia pes vnde conficitur numerus, id eſt illa conſtans & definita modulatio,aut par eſt,ſi pars eius æqualis eſt alteri,vt dactylus,anapęſtus.aut duplex,ſi pars eius altero tanto,id eſt duplo maior eſt, vt choreus,iambus. aut ſeſquiplex,ſi pars eius tantundem dimidiumq́; cõtinet,vt pæan,bacchius.Transfert iſta Fabius.Rhythmus,inquit,aut par eſt,vt dactylus.vnam enim ſyllabam parem breuibus habet. eſt quidem vis eadem & aliјs pedibus, ſed nomen illud tenet. aut ſeſquiplex,vt pæan,cuius vis eſt ex longa & tribus breuibus:quiq́; ei contrarius,ex tribus breuibus & longa, vel alio quoque modo tempora tria ad duo relata ſeſquiplum faciũt. aut duplex,vt iambus:nam eſt ex breui & longa.quiq́; eſt illi contrarius. Hæc ille. Ex his intelliges parem eſſe pyrrhichium, ſpondeum,dactylum, anapæſtum, amphibrachyn ſiue ſcolion : duplices autem,iambum,choreum,tribrachyn,moloſſon.Seſquiplos vero,bacchium,antibacchium,amphimacrum.Reliquos pedes ex јјs componi vel pueri ſciunt, Hæc autem partitio naturam pedum analogiámque demonſtrat, vt ex arte numerare poſſimus tempora ſyllabarum,& inter ſe comparare.Omnes hi pedes in orationem neceſſariò cadunt, quia verba quibus neceſſariò vtimur, longis & breuibus conſtant, ac ſimplices numeros perpetuò ſecũ ferunt.ſed numerus ille de quo loquuntur oratores,non ex quibuſlibet pedibus,qui ſunt etiã in oratione diſſolutiſſima,ſed ex artificioſa pedum collocatione conſiſtit. Pes eſt omnium loquentium, collocatio doctiſſimorum.Vult igitur pedes ordine collocari, quòd in collocatione ſint omnia. Omnis oratio pedes habet : neq; enim loqui poſſumus niſi breuibus & longis. Oratio numeroſa pedes ordine componit,vt illis apte cadentibus decenter incedat.Hinc illud eſt paulò infra Sit igitur hoc cognitum,in ſolutis etiam verbis ineſſe numeros,eoſdémque eſſe oratorios,qui ſunt poëtici.

Sed quæritur, quo numero, aut quibus potiſſimum ſit vtendum.Incidere vero omnes in orationem etiam ex hoc intelligi poteſt, quòd verſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus : quod vehementer eſt vitioſum : ſed non attendimus,neq; exaudimus noſmetipſos.Senarios vero & Hipponactéos effugere vix poſſumus.magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio.ſed tamẽ eos verſus facilè agnoſcit auditor:ſunt enim vſitatiſſimi.Inculcamus autem per imprudẽtiam ſæpe etiam minus vſitatos, ſed tamen verſus, vitioſum genus, & longa animi prouiſione fugiendum . Elegit ex multis Iſocratis libris triginta fortaſſe verſus Hieronymus,

nymus, Peripateticus in primis nobilis, pleroſque ſenarios,ſed etiam anapæſticos:quo quid poteſt eſſe turpius?etſi in eligendo fecit malitioſe. prima enim ſyllaba dempta ex primo verbo ſentẽtiæ, poſtremũ ad verbum primam rurſus ſyllabam adiunxit inſequentis.ita factus eſt anapæſticus is qui Ariſtophanéus nominatur. quod ne accidat, obſeruari nec poteſt, nec neceſſe eſt. Sed tamẽ hic corrector, in eo ipſo loco quo reprehendit (vt à me animaduerſum eſt ſtudioſè inquirenti in eum)immittit imprudens ipſe ſenarium. Sit igitur hoc cognitum, in ſolutis etiam verbis ineſſe numeros, eoſdemq; eſſe oratorios,qui ſunt poetici.

QVAERITVR poſtea,quo numero,aut quibus potiſſimum ſit vtendũ? Antequam reſpondeat,oſtendit numeros omnes etiã nobis imprudentibus in orationem incidere.Id argumento ſit,quòd verſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus,hoc eſt verſus effundimus, etiãſi nihil tale cogitamus, vt Cicero in Piſonem duos ſenarios & dimetrum vnum continuat:

Oculi,ſupercilia,frons,vultus denique
Totus,qui ſermo quidam tacitus mentis eſt,
Hic in fraudem homines impulit.

Hoc tamen vehementer eſſe vitioſum putat:ſed excuſat, quia non attẽdimus, id eſt non animaduertimus,neq; exaudimus noſmetipſos,perinde quaſi ſtupidæ ſint aures.Sed cur ita vitioſum? In viro docto nimiam numerorum affectationem, in indocto componendi inſcitiam præ ſe fert. Heroicos verſus & elegos euitare poſſumus. excellunt enim,& feriunt aurem.Senarios vero & Hipponactéos effugere vix poſſumus. Quid ita? magnam partem ex iambis noſtra cõſtat oratio.Magna ex parte ferè dicit,ſed hic immutauit,quia dicturus erat, ex iambis,& aſpere audiebatur,magna ex parte ex iambis.Cõſuluit auribus,vt par erat. Magnam partẽ dicere quidem poſſumus, ꝙ vt à Græcis ſupprimitur aliquando κατὰ,ſic quoq; à Latinis vel per,vel ſecũdũ,vel circa,vt,cętera formoſus,τ' ἄλλα. ſynecdoche vocatur,quam nõ repudiat oratio. Liuius,Annibal aduerſum femur tragula grauiter ictus cecidit. Cicero Tuſculana.4. Chryſippus & Stoici quum de animi perturbationibus diſputant,magnam partem in his partiendis & definiendis occupati ſunt.Iã quæramus qui ſenarij hipponacteiq; dicantur,& cur ex iambis noſtra ferè conſtet oratio. Verſus iambici à ſex pedibus ſenarij nominãtur:ſextus eſt iambus:primus,tertius,quintus,aut iambus,aut tribrachus,aut dactylus,aut anapęſtus,aut ſpõdeus:ſecũdus & quartus,aut iambus,aut tribrachus.Hoc

ſenario Ariſtophanes in veteri comœdia & tragici omnes frequenter vtuntur, vt

O mors amoris vna ſolamen mali.
O mors pudoris maximum læſi decus.
Confugimus ad te, pande placatos ſinus.

Alius eſt ſenarius comicus, qui nõ obſeruat pares & impares locos, ſed vnum aliquem de quinq; pedibus conſtituit, vt,

Vos iſtæc intro auferte, abite, Soſia
Adéſdum, paucis te volo. Dictum puta.

Hipponactéus qui dicitur, vel hipponactíus, græcè ἱππωνάκτειος, latinè mutatur ει aut in e aut in i longũ, hipponactéus inquam ab Hipponacte iambographo Epheſio nomen habet, nihil'q; differt à ſenario tragico, de quo modò locuti ſumus, niſi quòd perſæpe aut catalecticus, aut hypercatalecticus eſt. Catalecticus quinq; pedes habet, ac ſyllabam, vt

Mea renidet in domo lacunar.

Hypercatalectus ſex pedes ac ſyllabam continet, vt

Fugit vmbra falſi, oriente luce veritatis.

Hipponactéum quoq; vocant iambicum claudum, vt

Nec fonte labra prolui Caballino.

Quòd autẽ ex iambis ferè noſtra conſtet oratio, non eſt meditationis & cõſilij, ſed euentus. Nam quum verba propè omnia longis ac breuibus miſceantur, in compoſitionem ſponte cadunt iambi, niſi cum verba de multis ſeliguntur. Addamus iſtuc, cur iambicos verſus vſitatiſſimos putet, & eos facilè agnoſcat auditor. In ſingulos annos multi exhibebantur ludi ſcenici, multæ agebantur & tragœdiæ & comœdiæ, ex quibus verſus illos non docti modò, ſed etiam imperita multitudo cognoſcebat. Inculcamus etiam, id eſt quodammodo inter partes conſtipamus minus vſitatos, ſed tamen verſus, vt choriambicos, Inſtabilis tyrannis. Anacreontios, Relinque turpitudinem ſceleris. Sunt alij propè infiniti. hinc illud Quintiliani, Nihil eſt quod proſa ſcriptum non redigi poſſit in quædam verſiculorum genera. In adeò moleſtos incidimus grammaticos, qui carmina in varias formas coegerunt. Hoc tamen ne ſæpius accidat, longa animi prouiſione fugiẽdum. Quippe cum Iſocrati vitio dederint quidã peripatetici, quòd ſtudio compoſitionis in verſus incidiſſet, vt ſenarios & anapæſticos, qui vel in vno Areopagitico plurimi ſunt, paucos adſcripſimus. πολλοὺς ὑμῶν οἶμαι θαυμάζειν ἥντινα. Ἁπάσης γὰρ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν πόλιν. πολλῶν μὲν οὖν τούτων ἢ πρότερον ἠρήκαμεν. Οὔτε γὰρ ἡγοῦμαι τούτους αἰτίους εἶναι. Scazon. Ταῦτ' ἀκόντως καὶ ποιοῦμεν, καὶ πάσχομεν. Sunt in eadem oratione anapæſtici, qui quatuor incedunt pedibus, aut anapæſtis, aut dactylis, aut ſpondeis, aut ſæpius miſtis.

Καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν.
Ὑπὸ τῶν προγόνων καταλειφθείσης.
Νομίμως πράττοντες διετέλεσαν.
Ἀμφότερα γὰρ αὐτοῖς συνέβαινεν.

Si quis obſeruabit illius orationes, eiuſmodi permultos inueniet: vnde conſtat Hieronymum illum peripateticum nõ omneis elegiſſe quos Iſocrates effudiſſet,

diſſet, ſed triginta modò contentum fuiſſe, vt illum nimis ſtudioſum compoſitionis oſtenderet. Hieronymus peripateticus vocatur ad euitãdam nominis ambiguitatem.Hoc quidem nomen eſt commune multorum.Hic autem ab Ariſtotelis ſecta nominatus,ſententia peripateticus non fuit.Teſtis eſt Cicero de finibus.Præterco multos,inquit,in his doctum hominem & ſuauem Hierónymum, quem iam cur peripateticum appellem, neſcio. Summum enim bonum expoſuit vacuitatem doloris. Is igitur doctus,ſuauis, & in primis nobilis, ſed malitioſus, qui vt verſus notaret,non tota verba, ſed demptis ſyllabis mutilata ſumebat.hoc modo conflauit anapæſticum ariſtophanéum ab Ariſtophane nominatum. Ariſtophaneus duplex eſt. aut enim continet treis anapæſtos, hoc modo, Fugis hinc ſcelerate puer. aut octo ſyllaba dempta,vt, Date vina mihi,date ſerta,iu ùat dare tempora tota Lyæo. Dicet quiſpiam,Quomodo ſibi Cicero conſtat, qui verſum facere in oratione,turpe flagitium putet,quum fateatur ipſe ne id accidat,neque obſeruari poſſe, neque oportere? Omnino vitare non poſſumus: quod oſtendit ille corrector tam ſeuerus·attamen frequenter in notos incidere verſus,flagitium eſt.

Sequitur ergo,vt qui maxime cadant in orationem aptam numeri,videndum ſit. Et ſunt enim qui iambicum putét,quòd ſit orationi ſimillimus: qua de cauſſa fieri, vt is potiſſimum propter ſimilitudinem veritatis adhibeatur in fabulis, quòd ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ ſit accommodatior. Ephorus autem leuis ipſe orator, ſed profectus ex optima diſciplina,pæana ſequitur,aut dactylum: fugit auté ſpódeum & trochæum. Quòd enim pæan habeat tres breues,dactylus autem duas,breuitate & celeritate ſyllabarum labi putat verba procliuius:contraq; accidere in ſpondeo & trochæo, quòd alter ex longis cóſtaret, alter è breuibus fieret:alteram nimis incitatam,alteram nimis tardam orationem,neutram temperatam.Sed & illi priores errant,& Ephorus in culpa eſt.Nam & qui pæana prætereunt, non vident molliſſimum à ſeſe numerum eundemq; ampliſſimum præteriri. Quod longe Ariſtoteli videtur ſecus, qui iudicat Heroum nu-

merum grandiorem quàm desideret soluta ratio : iambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neq; humilem, nec abiectam orationē, nec nimis altam & exaggeratam probat:plenam tamen eam vult esse grauitatis,vt eos qui audient,ad maiorem admirationē possit traducere. Trochæum autem,qui est eodem spatio quo choreus , cordacem appellat , quia contractio & breuitas dignitatem non habeat.Ita pæana probat,eoq; ait vti omnes,sed ipsos nō sentire cum vtantur:esse autem tertium ac mediū inter illos: sed ita factos eos pedes esse,vt in eis singulis modus insit aut sesquiplex,aut duplex,aut par.

NVMEROS omnes in orationem cadere planum fecit. Iam tractāda quæstio est intermissa, quibus potissimum sit vtendum ? nec enim dubitatio est quin alijs alij meliores sint.Pæan optimus habetur,reliqui omnes si rebus aptātur, nō mali. Sic enim Ciceroni visum est. Ego, inquit, sentio omnes in oratione esse quasi permistos & confusos pedes.Castigat igitur eos qui iambum cæteris anteferunt, quòd sit orationi simillimus,id est quòd præ se ferat speciem cōditionemq; sermonis,qui neq; abiectus,neq; grādiloquus esse debet. Hinc rationem ducūt cur adhibeatur fabulis,vt Comœdijs. Nam quū fabulæ sint sermoni proximæ, & iambus habeat similitudinem quandam veritatis, id est veri proprijq; sermonis,non ab re videtur accommodari. Id ex parte verum est. Iambus enim frequentissimus est in ijs quæ demisso atq; humili sermone dicūtur.Ex parte falsum,quippe cum in amplioribus materijs alij sint aptiores,vt pæan & dactylus, quem repudiant illi, quoniam heroicæ magniloquentiæ vident accommodari: quod non efficit vt repudietur,sed vt parcius collocetur. Ephorus pæana sequitur,aut dactylum:sed non ita magnæ authoritatis est, quia,vt ait, leuis est orator. Id ostendit.2.de Oratore. Postea vero quasi ex clarissima rhetoris officina duo præstantes ingenio,Theopompus & Ephorus ab Isocrate magistro impulsi, se ad historiam contulerunt,caussas omnino nunquam attigerunt.Non probo qui malunt hic legere lenem pro suaui,quum sensus veritas sit,illum quidem esse parum grauem oratorem,nō tamen repudiandū,qui sit profectus ex optima disciplina Isocratis.Nec illud turbare debet nos,quòd historicus dicatur orator.Nemo enim bonus historicus,vt Antonius affirmat,qui non idē sit Orator.Ephorus pæana sequitur,quia quum habeat treis breues & longam,vt curriculū,amauerat,videatur,facilitas,volubilem procliuemq; reddit orationem,quemadmodū dactylus qui labitur celeritate breuium duarum.Sit hoc exemplum Periodus labitur,

bitur, ac celeriter fluit, eáque volubilitate pæanis, & dactyli breuitate corripitur. In hac oratione collocauimus quinq; pæanas, dactylos treis, (quia dactylus & anapæstus hic pro eodem habentur) treis creticos paulo tardiores: ne, quod nõ oportet, ijdẽ continuarentur pedes. De pæane & dactylo rectè iudicauit Ephorus, sicuti de spondeo & trochæo, quem tribrachum vocant à tribus correptis syllabis, vt legere, facilis. Spondeus si frequens est, nimium tardam, trochæus nimis incitatam reddit orationem. Exempla sunt, Felices ij patres, qui liberorum formauerunt disciplinam, nec eorum mores in prauũ declinare permiserunt. Leuis & impius homo potius habendus est, qui vitia sinit inhærere suis. Hic pes à volubilitate & inconstantia dictus trochæus. Sunt qui trochæum pro lõga breuiq; sumunt, id est pro choreo: sed quid Cicero velit, intelligendum est. Forte dices, si non errat Ephorus in hoc iudicio pedum, quid habet culpæ? quid illi qui putant iambum simillimũ sermoni? Non errãt in qualitate, sed in modo, qui pauciores eligant pedes, quàm dicendi copia facultasq; patiatur. Nã priores de pæane nullam faciunt mentionem, qui numerus est mollissimus, idemq; amplissimus. Molle suauitatis est, amplum dignitatis. Quid de pedibus opinetur Aristoteles, tertio rhetoricorum scribit, hoc modo. τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. ὁ δ' ἴαμβος αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνοτέραν γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος. δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα. ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιάν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ὡς ἐν ἀπορρήτῳ ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι. οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιάν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων. τρία δὲ πρὸς δύ' ἐστίν. ἐκείνων δὲ ὁ μὲν ἓν πρὸς ἕν. ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος. οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί. ὁ δὲ παιὰν ληπτέος. ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν. id est. Numerorum grauis est herous, elegans, harmoniam quærens. Iambus autem sermo est ipse multitudinis: iccirco ex omnibus metris iambica maxime loquendo fundit. Opus est autem ampliorem esse orationem, vt eximatur à vulgo. At trochæus est tripudijs aptior, quod octonarij ostẽdunt. In octonarijs enim volubilis est numerus. Restat itaq; pæã, quo post Thrasymachum repertorem veluti arcano vtebãtur, quũ quid esset, ne sentirẽt quidem. Est autẽ tertius pæan & medius inter illos, in quo tria tẽpora ad duo referuntur, in illis autem aut vnũ ad vnum, aut duo ad vnum. Hac ratione & analogia fit hemiolius & sesquiplex, qui pæan est. Reliqui propter ea quæ dicta sunt, & quia metris cõueniunt, omittendi. Sumẽdus est pæan, à quo solo nullum metrũ est: vnde fit vt maxime lateat. Cicero ad verbum nõ reddidit, sententiam collegit, heroum numerum, quem Fabius interpretatur dactylum & spondeum, grandiorẽ esse quàm desideret soluta oratio: iambum nimis humilem & abiectum: neutram orationem probari, nec humilem, nec nimis exaggeratam, id est, veluti aggere & cumulo terrę supposito editam (trãslatio est à turribus ligneis, quibus in aggere constitutis vtebantur in oppugnatione) plenam orationem esse oportere. trochæum, qui trium temporum est, quemadmodum choreus, esse cordacem, id est tripudijs aptum. cordax enim saltationis est

genus. Lucianus in Icaromenippo, Apollo cithara canebat, Silenus cordacem ſaltabat. Contractionem, id eſt breuitatẽ pedum, vti trochæi, dignitatẽ non habere. Pæana reſtare, quo vtantur omnes, etiamſi nõ ſentiant. Tum pæana tertium eſſe, hoc eſt medium inter illos, neque abiectum, neq; nimium altum. hoc enim tertium dicit. Ita factos eos pedes eſſe, vt in eis ſingulis modus & menſura ſit, aut ſeſquiplex, vt in pæane: aut duplex, vt in iambo, trochæo: aut par, vt in dactylo atq; ſpondeo. Hi ſunt enim quinq; pedes de quibus erat locutus. Sic eſt Ariſtotelis explicata ſententia.

Itaque illi de quibus antè dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. Iambus enim & dactylus in verſum cadunt maxime. itaq; vt verſum fugimus in oratione, ſic hi ſunt euitandi cõtinuati pedes. Aliud enim quiddã eſt oratio, nec quicquam inimicius, quàm illa, verſibus. Pæan autem minime eſt aptus ad verſum, quo libentius eum recepit oratio. Ephorus verò ne ſpondeum quidem, quem fugit, intelligit eſſe æqualem dactylo, quem probat: ſyllabis enim metiendos pedes, non interuallis exiſtimat: quod idem facit in trochæo, qui temporibus & interuallis eſt par iambo, ſed eo vitioſius in oratione ſi ponatur extremus, quòd verba melius in ſyllabas longiores cadunt. Atque hæc quæ ſunt apud Ariſtotelem, eadem à Theophraſto Theodectéque de pæane dicũtur. Ego autem ſentio omneis in oratione eſſe quaſi permiſtos & confuſos pedes. Nec enim effugere poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem vteremur: quia nec numeroſa eſſe, vt poëma: neque extra numerum, vt ſermo vulgi eſt, debet oratio. Alterum nimis eſt vinctum, vt de induſtria factum appareat: alterum nimis diſſolutum, vt peruagatum ac vulgare videatur: vt ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur (vt ſuprà dixi)

xi) permiſta & tẽperata numeris,nec diſſoluta, nec tota numeroſa, pæane maxime (quoniã optimus author ita cẽſet)ſed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

QVID DE pedibus alij ſentiant,expoſuit: deinde quid ſentiat ipſe,pronunciat. Illi tantummodo commoditatis habuerunt rationem,qui ſolum probarent eos pedes quos orationi cõmodos arbitrabantur : hic vult etiam ſeruari dignitatem. Quam,inquies? Dignitas ſeruatur ſi iambus humilia, herous grauia, trochæus volubilia, pæan ſuauiter & ample fluentia, nexus illorum omnium temperata frequentabit. Rerum varietati varios adhiberi numeros conuenit.Quòd ſi iambus & dactylus in verſum cadunt maxime, & iccirco incommodos arbitrantur, adhibet remedium Cicero: euitari iubet continuatos pedes, ne verſum conficiant. Miſcebis igitur, quia nihil inimicius eſt quàm verſibus oratio,quòd hæc varietatem, illi numeros pares deſiderant. Mutos eſſe oporteat nos, ſi certis definitiſque numeris alligemur. Pæan minime eſt aptus ad verſum , ſiue quòd poetæ fortuitò non traxerunt in vſum, ſiue quòd reiecerunt conſilio,quia longus & inſtabilis eſſe videbatur . Ea de cauſſa libentius eum recepit oratio. Dactylus & ſpondeus,ſi pedes interuallis, hoc eſt temporibus metiamur,æquales erunt . ſingulis enim tempora ſunt quaterna. Ephorus inæquales putat, quia ſyllabis metiendos pedes , non interuallis exiſtimat . Iambum ſimiliter & trochæum facit inæquales, quòd ſit iambus duarum, trochæus vero trium ſyllabarum. Nam tribrachum accipimus,ſicut & Quintilianus.Cicero pares habet,quia ſingulis terna ſunt tempora . Trochæus tamen extremus in oratione eò vitioſius ponitur quàm iambus, quòd verba melius in ſyllabas longiores cadunt: vt hoc eſt plenius,Auſus es confiteri:quàm iſtuc,Cœperunt fugere.Sed vt alijs alij meliores ſint, vt antè diximus, tamen omnes in oratione ſunt quaſi permiſti & confuſi pedes. Quamobrem? Quoniam effugere non poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem vteremur. Auditor animaduerteret aucupium voluptatis, & accuratam compoſitionem,ſi ſemper iiſdem vteremur. Neque numeroſa eſſe, vt poëma : neque diſſoluta vt ſermo vulgi debet oratio. Poëma nimis eſt vinctum, iccirco de induſtria factum apparet. Sermo vulgi nimium diſſolutus, nimium peruagatus ac tritus. A poëmate non delecteris in arte dicendi , ſermonem illum diſſipatum & vagantem oderis. Seruet igitur mediocritatem,ſic vtatur illo pæane,quem ſummus author Ariſtoteles probauit, vt cæteros tamen ne faſtidiat.

Quos autem numeros cum quibus tanquam purpuram miſceri oporteat,nunc dicendum eſt,atq; etiam quibus orationis generibus ſint quique accommodatiſſimi. Iambus enim frequentiſſimus eſt in iis quæ de-

miſſo atque humili ſermone dicuntur: pæan autem in amplioribus:in vtroque dactylus.ita in varia & perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi, & temperandi. ſic minime animaduertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis induſtria: quæ latebit eo magis,ſi & verborum & ſententiarũ ponderibus vtemur. Nam qui audiunt,hæc duo animaduertunt, & iucunda ſibi cenſent: verba dico,& ſententias:eaq́; dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos & præteruolat numerus,qui tamen ſi abeſſet,illa ipſa delectarẽt. Nec vero nimius is curſus eſt numerorũ, orationis dico : nam eſt longe aliter in verſibus, nihil vt fiat extra modum (nam id quidem eſſet poëma) ſed omnis nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualiter conſtantérque ingrediens,numeroſa habetur oratio. Atque id in dicendo numeroſum putatur,nõ quod totum conſtat è numeris,ſed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius eſt oratione vti, quàm verſibus, quòd in illis certa quædã & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe : in dicẽdo autem nihil eſt propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta,aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio . Itaque non ſunt in ea tãquam tibicini percuſſionum modi: ſed vniuerſa comprehenſio & ſpecies orationis clauſa & terminata eſt,quod volupta te aurium iudicatur.

QVAESITVM eſt,numeri qua ratione componantur,communéſne ſint omnis generis orationi? Reſpondet non eſſe communes,ſed tanq̃ purpuram coloribus,ſic optimum numerum deterioribus eſſe miſcendũ. Purpura quidẽ cum amethyſtino colore & coccineo miſcebatur, quod Plinius queritur. Gemina, inquit,demonſtrata via luxuriæ,vt color alius operiretur alio.Iambus frequentiſſimus,

tiſſimus,non tamen perpetuus eſt in ijs quæ demiſſo atq; humili ſermone dicuntur: vt,Quæ gerantur,accipies ex Pollione,qui omnibus negocijs non interfuit ſolum,ſed præfuit.Pæan amplioribus adhibetur:vt,Hac vtar moderatione dicendi,non vt in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam,ſed vt præterita meminiſſe,reliqua ſperare videamur. Dactylus & in humili ſermone, & in dignitate locum habet:quod non eget exemplo. In oratione perpetua quum varia dicuntur,alia tenuia,alia mediocria,alia ſublimia, miſcendi ſunt pedes & temperandi, vt alios tamen frequentius,alios parcius pro rerum natura collocemus. Hinc eſt orationis quadrandæ induſtria,hoc eſt artificiū quo ſic expolitur oratio, ſic coagmentatur,vt in muro pauimētóve quadrati lapides.quod vt noſſe debet Orator,ſic occultare in iudicijs maxime & conſilijs debet, ne dum grauia dicenda ſunt,puerili more ſyllabas & tempora numerare videatur.Id aſſequetur tribus ex rebus,ſi varios miſceat, non eoſdem continuet pedes: ſi verborum ponderibus, id eſt verbis ſignificantibus vtatur:ſi ſententiarum grauitate delectet auditorem. Tolle ſententiarum verborumq; grauitatem, apta numeros, quid aliud audietur quàm inanis & effœminata modulatio? Admirabilis eſt oratio,quæ rerum grauitate,verborum pondere iucunda, clanculum ſubijcit hanc numerorum voluptatem.Numerorum curſus nimius eſſe non debet.hoc eſt,in orationis curſu nō ſic anxiè pedes aptentur,vt nimius & poeticus ſit is nexus.Nihil enim fieri debet extra modum.Hic diligentia nimia, & contrà ſoluta negligentia, vtraq; vituperanda,non quum delectare volumus,& quantum poſſumus experiri, ſed quum in conſilijs aut in iudicijs res agitur,aut quum materia tractatur indigna tāta voluptate.Quod autem dicit intelligere ſe numeros orationis, non ſine cauſſa dicit. Numerus enim quum ſimpliciter dicitur, pes eſt habens arſin theſin'que. Numerus orationis eſt multorum pedum decens & apta collocatio . Decenter & aptè locabuntur,ſi neque claudicabit,neque fluctuabit,ſed æqualiter conſtantérque ingredietur oratio.Hæc conſtans & æqualis ſententia, Si crudelitas quę hoc tempore in Republica verſata eſt,veſtros quoq; animos duriores acerbioréſque reddidit,actum eſt iudices:inter feras ſatius eſt ætatem degere,quàm in hac tanta immanitate verſari. Conſtantem longæ ſyllabæ reddunt, æqualem parium numerorum poſitio. Claudicabit & fluctuabit hoc modo, Si crudeles eritis hoc tempore,ſicut alij, quia bella ciuilia vos quoque fecerint acerbiores, perijmus. Satius eſt viuere inter feras, quàm eſſe cum tam crudelibus hominibus. Profuerit hic tacitè cantitare ſententias, & explorare voce, firmíſne pedibus ſuſtineatur oratio. Si,quod aiunt,viua voce hanc ſententiam efferes, reperies fluctuantem: Vtrum potius eſt æquum diſcruciari quòd filium amiſeris, an gaudere qui talem habueris? Vide ne parum grati ſit animi, meminiſſe repetiti muneris, non meminiſſe dati. Si rationem quæres, inuenies in ſingulis articulis inſtabiles poſitos eſſe pedes,qui breuibus quodammodo fluctuāt, nec vnquam ſtabili veſtigio ſiſtunt. Firmanda ſunt principia,inciſa, membra,comprehenſionis extrema . Hæc obſeruat auris, & eorum conſtantia atque firmitate recreatur. In illis eſt quod in dicendo numeroſum putatur. Nam quòd ſingulos numerare pedes nec poſſumus , nec debemus, non eſt oratio tota numeroſa, hoc

eſt certis pedibus conſtituta,ſed paucis arte collocatis ad numeros proxime accedit. Nihilominus numerus eſt in omni continuatione verborum. Diſtat igitur à verſibus, quòd in illis certa quædam & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe: vt in heroicis duo ſunt omnino pedes, ſingulis tempora quaterna, ſedes aſſignatæ velut ordini ſenatorio & equeſtri in theatro.In dicēdo nihil eſt propoſitum quod ſequamur, niſi aut ne immoderata ſit oratio curſu longiore, aut anguſta ſuſpenſo veſtigio, aut diſſoluta reuinctis numerorum compagibus, aut fluens inſtabilitate breuium multarum.Non ſunt in ea tāquam tibicini percuſſionum modi,quod eſt,non habet certos limites,certúmque numerum ſyllabarum, quò quum modulando peruentum ſit,cadat rhythmus,vocémque ponat. Ex cōtrario tibicen & muſicus numeratos habet rhythmos,ac ſpacia lōgitudinis eiuſdem,& ſingulos in ſingulis percuſſionum modos.Muſicorum vulgus nunc cadentias appellat.Orationis multę ſpecies,multæq; menſuræ.Quantacunque fuerit comprehenſio,ſiue longa, ſiue breuis,ſi modò clauſa & terminata eſt,numeroſa dicetur. Clauſa & terminata eſt, qua ſenſus auris modeſte contentus, quaſi mediocritate homo frugi quieſcit.

Solet autem quæri,totóne in ambitu verborum numeri tenendi ſint, an in primis partibus, atque in extremis. Plerique enim cenſent cadere tantum numeroſe oportere, terminaríque ſententiam. Eſt autem,vt id maxime deceat,non id ſolum.ponendus eſt enim ille ambitus,non abiiciendus. Quare cum aures extremum ſemper expectent,in eóque acquieſcant:id vacare numero non oportet, ſed ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehenſio, & tota à capite ita fluere,vt ad extremū veniens ipſa conſiſtat.Id autem bona diſciplina exercitatis,qui & multa ſcripſerint, & quæcunq; etiam ſine ſcripto dicerent, ſimilia ſcriptorum effecerint, non erit difficillimum. Antè enim circunſcribitur mente ſentētia, confeſtímque verba concurrunt, quæ mens eadem (qua nihil eſt celerius)ſtatim dimittit,vt ſuo quodq; loco reſpōdeat, quorum deſcriptus ordo aliâs alia terminatione concluditur: atque omnia illa & prima & media verba

ſpectare

ſpectare debẽt ad vltimum. Interdum enim curſus eſt in oratione incitatior, interdum moderata ingreſſio: vt iam à principio videndum ſit quemadmodum velis venire ad extremum: nec in numeris magis quàm in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus quæ poetæ, effugimus tamen in oratione poëmatis ſimilitudinem. Eſt enim in vtroq; & materia & tractatio: materia in verbis, tractatio in collocatione verborum. Ternæ autem ſunt vtriuſq; partes: Verborũ, tranſlatum, nouũ, priſcum. nã de propriis nihil hoc loco dicimus. Collocationis autem, eæ quas diximus, compoſitio, concinnitas, numerus. Sed in vtroque frequentiores ſunt & liberiores poetæ. Nam & transferunt verba cum crebrius, tum etiam audacius: & priſcis libentius vtuntur, & liberius nouis: quod idem fit in numeris, in quibus quaſi neceſſitati parere coguntur. Sed tamen hæc nec nimis eſſe diuerſa, neque vllo modo coniuncta intelligi licet. Ita fit, vt non item in oratione vt in verſu numerus extet: idque quod numeroſum in oratione dicitur, non ſemper numero fiat, ſed nonnunquã aut concinnitate, aut cõſtructione verborum. Ita ſi numerus orationis quæritur qui ſit, omnis eſt, ſed alius alio melior, atque aptior. ſi locus, in omni parte verborum. ſi vnde ortus ſit, ex aurium voluptate. ſi cõponendorum ratio, dicetur alio loco, quia pertinet ad vſum, quæ pars quarta & extrema nobis in diuidẽdo fuit. ſi ad quã rem adhibeatur, ad delectationem. ſi quando, ſemper. ſi quo loco, in tota cõtinuatione verborum. ſi quæ res efficiat voluptatem, eadẽ quæ in verſibus, quorum

modum notat ars, ſed aures ipſæ tacito cum ſenſu ſine arte definiunt.

NVMERVS IN extremis aptè collocandus, quòd aures extremum ſemper expectent. Ea de re conceſſum eſt duos aut treis ad finem certos metiri pedes. Prima etiam diligentiam poſtulant, maxime ne verſus initium ducatur. Media latent, vt currentium veſtigia : ſed tamen & primis & extremis reſpondere debent. Eſt igitur vbique numerus, etſi paulò antè dixit, non id totum quod numeroſum putatur, conſtare numeris. Intellexit media conſtanter ad finem ire oportere, non metiri tamen certum pedum genus. Solet quæri, totóne in ambitu verborum, & in tota periodo numeri tenendi ſint, id eſt aptandi pedes, an in primis partibus atque in extremis, quod eſt initium & extremum ſententiæ. Plerique cenſuerunt cadere tantum numeroſe oportere, terminariq; ſententiam. Numeroſe tãtum cadet, ſi numerus neque prima neque media, ſed extrema tantum componet. Cicero cenſet id maxime decere, numeroſe terminari ſentẽtiam, quia ponendus eſt ambitus, id eſt apte tandem deponẽdi ſunt pedes ad honeſte quieſcendum, non abijciendi ad turpiter procumbendum: quia denique aures extremum ſemper expectant, in eóque acquieſcunt, id vacare numero non oportere. Sed nequaquam in iſto ſunt omnia. Errant igitur illi non genere, ſed modo. Componenda ſunt etiam principia, mediáque dirigenda, vt à principio ad exitum feratur illa verborum comprehenſio, vt à capite ſic fluat oratio, vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat. Quamlibet enim compoſiti fines amittent gratiam, ſi aſpere & incompoſite ad extrema venietur. Dicet aliquis, Miſerum eſt hiſce rebus occupari, & in numero metiendo cõſeneſcere. Occurrit homo prudens, id non eſſe difficillimum, ſi quis eſt bona diſciplina exercitatus. Nam ſi multa conſcribamus, vt citharœdorum manus, ſic lingua nobis aliud agentibus compoſite feretur. Qui fit, inquies? addit, Antè circunſcribitur mente ſentẽtia, id eſt mens inuenit & comprehendit rem ipſam quę poſtea verbis ſit exponenda. ſi inuentam proferre nititur, confeſtim verba concurrunt, ac veluti agmine facto conueniunt in buccam. Quid tum? adhibenda mens eſt ad ea verba dimittenda, ſuiſq; locis & ordinibus educenda. Potéſtne tam ſubito? Sanè, quoniam mente nihil eſt celerius. Quid poſtea? Vbi verborum deſcriptus ac digeſtus ordo eſt, vt militum in agmine, quia aliàs pauciora, aliàs plura ſunt, alia ac varia terminatione concluditur. Iam quoniam iſta omnia ſponte fiunt, mentis eſt exercitatæ ſpectare poſtrema, vt aptè ponantur, eóque prima & media verba dirigere. Si dicẽdum erit incitatius, educes ex omnibus verbis celeriora, quæ propere ferantur ad metam. Si decebit moderata ingreſſio, ác temperatum incedendi genus, tardiora paulò verba ac longis temperata mittantur ex ore, vt cum moderata dignitate veniant ad extremum. Sic varius eſt in oratione numerus, imitans quidem verſum, ſed tamẽ alienus à verſu. Hic vt duas explicet quæſtiones, cur non æque in oratione atque in verſu numerus appareat, & vnde efficiatur id quod numeroſum dicitur, comparat oratores & poetas, vt qui faciant idem & in verbis & in numeris, ſed non eodem modo. Eſt in poeta & in oratore

tore materia & tractatio. materia in verbis, ex quibus ſit oratio, vt ex arborum materia nauis, intexitur. Tractatio in collocatione verborum, quam diſponit artifex, vt in naui trabes architectus. Vt arbores materiaq́; variæ ſunt, ſic & verba diuerſa. Alia ſunt propria, materia omnium loquentium communis. Iccirco de proprijs nihil hoc loco dicit. Alia trãſlata, alia noua, alia priſca: de quibus abunde dictum eſt. Hac materia verborum ornãt ſua poetæ, vt Virgilius, In marmore tonſæ, tranſlatum eſt. Igneus eſt olli vigor, priſcum. Deſpiciens mare veliuolum, innouatum. Eadẽ genera bonus vſurpat orator. Vt autem materię tres ſunt partes, ſic & totidẽ collocationis. Vna eſt compoſitio, alio nomine iunctura. Altera concinnitas, id eſt figura numeroſa, vt paria paribus relata. Tertius eſt numerus, qui pedum ordine motuq́; conſtat. His ternis partibus vtuntur oratores & poetæ. Vnde licet intelligi verba & numeros in illis non multum eſſe diuerſa, nullo tamen modo coniuncta, quo'd liberius omnia poetæ apertiúsque faciunt, oratores illa ſua ſupellectile parcius vtuntur. Hinc fit vt non eodem modo in oratione atque in verſu numerus extet, id eſt appareat: & vt numeroſum illud aut à compoſitione iuncturæ, aut à concinnitate figuræ, aut à numero & ordine pedum componatur. Quas breuiter exoluit quæſtiones, antè tractauimus. Adde quo'd ſi priora teneas, noſtra non egent expoſitione.

Satis multa de natura: ſequitur vſus, de quo eſt accuratius diſputandum. In quo quæſitũ eſt, in totóne circuitu illo orationis, quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehẽſionem, aut continuationem, aut circunſcriptionẽ dicimus: an in principiis ſolum, an in extremis, an in vtraque parte numerus tenendus ſit. Deinde cum aliud videatur eſſe numerus, aliud numeroſum: quid interſit. Tum autem in omnibúsne numeris æqualiter particulas deceat incidere, an facere alias breuiores, aliàs longiores, idq́; quando, aut cur, quibúſque partibus, pluribúsne an ſingulis, imparibus an æqualibus: & quando aut iſtis, aut illis ſit vtendum: quæq́; inter ſe aptiſſime collocentur, & quomodo: an omnino nulla ſit in eo genere diſtinctio: quódque ad rem maxime pertinet, qua ratione numeroſa fiat oratio. Explicandum etiam eſt, vnde orta ſit forma verborum, dicendumq́; quantos circuitus facere

deceat:deq; eorum particulis & tanquam incisionibus disserendum est: quærendumq; vtrum vna species & lõgitudo sit earum,ánne plures:& si plures, quo loco, aut quando,quóque genere vti oporteat. Postremò totius generis vtilitas explicãda est, quæ quidem patet latius.nõ ad vnam enim rem aliquam, sed ad plures accommodatur. Ac licet non ad singulas res respondentem,de vniuerso genere sic dicere, vt etiam singulis satis responsum esse videatur. Remotis igitur reliquis generibus,vnum selegimus,hoc quidem, quod in caussis foroq; versatur, de quo diceremus.

DE NVMERI origine,caussa,naturaq; dictum est. Restat vsus, qui quartus ordine fuit in partitione. Originẽ & caussam aperto discrimine separauit. In natura caussam posuit,& vsum: quòd partes tametsi suapte natura diuiduntur, nõnihil tamen habent inter se communionis. Cęterum primum est,inuentorẽ agere:alterum,natura duce iuuari:aliud, agendo numeri vim naturamq; comprehendere:quartum,vti reperto. De vsu accuratius disputandum censet, quia quemadmodum alia multa facilius est intelligere,quàm aptè & decenter vsurpare: sic & numerum nosse promptius est,quàm quum opus sit,cõtexere,ac locis aptare. Numerus est in ambitu præcipuus. Nomine ambitus περίοδον latini reddiderũt. Periodus,ambitus,circuitus,circunscriptio,comprehensio, verba sunt rationis eiusdem. Significãt enim genus orationis quæ suum numeris explet orbẽ: siue translatum est ab equis,qui confecto spacio redeunt in carceres: siue quòd orbis res est absoluta,& quæ perpetuo ductu in se reuoluitur. Continuatio nominatur,quod non antè interrumpitur cursus,quàm totum spacium confectum sit. Hæc de nominibus ac definitione periodi,de qua sic Aristoteles, Λέγω δὲ περίοδον λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. Periodum voco dictionem,quæ sola per se principium habet & finem, atq; perspicuam magnitudinem. Vt autem de vsu numeri disputet accuratius, id quod antea de natura fecit,multas proponit quæstiones,ad quas singulas non respondet, qui sic iudicet, ex vniuersi generis disputatione singulas partes intelligi posse. Proponamus,ac singulis respondeamus. An in toto circuitu orationis,an in principijs solum, an in extremis,an in vtraque parte numerus tenendus est? In extremis maxime tenendus. Principijs cura minor est adhibenda,sed diligens. Media primis ac extremis dissentire non debent:tamen quia minus audiuntur,negligẽtius inseruntur. Quid differunt inter se numerus atque numerosum? Numerosum totum constat è numeris,vt carmen. Numerus non omneis enumerat pedes, sed imitatur ex

tur ex parte numerosum. Deinde numerosum continet iuncturam, concinnitatem,& numerũ:nec idem est simpliciter esse numerosum,& esse in oratione numerosum:quoniam posterius priore minus est. In omnibúsne numeris decet æqualiter particulas incidere,an facere alias breuiores,alias longiores? Particulę sunt singuli sensus:aliæ sunt particulæ in periodo, quæ dicuntur incisa atq; membra. Vtrasq; inæqualiter incidimus,nõnunquam etiam æqualiter.hoc est, aut impares cursus facimus, aut pares. Quando incidimus æqualiter, & quando inæqualiter? Quando numerosiores esse volumus,ferè semper æquabilitate partium:quando numerũ dissimulamus,inæqualitate potius vtimur.Cur ita? Aequalitas,vt in versibus,habet ostentationem, inæqualitas repit occultius. Aliud alijs locis vtile.adde quòd varietati consulendum est. Quibus partibus vtendũ est, an incisis,an mẽbris,an ambitu? Omnibus his oratio miscẽda est. Pluribúsne, an singulis partibus vtendũ? Interdum singulis,vt quum mẽbratim dicimus.interdum pluribus,vt quũ tribus quatuorve membris vnum circuitum conficimus.

An imparibus,an æqualibus vtemur partibus? Imparibus & æqualibus:nec refert an partes singulas, an periodo cõiunctas accipi velis. Quando aut pluribus aut singulis,aut paribus aut imparibus vtendũ? In exquisitiore numero paria cõiuncta decentiora sunt, alioqui imparia tum cõiuncta tum dissoluta,meliora: tamen vtrisq; ferè semper vtemur. Quæ particulæ inter se q̃ aptissimè collocantur? quæritur.quæ partes inter se collocatæ sint numerosissimæ? Pares certè maxime proceræ. Quomodo collocãtur aptissime? distinguendo partium naturas:& consentaneas intexendo,breuiores sustineamus longitudine syllabarum, multas vinciamus vna periodo,longiores incitemus. An omnino nulla est in eo genere,id est in collocãdis partibus,distinctio? Varia distinctio est tum propter delectandi varietatẽ,tum propter earum rerũ quæ tractantur,genera diuersa. Qua ratione & ad quem finẽ numerosa fit oratio? Non quærit de natura, qua fiat arte numerus,sed de fine & vsu. Fit autẽ vt cum ratio locorum postulauerit,vtamur.Postulabit,vbi res illustrare volet orator. Vnde orta est forma verborum,εἶδος λέξεων; Ex pedum collocatione. Quãtos circuitus facere decet? Longos duobus membris,aut tribus,aut quatuor,aut etiam pluribus: certè quantos spiritus indefessus sustinere possit. Quæ particulæ & incisiones circuituũ sunt? Incisa,quæ dicuntur & membra. An incisa membraq; sunt vnius longitudinis? Nequaquam. Quo loco & quando hoc aut illo genere vti oportet? Pari longitudine membrorum in oratione ad voluptatem comparata melius vtemur,in alijs contrà. Quænam totius generis huius vtilitas, & ad quas res accommodatur? Ad laudes,ad iucũdas expositiones,ad amplificationes, & locos communes,ad historiam,ad genus ępidicticum,ad omnem orationem quæ nõ repudiat illam modulãdi voluptatem. Hæc breuiter de singulis quæstionibus: in quibus molestus videri potest,propterea quòd multæ sunt persimiles,deinde quòd in hac parte non ita necessariæ.sed Gręculos sequitur,qui abditis in rebus arbitrantur hoc modo elucescere veritatem.Profitetur autem se maxime tractare numeros forensium caussarum,non exornationum deliberationumq;: quippe cum illo genere cognito,non arduum sit reliqua duo metiri.

Ergo in aliis,id eſt in hiſtoria,& in eo quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Iſocrateo Theopompeoq; more,illa circunſcriptione,ambituq;, vt tanquã in orbe incluſa currat oratio,quoad inſiſtat in ſingulis perfectis abſolutisq; ſententiis. Itaq; poſteaquam eſt nata hæc vel circunſcriptio, vel comprehenſio, vel continuatio, vel ambitus, ſi ita licet dicere: nemo,qui aliquo eſſet in numero,ſcripſit orationem generis eius quod eſſet ad delectationem comparatum, remotúmq; à iudiciis,forenſiq; certamine,quin redigeret omneis ferè in quadrum numerúmque ſententias. Nam cum is eſt auditor, qui nõ vereatur ne compoſitæ orationis inſidiis ſua fides attẽtetur, gratiam quoque habet oratori voluptati aurium ſeruiẽti. Genus autem hoc orationis,neque totum aſſumendum eſt ad cauſſas forenſes,neque omnino repudiandum.Si enim ſemper vtare:cum ſatietatem affert,tum quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur.Detrahit præterea actionis doloré, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus veritatem,& fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam eſt: primum videndum eſt,quo loco: deinde quandiu retinenda ſit:tum quot modis commutanda.Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio,ſi aut laudandum eſt aliquid ornatius, vt nos in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude diximus,aut in ſenatu de conſulatu meo:aut exponẽda narratio,quæ plus dignitatis deſiderat,quàm doloris: vt in quarto accuſationis de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana,de Syracuſarum ſitu diximus. Sæpe etiam in amplificanda re conceſſu omniũ funditur

numeroſe

numerose & volubiliter oratio. Id nos fortasse nō perfecimus, conati quidem sæpissime sumus: quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant. Id autem tum valet, cum is qui audit, ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt insidietur & obseruet, sed iam fauet, processumq; vult, dicendiq; vim admirans, non inquirit quod reprehendat. Hæc autem forma retinenda nō diu est: nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. Nam cum sis his locis vsus, quibus ostendi licere: transferenda tota dictio est ad illa quæ nescio cur cum Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non rectè incisa & membra dicamus. Neq; enim esse possunt rebus ignotis nota nomina: sed cum verba aut suauitatis aut inopiæ caussa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, vt quum id appellandum sit, quod propter rerum ignorationē ipsarum nullum habuerit antè nomen, necessitas cogat aut nouum facere verbum, aut à simili mutuari.

ETSI propositus est numerus forensis de quo disputetur, pauca tamen de historiæ numero, generísque demonstratiui, quod ἐπιδεικτικὸν appellat Græcia, præmittit. In alijs generibus à genere forensi, vt in historia, & in exornatione, placet omnia dici Isocrateo Theopompeóque more. Mos Isocrateus ad genus ἐπιδεικτικὸν refertur, & panegyricū, quo plurimū vsus est Isocrates: Theopompeus ad historiam pertinet, quam numerose Theopompus Isocratis auditor exposuit. Vterque & magister & discipulus vsus est circunscriptione & ambitu, quo tanquam in orbe & circulo inclusa currit oratio, donec insistit, id est quiescit, perfectis absolutisque sententijs. Quid est hoc aliud, quàm vtrunque omneis ferè perfecisse periodos? Ab Isocrate nata est hæc circunscriptio, qui primus minutos atq; concisos Thrasymachi numeros in longius porrexit. Ex illo nemo qui aliquo esset in numero, hoc est vel in precio, vel potius in oratione numerosa, scripsit orationem generis eius quod esset ad delectationem comparatum, quin redigeret omneis ferè in quadrum numerúmque sententias. Quadrum numerúmque dicit numerum quadratum. Vbi quispiam quærat, qui fiat vt

numerus orbem conficiat forma rotundum,quum ſit figura quadratus, numerus nec rotundus, nec quadratus eſt? hæc ſunt ex tranſlatione verborum, & nos ad aliud & aliud referentes cogitationem, verba commutamus. Cur potius in hiſtoria & exornatione numerus expletur? Is eſt auditor,qui non veretur ne compoſitæ orationis inſidijs ſua fides attentetur. Quis iſtuc veretur? Iudex,qui quibus capitur rebus,facilius credit. Vtimúrne genere numeroſo in cauſſa forenſi? Hoc genus neque totum aſſumendum eſt ad cauſſas forenſes, neque omnino repudiandum. Quid ita non ſemper aſſumendum? quia ſi ſemper vtare, ſatietatem affert, vt obſonia delicatiora. id vitium primum. Alterum, quód ab imperitis agnoſcitur,deprehenſus cõtemnitur. Aliud,quód quum voluptas & dolor in contrarium nitantur, & numerus ille pariat voluptatem, actionis dolorem aufert, vt affectibus acerbis contrarius. Quartum,quód auferat humanum ſenſum actoris, is eſt ſenſus communis oratoris,& hominum cæterorum,à quo recedere neceſſe eſt & eum qui maiora componit, & auditorem qui percipit auribus inſueta. Adde vitium quintum,quo tollit funditus veritatem & fidem. Receptum moribus populi Romani ſciebant,arte fallere diſceptatores:ſuſpectos habebant tam præclaros artifices eloquendi,nec eos vera dicere arbitrabantur,nec illis adhibere fidem poterant. Cur non eadem cadunt in hiſtoriam & in exornationem? Quia numerus nec tum ſatiat quũ maxime expetitur,nec cauſſæ nocet,quæ nihil periclitatur. Si numeroſum genus aſſumitur in cauſſas forenſes,quo loco aſſumitur? quum expatiamur ad voluptatem. Quandiu retinetur? breui. Quot modis cõmutatur? multis. nunc tardius incedit,nunc celerius: nunc aſperius,nunc lenius: nunc cadit in dichoreum,nunc in alium pedem terminatur. Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio,ſi laudandum eſt aliquid ornatius,vt quum in Verrem Siciliam ornare contendit: Atq; adeó antequam de incommodis Siciliæ dico,pauca mihi videntur eſſe de prouinciæ dignitate,vetuſtate,vtilitate dicenda,& quæ ſequuntur. Hunc librum quem numeramus quartum, conſtituit ſecundum, quia diuinatio eſt in Cæcilium magis quàm in Verrem. Prima actio non tam oratio perpetua eſt,q̃ præparatio quædam ad interrogationem teſtium. In ſenatu laudauit conſulatũ ſuum oratione prima in Seruilium Rullum, cuius orationis pars extrema tantum ſupereſt. Laudauit & principio ſecundæ ad populum, de more veteri,quo nouus conſul Senatui populóque Romano gratias agebat. Laudauit etiam in Piſonem,in alijsq; multis orationibus, ſed aut illa in Rullum debet intelligi,aut alia deſiderari. De Ennenſi Cerere,de Segeſtana Diana,de Syracuſarum ſitu,dicit in quarto Accuſationis,vt nunc loquimur,actione ſexta. Fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrum Dianæ,tum ſumma atque antiquiſſima præditum religione,tum ſingulari opera artificióque perfectum, & multa deinceps. Vetus eſt hæc opinio,quæ cõſtat ex antiquiſſimis Græcorum literis atq; monumentis, inſulam Siciliam totam eſſe Cereri & Liberæ conſecratam. Fruges in ea terra primùm repertas arbitrantur,& raptam eſſe Liberam,quam eandem Proſerpinã vocant,ex Ennenſium nemore,qui locus quód in media eſt inſula ſitus,vmbilicus Siciliҫ nominatur. & multa quæ ſequuntur. Vrbem Syracuſas maximam eſſe Græcarum vrbium,pulcherrimámque omnium,ſæpe audiſtis. Eſt iudices ita vt dicitur,

dicitur. Nam & ſitu eſt communito, tum ex omni aditu vel terra vel mari præclaro ad aſpectũ, & cætera. In illis omnibus idcirco longiores duxit numeros, quòd ſe ad auditorum voluptatem comparabat. Sæpe etiam in amplificanda re conceſſu omniũ funditur numeroſe & volubiliter oratio. Id concedunt omnes, quia tum incaluit oratio, & auditor oblectatione ductus non animaduertit. Iam obſeſſus eſt vt oppidanus, & tenetur vti captiuus, nec agit vt inſidietur & obſeruet vt hoſtis, ſed iam fauet vt noſter, proceſſumq́; vult & cõtinuationem: & quia vim dicendi miratur, nõ inquirit quod reprehendat. Exempla reperies in omni peroratione quæ grauiores immiſcet affectus, vt pro Flacco, pro Sylla, pro Milone. Periodus illa circunducta ad flebiles modos & triſtiores actionum flexus optime accommodatur. Quando numeroſo genere liceret vti, præcepit, pòſt ex ordine quandiu retinere liceat oſtendit. Nam pauló antè quæſierat quo loco oratione numeroſa vti deceret, deinde quandiu retinẽda eſſet, tum quot modis commutanda. Hęc forma numeri longioris retinenda non diu eſt in orationis reliquis partibus. Nam de peroratione nõ opus eſt præcipere, quam ipſe orator ſic includit ac terminat, vt longior eſſe nòn poſſit. In alijs quum retinenda non eſt, à periodo transferenda dictio eſt ad inciſa atq; membra, ne (quod tędij plenum eſt) diu nimiſq́; continuemus ambitum. κόμματα reddit inciſa, κῶλα membra: nouitatemq́; verborum & calumniam deprecatur. Rebus ignotis imponenda noua nomina. Poſſe verba nouari tranſlatione metaphorę. Metaphoram aſſumi aut ſuauitatis aut inopiæ cauſſa: vt ſuauitatis eſt, Libati flores roſei pudoris. Inopiæ, Sitiunt agri, luxuriat ſeges. Licere verbum nouum facere, vt beatitatem: aut à ſimili mutuari, vt inciſum à partibus corporis, & membrum.

Quo autem pacto deceat inciſe membratímve dici, iam videbimus: nunc quot modis mutentur comprehenſiones, concluſionéſque, dicendum eſt. Fluit omnino numerus à primo, tum incitatius breuitate pedum, tum proceritate tardius. Curſum contentiones magis requirunt: expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus, è quibus vnum eſt ſecuta Aſia maxime, qui Dichoreus vocatur, quũ duo extremi chorei ſunt, id eſt è ſingulis longis & breuibus. Explanandum eſt enim, quòd ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſua ſpõte vitioſus in clauſulis, ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum, quàm ſi ſemper eſt idem. Cadit

autem per ſe ille ipſe præclare, quo etiam ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C.Carbo C.F.trib.pleb. in concione dixit his verbis, O M.Druſe, patrem appello. Hæc quidem duo binis pedibus inciſim, dein membratim, Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Rempublicam. hæc item membra ternis. poſt ambitus, Quicunq; eam violaſſent, ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas. Dichoreus. nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit, an breuis. Deinde, Patris dictum ſapiens, temeritas filii cõprobauit. Hoc Dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, vt admirabile eſſet. Quæro, nónne id numerus effecerit. Verborum ordinẽ immuta: fac ſic, Comprobauit filii temeritas: iam nihil erit, etſi temeritas ex tribus breuibus & longa eſt, quem Ariſtoteles vt optimum probat: à quo diſſentio. At eadem verba, eadem ſententia. Animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis. Sed id crebrius fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoſcitur, deinde ſatiat: poſtea cognita facilitate, contemnitur. Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numeroſe & iucunde cadant. Nam & Creticus qui eſt è longa, & breui, & longa: & eius æqualis Pæan, qui ſpatio par eſt, ſyllaba longior, quàm commodiſſime putatur in ſolutam orationem illigari, cum ſit duplex. nam aut è longa, & tribus breuibus, qui numerus in primo viget, iacet in extremo: aut totidem breuibus, & longa, in quem optime cadere cenſent veteres: ego non planè reiicio, ſed alios antepono.

QVO LOCO numeroſa periodus adhiberetur, & quandiu retinenda eſſet, explanauit. Tertium eſt de mutatione comprehenſionum atque concluſionum. Comprehenſio totam periodum amplectitur, quæ quum recipiat numeros, aut celeres,

celeres, aut tardos, aut temperatos, necesse est eam tribus modis immutari. Incitatam breuibus syllabis contentiones, id est amplificationes & acriores loci requirunt. Proceram tardámque pluribus longis, accipiunt narrationes. Amplificantis est celeritate ferri ad animos commouendos : exponentis autem sensim progredi, lentéque res inculcare. Conclusio finem tantum constituit, non vniuersam circunscriptionem. Alia est igitur comprehensio, alia conclusio. Insistit, id est clauditur & quiescit ambitus modis pluribus, quàm fluit à primo comprehensió. Claudunt orationem pedes omnes: sed frequẽtiores sunt in fine qui numerantur ab eo, Dichoreus, Creticus, Pæan, Dactylus, Dochimus, Iambus, Spondeus, Choreus, Trochæus. Asiani rhetores, vt Hierocles & Menecles, de quibus pauló infrà, omnia ferè concludebant vno modo: Dichoreum sequebantur. In Dichoreo duo sunt Chorei ex singulis longis & breuibus, vt, temperauit, candidatus. Choreum vocant nomine Trochæi: vnde non ab re monet eosdem pedes alijs nominari vocabulis. Sic Pyrrhichius Pariambus dicitur, Spõdeus pontificius, Bacchius Oenotrius, Creticus Amphimacer. Dichoreus nõ est sua sponte suaq; natura vitiosus in clausulis: sed in numero vitiosum maxime, quod semper est idem. Et quo quæque res, vt in cibis, est dulcior, hoc magis repetita satietatem parit. Quàm præclare cadat Dichoreus, ostendit C. Carbonis exemplo· O Marce Druse, patrem appello: Tu dicere solebas sacram esse Rempublicam: quicunq; eam violauissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas. Patris dictum sapiens, temeritas filij comprobauit. O Marce Druse, incisum est ex Antibacchio & Choreo, vel Spondeo & Amphibracho (nihil enim refert) in quo inciso neque sensus neque numerus expletus est, etsi Quintilianus incisum definit sensum non expleto numero conclusum. Patrem appello, alterum est incisum ex Anapæsto & Spondeo: nam verbum patrẽm, si nõ elidit, secundam syllabam corripit, vt priorem. Tu dicere solebas, membrum inciso quidem perfectius, imperfectum tamen, & quod abruptum à corpore, nihil per se efficiat. In eo tres pedes, Spondeus, Tribrachus, Spondeus. Sacram esse Rempublicam, alterum membrum ex Anapæsto, Iambo, Dactylo. Quicunq; eam violauissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas, ambitus est, cuius pedes quia multi sunt, numerari non debent : satis est extremum notasse, reliquos auribus æstimasse : non quód arduum sit eos numero comprehendere, sed quód nihil expediat, si modó orationis cursum neque celeriorem, neque tardiorem, neque claudicantem, neque angustum, neque redundantem cognoueris. Vbi periodon ex duobus incisis, duobus membris, & sententia longiore perfecit, addit sententiam veluti superiorum absolutionem. Patris dictum sapiens, temeritas filij comprobauit. cuius etiam pedes in summam referre nihil est necesse . De Carbone in Bruto Cicero· In eodem igitur numero eiusdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator, sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis grauitas, & facilè dicebat, & authoritatem naturalem quandam habebat oratio. In eodem libro de vtroque Marco Druso facit mentionem. Filius posteaquam leges Agrarias tulit, bellúmque Sociale mouit, domi necatus est . Dicet aliquis, Concio ad clamorem mota est bonitate sententiæ , non vnius pedis suauitate.

Mouit quidem præclara ſententia, ſed & numerus commouit. Occurrit igitur & immutat numerum ſeruatis iiſdem verbis, ſeruata eadem ſententia. Patris dictum ſapiens, comprobauit filij temeritas. Nihil eſt, inquit, nullam vim retinet, alioqui robuſta ſententia. Animo quidem iſtud ſatis eſt ad intelligendum, auribus non ſatis ad probandum. Vnde colligit, Pæana, quem probat Ariſtoteles, vt ſuprà demonſtrauimus, non ſemper optimum videri. Nam, temeritas, quartus eſt Pæan, ex tribus breuibus, & longa. Alia eſt clauſula quam facit Creticus, qui vocatur Amphimacer, vt, Neminem mihi neceſſe eſt nominare, voſmet vobiſcum recordamini. Is Creticus Pæana ſpatio & temporibus æquat. vterque quinque temporum eſt. Pæan, vt alij volunt, quadruplex: vt Cicero, duplex, quia ſecundum tertiúmque Pæana refert ad alios pedes. Quintilianus ea de re ſcribit in hunc modum, Claudit Pæan qui eſt ex Choreo & Pyrrhichio, quem aptum initijs putant. vel contrà, qui eſt ex tribus breuibus & longa, cui clauſulam aſſignãt, de quibus ferè duobus ſcriptores huius artis loquũtur. Alios omnes, quotquot ſunt temporum, qui ad orationem pertineant, Pæanas appellant. Primus orationis initio viget: vt, Quintus igitur Ligarius, quum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum Coſ. C. Conſidio profectus eſt. Idem iacet in extremo. nec enim breues orationem ſuſtinere poſſunt, vt ibidem: Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium. Pæan quartus ex tribus breuibus & longa, tametſi peſſimus non eſt, tamen in fine leuis eſt: vt, In capiendo conſilio tarditas, in exequendo probanda celeritas. In hac parte Quintilianus ſæuit, qui transferens hunc locum, furtúmque diſſimulans, cenſura graui ſubſcribit in antiquos. Non me capit, vt à magnis viris diſſentiam. Pæan, qui eſt ex tribus breuibus & longa. Nam eſt ipſe vna plus breui anapæſto, facilitas, agilitas. quod quid ita placuerit iis, non video, niſi quòd illum ferè probauerint, quibus loquendi magis quàm orandi ſtudium fuit.

Ne Spondeus quidem funditus eſt repudiãdus: & ſi quòd eſt è longis duabus, hebetior videtur & tardior, habet tamen ſtabilem quendam & non expertem dignitatis gradum. In inciſionibus verò multo magis, & in membris. Paucitatem enim pedum, grauitatis ſuæ tarditate cõpenſat. Sed hos cum in clauſulis pedes nomino, nõ loquor de vno pede extremo: adiungo, quod minimum ſit, proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium. Ne Iambus quidem, qui eſt è breui, & longa: aut par Choreo Trochæus, qui habet treis breues, ſed ſpatio par, non ſyllabis: aut etiam Dactylus, qui eſt è longa &

ga & duabus breuibus,ſi eſt proximus à poſtremo,parum volubiliter peruenit ad extremum,ſi eſt extremus Choreus, aut Spondeus. nunquam enim intereſt vter ſit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro Cretico poſtremus eſt Dactylus: nihil enim intereſt Dactylus ſit extremus, an Creticus: quia poſtrema ſyllaba breuis an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Quare etiam Pæana qui dixit aptiorem in quo eſſet longa poſtrema, vidit parum, quoniam nihil ad rem eſt poſtrema quàm longa ſit. Iam Pæan, quòd plures habeat ſyllabas quàm treis, numerus à quibuſdam, non pes habetur. Eſt quidem, vt inter omneis conſtat antiquos, Ariſtotelem, Theophraſtum, Theodectem, Ephorum, vnus aptiſſimus orationi vel orienti, vel mediæ: putant illi etiam cadenti, quo loco mihi videtur aptior Creticus. Dochimus autem è quinque ſyllabis, breui, duabus longis, breui, longa, vt eſt hoc, Amicos tenes: quouis loco aptus eſt, dum ſemel ponatur: iteratus, aut continuatus, numerum apertum & nimis inſignem facit. His igitur tot commutationibus tàmque variis ſi vtemur, nec deprehendetur manifeſtò quid à nobis de induſtria fiat, & occurretur ſatietati.

SPONDEVS etſi tardior,& quodammodo hebetior putatur,non eſt tamen funditus & omnino repudiandus. Habet enim ſtabilem quendam gradum, & plenam dignitatis cõſtantiam:vt,Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationẽ in duas diuiſam eſſe partes.Laudatur in inciſionibus & membris,quę non ita multis pedibus conſtant, quia pedum paucitatem grauitatis ſuæ tarditate cõpenſat: vt, Non venit in mentem primam orationem Stratonis conſcribere de furto,pòſt aliquid adiungere dictũ de veneno,quod non percontatione quæ-

situm,sed dolore expressum videretur. Quemadmodum nominamus extremum pedem in clausulis,ita proximum superiorem, hoc est à fine secũdum numerare possumus,aut etiã tertium,si parui sunt pedes. Quanuis enim bonus sit extremus, tamẽ inepte cadet oratio,si durius ad illum peruenias. Cur potius duos aut treis numeramus ad finem? quia numerus in extremis optime collocatur,vbi intelligenter auditur.in orationis cursu parũ attenditur,si modò non claudicet oratio. Deinde frequenter ex tempore dicendum est. Extemporalem facultatem remoretur enumeratio pedum singulorum. Iambus ex breui & longa,si est extremus Choreus,aut spondeus,volubiliter peruenit ad extremum: vt, Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla. In eodem loco volubilis est Trochæus, quem Tribrachum vocant. Terentianus,Nam solet longam Trochæus soluere in duas breues:vnde & appellant Trochęum,quem vocamus Tribrachyn. Tale est, Brute dubitaui;quòd ægre Fabius admittit. Is habet treis breues, éstque par Choreo spatio trium temporum,non syllabis: vt,Neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. Eodem in loco Dactylus si ponitur,finis est heroici:vitandus igitur,nisi breuis antecedat. In eandem sententiam Quintilianus descendit. Ne Dactylus quidem Spondeo bene præponitur,quia finem versus damnamus in fine orationis. Cicero tamen aliquoties vsurpat,vel antecedente breui syllaba, vel interrogatione facta, quæ sustineat orationẽ: vt,Quid hoc tempore Quintio statuendum est? Volubilis est igitur, vt affirmat Cicero, sed alia ratione vitandus. Iidem tres pedes, Iambus, Trochæus,Dactylus,malè concludunt orationẽ,nisi pro Anapæsto Trochæus, pro Cretico Dactylus collocatur: vt,Seruius hic nobiscũ hanc vrbanam militiã respondendi,scribendi,cauendi,plenam solicitudinis ac stomachi secutus est.ius ciuile didicit,multum vigilauit,laborauit, præsto multis fuit,multorum stultitiam perpessus est,arrogantiam pertulit,difficultatem exorbuit,vixit ad aliorum arbitrium,non ad suum. Hic est quod tibi forte negocium facessat. Cur enim Fabius magni referre putat extrema breuisne sit an longa,Cicero nihil interesse arbitratur? Deinde si nihil interest,cũ sit Iambus in Cretico,cur malè Iambus cõcludit,optime Creticus? Dicito ad auriũ sonum magni referre breuis an longa sit extrema,ad quantitatem nihil interesse: Iambum leuem per se malè cõcludere, Creticum grauem sine alterius adiumento cadere præclare. Cur à quibusdam Pæan numerus non pes habetur? quia pedes omnes intra syllabas treis concludunt,Pęan in quatuor excedit. duobus itaque pedibus constat:duo pedes etiam versum interdum faciunt monometrum. Numerum igitur efficiunt, quoniam versus omnis est numerus. Pæana quem probat Aristoteles,antè dictum est esse duplicem:vnum vigere principijs,iacere in extremis:alterum non pessime quidẽ terminare clausulam,sed melioribus præponi non oportere. Dochimus ex Iambo & Cretico,vel Bacchio & Iambo,vt reipublicæ,pes est insignis,ac Ciceroni frequens. Illum nec iterandum, nec continuandum censet, propterea quòd numerum apertum & nimis insignem facit: quanquam grande flagitium non est aut iterum aut sæpius collocasse: vt, Vtile est viros integros bona mente præditos præfici Reipublicæ.

Et quia non numero ſolum numeroſa oratio,ſed & compoſitione fit,& genere,quod antè dictum eſt,concinnitatis: compoſitione poteſt intelligi, cum ita ſtructa verba ſunt,vt numerus non quæſitus,ſed ipſe ſecutus eſſe videatur:vt apud Craſſum, Nã vbi lubido dominatur , innocentiæ leue præſidium eſt . Ordo enim verborũ efficit numerum ſine vlla aperta oratoris induſtria. Itaque ſi quæ veteres illi (Herodotum dico & Thucydidem,totámque eam ætatem)apte numeroſeq; dixerunt:ea non numero quæſito , ſed verborum collocatione ceciderunt.Formæ verò quædã ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, vt ſequatur numerus neceſſarió.Nam cum aut par pari refertur,aut contrarium contrario opponitur,aut quæ ſimiliter cadunt verba verbis comparantur : quicquid ita concluditur, plerunque fit vt numeroſe cadat : quo de genere cum exemplis ſuprà diximus:vt hæc quoque copia facultatem afferat non ſemper eodem modo deſinendi : nec tamen hæc ita ſunt arcta & adſtricta,vt ea quũ velimus laxare, nequeamus. Multum intereſt vtrum numeroſa ſit, id eſt ſimilis numerorum, an plane è numeris conſtet oratio.Alterum ſi fit,intolerabile vitium eſt:alterũ niſi fit,diſſipata,& inculta,& fluens eſt oratio.Sed quoniam non modò non frequenter , verumetiam raro in veris cauſſis aut forenſibus circunſcripte numeroſéque dicendum eſt, ſequi videtur vt videamus quæ ſint illa quæ ſuprà dixi inciſa, quæ membra . Hæc enim in veris cauſſis maximam partem orationis obtinent. Conſtat enim ille ambitus & plena cõprehenſio è quatuor

ferè partibus, quæ mẽbra dicimus, vt & aures impleat, & ne breuior ſit quàm ſatis ſit, neq; longior: quanquam vtrunque nonnunquam, vel potius ſæpe accidit, vt aut citius inſiſtendum ſit, aut longius procedendũ, ne breuitas defraudaſſe aures videatur, néve longitudo obtudiſſe. Sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de verſu, & eſt liberior aliquanto oratio. E quatuor igitur, quaſi hexametrorum inſtar verſuum quod ſit, conſtat ferè plena comprehenſio. His igitur ſingulis verſibus quaſi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus.

COMMVTATIONE numerorum pedúmque diſſimulatur ars, & occurritur ſatietati quam gignit ſimilitudo. Duo ſunt alia genera commutandi, iam ſæpe demonſtrata: alterum verborum compoſitionem, alterum concinnitatem ſequitur. Compoſitio ſtructura verborum eſt, quæ ſic vocalium concurſiones diſſonáſque voces effugit, vt iunctura leuis tranſmittat vnguem, hoc eſt orationis volubilitatem non impediat: vt apud illum Craſſum quem tantopere Cicero commendat: Nam vbi libido dominatur, innocentiæ leue præſidium eſt. Quod exemplum non eò Cicero proponit, quòd nullum recipiat vocalium concurſum, nulláſque voces aſperas (aliter enim res eſt) ſed quòd metuens committere duas vocales, e & i, leue innocentiæ, cecidit in concluſionem pentametri verſus, innocentiæ leue præſidium eſt, vnde vult effici Tullius numerum iuuari compoſitione. Sic ante numerum repertum veteres, vt Herodotus & Thucydides, ſtudio coagmentandi iungendíque verba perſæpe apte numeroſéque dixerunt. Tertium commutandi genus eſt ex genere verborum, ſiue forma quadam orationis, ſiue figura, ſiue cõcinnitate. hæc enim ſunt eiuſdem rei multa verba. Figuræ ſunt ſua ſponte numeroſæ quatuor, Par pari relatum, Contraria oppoſita & repugnãtia, Similiter cadentia, Similiter deſinentia: quæ facultatem afferunt non ſemper eodem modo deſinendi. Præter illa tria genera cõmutandi, quarta quædam varietas adhibebitur, ſi nõ ſemper oratione arcta & adſtricta numeris vtemur, ſed aliquando veluti negligentes hoc vinculum ſoluemus. melius eſt orationem ſimilem eſſe numerorum, quàm totam conſtare numeris. Quæ tota numeris conſtat, quodammodo verſus eſt: quod in oratione intolerabile vitium eſt. Quę autem eſt numero ſimilis, efficit ne ſoluta vinculis, ne ornatu deſtituta, ne ſine modo fluens videatur oratio. In numeroſo obſeruãtur omnes particulæ, in numero temperato ſolũ principes. Numeroſum perraro cadit in veras cauſſas ac forenſes. Sæpe cadit in fictas, vt in declamationes, vt in exornationes, vt in egreſſiones,

vt in

vt in communes locos. Nam quemadmodum miles in ludicro certamine, vario membrorum flexu, & armorum decora vibratione quærit voluptatem, in prælio poſtpoſita voluptate vitam ſuam ſalutemq́; defendit: ſic orator in ſecuritate cauſſarum & in oſtentatione geſtit, in veritate cõtrouerſiarum ſaluti quàm voluptati mauult conſulere. Quod vt commode faciat, relicta numeroſa periodo ſe ſubinde conuertit ad inciſa & membra quę dicuntur, quód ea ſint expeditiora, minusq́; ſuſpecta, quàm modificata circũſcriptio. Inciſa igitur & membra ſunt partes comprehenſionis. Quamobrem docet quot partes recipiat illa cõprehenſio: vt quando volemus, vel coniungere vel ſeparare poſſimus. Periodus aliquando ſimplex eſt, quũ vna producta eſt ſententia: vt, Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. de qua Cicero non agit. Compoſita periodus duas habet minimũ partes. Coniungit interim aut treis, aut quatuor, aut plures. Mediocris autem, vt aures impleat, & ne breuior ſit quàm par eſt, néve longior, quatuor quaſi hexametrorum inſtar verſuum partibus conſtat. In ſingulis partibus nodi apparẽt, & quaſi articuli, quibus à membro membrum diuiditur: vt, Eſt hoc in more poſitum Quirites, inſtitutóque maiorum, vt ij qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij veſtri cum ſuorum laude coniungant. Multo plures ſunt apud eum ex tribus membris, multæ ex duobus, multæ aut ex quinque, aut ex ſex, aut pluribus membris curtioribus. Exempla reperire facile eſt.

Sin membratim volumus dicere, inſiſtimus: ídque cum opus eſt, ab iſto curſu inuidioſo facilè nos & ſæpè diſiungimus. Sed nihil tã debet eſſe numeroſum, quàm hoc quod minime apparet, & valet plurimum. Ex hoc genere illud eſt Craſſi, Miſſos faciãt patronos, ipſi prodeant. Niſi interuallo dixiſſet, ipſi prodeant, ſenſiſſet profecto effugiſſe ſenarium. omnino melius caderet, prodeant ipſi. ſed de genere nunc diſputo. Cur clandeſtinis conſiliis nos oppugnant? cur de perfugis noſtris copias comparant cõtra nos? Prima ſunt illa duo, quæ κόμματα Græci vocant, nos inciſa dicimus: deinde tertium, κῶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa: ex duobus enim verſibus, id eſt membris perfecta comprehenſio eſt, & in Spondeos cadit. & Craſſus quidem ſic plerunque dicebat, idq́; ipſe genus dicendi maxime

probo. Sed quæ inciſim aut membratim efferuntur,ea vel aptiſſime cadere debẽt: vt eſt apud me, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. hęc inciſe dicta ſunt quatuor. At membratim quæ ſequuntur duo, Incurriſti amens in columnas: in alienos inſanus inſaniſti. Deinde omnia tanquam crepidine quadam comprehenſione longiore ſuſtinentur: Depreſſam, cæcam, iacentem domum pluris quàm te, & quàm fortunas tuas æſtimaſti. Dichoreo finitur, at Diſpõdeo proximum illud. Nam in iis quibus vt pugiunculis vti oportet, breuitas facit ipſa liberiores pedes. Sæpe enim ſingulis vtendum eſt, plerunque binis: & vtriſque addi pedis pars poteſt, non ferè ternis amplius. Inciſim autẽ & membratim tractata oratio, in veris cauſſis plurimũ valet, maximéque his locis cum aut arguas, aut refellas: vt noſtra in Corneliana ſecunda, O callidos homines, ò rem excogitatam, ò ingenia metuenda. membratim adhuc: deinde cæſim, Diximus. Rurſus membratim, Teſtes dare volumus. Extrema ſequitur comprehẽſio, ſed ex duobus membris, qua non poteſt eſſe breuior, Quem quæſo noſtrũ fefellit, ita vos eſſe facturos? Nec vllum genus eſt dicẽdi aut melius, aut fortius, binis aut ternis ferire verbis, nonnunquam ſingulis, paulo aliâs pluribus: inter quas variis clauſulis interponit ſe raro numeroſa comprehenſio: quam peruerſe fugiens Hegeſias, dum ille quoque imitari Lyſiam vult, alterum penè Demoſthenem, ſaltat, incidẽs particulas. & is quidem non minus ſententiis peccat, quàm verbis: vt non quærat quem appellet ineptum, qui illum cognouerit.

Sed

Sed ego illa Crassi & nostra posui, vt qui vellet, auribus ipsis quid numerosum etiam in minimis particulis orationis esset, iudicaret.

QVEMADMODVM membra in ambitu coniunguntur, ita singula per se collocari possunt: quod quum fit, tum membratim dicitur. Sicut autem periodos ab initio per interualla fertur ad extremum, ita membra subinde quiescente spiritu insistunt, quasi figunt pedem, interrumpunt cursum, crebro feriunt, minutam & asperam saepe reddunt orationem. Vtendum membris erit quum volemus ab illo cursu desistere, qui continuatus inuidiã oranti mouere potest. Membra cursu illo productiore carent, numero non carent. Nam quanto breuiora sunt, tanto diligentius & coagmentatione iuncturae, & concinnitate figurae, & pedum stabilitate firmantur: & quòd in illis minime numerus apparet, eo tutius vincietur. Proponit exemplum Crassi veterum principis in arte dicendi· Missos faciant patronos, ipsi prodeant. Cur clandestinis cõsilijs nos oppugnant? Cur de perfugis nostris copias comparant contra nos? Duo sunt incisa tam composita, vt iambicum trimetrum faciant, Missos faciant patronos, ipsi prodeant. Sustinendus in prioris extremo spiritus, ne versus appareat, ad quem vitandum Cicero lubentius diceret, Prodeant ipsi. Eodem modo membrum tam compositum est, vt trimetrum scazon efficiat, Cur clandestinis consilijs nos oppugnant. Secundum membrum redigi potest in octonarium trochaicum scazon. quae caussa Ciceroni fuit exẽpli citandi, qui praecepisset nihil tam numerosum esse oportere, quàm quod minime apparet. Id videbat imprudenti Crasso accidisse studio componendi. Quòd autem ex duobus versibus, id est membris, perfectam statuit comprehensionem, tantum refert ad illud, Cur de perfugis nostris copias comparant contra nos? quod etsi videtur simplex, tamen habet vim duorum· Copias comparant contra nos, & de perfugis nostris comparant. Sunt duo Spondei in eo, Comparant contra nos. Cur, inquies, illa incisa, haec membra sunt? quia membra quae vocant oratores, sensu pleniora sunt ac numero, incisa vtroque imperfectiora. Quid est quod ait se de genere nunc disputare? De toto genere incisorum atque membrorum, non de singulis eorum pedibus disputare se monet. nam si velit explorare singulos alios pedes, aptius ponat. sed hoc omittit. Quae incisim aut membratim efferuntur, ea vel aptissime cadere debent. significat illos Crassi fines ineptius cadere, quia longis syllabis torpescũt. Probat quidem vniuersam periodum viri, sed non item particulas. Addit exemplum domesticum ex oratione quę non extat, pro Scauro credo, cui Triarius accusator, vt est apud Asconium, pro vitio obijcit, hominem pauperem habere domũ tum rebus alijs, tum maxime columnis quatuor magnificam. Quapropter Cicero patronus retorquere simile crimen in aduersarium potuit. Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. Incurristi amens in columnas, in alienos insanus insanisti. Depressam, caecam, iacentem domum, pluris quàm te & quàm fortunas tuas aestimasti. Hic incisa quatuor, membra duo, deinde comprehensio. Ex incisis

primum & tertium definit in Choreum, aut in Spondeum. Deerat enim, dissyllabum profertur. Singula reliquorum Bacchios habẽt singulos. Idem Bacchius est in fine membri prioris, Dispondeus sequentis, Dichoreus in extrema comprehensione, quæ crepidini comparatur, quia non secus ac crepido, instabiles & fluctuantes particulas firmat. Est enim crepido, vel saxum, vel moles edita, cuius obiectu instabile quippiam vt arena & aqua firmatur. Sunt alia breuiora ex singulis pedibus, aut binis, aut etiam ternis, quibus vt pugiunculis vti oportet. Pungunt enim, crebróque feriunt, ideóque plurimum valent quum vehementer aut arguas, aut refellas. In illis breuitas facit ipsa liberiores pedes. Etenim minus libere incedunt, qui cum multis iuncti, & antecedentibus & insequentibus inseruiunt. Ponit exemplum ex oratione secunda pro Cornelio maiestatis reo, quem vbi quatriduo defendit, suas actiones in duas orationes quæ nunc desiderantur, contulit. O callidos homines, O rem excogitatam, O ingenia metuenda. Diximus. Testes dare volumus. Quem quæso nostrum fefellit ita vos esse facturos? Tria sunt membra ex binis ternísve pedibus, O callidos homines, ó rem excogitatam, ó ingenia metuenda. Dico. ex binis ternísve pedibus, quia licet sumere vel dissyllabos minores, vel trisyllabos ampliores. Si pedes assumas trium syllabarum, O callidos homines, erit membrum ex duobus pedibus, & parte vnius: quod fieri posse confirmat. Sequitur incisum pedis vnius, Diximus. deinde membrum ex Spõdeo, Tribrachio, Iambo, vel Pyrrhichio, Testes dare volumus. Tandem comprehensio breuis ex duobus membris· Quem quæso nostrum fefellit ita vos esse facturos? Forte non vides hic esse duo membra · dissolue, reperies: Id fecistis, & neminem nostrum fefellit. Quum cæsim membratímve dicimus, inter particulas varijs clausulis interponit se raro numerosa comprehensio. Nam si nulla interponitur, concisa & minuta saltitat oratio, crebróque pulsu tandem obtundit aures, qualem plerunque Seneca inepte continuat. Si frequens inseritur, tollit impetum, propter quem incisa & membra permulta coniungimus. Est igitur interponenda, sed raro. Variandæ sunt eius clausulæ, vt aliquando breuius insistat, aliquando longius exporrigatur. Vtamur exemplo, Nubit genero socrus, nullis auspicijs, nullis authoribus, funestis ominibus omnium. O mulieris incredibile scelus, & præter hanc vnam in omni vita inauditum. Hoc membrum tertium longius est, vt incisa firmetur oratio. O libidinem effrenatam & indomitam. O audaciam singularem. Iam interponit comprehensionem, Non timuisse si minus vim deorum, hominúmque famam, at illam ipsam noctem, facésque illas nuptiales? Redit ad incisa. Non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos superiorum testes nuptiarum? Hoc postremum fulcit illa duo superiora. Deinde rem totam plenius absoluit: Perfregit ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Hoc optimum fortissimúmque dicendi genus, quod artifex optimus optime nouit. Arguit Hegesiam oratorem, qui quum vellet imitari Lysiam tenuem quidem oratorem, sed bonum, & subtilitate dicendi Demostheni penè comparandum, decurtatis vtebatur incisis, saltabat minutis particulis, nec vnquam interponebat numerosam comprehensionem. Habet igitur

quem

quem appellet ineptum, qui illum cognouerit. Quis ineptior eſt, quàm qui non modò genere dicendi, ſed & ſententijs peccat? Alius fuit Hegeſias philoſophus Cyrenaicus, de quo Cicero prima Tuſculana. Verum ſi quærimus, hoc quidem, miſeram eſſe vitam, à Cyrenaico Hegeſia ſic copioſè diſputatur, vt is à rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, quòd multi his auditis mortem ſibi ipſi conſciſcerent. De Hegeſia oratore idem in Bruto. At Chariſij vult Hegeſias eſſe ſimilis, iſque ſe ita putat Atticũ, vt viros illos præ ſe penè agreſteis putet. At quid eſt tam fractum, tam minutum, tam in ipſa, quam tamen conſequitur, concinnitate puerile?

Et quoniam plura de numeroſa oratione diximus, quàm quiſquam ante nos: nunc de eius generis vtilitate dicemus. Nihil enim eſt aliud Brute (quod quidem tu minime omnium ignoras) pulchre & oratorie dicere, niſi optimis ſententiis, verbisq; lectiſſimis dicere. Et nec ſententia vlla eſt, quæ fructũ oratori ferat, niſi apte expoſita, atq; abſolute: nec verborum lumen apparet, niſi diligenter collocatorum. & horum vtrunq; numerus illuſtrat: numerus autem (ſæpe enim hoc teſtandũ eſt) non modò non poëtice iunctus, verum etiam fugiens illum, eíque omnium diſſimillimus: non quin iidem ſint numeri non modò oratorum & poëtarum, verùm omnino loquentium, deniq; etiam ſonantium omnium, quæ metiri auribus poſſumus: ſed ordo pedum facit, vt id quod pronunciatur, aut orationis aut poëmatis ſimile videatur. Hanc igitur ſiue cõpoſitionem, ſiue perfectionem, ſiue numerum vocari placet: & adhibere neceſſe eſt, ſi ornate velis dicere: nõ ſolum, quod ait Ariſtoteles, & Theophraſtus, ne infinite feratur vt flumen oratio, quæ non aut ſpiritu pronunciantis, aut interductu librarii, ſed numero coacta debet inſiſtere: verumetiam quòd multo maiorem habent apta vim, quàm ſoluta. Vt enim athletas, nec multo ſecus

gladiatores, videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehemẽter, in quo non motus hic habeat palæstram quandam: vt quicquid in his rebus fiat vtiliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit venustum: sic oratio nec plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta: nec satis tecte declinat impetum, nisi etiam in cedendo quid deceat, intelligit. Itaque qualis eorum motus, quos ἀπαλαίστρους Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias.

QVAE GENERIS huius esset vtilitas, antè quæsierat. hic constituit & sententias & verba numeris illustrari: Oratoris esse munus, optimis sententijs verbísque lectissimis vti: Sententias neq; vtilitatis neque gloriæ fructum afferre dicenti, nisi apte exponantur atque absolute: Absolutionem à numero petendam: deinde verba diligenter collocanda, vt eorum lumen appareat: eò numerũ pertinere. Numerum oratorium numero poetico dissimillimum esse oportere, sæpe testatus est. Numerus siue ordo pedum facit, vt id quod pronũciatur, aut orationis aut poëmatis simile videatur. Numeri siue pedes ijdem sunt oratorũ & poetarum, vt antè dictum est: ijdem more cottidiano loquentium, quia non possunt enunciari duæ syllabæ quin efficiant pedem: ijdem sonãtium omnium, id est vòces indistinctas edentium: vt si cãtites, nullum verbum proferas, erunt tamẽ percussiones aut pares, aut breuiores, aut longiores, quæ cadent in pedem. Ergo varietas est omnis in collocatione. Collocatio vel est cõpositio quædam, vel perfectio & ornatus, vel numerus oratorius, cuius est vsus ne infinite feratur (vt flumen) oratio, ne sit inornata, ne viribus destituta. Flumẽ veluti quodã filo perpetuo continuari perspicuum est. Is tractus cõtinuus infinite ferri dicitur. Dissimilis est periodus, quæ breui demenso spacio quiescit. de quo Aristoteles rhetoricorum. 3. λέγω δὲ εἰρομένην, ἣ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτὴν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειωθῇ. ἔστι δὲ ἀηδὴς διὰ τὸ ἄπειρον. τὸ γὰρ τέλος πάντες βούλονται καθορᾶν. διόπερ ἐπὶ τοῖς καμπτῆρσιν ἐκπνέουσι καὶ ἐκλύονται. προορῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐ κάμνουσι πρότερον. Tractã periodon dico, quæ per se nullum consequitur finem, sed tum demum terminatur, quũ subiecta res ad exitum peruenit. Est hæc insuauis, quoniam infinita. omnes enim finẽ videre cupiunt. Quamobrem in inclinationibus respirant, ac resoluuntur: & prouidentes finem, in prioribus non laborant. Periodus non spiritu pronunciantis, qui in alijs hominibus breuissimus, in alijs productissimus est, sed numero collecta debet insistere. Quòd si ad spiritum nõnunquam refertur, tum agitur de mediocritate, non de cuiusq; pronunciantis pulmonibus. Eadem non insistit interductu librarij, id est virgula aut puncto quod figit is qui libros manu scribit. non enim quia punctum est, quiescit ambitus, sed quia definit.

desinit comprehensio, signum interducitur. Quod autẽ numerus orationi sit ornamento, nemo est credo qui dubitet. Quod vires addat, testimonio sunt qui ferunt aliquãdo sententiã tanq̃ fulmen numero vibrari. Cicero cõfirmat hac similitudine. Quẽadmodum athletarũ & gladiatorũ palæstra decẽti motu venusta & fortius petit, & cautius euitat: sic oratio instituta numero tanq̃ palæstra, vehementius accusat, tectiusq́ defendit. Athletas Romæ fuisse, qui spectaculis & maxime ludis publicis adhiberẽtur, satis est notum. Hi aut in stadio currũt, aut saltu cõtendunt, aut discũ iaciunt, aut luctantur, aut cæstu feriũt. Qui cæstu pugnoq́ feriunt, pugiles appellãtur. Hi sicuti gladiatores & impetum declinant aduersarij, & ictu petunt aduersarium. Quod vt cõmodius & venustius facere possint, à campi magistris & lanistis flexum palæstramq́ discunt. Flexus ille corporis venustus, & motus mẽbrorum decens, numerorum pedibus cõfertur, quia numeri motu grauior aduersario plaga incutitur, & eodem, siquando aduersario cedit, tectius ac munitius se tuetur orator. Ex contrario oratio numero carens inepte mouetur & rustice, veluti imperiti palæstræ, quorũ subagrestis & ineptus est gestus. ἀπαλαίστρους Græci vocãt nulla palæstra exercitatos. παλαῖστρα græcum est, vnde melius deflexeris ἀπαλαίστρους, quàm quod alij scribunt ἀπαλαίστους. Nec si intelliges originem verborum, deriuabis à vocabulo παλαίστης, non magis quàm ἀμούσους ἀπὸ τοῦ μουσικοῦ. Reperimus & apud Fabium ἀπαλαίστρους.

Tantumq́; abest ne (quod ii qui hoc aut magistrorũ inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non sunt assecuti, solent dicere) eneruetur oratio compositione verborũ, vt aliter in ea nec ĩpetus vllus, nec vis esse possit. Sed magnam exercitationẽ res flagitat, ne quid eorum qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus: ne aut verba traiiciamus aperte, quò melius aut cadat aut voluatur oratio: quod se L. Cælius Antipater in procemio belli Punici, nisi necessariò, factur ũ negat. O virum simplicẽ, qui nos nihil celat: sapientẽ, qui seruiendũ necessitati putet. Sed hic omnino rudis. Nobis autem in scribendo atq; in dicendo necessitatis excusatio non probatur: nihil est enim necesse: & si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem qui hanc à Lælio ad quem scripsit, cui se purgat, veniam petit: & vtitur ea traiectione verborum, & nihilo

tamen aptius explet concluditq; ſentẽtias. Apud alios autem,& Aſiaticos maxime numero ſeruientes, inculcata reperias inania quædam verba quaſi complementa numerorum.Sunt etiam qui illo vitio,quod ab Hegeſia maxime fluxit, infringendis concidendisq; numeris in quoddam genus abiectum incidant, Siculorum ſimillimũ. Tertium eſt,in quo fuerunt fratres illi Aſiaticorum Rhetorum principes Hierocles & Menecles, minime mea ſententia contemnendi . Etſi enim à forma veritatis, & ab Atticorum regula abſunt, tamen hoc vitium compenſant vel facultate, vel copia . ſed apud eos varietas non erat, quòd omnia ferè concludebantur vno modo . Quæ vitia qui fugerit,vt neque verbum ita traiiciat,vt id de induſtria factum intelligatur,neque inferciens verba quaſi rimas expleat, nec minutos numeros ſequens concidat delumbetq; ſententias, nec ſine vlla commutatione in eodẽ ſemper verſetur genere numerorum:is omnia ferè vitia vitauerit. Nam de laudibus multa diximus,quibus ſunt alia perſpicuè vitia contraria.

POSTEAQVAM numeri virtutes expoſuit, conuerſus ad vitia, caſtigat inſcitiam eorum qui totam hanc artem repudiant,& eorum qui numeri cauſſa inepte verba traijciunt,& eorum qui inſerunt inania quædam verba quaſi complementa numerorum, & eorum qui minute infringunt numeros,& eorum qui omnia concludunt eodẽ modo.Hæc vitia quinq; ſiquis vitauerit, omnia ferè vitia vitauerit.Primi qui cupiebant Attici nominari,numerum prorſus ignorarunt,aut magiſtrorum inopia,quòd hãc artem Romæ nemo profiteretur.aut ingenij tarditate,quòd neque obſeruare ipſi,neque è ſcriptis eruere poſſent.aut laboris fuga,quòd magnam dicendo ſcribendoq; adhibere diligentiam nollent.Ignorantiæ velum prætendunt dictitantes eneruari orationem compoſitione verborum: in quos facit vtilitas illa numerorum quam ſuprà demonſtrauit. Secundi numerum ſequuntur,ſed illum neq; tenent,neq; apprehendunt, quaſi poſteriores rotę. Quid ergo? Verba traijciunt,id eſt de loco in locũ tranſferunt apertè, quò me-

lius aut cadat aut voluatur oratio: vt ſi dicas, Multa commiſit in Rempublicam, quam C. Cæſar abrepta libertate vexarat, Antonius. In quo turpius admiſit ille Cęlius antipater in hiſtoria de bello Punico, qui vltrò Lęlio pollicetur id ſe niſi neceſſariò non eſſe facturum: quod quum facit explendæ ſententiæ cauſſa, ne hoc quidem modo explere poteſt. Ille ſimplex & ſapiens videtur. Simplex, qui nihil celet: Sapiens, qui ſeruiendum neceſſitati putet. Sed neque ſimplex eſt, qui quæ caueat enunciando, vult à lectoribus cautus videri. neque ſapiens, qui putet id eſſe neceſſarium, quod omnino ſit liberum, quique fateatur id quod nihil ſit neceſſe. Antonius apud Ciceronem ſecundo libro de oratore hunc virum optimum fuiſſe dicit, & Craſſi familiarem. Tertij inculcant, id eſt inferciunt inania quædam verba, quæ nihil omnino ſenſum iuuant, quemadmodum poetæ Græci interijciunt explementa verſuum, γέ, δή, ποῦ, κέν, πώ, μήν, & id genus multa. Sunt & oratorum expletiuæ particulæ, de quibus nō ſolum loquitur, ſed etiā de omni verbo quod ad numerum facit, ad ſenſum nihil facit. Quo genere redundantes illi & præpingues Aſiatici abutebantur. Quarti infringunt & concidunt numeros, vt Hegeſias ille, de quo paulò antè mentionem fecit. Hi cæſim membratimq́; perpetuò dicunt, nulla interpoſita numeroſa compreheſione. Hoc genus Siculorum ſimillimum dicit, propter eos qui Gorgiam Leontinum ſecuti, in minutas particulas ſecuerunt orationem. Quinti ſunt Aſiani ferè in quodam tertio loci illius vitio, vt Hierocles & Menecles fratres, non indocti, quos Cicero vidit & audiuit, in alijs quidem laudandi, in hoc vituperandi, quòd omnia concludebant vno modo, vt dichoreo. adde quòd recedebāt à forma veritatis, id eſt vero & polito & Attico genere dicendi, ad luxurioſum illud & adipale & illiberale genus Aſianorum. Epilogo ſuperiora vitia comprehendit, non ita eſſe traijcienda verba, vt id de induſtria factum intelligatur: non infercienda & inſerenda verba inania ad rimas inaneſq́; numeros explendos: non ita concidendas eſſe ſententias, vt delumbari, hoc eſt eneruari decurtariq́; videantur: non deniq́; ſine commutatione pedum in eodem ſemper genere verſandum.

Quantum autem ſit aptè dicere, experiri licet, ſi aut compoſiti oratoris bene ſtructam collocationē diſſoluas permutatione verborum: corrumpatur enim tota res: vt & hæc noſtra in Corneliana, & deinceps omnia, Neque me diuitiæ mouent, quibus omneis Africanos & Lælios multi venalitii mercatoréſque ſuperarunt. immuta paulùm, vt ſit, Multi ſuperarunt mercatores, venalitiiq́;: perierit tota res. & quæ ſequuntur, Neq; veſtis aut cælatum aurum & argentum, quo noſtros veteres Marcellos Maximóſque multi eunuchi è Syria

Aegyptóque vicerunt. verba permuta ſic vt ſit, Vicerunt eunuchi è Syria, Aegyptóque. Adde tertium, Neque vero ornaméta iſta villarum, quibus L. Paulum & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamq́; omnem referſerunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari. fac ita, potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro, aut Deliaco. Vidésne vt ordine verborum paulùm commutato, iiſdem verbis ſtante ſententia, ad nihilum omnia recidant, cum ſint ex aptis diſſoluta? aut ſi alicuius incõditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam, eámque ordine verborum paulùm commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud quod fuerat antea diffluens ac ſolutum? Age, ſume de Gracchi apud cenſores illud, Abeſſe non poteſt, quin eiuſdem hominis ſit probos improbare, qui improbos probet. quãto aptius, ſi ita dixiſſet, Quin eiuſdem hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare?

SI QVANTA ſit numeri vis, experiri velis, expediet, non cuiuſque oratoris, ſed compoſiti numeroſiq; bene ſtructam collocationem diſſoluere permutatione verborum. hoc modo intelliges ea quæ numeri dignitate ſunt optima, ſublato numero corrumpi, omnemq́; ſuam amittere dignitatem. Quòd autẽ nemo veterum ferè ſit compoſitus orator, ſua quædã ipſe experiundi gratia diſſoluit. Eligit autem, vt par eſt, ea quæ ſentẽtijs & verbis & compoſitione numerorum pulcherrima videntur. Neq; me diuitiæ mouẽt, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitij mercatoresq́; ſuperarunt. Neq; veſtis aut cælatum aurũ & argentum, quò noſtros veteres Marcellos Maximosq́; multi eunuchi è Syria Aegyptoq́; vicerunt. Neque vero ornamenta iſta villarum, quibus L. Paulum & Lucium Mummium, qui rebus his vrbem Italiamq́; omnem referſerũt, ab aliquo video perfacile Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari. Valent hæc & bonitate ſententiarum, & ſuauitate numerorum: ſed ſi numerum tolles, & ſententiæ & verba ad nihilum recident, hoc modo, Neq; me diuitiæ mouent, quibus omneis Africanos & Lælios multi ſuperarunt mercatores venalitijq́;. Neque veſtis, aut cælatum aurum & argentum, quò noſtros veteres Marcellos Maximosq; multi vicerunt è Syria Aegyptoq́; Neque vero ornamenta iſta villarum, quibus L. Paulum, L. Mummium,

L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamq; omnem referserūt, video perfacilè potuisse superari ab aliquo Syro aut Deliaco. Quid si resoluat vniuersam cōpositionem, omnemq; verborū permutet ordinem, quum finibus mutatis decor omnis abscesserit? Nō est opus in hac parte prosequi verbis duos Scipiones Africanos ab Africa deuicta nominatos fuisse, Lælium sapientē esse dictum, Marcellum cepisse Syracusas, Q. Maximū cunctando restituisse rem, L. Paulum in triūplum duxisse Persen Macedonū regem, Mūmium Corinthum diruisse, summos viros omneis hos fuisse, diuitias cōtempsisse, diuitijs honores anteposuisse: hæc omnibus ferè nota sunt. nec obscurū Venalitios appellari vēditores illos maximè qui corpora mancipiorū reuendunt. Eunuchos esse euiratos & emasculatos homines, quos diuites custodiæ caussa emere solebāt. Deliacos & Syros seruos emptos è Delo atq; Syria, qui liberti facti persæpe ditescunt. Nihil ista faciūt ad numerum, sed vel bene contextorū dissolutio, vel male collocatorum compositio. Vt si alicuius inconditi & indigesti oratoris arripias dissipatam nulloq; numero contextam sententiam, eamq; ordine verborum paulùm commutato in quadrū & veluti sessile corpus redigas, efficiatur aptū illud numerosumq; quod fuerat antè diffluens ac solutum. Age, sume sententiā Gracchi ex oratione quam habuit apud censores: Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Redige in quadrum, Abesse nō potest quin eiusdem hominis sit qui improbos probet, probos improbare. sentiunt aures quanto sit fortior hoc ordine constituta sententia.

Hoc modo dicere nemo vnquam noluit, nemóque potuit quin dixerit. Qui autē aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Ita facti sunt repente Attici. quasi vero Trallianus fuerit Demosthenes: cuius non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur. Sed si quos magis delectant soluta, sequantur ea. Sanè, modò si quis Phidiæ clypeū dissoluerit, collocationis vniuersam speciem sustulerit, non singulorum operum venustatem: vt in Thucydide orbem modò orationis desidero, ornamenta comparent. Isti autem cum dissoluunt orationem, in qua nec res, nec verbum vllum est nisi abiectum: non clypeum, sed vt in prouerbio est (etsi humilius dictum est, tamen consimile est) scopas, vt ita dicam, mihi videntur dissoluere. Atque vt planè genus hoc quod ego laudo, contēpsisse videan-

tur: aut ſcribant aliquid vel Iſocrateo more, vel quo Aeſchines aut Demoſthenes vtitur:tum illos exiſtimabo non deſperatione reformidauiſſe genus hoc,ſed iudicio refugiſſe:aut reperiam,ipſa eadem cōditione qui vti velit, vt aut dicat aut ſcribat vtra voles lingua eo genere quo illi volunt.Facilius eſt enim apta diſſoluere,quàm diſſipata connectere . Res autem ſe ſic habet (vt breuiſſime dicam quod ſentio) compoſitè & aptè ſine ſententiis dicere,inſania eſt:ſententioſe autem ſine verborum & ordine, & modo, infantia : ſed eiuſmodi tamen infantia,vt ea qui vtantur,nō ſtulti homines haberi poſſint,etiā plerunque prudentes:quo qui eſt contentus, vtatur. Eloquens vero,qui non approbationes ſolum,ſed admirationes,clamores,plauſus, ſi liceat,mouere debet : omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe ſit quicquam aut ſpectari aut audiri libentius.

HABES meum de Oratore Brute iudicium:quod aut ſequêre,ſi probaueris:aut tuo ſtabis,ſi aliud quoddam eſt tuum.in quo neque pugnabo tecum,neq; hoc meum(de quo tātopere hoc libro aſſeueraui) vnquam affirmabo eſſe verius,quàm tuum. Poteſt enim non ſolum aliud mihi, ac tibi, ſed mihi ipſi aliud aliâs videri. Nec in hac modò re,quæ ad vulgi aſſenſum ſpectat,& ad aurium voluptatem, quæ duo ſunt ad iudicandum leuiſſima: ſed ne in maximis quidem rebus quicquam adhuc inueni firmius quod tenerē, aut quò iudicium meum dirigerem,quàm id quodcunque mihi quam ſimillimum veri videretur, cum ipſum illud verum in occulto lateret. Tu autem velim ſi tibi ea quæ diſpu-

tata sunt, minus probabuntur: vt aut maius opus institutum putes, quàm effici potuerit: aut dum tibi roganti voluerim obsequi, verecundia negandi, scribendi me impudentiam suscepisse.

DIGREDITVR in eos qui mentiuntur se quidem numerum tenere, sed illum collocare nolle. ij fuerunt, vt antè diximus, inepti quidam oratores tempore Ciceronis, qui quum ornatum contẽnerent, & Lysiæ imitatores videri, & Attici vellent appellitari, Ciceronẽ vt nimis ornatum leuiter abijcerent, mouerunt homini stomachũ, adeò vt eorũ inscitiam exagitauerit hoc libro sæpius, & in Bruto, & de optimo genere oratorum. Numerose dicere, inquit, nemo vnq̃ noluit, hoc est, omnis homo voluit, etiamsi non potuit. Et nemo potuit hoc modo dicere, quin dixerit. Mentiuntur ergo qui se nolle dicunt, se posse gloriantur. Qui aliter, id est dissolute sparseq; dicũt, hoc numerorum genus assequi non potuerunt. Ita facti sunt repente Attici, id est Attici non potuerunt effici, ironice dixit, vt accipiamus sensum contrarium, nõ repente factos Atticos, hoc est aptissimos, qui fuissent ineptissimi. Quibus opponit Demosthenem, qui quum sit Atticorũ facilè primus, numerosa tamen cõpositione ferè semper vtitur. vnde efficitur illud, non esse Atticorum, numero carere, sed omnia aptare quæcunq; bona, vtilia, venusta sunt in oratione. de quo plura suprà diximus. Si nõ mouentur authoritate Demosthenis, quid afferent cur nõ sit ille Atticus? an Trallianum dicent, id est barbarum, redundantem, affectatorẽ, pinguem, ineptum, quales Asiani illi fuerunt quos Tralleis oppidum Cariæ & vrbes barbaræ tulerunt? Non est neque Trallianus, neq; Mysius, neq; Phryx, sed vt natali solo, sic & dicendi genere verus Atticus: cuius sententiæ quasi fulmina vibrantur, quia numeris contortæ feruntur. Non vult intelligi Fabius orationis fulmina torqueri numeris, qui certum non habeant finem quò velut sagitta perueniant, sed orationis impetum numero, sicut equum pedibus, ferri. Sed si quos magis delectãt soluta, sequantur ea. Nã tolerabile videtur nõ absolutam periodon conficere, si modò cætera omnia cõparcant ornamenta: vt si quis modò, hoc est tantum dissoluerit clypeum quem Phidias excellens artifex Mineruæ fecit, de quo antè scribimus, collocationis eius simulacri vniuersam speciem formamq; sustulerit, non singulorum operum, vt membrorum venustatem: vt Thucydides in historia clypeum dissoluit, qui nõ conficit orbem illum comprehensionis: cæterum in eo reliqua ornamenta comparent, hoc est adsunt, suamq; tuentur dignitatẽ. Isti autem non clypeum modò orbemq; dissoluunt, sed vt est in prouerbio (humili verbo humilia dicẽda sunt) scopas habent solutas, id est res perquam viles & minutas, præterea inutiles, vt quibus ne solum quidem verrere queant. Infinitos propè similes tulit hæc ætas, qui quod assequi non possunt, non ignorare se quidem, sed contemnere mentiuntur. Si quid aut Isocratis, aut Demosthenis, aut Aeschinis more scriberent, & eorũ numeris vterentur, planè genus hoc dicendi nosse, non desperatione assequendi reformidare, sed contemnere iudicioq; refugere dicerẽtur. Quòd autem

nihil vnquam aptè numeroſeq́; ſcribunt,numeros neſcire ſe tacito quodam indicio confitentur.Ne vero putent iniquam ſibi conditionē poni,ſi numeroſe ſcribere cogantur,lege pari certent,vt aut numeros aptent more doctorū,aut admittant eum qui dicat aut ſcribat diſſolute & diſſipate,græcè aut latinè:tum facilius erit inuenire qui more imperitorum loquatur, quàm qui rectè cōponat orationem. quo propoſito certamine,planum fiet vtrum ſit præſtantius vti ſermone triuiali,an oratione compoſita,quæ deceat oratorem. Hiſce de rebus ne longa cōtrouerſia agitetur,hanc ſuam pronunciat ſententiam,Inſanire qui numeros quærat,ſententiarum pondus negligat.Nam qui viliora præponit,meliora poſtponit,is non ſapit.qui non ſapit,is eſt inſipiens.inſipiēs autem ſtultus eſt, ſtultus inſanit,πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται. opponit contrarium. Sentētioſe dicere ſine verborum ordine & modo,id eſt cōpoſitione & numero,infantiam videri. Infantia balbutire quidem, ſed plane loqui non poteſt. Infantis eſt multa etiam præclare concipere,verbis & elocutione exprimere non poſſe.Quòd autem maior eſt rerum quàm verborū dignitas,infantes aliquando prudentes haberi poſſunt. Infantes nō ætate dico,ſed elocutione. Neſcio quomodo excuſamus eos quos recta concipere putamus, rectè loqui non poſſe cognoſcimus. Ex duobus imperfectis vnum vult conſtitui perficíque tertium, quod perfecto ſummóque ſit oratore dignū,quia ſummus orator ſi approbari velit,nec approbari modò, ſed etiam admiratione,clamore,plauſuq́; concionis accipi,omnibus in rebus vt excellat neceſſe eſt.Sententia mens eſt orationis,verba quaſi corpus,numerus vt ornatus.Hæc optimo cuique coniungenda, ne clamitent imperiti alios eſſe inuentionis,alios dictionis artifices. De oratore perfecto lata ſententia eſt, quæ vt ab iudice modeſto lata eſſe videatur,cōtradicēdi poteſtas relinquitur. Hic enim iudex aperte nouit aut natura aut moribus cōparatum,vt homo frequenter alijs, interdum ſibi ipſe diſſentiat. Hāc opinionum turbam ſcriptores omneis ſuſtinere eſt neceſſe,ſed eos maxime, qui leges numerorum poſteritati tulerunt, propterea quòd numerus ad vulgi aſſenſum ſpectat,& ad aurium voluptatem, quæ duo ſunt ad iudicandum leuiſſima. Nam ſi dicit orator in conuentu, frequenter accidit vt imperita multitudo ſubaudiat, cúmque primum probet oratorem, cuius oratione ſenſus animusq́; delenitur. Alijs alia placēt.Incertum & inſtabile iudicium vulgi.Aures veritati frequentiſſime repugnāt.Vnde fit vt de ratione numerorum magna poſſit ſuboriri controuerſia.Ne miremur autem hanc minoribus in rebus eſſe opinionum varietatem,qui videamus in maximis rebus,vt philoſophicis,in quibus tot tantiq́; viri contriuerunt omne tempus ætatis, nihil adhuc ſtatim firmum,quia veritas ſic latet in occulto,vt Socrates,vt Plato, vt Academici omnes(in quibus Cicero nomen profitetur ſuum)nihil habeāt certi:pro certo ſequantur id quod eſt ſimillimum veri. Tandem,quò res veluti in orbem reuoluatur,deſinit in illam,vnde ſumebat initium,difficultatem.

FINIS.

ALPHABETICUS rerum ac verborũ in hoc libello insignium Index.

F

Numerosæ

Perfecto

Rerum

T

Temperator

FINIS.